

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**ENVER ZİYA KARAL'IN
HAYATI, ESERLERİ VE FAALİYETLERİ**

Tuncer BÜYÜKKİBAR

**TARİH
ANABİLİM DALI**

MAYIS 2014

ENVER ZİYA KARAL'IN HAYATI, ESERLERİ VE FAALİYETLERİ

Tuncer BÜYÜKKİBAR

**DOKTORA TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2014

Tuncer BÜYÜKKİBAR tarafından hazırlanan “Enver Ziya Karal’ın Hayatı, Eserleri ve Faaliyetleri” adlı tez çalışması jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Selma YEL

Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezi, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Başkan: Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezi, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Üye: Prof. Dr. Derviş KILIÇKAYA

Tarih Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezi, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Üye: Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezi, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Üye: Doç. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezi, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Tez Savunma Tarihi: 27/05/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

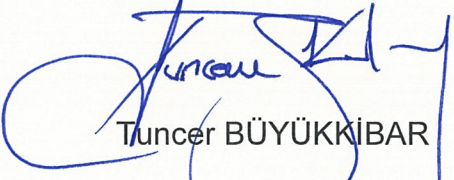
.....
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tuncer BÜYÜKKİBAR
27/05/2014

ENVER ZİYA KARAL'IN HAYATI, ESERLERİ VE FAALİYETLERİ
(Doktora Tezi)

Tuncer BÜYÜKKİBAR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Mayıs 2014

ÖZET

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1906 senesinde Kosova'nın Osmaniye ilçesinde dünyaya gelmiştir. Balkan coğrafyasının özelliklerini kişiliğinde barındıran Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Balkanların en zor günlerini yaşadığı yıllarda ailesiyle beraber zorunlu göçe tabii tutulmuş ve İzmir'e göç etmiştir. İlk ve ortaokul eğitimi işgaller sebebiyle sık sık kesintiye uğrayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, lise eğitimini Edirne Lisesi'nde tamamlamayı müteakip üniversite eğitimine Lyon Üniversitesi/Fransa'da devam etmiştir. 1933 senesinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin geri çağırması üzerine yurda dönmüş ve İstanbul Üniversitesi'nde akademik hayatına başlamıştır. 1940 senesinde Ankara Üniversitesi'ne naklen tayin olmuş ve hayatının geri kalan akademik sürecine burada devam etmiştir. Ankara Üniversitesi'nde Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dekanlığı ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğü görevlerinde bulunan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün kurulması, Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'teki evinin müze haline getirilmesi ve 1961 Anayasası Hazırlık Komisyonu Başkanlığı görevlerinin yanı sıra 1972-1982 yılları arasında Türk Tarih Kurumu Başkanlığı görevini de yerine getirmiştir. Gerek özel gerekse akademik hayatını Atatürkçü Düşünce Anlayışı doğrultusunda şekillendiren Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kişilik özellikleri ile tarih anlayışı arasında uyumlu ve birbirini bütünleyen bir bağın mevcut olduğu tespit edilmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu özelliği; eserlerinin tetkiki sonrasında elde edilen tespitler, yerli ve yabancı akademisyen arkadaşları ve öğrencilerinin ifadeleri çerçevesinde açıkça ortaya konulmaktadır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile ilgili kaleme aldığı eserleriyle, Türk tarihçiliğinin gelişiminde öncü bir bilim insanı, kılavuz olarak alınacak bir rehber ve örnek alınacak bir şahsiyet olarak Türk Tarihçiliği'nin önemli mihenk taşlarından birisi olmuştur.

Bilim Kodu : 1124

Anahtar Kelimeler : Enver Ziya Karal, Bilim insanı, Ankara Üniversitesi

Sayfa Adedi : 286

Danışman : Prof. Dr. Selma YEL

ENVER ZİYA KARAL'S LIFE, WORKS AND ACTIVITIES
(Ph. D. Thesis)

Tuncer BÜYÜKKİBAR

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
May 2014

ABSTRACT

Ordinary Professor Enver Ziya was born in district of Kosovo, Osmaniye in 1906. Ordinary Profesör Enver Ziya Karal hosts personality characteristics of the geography of the Balkan, lived in the Balkans in the most difficult days of forced migration, of course, with his family emigrated to the afflicted and İzmir. Ordinary Professor Enver Ziya Karal's primary and secondary education is often interrupted due to invasions, after completing high school in Edirne High School, University education was completed in University of Lyon / France. On recall of the Republic of Turkey in 1933, and returned to his homeland began his academic career at the University of Istanbul. Subsequently, Ankara University, has been appointed, and live the rest of his life here in the academic process continued. Served as Dean of the Faculty of Language, History and Geography at the University of Ankara and served as Rector of Ankara University. The establishment of the Institute of History of Turkish Revolution, the introduction of Mustafa Kemal Atatürk's house in Thessaloniki into a museum in 1961 and served as Chairman of the Preparatory Commission for the Constitution Ordinary Profesör Enver Ziya Karal recently served as Chairman of the Turkish Historical Society between 1972-1982. Ordinary Profesör Enver Ziya Karal's both in the private and academic life is a life devoted to the Kemalist Thought Understanding and also his personality and history understanding. This thought is explained when we study to his articles, his friends and students thought. Ordinary Profesör Enver Ziya Karal is a private leader in Turkish history through his articles in period of Ottoman and Turkey. He is an important example and a guide and character in history

Science Code : 1124
Key Words : Enver Ziya Karal, Ankara University, Scientist
Sayfa Adedi : 286
Danışman : Prof. Dr. Selma YEL

TEŞEKKÜR

“Enver Ziya Karal’ın Hayatı, Eserleri ve Faaliyetleri” adını taşıyan çalışmayı yapmaktaki amacımız; Cumhuriyet döneminin Atatürk İlke ve İnkıpları çerçevesinde ilk yetiştirilen tarihçilerden olan Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarihe iz bırakan çalışmalarının unutulmaya yüz tuttuğu bir dönemin başlangıcına son vermek ve herkes tarafından tekrardan anımsanmasını sağlamak, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, Atatürkçü Düşünce Anlayışının vücut bulduğu bu ilk dönemin yetiştirdiği, tarih ilmine değerli katkıları olan bir bilim insanının, verdiği eserlerinin ve yaptığı çalışmalarının çerçevesinde tarih anlayışını ortaya koymak ve ilim camiasına bir nebze olsun ışık tutmaktır.

Tezin hazırlanması esnasında karşılaşılan en önemli güçlük, daha önce Ord. Prof. Enver Ziya Karal hakkında kaleme alınmış bir eserin, bir doktora çalışmasının, hatta yüksek lisans tezinin dahi bulunmuyor olmasıdır. Bu sebeple tezin ana hatlarının oluşması ile beraber kaleme alınan her husus bizzat birinci el sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak meydana getirilmiştir.

Bu tezin meydana gelmesinde değerli katkıları bulunan, tezin seçilme aşamasını müteakip, tezin omurgasının belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar yardımlarını esirgemeyen ve her defasında tezimi okuyan, eleştiren, bana yol gösteren, tarihçilik eğitiminde olgunlaşmamı sağlayan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Selma Yel’e teşekkür etmek isterim.

Doktora eğitimine başladığım günden bugüne kadar, desteklerini hiçbir zaman eksiltmeyen ve her defasında beni cesaretlendiren, Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri; Prof. Dr. Mehmet Akif Tural, Prof. Dr. Mustafa Ekincikli hocalarıma, tez izleme komitesinde bulunan Prof. Dr. İzzet Öztoprak’a ve tez konum üzerinde daha önce araştırmalarda bulunan ve elinde bulunan her türlü bilgi ve belgeyi benimle paylaşan Atılım Üniversitesi öğretim görevlisi Doç. Dr. Ulvi Keser hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal’ın kızı ve öğrencisi Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü Eski Başkanı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün’e gösterdiği yakın ilgi ve

tarik ilmine hizmet amacıyla paylaştığı eşsiz kaynakları için; yine Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın öğrencileri Ankara Üniversitesi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Musa Çadircı, Başkent Üniversitesi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Ünsal Yavuz ve Zuhal Süzgün hocalarıma değerli vakitlerini bahsettikleri için teşekkürlerimi sunarım.

Tezim esnasında desteklerini bir an olsun eksiltmeyen eşim Yasemin Büyükkibar, oğlum Osman Kağan Büyükkibar ile annem Züveyde Büyükkibar, babam Osman Büyükkibar, ablam Nesrin Taşcı ve eniştem Yılmaz Taşcı'ya sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL'IN HAYATINDAN KESİTLER	9
2.1. Enver Ziya Karal'ın Doğduğu Yıllarda Osmanlı Devletinin Genel Durumu ...	9
2.1.1. Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu	9
2.1.2. Balkan İttifakı ve Savaşın Sebepleri	10
2.1.3. Kosova Vilayeti	12
2.2. Doğumu ve Çocukluğu	13
2.3. Öğrenim Hayatı	20
2.4. Askerlik Hizmeti	27
2.5. Gençlik Yılları ve Evliliği	28
2.6. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Çalışma Hayatı	29
2.6.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Hocalığı	29
2.6.2. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Yüce Ülkü Lisesinde Öğretmenlik Görevi	31
2.6.3. İstanbul Üniversitesi'nin Tarihsel Gelişimi ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Çalışmaları	32
2.6.4. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesindeki Çalışmaları ve Dekanlık Görevi	39
2.6.5. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi'ndeki Rektörlük Görevi	44
2.6.6. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün Kurulması	46

Sayfa

2.6.7. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yurt Dışındaki Çalışmaları	50
2.6.8. 1961 Anayasası ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Komisyon Başkanlığı	56
2.6.9. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Türk Tarih Kurumundaki Çalışmaları (1972-1982)	64
2.7. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Vefatı ve Türk Tarih Kurumuna Gönderilen Başsağlığı Yazıları	66
3. ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL'IN KİŞİLİĞİ VE TARİH ANLAYIŞI	71
3.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişiliğinin Temelleri	71
3.1.1. Balkanlar ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişiliği Üzerindeki Etkileri	71
3.1.2. Düşünsel ve Eylemsel Farklılığı	74
3.1.3. Açıksözlülük ve Hoşgörölülüğü	77
3.1.4. Çok Yönlölülüğü	79
3.1.5. Uzlaştırmacı Kişiliği ve Liderlik Özelliği	82
3.1.6. Akılcılığı ve Sentez Gücü	84
3.1.7. Yardımseverliği	86
3.2. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Tarih Anlayışı	87
3.2.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Tarih Anlayışını Şekillendiren Düşünceler ve Etkileyen Tarihçiler	89
3.2.2. Neden nasılcı Tarih Yazım Metodu	94
3.2.3. Atatürkçü Düşünce Anlayışı	112
4. ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL'IN ESERLERİNİN TETKİKİ	121
4.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Tarih Yazım Metoduna Yardımcı Olarak Kullandığı Usuller	121
4.2. Dil Ve Üslubu	124
4.3. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Eserlerinin Tetkikinde İzlenecek Yöntem ..	127
4.4. Osmanlı Tarihi Dönemi Eserleri	130
4.4.1. Osmanlı Tarihi	130

Sayfa

4.4.2. Selim III'ün Hatt-ı Humayunları	142
4.4.3. Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları -Nizam-ı Cedit- (1789-1807)	150
4.4.4. Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)	156
4.4.5. Halet Efendinin Paris Büyükelçiliği (1802-1806).....	160
4.5. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Eserleri	163
4.5.1. T.C. Tarihi (1918-1965).....	163
4.5.2. Atatürk'ün Askeri Kişiliği.....	171
4.5.3. Atatürk ve Cumhuriyet'in Duyurulması	176
4.5.4. Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri	182
4.5.5. Atatürk'ün Siyaset Üzerindeki Düşünceleri	187
4.5.6. Atatürk ve Ekonomi	192
4.5.7. Atatürk'ün Türk Tarih Tezi	196
4.5.8. Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük.....	201
4.6. Diğer Eserleri.....	206
4.6.1. 27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu	206
4.6.2. İtilaf Devletleri ve İzmir	210
5. SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA.....	221
EKLER.....	230
Ek-1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1856 Tarihli Paris Muahedesi İle İlgili Hazine-i Evrakta Yapmak İsteddiği Araştırma İle İlgili İzin Yazısı.....	231
Ek-2. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1856 Tarihli Paris Muahedesi İle İlgili Fransız Arşivinde Yapmak İsteddiği Araştırma İle İlgili İzin Yazısı	233
EK:3 Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün Kurulması Hakkında Yapılan Çalışmalar	234
Ek-4. İnkılap Tarihi Dersleri İmtihan Evraklarını Tetkik Etmek Üzere Verilen Ücret Verilmesi Hakkında Yazı.....	238

Sayfa

Ek-5. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Stanford Üniversitesi'nden Göndermiş Olduğu Görev Uzatma Dilekçesi	239
Ek-6. Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın DTCT'ye Göndermiş Olduğu Takrir Yazısı	245
Ek-7. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Akademik Çalışmaları	250
Ek-8. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Vefatı Üzerine Cumhuriyet Gazetesinde Verilen İlan	257
Ek-9. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Defnedilmesi Üzerine Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Haber	258
ÖZGEÇMİŞ	286

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler Açıklama

- -

Kısaltmalar Açıklamalar

Bkz.	Bakınız
Bl.	Bölük
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Doç.	Doçent
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Foto	Fotoğraf
Ord.	Ordinaryüs
Prof.	Profesör
Sb.	Subay
Tb.	Tabur
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TİTE	Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu
t.y.	Tarih Yok
Yd.	Yedek
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Osmanlı Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu dönemin ıstıraplarını çocuk yaşta göç yollarında yaşamış, geldiği Anavatanda Devletin şefkat ve himayesi altında hayata tutunmaya ve yönünü bulmaya çalışmıştır.¹ Vatan borcu kavramını bu yaşlarda öğrenen Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Atatürkçü düşünce anlayışının yılmaz savunucusu ve ülkemizin yetiştirdiği önemli ilim insanlarından biri olmuştur.² Oysaki, yaptığı değerli hizmetlere karşın yeterince incelenip, akademik bakış açısıyla araştırılmamıştır. Öyle ki gerek yaşadığı zorlu hayat şartları gerekse doktora eğitimini yarıda kesip yurda döndükten sonra eğitimini bir daha bitirememesi dahi bugün yeterince bilinmemektedir.

Atatürk'ün Selanik'teki evini eşi Fatma Karal ile beraber müze haline getiren,³ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nü kuran ve Müdürlüğü'nü iki ayrı dönemde yapan,⁴ Ankara Üniversitesi'nde Dekanlık⁵ ve Rektörlük görevlerinde bulunan,⁶ 1961 Anayasası'nın Anayasa Komisyon Başkanlığı görevini yürüten,⁷ Türk Tarih Kurumu'nun dokuz sene boyunca Başkanlığını yapan⁸ bir bilim insanının hayatı, kişiliği ve tarihçiliği hakkında ne bir doktora çalışması ne basılı bir eser hatta yüksek lisans tezi dahi bulunmamaktadır. Oysaki Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı araştırmak demek; Osmanlı İmparatorluğu'nun yakınçağını, Atatürkçü düşünce anlayışı içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişimini içselleştirmek ve tüm bunların temelinde yatan vatana gönülden bağlı olma kavramını anlamak demektir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, çocuk yaşlardan itibaren göç yollarında annesini, babasını, kız kardeşini kaybetmiş olmanın ıstırapı içerisinde derin travmalar

¹ Karal Akgün, Seçil; "Babam Enver Ziya Karal", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22'den Ayrıbasım, Kasım, 1998, s. 165.

² Uğurlu, M. Cemil; "Tarihçi ve Düşünür Enver Ziya Karal", *Belleten*, Cilt XLVI, Ekim, Sayı 184, 1982, s. 842.

³ Karal Akgün; Seçil; *Müze Olmasının Öyküsüyle Selanik'teki Ev*, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s. 3.

⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

⁷ Çoker, Fahri; "Karal ve Anayasa", *Belleten*, C.XLVI, Sa.182, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Nisan, 1982, s. 239.

⁸ "Başkanlarımız", (Erişim) www.ttk.com.tr, 13.02.2013.

yaşamıştır.⁹ Eğitim hayatını devletin himayesi altında öksüz ve kimsesiz çocuklarla beraber Darüleytamlarda ve yatılı okullarda devletin sağladığı imkanlar ölçüsünde kesintiler içerisinde devam ettiren¹⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sakin yapılı, içine kapanık, tertipli, düzenli ve çalışkan bir öğrencidir. Hayatının en önemli dönüm noktasını lise eğitiminin son senesinde yaşayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Mustafa Kemal Atatürk'ün emri doğrultusunda¹¹ sağlanan yurtdışı eğitim şansını değerlendirmiş ve eğitim hayatını Fransa'da devam ettirme imkanı bulmuştur. Buradaki en önemli kazanımı ise vatana hizmet etme arzusu olmuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Fransa'daki eğitimini tamamlamayı müteakip yurda geri dönmüş ve akademik hayatına İstanbul Üniversitesi'nde başlamıştır.¹² Yıllarca kendisini okutan ve hayata tutunmasını sağlayan devlet artık kendisinden hizmet beklemektedir. Yurt dışında kazanmış olduğu tarih anlayışını İstanbul Üniversitesi'ndeki değerli meslektaşlarının ve hocalarının tarih görüşleri ile de sentezleyen Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ilk meyvesini 1934 yılında Oluş gazetesinde yayımladığı *“Tarihin Devirlere Bölünmesi”* ve *“Arşiv ve Tarih”* adlı makaleleri ile vermiştir. Bunu devam eden makaleleri izlemiş ve ilk kitabı ise *“Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1767-1802)”* adı altında İstanbul Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanmıştır.¹³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1940 yılında aldığı karar üzerine İstanbul Üniversitesi'nden Ankara Üniversitesi'ne naklen tayin edilmiş,¹⁴ bundan sonraki süreçte, emekli oluncaya kadar akademik hayatına burada devam etmiş ve öncü çalışmalarına burada imza atmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, akademik hayat içerisinde güvenilir ve sorumluluk sahibi olduğu kadar, tarihçilik özelliklerinin haricinde liderlik özelliği ile de idarecilik görevlerinde her zaman aranan bir bilim insanı olmuştur. Ankara Üniversitesi'nde

⁹ Karal Akgün, Seçil; “Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1994, s. 535.

¹⁰ Karal Akgün, *a.g.m.*, s. 535.

¹¹ Ord. Prof. Sadi Irmak'ın 10 Kasım 1983 günü Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından tertiplenen “Atatürk'ü Anma Günü”nde yapılan görüşme. Irmak, Sadi; “Atatürk'ü Anarken”, (Erişim) www.atam.com.tr, 05.12.2012, s. 2.

¹² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹³ Karal Akgün, *a.g.m.*, s. 535.

¹⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait İstanbul Üniversitesi Özlük Dosyası.

görev yaptığı süre içerisinde, 1944-1948 yılları arasında Prof. Dr. Aziz Şevki Kansu'dan devraldığı Ankara Üniversitesi dekanlık görevi ve 1948-1950 (14 ay) yılları arasında yine Prof. Dr. Aziz Şevki Kansu'dan boşalan Ankara Üniversitesi'nin rektörlük görevini icra etmiştir.¹⁵ 1961 Anayasası'nın hazırlanması esnasında o kadar hukukçu arasından Anayasa Komisyon Başkanlığı'na seçilmesi ise tüm idari görevlerinden ayrı bir özellik arz etmektedir.¹⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1972 yılında Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na seçilmesi ve dokuz yıl süreyle bu Kurumun Başkanlığı'nı yapması akademik hayatı ve idarecilik görevleri arasında ayrı bir yer teşkil etmiştir.

Yukarıda biyografisi hakkında kısaca bilgi verilen Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih anlayışını belirlemeyi ilke kabul ettiğimiz çalışmamızda, tarih, tarihçi ve tarih araştırma yöntemi arasındaki ilişkinin mahiyetini ortaya koymanın önemli bir değer ihtiva ettiğini görmekteyiz.

Tarihi, *"her türlü olayın, maddenin veya nesnenin geçmişteki ve o anki hali"*¹⁷, *"içtimai bünyenin azası olmak itibariyle insanlığın fiil ve fikirlerinin inkişafını takip eden bilgi"*¹⁸, March Bloch'a göre; *"zaman içinde insanların ilmi"*¹⁹ diye tanımlamak mümkündür. Geniş anlamda ise; *"geçmiş insan topluluklarını değişik yönleriyle zaman dizgesi içinde, yer ve zaman belirleyerek, neden ve sonuç ilişkisi yönünden inceleyen, olayların akışında süreçleri analiz eden ve böylelikle geçmiş insan topluluklarının yaşantılarını; toplumsal, siyasal, kültürel ilişkilerini ve gelişimlerini araştıran bir bilim dalı* olarak tanımlanabilir."²⁰

Tarihçinin ise en önemli görevi; tarih bilinci içerisinde, sebep sonuç ilişkisi temelinde sorgulamak ve vakalara etki eden düşünceleri irdelemektir.²¹ Burada tarihçinin takip etmesi gereken esas, geçmişte yaşanan olayları birbirinden kopuk, birbirinin devamı niteliğini yitiren vakalar halinde değil, yaşandığı hali ile, o

¹⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

¹⁶ Soysal, Mümtaz; "İki Adam", *Milliyet*, 22 Ocak 1982, s. 2.

¹⁷ Yalçın, Semih; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları*, 3. Baskı, Ankara, Berikan Yayınevi, 2007, s. 1.

¹⁸ Togan, Zeki Velidi; *Tarihte Usul*, 3. Baskı, İstanbul, Enderun Yayınları, 1981, s. 2.

¹⁹ Kütükoğlu, Mübahat; *Tarih Araştırmalarında Usul*, Ankara, 1. baskı, Türk Tarih Kurumu, 2007, s. 1.

²⁰ Arı, Kemal; *Tarih Yöntemi*, İzmir, İleri Yayıncılık, 2011, s. 10.

²¹ Arı, *a.g.e.*, s. 13.

zamanki anlamlı olduğu ve bütünsellik gösterdiği haliyle ele almaktır.²² Bu bütünselliğı sağlayabilmek ise geçmişte yaşananların belgeler bütünlüğü içerisinde araştırılması ile mümkün olur. Burada akla şu soru gelir. Peki bu araştırmayı nerede yapmak gerekir? Bu araştırmanın yapılabileceğı yer olaylar değil, bizzat yaşanan olayların arkasında bıraktığı kalıntılardır.²³ Bu kalıntılar sayesinde ki *“tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog”*²⁴ oluşur.

Tarih ve tarihçi arasındaki bu ikili bağıın kurulması sonucunda meydana gelen etkileşimin günümüze yansması ise tarihçinin tarih araştırma yöntemi sayesinde olmaktadır. Tarihçinin kullandığı tarihi yazma yöntemi ne kadar ilime dayalı ise geçmişte yaşanan olaylar o kadar doğru ve gerçek hali ile günümüzde belirlemektedir.²⁵

Tarih yazıcılığı günümüzde uygulanan şeklini alıncaya kadar birkaç aşamadan geçmiş, bu aşamalar ise tarihçiler tarafından farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Prof. Dr. Mübahat Küçüköğlü, tarih yazıcılığını üç aşamada ele alırken²⁶, Prof. Dr. Zeki Velidi Togan dört aşamada²⁷, Prof. Dr. Ekrem Memiş ise yedi aşamada ifade etmekte ve kapsamını arttırmaktadır.²⁸ Peki çalışmamıza konu olan Ord. Prof. Enver Ziya Karal hangi tarih yazıcılığını kabul etmiştir? Bu sorunun cevabını, Zeki Velidi Togan'ın *“Tarihte Usul”* adlı eserinde neden nasılcı tarih anlayışı üzerine söylediğı şu sözlerde buluruz:

“Neden nasılcı usulle çalışanlar, bu çeşit kaynakların bir tarihi hadiseyi aydınlatmak işindeki kıymet ve ehemmiyetlerinin başka başka olduğunu idrak ederken, bu kıymetleri tayin eylemenin yollarını da keşfetmişlerdir. Eskiden tarih müdekkikleri ellerinde ne gibi menba ve malumat varsa onunla iktifa ederek çalışırlardı. Zamanımızda ise tarihi bir

²² Walsh, William Henry; *Tarih Felsefesine Giriş*, 1. baskı, Ankara, Hece Yayınevi, 2006, s. 38.

²³ Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 2.

²⁴ Carr, Edward Hallet; *Tarih Nedir?*, 11. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 82.

²⁵ Arı, *a.g.e.*, s. 13.

²⁶ Mübahat Küçüköğlü bu aşamaları “Hikayeci Tarih, Öğretici Tarih, Araştırmacı Tarih” olarak sınıflandırmaktadır. Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 5.

²⁷ Togan bu aşamaları; Rivayetçi Tarih, Öğretici Tarih, Neden nasılcı Tarih ve İçtimai Tarih olarak sınıflandırmaktadır. Togan, *a.g.e.*, s. 2.

²⁸ Memiş bu aşamaları; Haberci Tarih Yazıcılığı, Hikayeci Tarih Yazıcılığı, Öğretici Tarih Yazıcılığı, Neden nasılcı Tarih Yazıcılığı(Araştırmacı), Sosyal Tarih Yazıcılığı, Materyalist Tarih Yazıcılığı ve Kültür Tarih Yazıcılığı olarak sınıflandırmaktadır. Memiş, Ekrem; *Tarih Metodolojisi*, 5. Baskı, Çizgi Yayınları, 2008, s. 47.

meseleye ait bir ilmi eser veya makale yazmak için mevzu-la ilgisi olan tek mil menbalarını görmek, onların kıymet itibarile yekdiğerine nisbetini tayin etmek, hadiselerle ait haberleri kaynakların kaynaklarından öğrenmek birinci şart sayılıyor. Zamanımızın alimleri yazılı menba'lardan istifade ederken, eskiden olduğu gibi, ele geçen herhangi bir yazma nüshayı esas ittihaz etmekle iktifa etmezler, her yazma menba'ın muhtelif nüshalarını karşılaştırarak doğrusunu, yani müellif eserinin nüshasında nasıl yazılmış olduğunu kat'iyetle tesbit etmek için elde ne kadar mevad varsa, onlardan tam olarak istifade ederler. Eski tarihçilerin eser yazarken istinat ettikleri rivayetlere ait vesikalar arşivlerde, yahut kullandıkları diğer menba'ların yazmaları kütüphanelerde mevcut ise, o tarihçilerin nakillerini bu asıl nüshalarla karşılaştırarak, nakillerini doğru olup olmadığını şayet müellif asıl kaynaktaki bir malumatı naklederken onu değiştirmiş veya tahrif etmişse, bu tahrifin şeklini tesbit ederler. Böyle çalışmakla yavaş yavaş tarih intikadının yolları keşfedilmiştir.”²⁹

Yukarıda ifade edilen tespitten sonra, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kitapları, gazete ve dergilerde çıkan makaleleri ve konferansları üzerine yaptığımız kapsamlı tetkik bize Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bilimsel temele dayanan “neden nasılcı tarih yazıcılığı” kendine ilke olarak kabul ettiğini göstermektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinde neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde ve sebep sonuç ilişkisi temelinde, konunun derinlemesine ve etraflıca araştırılması için kendisine ve okuyucusuna sürekli sorular sorduğu ve bu soruların cevaplarını bulmaya yönelttiği, geçmişte yaşanan vakaları soruştururken olaylara bilimin gerektirdiği disiplinlerarası bir bakış açısı içerisinde yaklaştığı tespit edilmektedir.³⁰

Çalışmamızı meydana getirirken tarih yazıcılığının en ileri metodunu kullanmak için E.H Carr'ın şu sözlerini kendimize ilke olarak tatbik etmeye çalıştık:

“Olgular gerçekte hiç de balıkçının tablasındaki balıklar gibi değildir. Olgular uçsuz bucaksız ve hatta bazen sınırsız bir okyanusta dolaşan balıklara benzerler, tarihçinin ne yakalayacağı kısmen şansa, fakat asıl, avlanmak için okyanusun neresine gideceğine ve hangi oltayı kullanmayı seçeceğine bağlıdır- elbette bu iki etkeni de ne tür bir balık yakalamak istediği belirlemiştir.”³¹

²⁹ Togan, *a.g.e.*, s. 29.

³⁰ Arı, *a.g.e.*, s. 57.

³¹ Carr, *a.g.e.*, s. 75

Bu sebeple biz de çalışmamızda olta olarak; tarihi ilim haline getiren ve ona yeni misyonlar ve görevler yükleyen³² neden nasılcı (araştırmacı) tarih metodunu kullandık.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Hayatından Kesitler ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Tarih Anlayışı" isimli çalışmada, neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde, sebep sonuç ilişkisi temelinde kendimize sürekli sorular sorarak, Enver Ziya Karal'ın tarihçiliğini incelemeden önce tarihçiyi incelememiz³³ gerektiği bilinci içerisinde, doğumundan itibaren hayatını etkileyen dönüm noktaları, icra ettiği görevler ve kişilik özellikleri incelenmiş, kitapları, gazete ve dergilerde çıkan makaleleri ve vermiş olduğu konferansları ayrıntılı tetkik edilerek yazarın tarih anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız, üç bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölüm, "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Hayatından Kesitler"; ikinci bölüm, "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişiliği ve Tarih Anlayışı", üçüncü bölüm ise "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Eserlerinin Tetkiki" adı altındadır.

Birinci bölüm, kuramsal olarak kronolojik bir sıra takip edilerek ele alınmış ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın doğduğu dönemin siyasi ve sosyolojik durumu ile mevcut durum ortaya konulmuştur. Doğumu ve çocukluğunu yaşadığı bölüm daha çok Balkan buhranının arifesinde göçe tabii tutulmaları esnasında yaşadıkları zorlu süreç çerçevesinde ele alınmış ve bu süreç, kendisinin arkadaşlarına anlattıkları anekdotlar ile desteklenmiştir. Öğrenim hayatı alt başlığı, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın hayatına şekil veren temel süreç olması sebebiyle yurtiçi ve yurtdışı süreci olmak üzere ayrıntısıyla ele alınmıştır. Öğrenim hayatı bölümünde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın özel arşivinden de istifade edilerek kendi kişisel duygu ve düşünceleri ayrıca ifade edilmiştir. Bu bölümün, en kapsamlı olarak incelendiği alt bölüm, tarih anlayışına temel teşkil etmesi sebebiyle "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Çalışma Hayatı" adı altında ele alınmıştır. Bu bölümde ifade edilen hususlar, gerek yazılı gerekse sözlü* olarak birinci el kaynaklardan temin

³² Memiş, *a.g.e.*, s. 52.

³³ Carr, *a.g.e.*, s. 75.

* Sözlü kaynaklar olarak; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın öğrencileri Prof. Dr. Musa Çadırcı, Prof. Dr. Ünsal Yavuz, Tarih Öğretmeni Zuhâl

edilmiştir. Bölüm sonunda ele alınan, “1961 Anayasası ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal” ve “Türk Tarih Kurumu’ndaki Çalışmaları” ihtiva ettikleri önem itibari ile ayrıca ele alınmıştır.

İkinci bölüm, öncelikli olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın doğduğu coğrafyanın kişilik özellikleri üzerine etkilerinin irdelenmesi ile başlamış, müteakiben kişiliğinin temel özelliklerinin neler olduğunun; sözlü kaynaklar, kişisel eserleri, almış olduğu görevler, çalışma hayatı ve bir aile reisi olarak düşünce ve eylemleri çerçevesinde yapılan incelemeler sonucunda ortaya konulması ile devam etmiştir. Bu bölümde ifade edilen kişilik özellikleri Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın en belirgin olarak tespit edilen nitelikleridir. Bölümün devamında ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih anlayışının temelini oluşturan ilkelerin neler olduğu ortaya konmuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih anlayışı çerçevesinde ifade edilen düşünceler, uzun araştırmalar sonucunda tespit edilmiş ve neden nasılcı tarih yazım metodu çerçevesinde ele alınmıştır. Her bir düşünce tek tek ifade edilmiş ve bu düşünceler ise eserlerinden örnekler verilerek ve kendisini tanıyan arkadaşlarının düşünceleri ışığında en ince ayrıntısına kadar kaleme alınmıştır.

Üçüncü bölüm ise, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserlerinin, ortaya konulan kişisel tarih anlayışı ve metodu çerçevesinde tetkik edilmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu bölümde Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tüm eserlerini kısa kısa açıklamanın, hocanın düşünce yapısının bütünlüğünü zedeleyeceği inancı ile eserlerinin önemli görülen bir bölümü tetkik edilmiş ve tarih anlayışının özellikleri arz edilmiştir. Bölüm, üç alt başlık içerisinde ele alınmıştır. Bunlar; Osmanlı Tarihi Dönemi Eserleri, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Eserleri ve Diğer Eserleridir. Hayatının gerek çalışma gerekse geri kalan tüm bölümünü Atatürkçü Düşünce Anlayışı içerisinde şekillendiren Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserlerinin tetkikinde ana çatıyı da bu sebeple, Mustafa Kemal Atatürk üzerine yazmış olduğu makalelerinin tetkiki oluşturmuştur. Diğer eserleri alt bölümünde; *“İtilaf Devletleri ve İzmir”* adlı makale Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın göçten sonra İzmir’e yerleştirilmiş ve eğitimine burada devam etmesi üzerine İzmir’in işgal yıllarını bizzat yaşamış olması sebebiyle, *“27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu”* ile ilgili olan diğer

makale ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1961 Anayasası'nın Komisyon Başkanı olarak görev yaptığı dönemin arifesinde ve sonrasında meydana gelen gelişmeleri her yönüyle bizzat yaşamış olması itibari ile dönemi yaşayan birinin elde ettiği tecrübelerin geleceğe de ışık tutması amacıyla tetkik edilmiştir.

Çalışma esnasında, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Dekanlık ve Rektörlük dosyasından önemli ölçüde istifade edilmiş, dönemi yaşamış ve Hoca'yı tanıyan akademisyenlerle görüşmeler yapılmış, dönemin basını araştırılarak tarihi bilgiler ve anekdotlar gün yüzüne çıkartılmıştır. Çalışma içerisinde karşılaşılan en büyük problemi ise, dönem ile ilgili arşiv malzemelerinin tasnifinde mevcut olan düzensizlik teşkil etmiştir. Özellikle Ord. Prof. Enver Ziya Karal hakkında ne bir doktora ve yüksek lisans ne de basılı bir eser dahi kaleme alınmamış olması bilgiye ulaşmada uzun uğraşlar vermemize sebep olmuştur.

Çalışmamız içerisinde kitap ve makale tanıtımları mümkün olduğunca kısa tutulmuş, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın fikirleri ve tarih anlayışının daha iyi tetkik edilmesine ağırlık verilmiştir.

Doktora tezinin hazırlanmasının ne kadar güç bir uğraş ve meşakkatli bir iş olduğu bilinci içerisinde eserde Türk Tarihine büyük hizmetler etmiş öncü bir tarihçinin hak ederek aldığı tüm unvanların açık bir şekilde kullanılması tercih edilmiş, bu sebeple "Ord. Prof. Enver Ziya Karal" ifadesi metnin bütününde tercih edilmiştir.

Bu çalışma bize sadece bir ilim insanının düşünce dünyasını kavramanın haricinde aynı zamanda Cumhuriyet döneminin öncü kuşağının aydınlık dünyasını da ortaya koymamız açısından katma bir değer olmuştur.

2. ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL'IN HAYATINDAN KESİTLER

2.1. Enver Ziya Karal'ın Doğduğu Yıllarda Osmanlı Devletinin Genel Durumu

2.1.1. Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

Osmanlı Devleti'nin dünya üzerinde sahip olduğu konum, büyük Devletlerin menfaat çıkarlarının kesiştiği bölge olması sebebiyle tarihin her döneminde büyük hesaplaşmalara sahne olmuştur. Bu hesaplaşmalardan faydalanan Osmanlı Devleti idarecileri, Devletin bekasını sağlamak için her türlü diplomatik yolları kullanarak ülkeyi zor şartlarda ayakta tutmayı başarmışlardır. Belli dönemlerde kendisine karşı birlik olan Devletlerle cihat etmek durumunda kalmışlar, bazı zamanlarda yenilmiş bazı zamanlarda da hiç ummadığı başarılar sağlayarak 17. yüzyılın sonlarına kadar süregelmıştır.³⁴

17'nci ve 18'inci yüzyıllarda yaşanan yenilgilerin sebep olduğu zayıflamış idari ve askeri yapı ve 1789 Fransız İhtilali'nin sebep olduğu özgürlük havası ile 93 Harbi sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması; Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan milletlerde, milliyetçilik düşüncesinin uyanmasına sebep olmuş ve özellikle farklı milletlerden oluşan Balkan milletleri* artık durdurulması imkansız bir ok gibi hedefine doğru tüm hızla ilerleyerek özgürlüğünü kazanmanın gayreti içerisine düşmüşlerdir. Bu gayretlerin sonuca ulaşması için çaba harcayan en büyük devlet ise Rusya olmuştur.³⁵

19. yüzyılın başlarında başlayan isyanlar ardı ardına gelmiş ve zayıflayan Osmanlı Devleti bunları bastırabilmekte yetersiz kalmıştır. 1804 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı ilk ayaklanan Balkan milleti ise Sırlar olmuştur. Bu ayaklanmalar sonucunda geniş haklar elde eden Sırları, Karadağ izlemiş ve Karadağ prensliğini ilan etmişlerdir. Her ne kadar bu ayaklanma bastırılrsa da Osmanlı Devleti 1878 Berlin Antlaşması ile Karadağ'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır.

³⁴ Özgür, Gülay; *Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, 4.

* Yunanlılar, Sırlar, Bulgarlar, Karadağlılar, Arnavutlar

³⁵ Özgür, *a.g.e.*, s. 4.

Sırpaların 1804 yılında başlattığı isyanlar sonucu elde ettiği geniş haklar Yunanlılara örnek teşkil etmiş ve 1821 yılında ise Yunanlılar isyan etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü zor durumdan faydalanmak isteyen Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve 1829 yılında Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımak mecburiyetinde kalmıştır. Böylece Yunanistan Osmanlı'dan ayrılan ve Milletlerarası alanda tanınan ilk bağımsız Devlet olmuştur.³⁶

Diğer ülkelerin elde ettiği haklardan mahrum kalmak istemeyen Bulgaristan 1873 yılında ayaklanmış, bu ayaklanma Osmanlı Devleti tarafından bastırılmış fakat 1876 yılında Bulgarlar tekrar ayaklanmışlar ve II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılında Devletin içerisinde bulunduğu huzursuzluk ortamından faydalanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Eflak ve Boğdan ise 1878 Berlin Antlaşması ile bağımsız Romanya Krallığı haline gelmiştir. En büyük problemin yaşandığı bölge ise Makedonya olmuştur. Makedonya, gerek stratejik konumu gerekse verimli toprakları sebebiyle hem Balkan milletlerinin hem de büyük Devletlerin hak iddiasında bulundukları coğrafi bir bölge olması sebebiyle bu sorun 1912-1913 Balkan Savaşları'na kadar sürmüştür.

Milliyetçilik fikirlerinin en son görüldüğü Balkan milleti ise Arnavutlar olmuştur. 1910'da Arnavutluk'ta başlayan isyanı bastırmak için gerek diplomatik gerekse askeri her türlü yöntemi kullanan Osmanlı Hükümeti 23 Aralık 1912 yılında Arnavutluk'un özerkliğini tanımaktan kaçamamıştır.³⁷

2.1.2. Balkan İttifakı ve Savaşın Sebepleri

Balkan milletleri kendileri için en fazla faydayı sağlamak amacıyla gerek Arnavutluk'ta gerekse Makedonya'da kıyasıya rekabete ve rekabetin sonucu olarak da çatışmalara girişmiştir.³⁸ Makedonya'nın etnik olarak Balkanlar'da yaşayan her millettten (Türkler, Slavlar, Ulahlar, Arnavutlar, Bulgarlar, Rumlar, Sırpalar, Yahudiler) insanı ihtiva ediyor olması bunların hepsinin bölgede hak iddia

³⁶ Karpat, Kemal; *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, s. 39.

³⁷ Cesur, Hafize; *Hatıratlar Işığında Türk Kamuoyunda Balkan Savaşları (1912-1913)*, Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 5-15.

³⁸ Yalçın, a.g.e., s. 84.

etmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Makedonya, Osmanlı Devleti için Yunanistan'la arasındaki irtibat noktasını, Bulgaristan ve Yunanistan için ise Ege Denizi'ne kavuşmanın en önemli yolunu teşkil etmiştir. Bu sebeple Makedonya, Balkanlar'daki stratejik olarak en kritik bölge konumundadır.³⁹ Diğer Balkan milletleri arasında Bulgaristan'ın, bu bölgeye hakim olmak isteyen milletlerin başını çekmesi en önde gelen niteliğini teşkil etmiştir. Ancak bu bölgede tek hakimiyetin kurulmasına gerek diğer Balkan milletlerinin gerekse büyük Devletlerin izin vermeyecek olması tüm Balkan milletleri tarafından bilinmektedir. Bu sebeple Bulgaristan, bölgenin tek hakiminin kendisinin olamayacağını da bilinci ile Rusya'nın öncülüğü ile hareket edilmesini kabul etmek zorunda kalmıştır.⁴⁰

Balkan milletleri her ne kadar kendi aralarında çatışmalara girişmiş olsalar da üzerinde anlaşmaya vardıkları en önemli husus, Osmanlı toprağı olan Arnavutluk ve Makedonya'nın paylaşılması⁴¹ ve Osmanlı'yı Balkanlardan ebediyen çıkarmak isteğı olmuştur.⁴² Osmanlı Devleti'nin 1897 yılında Balkanlar'da kazandığı zafer bu ülkelerin cesaretini önemli ölçüde bastırmasına⁴³ rağmen 13 Mart 1912'de Sırbistan ve Bulgaristan'ın, 29 Mayıs 1912'de Yunanistan ve Bulgaristan'ın,⁴⁴ Ağustos 1912'de Bulgaristan ve Karadağ'ın,⁴⁵ 6 Ekim 1912 tarihinde de Karadağ ve Sırbistan'ın aralarında yaptıkları karşılıklı ittifaklar⁴⁶ 1912 senesinde Balkan İttifakının kurulması ile sonuçlanmıştır.⁴⁷

Osmanlı Devleti'nin maddi olanaklarının yeterli olmadığını, bunun sonucu olarak da 75.000 tecrübeli askerini ordudan terhis etmiş olması sebebiyle elindeki askeri mevcudun azlığını⁴⁸ bilen Rusya'nın güdümündeki Balkan Devletleri'nin bundan sonraki amacı; Rumeli'de yeni ıslahatların yapılması⁴⁹ ve Osmanlı Devleti'nin

³⁹ Orhan, Sibel; *Balkan Savaşlarında Türklere Yapılan Bulgar Mezalimi*, Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 13.

⁴⁰ Durmuş, Yalçın; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 1. cilt, 9. basım, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2009, s. 59.

⁴¹ Yalçın, *a.g.e.*, s. 84.

⁴² Zührer, Erik Jan; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, çev. Yasemin Saner, 24. basım, 2009, s. 163.

⁴³ Zührer, *a.g.e.*, s. 163.

⁴⁴ Zührer, *a.g.e.*, s. 163.

⁴⁵ Durmuş, *a.g.e.*, s. 59.

⁴⁶ Zührer, *a.g.e.*, s. 163.

⁴⁷ Yalçın, *a.g.e.*, s. 84.

⁴⁸ Durmuş, *a.g.e.*, s. 60.

⁴⁹ Durmuş, *a.g.e.*, s. 60.

Makedonya'daki haklarından vazgeçmesini istemek olmuştur. Osmanlı Devleti, verilen  ltimatomdaki ıslahatların yapılacağını garanti etmesine rağmen haklarından vazgeçmeyeceğini bildirmesi⁵⁰  zerine Balkan Devletleri savaş ilanını gerektirecek cevabı bir anlamda almışlardır. Sonuç olarak Balkan Savaşı'nın sebepleri olarak şunlar gösterilebilir:

1. *Balkan Devletleri'nin Arnavutluk ve Makedonya topraklarında hak iddia etmeleri.*
2. *Osmanlı Devletinin İtalyanlarla savaşından mağlup olarak çıkması ve Ege Denizi'ndeki ablukanın devam ediyor olması ve bunun sonucu olarak Ege Denizinin askeri sevkiyat amacıyla kullanılamayacak olması.*
3. *Balkan İttifakının kurulmuş olması.**
4. *Osmanlı Devleti'nin askeri gücünün önemli bir bölümünü tasfiye etmiş olması sebebiyle zarurete düşmesi.*
5. *Osmanlı Devleti'nin içerideki siyasi düzeninde yaşanan sıkıntılar.*⁵¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın ve ailesinin tüm hayatını etkileyecek Balkan Savaşları'nın zor şartları o daha doğmadan çok önce hazırlanmıştır. Savaşın sonuçlarının yarattığı yıkıcı etki, ocuk yaşta hiç bilmediği bir coğrafyada yalnız kalmanın ıstırabı ile birleşince her şey bir kat daha zorlaşmıştır.

2.1.3. Kosova Vilayeti

Kosova şehri tarihin her döneminde Balkan coğrafyasının en kritik bölgelerinden biri olmuş ve önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu  nemi itibariyle tarihte birçok tarihçi tarafından araştırmalara konu olmuştur.  nl  tarihçi Joseph Von Hammer o günkü Kosova'yı "Uzunluğu yirmi bin, eni beş bin adımdır, ortasından küçük bir ırmak geçer ve etrafında ovaya hakim az yüksek dağlar vardır."⁵² diye belirtmektedir. Kosova'nın yüzölçümünün kapsadığı alan itibariyle Makedonya'nın kuzeybatısı ile Arnavutluk'un kuzeydoğusundan meydana gelmektedir. Kuzeyinde Sırbistan, Doğusunda Bulgaristan, Güneyinde Manastır, Batısında Karadağ bulunmaktadır. 1907 yılı itibari ile yüzölçümü 32900 km², nüfusu 1.038.100'd r. En

⁵⁰ Zührer, *a.g.e.*, s. 163.

* İttihat ve Terakki'nin 3 Temmuz 1910'da "Kiliseler Birliği" Kanununu ıkarması Balkan  lkelerinin arasındaki ittifakı kolaylaştırmıştır.

⁵¹ Orhan, *a.g.e.*, s. 20, 21.

⁵² Hammer, Joseph Von; *Osmanlı Tarihi*, 1. cilt, 4. baskı, ev. Mehmet Ata, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005, s. 249.

fazla nüfusa sahip üç sancağı; Üsküp 25000, İpek 18000, Priştine ise 11000'dir. Kosova İli; 6 Sancak, 31 Kaza, 16 Nahiye, 3340 Köye sahiptir.⁵³ (Bkz. Tablo 1 -2)

2.2. Doğumu ve Çocukluğu

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yukarıda da ifade edildiği gibi Balkanların en acı günlerini yaşamaya başladığı 1906 senesinde Kosova'nın Osmaniye (Peçova)* ilçesinde dünyaya gelmiştir.⁵⁴

Enver Ziya Karal, Soyadı Yasasının çıkmasıyla birlikte "Karal" soyadına kendisi karar⁵⁵ vermiş ve almıştır.⁵⁶ Doğum tarihinde ay ve gün olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.* Beşiktaş/İstanbul nüfusuna kayıtlı olup babası Makedonya'nın Kosova Vilayetinden Ağalı Mehmet Bey, annesi Zeynep Hanım'dır.⁵⁷

1912'de Balkan Harbinin ilk döneminin başladığı esnada henüz 6 yaşında olan Enver Ziya ve ailesi, Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesi ile birlikte diğer soydaşlarıyla Balkanlardan, doğdukları topraklardan bir daha evlerine dönmek üzere göç etmek zorunda kalmışlardır.⁵⁸ Bu süreç esnasında, Balkan Savaşı'na katılmış olan Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan gibi milletler, sınırlarını daha fazla geliştirme gayreti içerisine girdikleri için; dini baskıyı, etnik ayrımcılığı (işkence, zulüm ve soykırıma tabii tutulma) ve ekonomik

⁵³ Gölen, Zafer; "Mehmet Akif Ersoy'un Gençliğinde Balkanlarda Osmanlı Coğrafyası", (Erişim) uam.mehmetakif.edu.tr, 12.08.2013, s. 8.

* Kosova Osmanlı Döneminde 6 sancaktan oluşmuştur.. Bunlar: Priştine, Prizren, Üsküp, İpek, Yeni Pazar ve Taşlıca'dır. Osmaniye, İştîp, Kumanova, Palanka, Radovişte, Kratova, Orhaniye ve Koçana ile beraber Üsküp Sancağı'na bağlı kazalar arasında bulunmaktadır. Üsküp Sancağı, en fazla kazaya sahip olan kazadır. Kosova ve özellikle Üsküp, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde önemli bir eğitim ve öğretim merkezidir. Yine araştırmanın sonucuna göre Üsküp Sancağına bağlı kazalardaki eğitim ve öğretim kurumlarının mevcudiyetine bakıldığında 7 kaza arasından sadece Osmaniye'den bahsedilmediği görülür ki bu husus Osmaniye'nin diğer kazalara göre nüfus ve gelişmişlik açısından geri kaldığı anlamını pekiştirir. Demir, Necati; "Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine Göre 1877-1912 Yıllar Arasında Kosova'da Eğitim ve Öğretim", *Zfwt (Journal Of World Of Turks)*, III, 2010, s.10

⁵⁴ Tunaya, Tarık Zafer; "Hocaların Hocası", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1982, s. 2.

⁵⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, soyadını aldığı esnada Edirne Lisesi'nde öğrencidir. İlk başta Edirne'de öğrenimini görüyor olması sebebiyle "Meriçli" soyadını almayı planlar. Ancak daha sonra bu soyadının uzun olduğuna karar verir ve "Karal" soyadını alır. Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

⁵⁶ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 535.

* 1322 Hicri Yılı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyasından temin edilmiştir.

⁵⁷ Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

⁵⁸ Karal Akgün, *a.g.m.*, s. 535.

sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır.⁵⁹ Osmanlı Devleti'nin asli unsuru olan Müslüman halkla beraber yaşayan bu milletler, Müslümanlara karşı baskınlar düzenlemişler ve halkı göç etmek zorunda bırakmışlardır.⁶⁰ Bu süreçte en fazla zulmü yapan millet Bulgarlar olup, onların yaptıklarını Tüccarzade İbrahim Hilmi şu şekilde ifade etmektedir:

“Trakya ve Makedonya’da manzur neferimiz olan Fecayi, Kronalı Vosti vahşetlerini fersah fersah geçmiştir. Her neye uğruyor, her nereden geçiyorsan a’zaları parça parça olmuş naaşlar yangınlar içinde haksetir olmuş köyler, tahrip edilmiş çiftlikler, yağma edilmiş hane ve dükkanlar, kiliseye tahvil edilmiş camiler, açlıktan can çekişen binlerce aileler, ırz ve namusu hetk edilmiş yüzlerce genç kız... Kim dinler ölen, mahvolan İslamdır! Şeklindeki bağırışlar.”⁶¹

Bulgarlar Türklere yaptıkları zulmün ve işkencenin haricinde aynı zamanda bölgenin kültürel ve tarihsel yapısını da yok etmeyi amaç edinmişlerdir.⁶² Bu kültürel ve tarihsel yok etme politikasının Bulgar Genelkurmayı'nın planları arasında özellikle yer aldığı ifade edilmektedir.⁶³

Böyle bir ortam içerisinde daha fazla can, mal, ırz ve namus güvenliğini sağlayamayacaklarını düşünen Enver Ziya Karal'ın ailesini göçün telaşı sarmıştır. Bu süreç içerisinde yaşanan bir anekdot, Enver Ziya Karal'ın çocukluk dünyasında algıladıklarıyla, hayatın gerçekleri arasındaki derin uçurum perspektifinde, dönemin şartlarının ve Enver Ziya Karal'ın kişiliğine etkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. Enver Ziya Karal, kendisi için çok önemli olduğunu düşündüğü, kırmızı sünnet giysisini annesinin odasında bulunan sandıktan almış ve kapıda bulunan annesinin yanına gelmiştir. Annesi ise çocuklarını doyurma endişesi içerisinde olup, alınabilecek en minimum düzeyde ve en faydalı eşyaları ve benzeri ihtiyaçları götürme gayreti içerisinde, Enver Ziya'nın elinde bulunan kıyafeti yere atıp, onun yerine hayati önem arz eden somun ekmeğini koltuğunun

⁵⁹ Ağanoğlu, H. Yıldırım; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2001, s. 61.

⁶⁰ Acer, Tülin; *Balkan Muhacirleri'nin Yaşadığı Sorunlar* (1912-1914), Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 4.

⁶¹ Orhan, *a.g.e.*, s. 33.

⁶² Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 62.

⁶³ Bu raporda Türklerin Bulgarlaştırılması ve direnenlerin ise öldürülmesi emredilmiştir. Bu emir şu hususları ihtiva etmektedir; 1. Türklerin Müslümanlığı terk ederek Hristiyanlaştırılması, 2. Soydaşlarımızın isimlerini değiştirerek Bulgarlaştırılması, 3. Bölgedeki Türk-İslam kültürü ve medeniyetin yok edilmesi, 4. Türklerin dahili ve harici tehcire zorlanması vb. Şimşek, Halil; *Türk Bulgar İlişkileri ve Göç, İstanbul, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları*, 1999, s. 60.

altına sıkıştırmıştır. Bu durum o gün için göçmenlerin hayati derecede olan beslenme sorunlarını çözemediklerini göstermektedir. Çünkü daha sonra da görüleceği üzere binlerce insan göçler esnasında hayatını kaybetmiştir.⁶⁴ Belki de bu olaydan dolayı Enver Ziya Karal bundan sonraki hayatında son derece tutumlu davranışlar sergileyecektir.

Bu göç esnasında yaşananlar çok acı ve travmatik olup Enver Ziya Karal'ın hafızasında yer etmiştir. Daha sonrasında yaşadıklarını Tarık Zafer Tunaya'ya şu şekilde anlatmıştır:

“...Balkan Savaşlarının Haçlı Seferi koşulları içinde gelişmesinden doğan terör havasına Makedonya'nın sert iklimi de eklenince yürüyüş daha da uzun, daha da zahmetli oluyordu. Yollar ana baba günüydü. Binlerce insandan oluşan yığınlar, yaralılar, hastalar, ölümler ve de haydutlar arasında yön saptamak zordu. Kaç gün yürüdüler. Küçük ailenin en yaşlısı, büyük annenin artık adım atacak hâli kalmamıştı. 'Bana bir halı parçası verin ve siz devam edin.' dedi. Büyük anneyi ağlaştırmalar, el öpmeler ve helalleşmeler içinde ve yağmur altında kaderiyle baş başa, halı parçası üzerinde yol kenarına bıraktılar.

Katı bir göç kanunuydu bu. Küçük konvoy yeniden yola koyuldu. Altı yaşındaki Enver arkaya bakıyordu. Büyük anne yavaş yavaş bir nokta gibi kaldı ve gözden kayboldu. Aile, Doyran Kentine vardı. Aradan beş on gün ya geçti, ya geçmedi. Evin kapısı vuruldu. Ne görsünler, büyük anne sapasağlam karşılarındaydı. Arkasında da onu getiren iri Bulgar askeri. Tüm ailenin sevinç gösterileri arasında nine başından geçenleri anlattı. Bulgar süvarisinin dikkatini, büyük annenin oturduğu halı seccadesi çekmişti... Sonrada üstünde oturan yaşlı kadın... Ona önce ne yaptığını sordu. Göz göze geldiler. Süvari birden büyük annenin ellerine sarıldı. Vaktiyle ailenin yanında çalışmıştı. Onu evine götürdü ve ailesine geri getirdi. Göç yasaklanınca aile yeniden Peçova'ya döndü. Bir süre sonra ikinci göç, temelli ayrılış başladı. Bu sefer büyükannenin mezarını oralarda bırakarak Selanik'e yol aldılar...”⁶⁵

İlk göç bölgesel nitelikli olmuştur. Tarık Zafer Tunaya'nın da belirttiği gibi göç yasaklanmış ve aile tekrardan evlerine geri dönmüştür. Ancak bundan 1-2 ay gibi kısa bir süre sonra ikinci göç başlamış ve İzmir'e doğru sürdürülen bu göç esnasında Enver Ziya Karal önce babasını ve babaannesini sonra, o zamanın koşulları içerisinde tedavi imkanı oldukça zor olan kolera hastalığından annesini

⁶⁴ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 20.

⁶⁵ Tunaya, *a.g.m.*, s. 2.

kaybetmiştir.⁶⁶ Bu travmatik olayı yaşayan sadece Enver Ziya Karal olmayıp, o süreç içerisinde Balkanlardan Anadolu'ya göç edenlerden Ekim 1912'de kolera hastalığına yakalanan 2549 kolera hastasından 1479'unun vefat ettiği, 1044'ünün iyileştiği ve 26 hastanın ise tedavi sürecinin devam etmekte olduğu *Alemdar Gazetesinde* belirtilmiştir.⁶⁷

Yaşanan bu trajedilerde annesini, babasını ve babaannesini kaybeden Enver Ziya Karal, göçün devam eden sürecinde ailenin diğer fertleriyle birlikte kendilerine sığınabilecekleri ve en azından bir gece dahi olsa emniyette geçirebilecekleri bir yer aramışlar ve sonunda bir samanlığa sığınmışlardır. Enver Ziya Karal, geceleyin konaklamak zorunda kaldıkları samanlığın sahibinin kendisine verdiği kuru ekmeği kardeşi ile paylaşmak istediğinde, kardeşinin tepki vermediğini görmüştür. Bunun üzerine durumu farkedenden samanlığın sahibi, kardeşine bakmış ve kardeşinin yaşamadığını Enver Ziya Karal'a söyleyince, büyük ızdırap ve acı içinde durumu amcasına ve kardeşlerine haber vermiştir.⁶⁸ Anne, baba ve babaannesinden sonra ailenin bir ferdi daha acımasız göç kanununa yenik düşmüştür.

Bu acı olay sadece Enver Ziya'nın ailesinin değil; birçok göçmenin de maruz kaldığı kanıksanmış bir hadise olmuştur. Enver Ziya Karal çok sevdiği kardeşinden ayrı düşmüş ve bu acı kendisini derinden etkilemiştir. Bundan sonra yola artık amcası Hoca İbrahim Efendi, amcası Hüseyin, dayısı Hüseyin ve iki ağabeyi ile devam etmek zorunda kalan Enver Ziya Karal, samanlığın sahibi ile vedalaştıktan sonra göç eden binlerce insanın arasına katılmıştır.⁶⁹

İnsan selinin aktığı bu göç esnasında yaşanan zorluklar ve imkansızlıklar, göçü zorlaştıran en önemli iki etkindir. Bu yaşanan süreç hakkında bilgi veren *Alemdar Gazetesi*, *Osmanier Luid* adlı Gazeteden yaptığı alıntıda şu ifadelerle yer vermektedir:

"Makedonya ve Kosova havalisinden firar etmekte olan fevç fevç buraya vürud etmektedir. Şimdiye kadar İzmir'e gelen muhacirler miktarı 6000 raddesinde tahmin ediliyor. Selanik'ten

⁶⁶ Karal Akgün, *Babam Enver Ziya Karal*, s. 165.

⁶⁷ *Alemdar*, 69-138, 12 Teşrin-i Evvel 1327, s. 3

⁶⁸ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 21.

⁶⁹ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 21.

yeniden daha 6000 kişilik bir kafilenin hareket eylediği haber veriliyor. Selanik'ten vürud eden her bir vapur 1200-1500 muhaciri hamil bulunuyor. Bunlardan kısmı azamı, üzerlerindeki elbiseden başka hiçbir şeye malik değildirler. Zavallıların maruz kaldıkları hareketi facia ve zalimnameden kurtulmak için çırılçıplak bir halde firara mecbur kalmışlardır.”⁷⁰

Fransız Gazeteci Stephane Lauzanne ise yaşanan göçü şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet... Tekrar edeyim. Savaş meydanından daha müthiş bir şey varsa o da çevresidir. Hendeklerdeki cesetler, yolların alt tarafındaki insan kafaları kadar etkilemiyor. İlk kafiye İstanbul'un 20 kilometre ötesinde rastladım. Ondan sonra ardı arkası kesilmedi. Bazı fakirler, ihtiyarlar, kadınlar ve çocuklar ufuktan bize doğru; kendilerini kovalayan görünmeyen güçten korkarak, şaşkın ve telaşlı kaçıyor, kaçıyorlardı. Hepsinin iki üç parça ıvır zıvrı vardı. Kimi eşyasını omzunda, kimi el arabasında taşıyor, götürüyordu. Bazısı da eski bir manda arabasına doldurmuş, sürüp gidiyordu. Hepsinin yüzünde korku izleri, hepsinin halinde şaşkınlık vardı. Köyler hemen hemen boştu. Halkalı'dan geçerken sokaklarda on kişi görmedim. Acaba halk terk edip gitmiş mi, yoksa evlerine mi kapanmıştı? Şehirden çıktığımız zaman oldukça iyi bir yolu takibe başladık. Yol düz bir ovayı geçiyor ve iki yerden tren yolunu kesiyordu. Hat boyu ile geçtiğimiz yol istisna edilirse çevrede hiç kimse yoktu. Bu boşlukta ve yalnızlıkta rahatsızlık veren bir şey vardı. Toprak bile ölmüş gibiydi. Hiçbir tarla ekilmemiş, sürülmemişti. Göz alabildiğine kararmış, yanmış otlardan başka bir şey görünmüyordu.”⁷¹

Yaşanan zorluklar ve sıkıntılar sanki bir diğerinin habercisi gibidir. Devam eden zorlu göç yolunda amcası Hüseyin ve dayısı Hüseyin de şehit edilmişlerdir.⁷² Bu göç esnasında ailesinin hemen hemen hepsini kaybeden Enver Ziya, amcası Hoca İbrahim Efendi,⁷³ büyük abisi Mustafa⁷⁴ ve küçük abisi Kazım'la⁷⁵ beraber Anadolu'ya göçe devam etmiştir.⁷⁶ Ancak bu sefer küçük abisi Kazım yolda kaybolmuştur.⁷⁷ Kazım aradan geçen on sekiz sene sonra iki kardeşine kavuşabilmiştir.⁷⁸ Devam eden göç yolunda kafiye Edirne'ye gelince kimsesiz

⁷⁰ Alemdar, nu: 144-259, 10 Ocak 1913 (28 Kanun-ı Evvel)

⁷¹ Lauzanne, Stephane; *Balkan Acıları*; İstanbul, Kastaş Yayınları, 1990, s. 47, 48.

⁷² Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 535.

⁷³ Karal Akgün, *Babam Enver Ziya Karal*, s. 165.

⁷⁴ Osmanlı Devleti'nin aldığı kararla Rumeli göçmenlerinin hem iş gücünden faydalanmak, hem de uygun vasıfları sağlayanları meslek sahibi yapmak amacıyla bir kısmı gardiyan olarak işe alınmış bir kısmı da devlet kurumlarına yerleştirilmişlerdir. Mustafa da demiryollarında işçi statüsünde iş imkanı bulan şanslı muhacirlerden bir tanesidir. Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 535.

⁷⁵ Karal Akgün, *a.g.m.*, s. 535.

⁷⁶ Karal Akgün, *Babam Enver Ziya Karal*, s. 165.

⁷⁷ Karal Akgün, *a.g.m.*, s. 165.

⁷⁸ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 535.

çocuklara Devlet tarafından sahip çıkılmış,⁷⁹ iki kardeş, önce Manisa'ya⁸⁰ sonra İzmir'e götürülmüşler ve himaye altına alınmışlardır.⁸¹ Peki göçe yeğenleriyle beraber devam eden amcası Hoca İbrahim Efendi İzmir'e varabilmiş midir? Elimizdeki kısıtlı kaynaklardan Hoca İbrahim Efendi'nin, yeğenleriyle beraber Edirne'ye kadar kabileyle birlikte geldiği ve yeğenlerini devletin himayesi altına verdikten sonra Osmanlı Devleti'nin bu esnada Çanakkale Savaşı'nda bulunması sebebiyle orduya alındığı ve 1915 senesinde şehit düştüğü sonucuna ulaşılmaktadır.⁸²

Balkan Savaşı esnasında henüz 15 yaşında olan Şevket Süreyya Aydemir*, zihnine kazıdığı göç eden kabileleri, yazar ve tarihçi kimliği ile şu sözlerle ifade etmektedir:

*"Evet, Rumeli göçüyordu. Rumeli boşalıyordu. Rumeli Türkleri akıp geliyorlardı. Rumeli'yi asırlarca evvel alan, Rumeli'de asırlardır yaşayan Türkler, XX. Yüzyılın başında alevlenen bu yangının alevleri içinde yanarak, çamurlar içinde eriyerek, her sürünüşte biraz daha azalarak, biraz daha kaybolarak, her an daha koyulaşan bir karanlığın içinde, sonu bilinmez geleceklere doğru akıyorlardı."*⁸³

Osmanlı Hükümeti, göçün bütün olumsuzluklarını yaşayan göçmenlerin acısını bir nebze hafifletebilmek için savaş koşulları içerisinde elinden geleni yapmaya çalışmıştır. Bu dönemde Sadrazam olan Talat Paşa, ** muhacirlerin yerleştirilmesi ile çok yakından ilgilenmiş ve Rumeli'den, önce İstanbul'a oradan da Anadolu'ya sevk edilen muhacirlerin herhangi bir sorun yaşamadan, intikal esnasında yaşayabilecekleri öngörülen bulaşıcı hastalıklara, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarına

⁷⁹ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 21.

⁸⁰ Karal Akgün, *a.g.m.*, s. 535.

⁸¹ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 21.

⁸² Karal Akgün, *Babam Enver Ziya Karal*, s. 165.

* Şevket Süreyya Aydemir, 1897 yılında Edirne'de doğmuştur. Kadro dergisinin kurucularından ve Kadro Hareketi'nin önderlerinden olan Şevket Süreyya Aydemir, aynı zamanda iktisatçı ve yazardır. Türk tarihinde yeri doldurulamayacak kişilikleri inceleyen Şevket Süreyya Aydemir'in en önemli eserleri üçer ciltlik Tek Adam (1963-65) ve İkinci Adam (1966-68) dır. 25 Mart 1976'da vefat etmiştir. Aydemir, Şevket Süreyya; *Suyu Arayan Adam*, 15. baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.

⁸³ Aydemir, Şevket Süreyya; *Makedonya'dan Asya'ya Enver Paşa*, cilt 2, İstanbul, Remzi Yayınları, 1976, s. 322, 323.

** Mehmet Talat Paşa, 1874 tarihinde dünyaya gelmiştir. İttihat ve Terakki'nin kurucularından ve önde gelen siyasetçilerindendir. Meclis Vekilliği, Dahiliye Nazırlığı, Posta Vekilliği ve 1912'de Sadrazamlık yapmıştır. 1921 yılında vefat etmiştir. Babacan, Hasan; *Mehmet Talat Paşa (1874-1921)*, 1. baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2005.

ve nakil vasıtalarından faydalanmalarına kadar her türlü imkanı sağlamaya çalışmıştır.⁸⁴ Hatta bu dönemde Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi (Aşiretler ve Muhacirler Genel Müdürlüğü, AMMU) tarafından göç eden her bir kişi başına 166 kuruş ücret verilmiştir.⁸⁵ Ancak bu hizmetler Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz koşullar sebebiyle yetersiz kalmış olup, çok ciddi sıkıntılar da yaşanmıştır. Bunlardan en başta geleni de muhacirlerin iskanı sorunu olmuştur.

Osmanlı Devleti, Balkan muhacirlerini genel olarak İstanbul, Edirne, Aydın, Çanakkale ve İzmir'e yerleştirirken, Enver Ziya Karal ve beraberinde gelen Makedonya ve Kosova muhacirlerinin birçoğunu İzmir'e sevk etmiştir. İzmir'e yerleştirilen muhacirlerin en büyük problemini ise iskan sorunu oluşturmuştur. Çünkü hem hane sayısının yetersizliği hem de Ocak 1913 itibariyle İzmir'e gelen muhacir sayısı 6.000 iken Mart 1913'te bu sayının 10.000'e yükselmesi ve Aydın, Manisa, Menteşe gibi çevre illerden gelenlerle beraber daha da artması bu sorunu perçinlemiştir. İzmir Vali Vekili Kemal Bey'in iskan sorunlarıyla yakından ilgilenmesine rağmen planlanan süreç tam olarak uygulanamamış ve mescit, tekke, cami, mektep gibi geçici çözümlerden istifade edilmek üzere planlar tadil edilerek uygulamaya konulmuştur.⁸⁶ Bu çözümler yeterli olmayınca Sinekli ve Kızılcıcalı'da çadırlar kurulmuştur. İskan sorununun çözülememesi beraberinde başka problemleri de getirmiştir. Bunların başında da salgın hastalıkların baş göstermesi gelmektedir. Osmanlı Hükümeti, bu gelişme üzerine Seferihisar'da bulunan Mithat Paşa'nın eşine ait olan çiftlik ile Mekteb-i Sanayi'ye ait olan çiftlikleri satın almış ve buralara muhacirleri yerleştirerek, sağlık sorunlarının önüne geçmeye çalışmış fakat tam manasıyla yeterli olamamıştır.⁸⁷

Göçün bilançosuna bakıldığında Osmanlı Hükümetinin aldığı önlemlerin kafi gelmemesinin nedeni açıkça ortaya çıkmaktadır. Buna bir de savaş koşulları eklendiğinde imkansızlıklar daha da belirginleşmiştir. 1911 senesi itibariyle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki nüfusu 3.242.000 kişidir. Bu nüfus içerisinde en fazla paya sahip olan Vilayet ise 959.175 kişi ile Kosova'dır. Bunu sırasıyla Edirne,

⁸⁴ Kara, Adem; "Balkanlar'daki Trajedi: Göç", *Komşu Kapısı Ecdad Yadigarı Balkanlar*, Ankara, Sözkese Matbaacılık, 2013, s. 63.

⁸⁵ Kara, *a.g.m.*, s. 63.

⁸⁶ Halaçoğlu, Ahmet; *Balkan Harbi Esnasında Rumeli'de Türk Göçleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 77.

⁸⁷ Acer, *a.g.e.*, s. 14.

Selanik ve Manastır takip etmektedir. (Bkz.Tablo-3)⁸⁸ Tablodan da anlaşılacağı üzere 1911 senesinde Müslümanlar Osmanlı Devleti egemenliği altındaki topraklarda çoğunluğu teşkil eden dinsel toplum iken, 1912-1913 yılları arasında yaşanan göçlerle 2.315.000 Müslüman topraklarından edilmiş, bunların büyük bir kısmı katledilmiş ve sonuçta Balkanlarda 870.000 Müslüman kalmıştır.⁸⁹

2.3. Öğrenim Hayatı

Göç eden halkın yaşadığı sağlık ve iskan problemlerinin haricinde karşılaşılan en önemli problemlerden birisi de eğitim meselesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu hususta da çeşitli önlemler aldığı görülmektedir. Okula başlama yaşı gelmeyen çocuklardan yetim ve öksüz olanlar Darülacezeye sevk edilip masrafları Devlet tarafından karşılanmıştır. Enver Ziya Karal da, Darüleytama* yerleştirilen 8000'den fazla muhacir şehit ve fakir çocuktan yalnızca birisidir.⁹⁰

On yaşındayken ağabeyi Mustafa tarafından 1916 yılında İzmir Alaçatı kasabası yetimler okuluna kaydettirilen Enver Ziya Karal, öğrenim hayatına Birinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın son bulması üzerine yine çok büyük bir talihsizlik eseri olarak İzmir, 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgale uğrayınca yeniden muhaceret yolu görülmüştür. Öğrencilerin zarar görmemesi amacıyla Hükümet kararıyla Alaçatı Darüleytama öğrencileriyle birlikte Bursa'ya nakledilmiştir.⁹¹ Okulun Bursa'ya nakledilmesi tek akrabası olan ağabeyi Mustafa ile olan bağlarının da kesilmesine sebep olmuş ve bundan sonraki süreçte artık 13 yaşından itibaren hayatla tek başına mücadele etmek

⁸⁸ Bahar, Cem; *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu (1500-1927)*, 2. cilt, Ankara, Dik Yayınları, 1996, s. 54.

⁸⁹ Bahar, Gürbüz; *Balkanlar ve Türklük, Batı'dan Doğu'ya Uzanan Çizgide*, Konya, Çizgi Kitapevi, 2002, s. 76.

* Osmanlı Devleti'nin özellikle Balkan Savaşı ve akabinde yaşanan Birinci Dünya Savaşı sebebiyle çok sayıda şehit vermesi, öksüz ve yetim sayısının artması, daha öncesinde hizmetini devam ettiren Darülacezelerin yetersiz kalmasına sebebiyet vermiş ve bu sebeple sadece şehit çocuklarını himaye etmek ve onlara zanaat öğretip, eğitim vermek amacıyla Darüleytamlar kurulmuştur. Bu sebeple öncelikle şehit çocukları sonrasında ise Balkan Savaşı sonrasındaki kimsesiz kalan çocuklar bu eğitim kurumlarına kabul edilmişlerdir. Özkan, Feriha; *Atatürk'ün Laiklik Anlayışı'nın Eğitim Sistemimizdeki Yansımaları (1919-1938)*, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 216.

⁹⁰ Acer, a.g.e., s. 37.

⁹¹ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 535. (Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşından 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalayarak çekildi. Bu ateşkesi imza etmekle Osmanlı Devleti, hem kayıtsız koşulsuz teslim oluyor, hem de fiilen sona eriyordu. Güvenliklerinin tehdit edildiği gerekçesiyle İtilâf Devletleri, 7. maddeye dayanarak istedikleri yeri işgal edebileceklerdi.)

zorunda kalmıştır. Ancak küçük Enver'in hayatındaki travmalar ve zorunlu göçler bitmemiştir. 1919 senesinde Yunanlıların işgali Bursa'ya yönelmiştir.⁹² Bunun üzerine Enver Ziya Karal, okuldaki diğer öğrencilerle birlikte bu kez de İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştır.⁹³ İstanbul'daki eğitimi esnasında sırasıyla, Ortaköy ve Balmumcu Darüleytamı'nda okuyan Enver Ziya, 1922 senesinde bu okulu başarıyla bitirmiştir.⁹⁴ (Bkz. Foto-1) Enver Ziya Karal, Balmumcu Darüleytamındaki eğitimi esnasında öğretmenlerinin takdirini kazanmış ve onların öncülüğünde 1923 yılında Edirne Lisesi'ne parasız yatılı öğrenci olarak girmeye hak kazanmıştır.⁹⁵ Edirne Lisesi o dönemin en köklü okullarından birisidir.⁹⁶

Enver Ziya Karal'ın bu okulda kazandığı en önemli özellikleri; yeteneklerinin farkına varması, okuma alışkanlığının gelişmesi ve buna bağlı olarak sorgulama yeteneğini keşfetmesidir. Bu hususta en büyük pay ise öğretmenlerine aittir. Öğretmenlerinin onun eğitiminin haricinde kendisini gazete almaya göndermeleri ve Enver Ziya'nın almış olduğu gazeteyi daha öğretmenlerine teslim etmeden

⁹²Karal Akgün, *a.g.m.*, s.535 (İzmir'in işgalinden sonra İtilaf Devletlerinin izni ve desteğiyle Anadolu'da yeniden işgal hareketine girişen Yunanlılar 8 Temmuz'da Bursa'yı işgal ettiler. Bundan sonra Bursa'da tam bir işgal yönetimi oluşturan ve buraya yerleşmeye çalışan Yunanlılar kenti yaklaşık olarak 2 yıl ellerinde tuttular. Bursa bu işgal boyunca tam bir baskı, kaos ve anarşi ortamında kaldı. Bu dönemde Bursa ve çevresinde Rum ve Ermeni çetelerinin terörü esti. Bursa bu ortamdan ancak Büyük Taarruz sonrası Milli Kuvvetlerce 10 Eylül 1922'de geri alınmasından sonra kurtuldu.) Sofuoğlu, Adnan; "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:55, Cilt: XIX, Ankara, Mart 2003, s. 1-6.

⁹³ Karal Akgün, Seçil; "Ord. Prof. Enver Ziya Karal", *Bütün Dünya Dergisi*, Başkent Üniversitesi Yayınları, Ocak, 2001, s. 18.

⁹⁴ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 535.

⁹⁵ Karal Akgün, *a.g.m.*, s. 535.

⁹⁶ Edirne Erkek Lisesi dönemin en gözde ve seçkin okullarından birisidir. Eğitim süreci içerisinde tanınmış birçok kişi mezun olmuştur. Örneğin; S.Haşim İşcan (İstanbul'un seçimle gelen ilk Belediye Başkanı), Mazhar Müfit Kansu (Milletvekili ve Elazığ Valisi), İlhami Ertem (Milli Eğitim Bakanı), Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfü Barkan (Akademişyen) Ord. Prof. Dr. Aziz Şevki Kansu (Akademişyen), Prof. Dr. Tankut Öktem (Heykeltraş), İstemi Betil (Oyuncu), Kandemir Konduk (Yazar) vb. ("Maliye Bakanlığının hicri 24 Ramazan 1269 (Miladi 1 Temmuz 1853) tarihli il muhaberinde giderleri hazine tarafından eski memurların maaşlarından kesilen yüzde ikilerden karşılanmak üzere, meclis-i maarifce Edirne'de bir Mekteb-i Rüştîye açılması konusunda padişah buyruğu bulunmasına karşın, okulun açılması ancak dört yıllık bir gecikmeden sonra 1857'de mümkün olmuştur. Edirne'de ilk Rüştîye 1857 yılında bugünkü belediye binasının karşısında bulunan Selimiye parkı içinde idi. Ahi Çelebiye ait sıbyan mektebi ile yanındaki dar-ül kurası birleştirilerek Rüştîye olarak hizmete açılmıştır. Açılışında Maarif Nezaretinden (Eğitim Bakanlığından) bir görevli de hazır bulunmuştur. Bu okul batılı anlamda ilk çağdaş eğitim kurumudur. Zukur Rüştîyesi diye isimlendirilen bu okul erkek çocuklarının eğitim aldığı rüştîye anlamına gelmektedir. Kız öğrencilerin o yıllarda devam edeceği bir Rüştîye mevcut değildir. Edirne Lisesinin tarihsel gelişimi şu şekilde tasnif edilebilir: 1857-1885 Rüştîye, 1885-1909 İdadi, 1909-1923 Sultani, 1923-1935 Erkek Lisesi, 1935-1992 Lise, 1992-1998 Yabancı Dil Ağırlıklı Lise, 1998'den günümüze Anadolu Lisesi olarak eğitimine devam etmektedir.") Erman, Atıl; *Türk Milli Eğitiminin Ulu Çınarı Edirne Lisesi*, İstanbul, Ege Basımevi, 2007, s. 18.

okuyarak güncel olayları yakından takip etmesi onun hem sorgulayan biri olmasını hem de engin kültürünün temelini teşkil etmiştir.⁹⁷

Bir yandan kültürel gelişimini sağlayan Enver Ziya Karal, okumaktan başka çaresinin olmadığı bilinci içerisinde eğitim sürecini hiçbir zaman aksatmamış, eğitimde gösterdiği başarısı sonucunda beş yıllık lise öğrenimi tamamlamış ve 1928 yılında bu okuldan mezun olmuştur. Lise yıllarında Sosyal Bilimlerdeki başarısı sebebi ile yurt dışına Üniversite eğitimi amacıyla öğrenci gönderilmesi mevzu bahis olunca, öğretmenleri Enver Ziya Karal'ı da aday olarak göstermişlerdir.⁹⁸ İlk öğrenci seçimleri Amerikalı misyonerler tarafından yapılmıştır. Bu sınavda 175 ve üzerinde puan alacak öğrenciler için Amerika'da eğitim alma fırsatı ele geçirilecektir. Ancak Enver Ziya, bu sınavda 173 puan almış ve Amerika'da eğitim alma fırsatını kaybetmiştir.⁹⁹ Bundan sonra karşısına Fransa'da eğitim alma fırsatı çıkmış ve bunu değerlendirmiştir. Aynı yıl Devlet tarafından yapılan Avrupa sınavlarını kazanmış olanlar Tarih-Coğrafya alanında Üniversite öğrenimi görmek üzere Fransa'da bulunan Lyon Park Lisesi'ne gönderilmiştir.¹⁰⁰

Enver Ziya Karal'da artık kendini geliştirmenin egemen kılındığı, sorgulamanın ve tartışmanın temel ilke sayıldığı, okumanın ve düşünmenin düstur kabul edildiği bir ortama geçmenin haklı mutluluğu ve gururu hakim olmuştur.

Ulu önder Atatürk'ün harpten yeni çıkmış bir milletin kalkınmasında önceliği eğitime vermiş olması, ülkenin kaynaklarındaki imkansızlıklara rağmen bunu ilke

⁹⁷ Keser, Ulvi; "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bağlamında Ordinaryüs Profesör Doktor Enver Ziya Karal ve Düşüncelerine Kesitsel Bir Bakış", *Cumhuriyet ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Uluslararası Sempozyumu*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, Mayıs, 2008, s. 109.

⁹⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

⁹⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

¹⁰⁰ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal*, s. 18. İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Muvaffak Seyha'nın Milliyet Gazetesinde yayımlanan makalesinde Türk bilim adamlarının yurda dönmelerinden söz eder ve bir bölümünde Unutulmaz Bir Öncü Kuşak adlı yazımında, bu dönemde yurt dışında eğitimi tamamlayan öğrencilerden iftiharla bahseder ve şöyle der: ("Batı ülkelerine yüksek öğrenim için geniş ölçüde öğrenci gönderilmesi, Cumhuriyet dönemine rastlar diye yazmış. Büyük Atatürk'ün isteği ile ilk kez 1928'de, lise bitirenlerden oluşan bir grup, hükümet adına Fransa'ya gönderilmiş, daha sonraki yıllara da sayıları gittikçe artan öğrenci grupları, başlıca Alman Üniversitelerinde yüksek öğrenimlerine başlamışlardı. 1933 Üniversite reformunda, o sıralarda öğrenimlerini yeni bitiren ve yurda dönen bu gençlerden geniş ölçüde yararlanılmış ve bunların çoğu Hitler rejiminde ülkelerini terke zorlanan Musevi asıllı Alman profesörlerin yanında asistan olarak görev almışlardır. Türk Üniversitelerinin temelini oluşturan bu bilim adamlarından bazıları bugün hayattan ayrılmış, çoğu da emekli olmuştur." Halen görevde olanların arasında Ord. Prof. Enver Ziya Karal da belirtilmiş ve sonuç olarak da "Bu bilim adamları yaşamları boyunca üniversitelerinin gelişmesi için çaba harcamışlar ve içlerinden hemen hiç biri, yabancı bir ülkeye göç etmemiştir.") Seyha, Muvaffak; "Yabancı Ülkelerdeki Türk Bilim adamları", *Milliyet*, 31.03.1977, s. 2.

edinmesi ve gençlerin enerjisine olan inancı hem onun döneminde hem de ölümünün ardından 1925-1947 yılları arasında eğitim amaçlı olarak Avrupa'ya toplam 40 öğrenci gönderilmesine sebep olmuştur. İlk 11 öğrenci 1923 senesinde gönderilmiştir.¹⁰¹ Bu öğrencilerden birisi de Mahmut Sadi'dir. Mahmut Sadi, yurt dışına gitmeden önce Atatürk'ün kendilerine gönderdiği telgraftaki *"Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum, alevler olarak geri dönmelisiniz."* sözü üzerine hissiyatını şu sözlerle ifade etmektedir:

"Yıl 1923, İstanbul Üniversitesinde öğrenci olduğum sıralar. Okul duvarında bir ilan görüyorum. Avrupa'ya talebe yollanacaktır. Allah Allah diyorum ülke yıkık dökük yıl 1923. Avrupa'ya telebe! Lüks gibi gelen bir şey ama bir şey ama bir şansımı denemek istedim. 150 kişi içerisinde 11 kişi seçilmişiz. Benim ismimim yanına Atatürk Berlin Üniversitesine gitsin." diye yazmış. Zaman geldi. Sirkeci garındayım trene yürüyorum. Ama kafam öyle karışık ki gitsem mi kalsam mı, orada beni unuttur mu bunlar, para yollar mı, gurbet ellerde ne yaparım? Bir an gitmemeye karar verdim, döndüm. Tam o sırada müvezzi ismimi çağırırdı:

Mahmut Sadi, Mahmut Sadi bir telgrafın var. Telgrafı açtım aynen şunlar yazıyordu. "Sizleri birer kıvılcım olarak gönderiyorum, alevler olarak geri dönmelisiniz." Var mı böyle bir şey? 11 öğrencinin nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hesap edebilen bir lider, dünya lideri olmasın da ne olsun. Yıl 1923, biz evimizde çocuğumuzun bir huyunu değiştiremiyoruz, tek bir huyunu. Tüm ülkenin huyu değişiyor. Bununla uğraşan bir insan, yurt dışına gönderdiği 11 öğrencinin nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hissedebiliyor. Mahmut Sadi devam ediyor, "Gel de şimdi gitme, git de orada çalışma, dön de bu ülke için canını verme."¹⁰²

Aslında Mahmut Sadi'nin bu düşünceleri o dönemde yurt dışına giden tüm öğrencilerin içinde bulunan eğitim aşkının ve millet sevdasının en güzel tariflerini ihtiva etmektedir.

Yurt dışında okuma imkanını kazanmasıyla kendisinden önce Mahmut Sadi'nin yaşadığı sürecin aynısını, Enver Ziya Karal da yaşama şansı yakalamıştır. Sınavı kazandıktan sonra Enver Ziya Karal, yurt dışı eğitimi için seçilme sürecini ve Türkiye'den ayrılışını not defterinde şu sözlerle belirtmiştir:

¹⁰¹ Ord. Prof. Sadi Irmak'ın 10 Kasım 1983 günü Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından tertiplenen "Atatürk'ü Anma Günü"nde yaptığı konuşma. Irmak, Sadi, "Atatürk'ü Anarken", (Erişim) www.atam.com.tr, 05.12.2012, s. 1.

¹⁰² Irmak, *a.g.m.*, s. 1.

“18/07/1928 Edirne; Meclis-i Muallimin, Avrupa imtihanları için 3 kişiyi namzet göstermiş. Bunlardan biri de benim. Avrupa imtihanları için müsabaka imtihanına girdim. Sorular oldukça kolaydı:

- 1- Coğrafya; Muson rüzgarları, Anadolu iklimi
- 2- Tarih; Rönesans'ın milletler üzerinde olan tesiri, Türkiye'de Tanzimat'ın siyasi iktisadı, ilmi müspet ve menfi neticeleri
- 3- Tabiiyat; Büyük denizlerde yaşayan hayvanlar, infidaç

18 Eylül 1928'de Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'a hareket ediyoruz. 20 Eylül'de İstanbul'da bulunmak mecburiyetimiz var. 26 Eylül'de İstanbul'da 300 liradan ibaret olan harcırahlarımızı aldık.”¹⁰³

Bundan iki gün sonra İstanbul'da Avrupa'ya gitmek üzere hazırlıklarının devam ettiği süreçte Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Milli Eğitim Bakan Vekili Mustafa Necati imzalı bir mektup Enver Ziya Karal'ın eline ulaşmış ve not defterine bu mektupla ilgili olarak şunları yazılmıştır:

28/09/1928

“Maarif Vekaleti'nden zarflarımız geldi. Vekil Bey talebeye şöyle bir hitap yazmış:

Aziz genç, önünde yeni ve feyizli bir ufuk açılmıştır. Bu ufka doğru çok kuvvetli bir şevk ve heyecanla atlayacağından eminim. Gideceğin ilim ve irfan diyarında yılmak bilmeyen, hudutsuz bir azim ile çalışmak hem vazifen ve hem de borcundur. Bulunacağın yerlerde her şeyden azami nispette istifadeyi düşünmekle beraber, bir Türk gencine yakışacak surette hareket ederek etrafında bulunanların muhabbetini, takdirini kazanmalısın. Seni, aziz vatanın birçok umutlar besleyerek ne azim ve fedakarlıklarla gönderdiğini unutma. Ona göre çalış. Yolun açık olsun. Muvaffakiyetler dilerim. Mustafa Necati.”¹⁰⁴

Enver Ziya Karal, yine not defterinde 3 Ekim 1928'de İstanbul'dan vapur ile Marsilya'ya hareket ettiğini, 8 Ekim'de Marsilya'ya ve bir gün sonra da Lyon'a vardığını belirtmiştir.¹⁰⁵

Enver Ziya Karal'ın lise yıllarından kalma düzenli olarak günlük tutma alışkanlığının olduğu ve özellikle eğitim amacıyla ülkeden ilk ayrılış safhasında bu

¹⁰³ Şarman, Kansu; *Türk Promethe'ler Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)*, 3. baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005, s. 105-111.

¹⁰⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Arşivinden.

¹⁰⁵ Şarman, *a.g.e.*, s. 105-111.

yazılarının daha da sıklaştığı gözlemlenmektedir. Okula başladığı 11 Ekim 1928 tarihinde not defterine Lyon'daki okulu ile ilgili ilk düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Artık liseli oldum. Bütün gün çocuklar ile konuşuyorum. Bana Fransızca'yı galiba öğretecekler. Hele bir tanesi var ki, kırmızı yanaklı, mavi gözlü, melek gibi bir çocuk. Bütün gün ona anlatıyorum. 2. derste yanıma bir Çinli geldi, esasen 2 de İspanyol var. Velhasıl dört bir milletin talebeleri bir arada bulunuyoruz.”¹⁰⁶ (Bkz.Foto-2)

Enver Ziya Karal'ın daha Lyon'a gider gitmez yapmış olduğu bu ilk tespitler, birçok farklı memleketten ve kültürden kişi ile elde ettiği dostluk ve bilgi paylaşımı gelecekte elde edeceği çok yönlü düşünce kabiliyetinin temelini teşkil edecektir.¹⁰⁷

Memleketinden uzaklarda yurt dışında öğrenimine devam ediyor olmak onun sadece akademik gelişimini sağlamamış; aynı zamanda da vatan hasretini kuvvetlendirmiştir. 22 Ekim 1928 günü, Cumhuriyet Bayramı'ndan bir hafta önce göndermiş olduğu mektupta şunları kaleme almıştır:

“Cumhuriyet Bayramı geliyor. Bir iki tebrik yazdım. Biri de Maarif Vekili Necati'ye, öteki de liseli arkadaşlarıma. Onların kopyalarını bir hatıra olsun diye defterime yazıyorum; Lyon Park Lisesi'nden Enver Ziya'dan Necati Bey'e:

Efendim, felaketler ve ıstıraplar karşısında çelikten bir irade, ölmez bir ümit ile yürüyor, inkılapçılarımızın milletimize kazandırdığı bu güneşli Cumhuriyet gününü kalbimin bütün coşkunluğuyla tebrik ediyorum.”¹⁰⁸

Vatan hasretini hücrelerinin en uçlarında yaşayan; fakat güçlü ve vakur duruşu ile bu halini kesinlikle belli etmeyen Enver Ziya'nın artık tek hedefi, eğitimini en iyi şekilde tamamlamaktır. Fakat lisans eğitimine başlamadan önce Enver Ziya'nın halletmesi gereken küçük bir problem vardır; yabancı dil eğitimi. Bu sebeple 1928-1929 yılları arasında bir yıl süreyle yabancı dil eğitimi almıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Şarman, *a.g.e.*, s. 105-111.

¹⁰⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile yapılan 17.04.2013 tarihli söyleşi.

¹⁰⁸ Şarman, *a.g.e.*, 105-111.

¹⁰⁹ Enver Ziya Karal, “a” derecesinde Fransızca, “b” derecesinde İngilizce bilmektedir. İngilizceyi Fransa'da iken hususi dersler almak ve tatillerde Londra'da tatil kurslarına giderek öğrenmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Dil eğitimini müteakip artık lisans eğitimine hazırdır. Ancak lisans eğitimine başlamadan önce eğitimi ile ilgili olarak bir değişiklik yapılmış ve Lyon Üniversitesine Tarih-Coğrafya eğitimi almak için gönderilmesine rağmen daha sonra yapılan değişiklikle tarih lisans eğitimi alması Türkiye Cumhuriyeti tarafından uygun görülmüştür.¹¹⁰ Bu husus gelecekte Türk Tarihçiliğine damga vuracak bir bilim insanının hayatının dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir.

Dil eğitiminin akabinde aynı kentte tarih alanında lisans eğitimine başlayan Enver Ziya Karal, 1929-33 yılları arasında öğrenimi tamamlamış ve 1933 senesinde lisans diplomasını almıştır.¹¹¹ (Bkz. Foto-3) Mezuniyetinden sonra da daha önce bir yıl okuduğu Park Lisesi'nde bir yıl süreyle Pedagojik staj görmüş ve bu hususta stajına nezaret eden Profesör Deniv'den aldığı sertifikayı Maarif Vekilliğine (Milli Eğitim Bakanlığına) göndermiştir.¹¹²

Enver Ziya yurtdışında eğitim alma fırsatını son haddine kadar kullanması gerektiğinin bilinciyle akademik kariyeri için her türlü imkanının peşini kovalamıştır. Bu hususla ilgili olarak Doç. Dr. Ulvi Keser, Enver Ziya Karal'ın eğitimini Fransa'da sürdürme şansını elde etmiş olması ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

*"Bilimsel, ideolojik, sosyal, ekonomik, siyasi, sanatsal hemen bütün akımlar, düşünceler ve kurumlar tarafından etkilenen ve biçimlenen günümüz dünyasında Hümanizma-Rönesans sonrasında Avrupa'nın yeni bir sürece girdiği göz önüne alınınca bu aşamada insan aklının özgürlüğü, bilimin her alanda insanoğlu için esas ölçü olması, Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ve bunlara bağlı olarak yaşanan iki büyük savaş insanlığı bugünlere hazırlamıştır. İşte bu noktada Fransız Devrimi'nin yaşandığı bu ülkede bilimsel bir eğitimden geçen, akademik düşünceyi ve sorgulamayı öğrenen Prof. Karal insan hak ve özgürlüklerinin en önemli belgesi olan 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi yanında bu belgenin ilham kaynağı 1688 İngiliz Haklar Bildirisi, 1776 Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve İnsan Hakları Bildirisi ve son olarak da 1789 Fransız Devrimi ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin uygar ve modern dünya için ne ifade ettiğini de yakından görmek ve öğrenmek şansını yakalar."*¹¹³

¹¹⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

¹¹¹ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 535.

¹¹² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹¹³ Keser, *a.g.m.*, s. 110.

Doç. Dr. Ulvi Keser'in belirttiği hususların bilincinde olarak Enver Ziya Karal, staj bitiminde Paris Üniversitesi'nde Profesör Charles Seignobos'un* yanında Türk Devrimi üzerine doktora eğitimi almak üzere kabul edilmiş; fakat Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin çağrısı üzerine doktora eğitimini yarıda bırakarak ülkeye geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır.¹¹⁴ Bu dönüşün asıl amacı 1932 yılında İstanbul Darülfünunun İstanbul Üniversitesine dönüşmesi ve ortaya çıkan Öğretim Görevlisi ihtiyacıdır.¹¹⁵

Enver Ziya Karal, artık her yönü ile kendini geliştirmiş, planlı ve programlı çalışma sistematiğini içselleştirmiş ve aydın bir kişi olarak yurda dönmüştür.¹¹⁶ (Bkz. Foto-4,5) Bunca yıldır kendisini okutan Devlet şimdi kendisinden görev beklemektedir. Enver Ziya Karal, yurda döndükten kısa bir süre sonra, ileriki dönemde akademik kariyerinin kesintisiz devam etmesi amacıyla askerlik hizmetini ifa etmesinin gerektiğine inanmış ve vakit kaybetmeden askerlik hizmeti için gerekli müracaatı yapmıştır.

2.4. Askerlik Hizmeti

Ankara/Yerli askerlik Şubesine 419.900 numara ile kayıtlı olan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ilk Kıt'a hizmetini 1 Kanun 1933 yılında Üniversite Talim Taburunda,

* Charles Seignobos 10 Eylül 1854 yılında Lamastre'de doğmuştur. Tarih lisans eğitimini bitirdikten Dijon Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalışmış ve 1881 yılında doktora ünvanını almayı müteakip Sorbonne Üniversitesinde ve Paris Üniversitesi'nde görev yapmıştır. 24 Nisan 1942'de vefat etmiştir.

¹¹⁴ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

¹¹⁵ 1931 yılında Cenevre Üniversitesi öğretim üyelerinden Albert Malche, İstanbul Darülfünun'da yapılacak reform hakkında telkinlerde bulunmak ve bir rapor hazırlamak üzere Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle Türkiye'ye davet edilir. 21 Ocak 1932 günü İstanbul'a gelen Malche'ye çalışmaları için İstanbul Darülfünun'da yer ayrılır ve 24 Ocak 1932 günü çalışmalarına başlar. 29 Mayıs 1932 günü çalışmalarını bitirir ve 1 Haziran 1932 günü dönemin Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay'a sunar. Malche, raporunda İstanbul Darülfünun'un Türk İnkılabına yaraşır bir dinamizmden mahrum olduğunu, kendisini şuurulu bir şekilde belli bir noktaya sevk edecek ilmi ve fikri hıza sahip olmadığını belirtir. "Darülfünun meselesi esas itibarıyla Türkiye'nin fikrî, manevî, hatta istikbali meselesidir" görüşüyle raporunu sonlandırır. Mustafa Kemal Atatürk'e göre, bir milleti ancak ve ancak o milletin içinden çıkanlar yükseltebilirdi. Bu sebeple bir yabancı âlimin fikirlerinden, görüşlerinden ve tetkiklerinden istifade edilecektir; fakat asıl çareyi, asıl kararı kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz. Atatürk'e göre mesele yalnızca bir üniversite reformu değil, bütünüyle bir kültür davasıdır. Kobal, Yunus; *Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilimadamlarının Katkıları*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994, s. 64-71.

¹¹⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

ikinci altı aylık hizmetini 19/05/1934 yılında Yd. Sb. Ok. II. Tb 5. Bl.'te, son altı aylık asteğmenlik hizmetini ise 07.05.1935 senesinde 43. Top. Alayında ifa etmiştir.¹¹⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, askerlik hizmetini ifa etmesine rağmen, Devlet tekrardan kendisinden ve arkadaşlarından görev beklemiştir. 1944 yılı, II. Dünya Savaşı'nın sonucunun artık ortaya çıkmaya başladığı yıl olmuştur. Savaş sürecinde 1 milyon civarında asker silah altına alınmıştır. Ülkenin savaşa girmemesi ve kimsenin burnunun kanamamasının bedeli olarak ülkenin karşılaşılabileceği her duruma karşı tedbirler alınmak istenmiş ve savunma harcamalarına ayrılan oran bütçenin %55'ine tekabül etmiştir.¹¹⁸ Bu süreç içerisinde Ankara Üniversitesi Öğretim Görevlilerinden ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü görevini yürüten Prof. Enver Ziya Karal, Coğrafya Enstitüsü Müdürü Cemal Alagöz, Antropoloji Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ve Yar Direktörü Ferruh SANIR ile beraber manevra talim ve konferans için 14.08.1944-30.09.1944 tarihleri arasında 45 gün süre ile askere alınmışlardır.¹¹⁹

Askerlik hizmetini topçu sınıfında ve en son teğmen rütbesinde iken M. M. Vekaletinin 29/Temmuz/1944 Tr.Zat.İş.X.Ş.1.Ks.161530 Sayılı emirleriyle celp ve 45 gün hizmeti müteakip 30.09.1944 senesinde terhis edilmiştir.¹²⁰ Vatan görevini sonuna kadar ifa eden Prof. Enver Ziya Karal, terhis edilmesini müteakip görev yaptığı Ankara Üniversitesine geri dönmüştür. (Bkz. Foto-6)

2.5. Gençlik Yılları ve Evliliği

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın gençlik yıllarının 1928-1933 yılları arası, Üniversite öğrenimi görmek amacıyla Fransa'da, Fransa'daki eğitimini tamamlayıp yurda dönmesi üzerine 1933 senesinden 1940 senesine kadar İstanbul'da, (Bkz. Foto-7) daha sonra Ankara'ya tayin olması sebebi ile de Ankara'da geçtiği anlaşılmaktadır. Gençlik yıllarından itibaren düzenli, planlı ve programlı bir yaşam tarzı olduğu bilinen Enver Ziya Karal, askerlik hizmetini müteakip 17 B. Teşrin 1935 senesinde aynı zamanda hocalığını yaptığı İstanbul Üniversitesi'nin ilk bayan mezunlarından

¹¹⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹¹⁸ Durmuş, *a.g.e.*, s. 528.

¹¹⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹²⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

olan Tarih Öğretmeni Fatma Hanım ile evlenmiştir.¹²¹(Bkz. Foto-8) Bu evlilikten Seçil ve Bilun adında 2 kız çocuğuna sahip olan Enver Ziya Karal'ın küçük kızı Seçil Karal Akgün uzun süre görev yaptığı Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevinden 8 Ağustos 2013 tarihinde emekli olmuştur. Büyük kızı Bilun Hanım ise (Bkz. Foto-9) yaşamını Amerika Birleşik Devletleri'nde sürdürmektedir ve özel bir ilaç firmasında üst düzey yönetici olarak çalışmaktadır.¹²²

2.6. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Çalışma Hayatı

2.6.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Hocalığı

Enver Ziya Karal, hayatının her alanında olduğu gibi, hocalığında da planlı, programlı, prensipli ve çalışkan yaşam tarzını aldığı her görevde sergilemiştir. Öğrencilerinden Prof. Dr. Musa Çadırcı hocası hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Enver Ziya Karal, o gün derste anlatacağı konuyu en ince ayrıntısına kadar bilmesine rağmen mutlaka her ders için el notlarını yeniden hazırlardı. Bir yıl önceki anlattığı aynı konunun el notları ile bir sene sonraki karşılaştırıldığında temel yapının aynı olmasına karşın, bir sonraki yılın ders notlarının teferruatlandırıldığı ve daha kapsamlı olduğu hemen dikkatimizi çekerdı.”¹²³

Burada dikkati çeken hususun hocanın her sene anlatacağı aynı konu dahi olsa bunları yeniden gözden geçirdiği ve gözden geçirilmiş ve güncel bilgileri yeniden öğrencisine verme gayreti içerisinde olduğudur.

Prof. Dr. Musa Çadırcı, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın dikkati çeken önemli özelliklerinden bir tanesini de hiçbir zaman asistanlarını kendi dersinin yerine girmesine müsaade etmemesi olarak belirtir. Hatta kendisinin derse girmesine imkan bulamadığı zamanlarda dahi asistanlarını bu konuda görevlendirmedini ve icra edemediği derslerini daha sonraki müsait zamanında Fakülteye gelerek bizzat kendisinin icra ettiğini, bir öğrencisinin dahi konuyu anlayamadığını fark ettiğinde konuyu o öğrencinin de anlayıncaya kadar anlattığını ifade etmekte ve dersi dikkatle dinleyen bir öğrencinin bir daha hocanın dersine çalışmaya gerek

¹²¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

¹²² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

¹²³ Prof. Dr. Musa Çadırcı ile 17.12.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

duymadığını; çünkü artık o bilginin kendileri için tam anlamı ile benimsendiğini belirtmektedir.¹²⁴ Prof. Dr. Musa Çadircı'nın bu düşüncesi sınıf arkadaşı tarih öğretmeni Zuhul Hanım tarafından da şu sözlerle teyit edilmektedir:

“Ord. Prof. Enver Ziya Karal, her konuda konuşulabilen, tartışılabilen, anlatan ve anlatabilen, öğretebilmek için elinden geleni tüm yönleriyle kullanmasını çok iyi bilen ve sonuç olarak mutlaka öğreten bir hocamızdı. Derslerinde konuyu enteresan kılarak anlatır ve bu sebeple öğrencilerinin dimağlarında yer etmesini sağlardı. Soru sorar, cevaplar alır ve tekrar sorardı. Olayların sebep ve sonucu onun için çok önemliydi. Tartışmalarımızın temelini de zaten bu düşünce teşkil ederdi. Bütün hocalarım saygı değerdi; ancak bazılarına çok daha fazla saygı duyardım, işte bunların en başındaki kişi Enver Ziya Hocamdı.”¹²⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, özellikle yabancı ülkeden eğitim amacıyla gelen öğrencilere ayrı bir ihtimam göstermiş, bu öğrencilerin yazılarını satır satır düzeltmiş ve onların eğitimlerine ayrıca önem vermiştir.¹²⁶ Çünkü onlar, memleketlerinden uzaklarda Türkiye'ye ilim ve irfan için gelen misafirler ve Türk dostlarıdır onun gözünde. Enver Ziya Karal'ın kendi yaşamını bu öğrencilerle özdeşleştirmiş olduğu açıkça göze çarpmaktadır. Sonuçta kendisi de zorunlu olarak Balkanlar'dan göçe zorlanarak hiç bilmediği bir ortamda yalnız başına çocuk yaşta mücadele etme mecburiyetinde kalmıştır. Aslında Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu tutumunun bir anlamda kendini onların yerine koyabilmesinden ileri geldiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu yönü, çalıştığı yoğun tempoya rağmen kendisine tevdi edilen görevleri ne kadar disiplin içerisinde yapmış olduğunun da bir göstergesidir aynı zamanda.

Prof. Dr. Musa Çadircı, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı ideal bir öğretim üyesi olarak tanımlamakta; hiçbir zaman hiçbir öğrencisine, asistanına kin tutmadığını, hiçbir zaman küçük düşürücü bir davranışta dahi bulunmadığını belirtmektedir. İstemediği bir öğretim üyesinin bir göreve gelmesi durumunda dahi, söz konusu kişi şayet görevini iyi yapıyorsa onu elinden geldiğince desteklediğini ifade

¹²⁴ Prof. Dr. Musa Çadircı ile 17.12.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

¹²⁵ Tarih Öğretmeni Zuhul Süzgün ile 24.10.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

¹²⁶ Prof. Dr. Musa Çadircı ile 17.12. 2012 tarihinde yapılan söyleşi.

etmektedir.¹²⁷ Prof. Dr. Musa Çadırcı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine asistan olarak seçim aşamasında, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın asistan olarak başka bir arkadaşını düşündüğünü; ancak imtihandan kendisinin diğer arkadaşlarına göre çok daha yüksek bir not alması üzerine hocanın hiç tereddüt etmeden kendisini asistanlığa kabul ettiğini de ayrıca belirtmektedir.¹²⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın öğrencilerinin dışında arkadaşları tarafından da hocalığı ile ilgili olarak görüşlerini açıklayanlar olmuştur. Bunlardan biri de Cahit Külebi'dir. Cahit Külebi, Prof. Enver Ziya Karal'ın hocalığı ile ilgili olarak vefatından sonra şu açıklamada bulunmuştur:

“Prof. Karal, İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş yıllarında, genç bir Doçentken gerek kişiliği ve üstün zekası, gerekse derslerinde uyguladığı bilimsel yöntemle büyük etkinlik göstermiş ve daha sonraki yıllarda bu yararlı niteliklerini Ankara Üniversitesi'nin kuruluşunda sürdürmüştü.”¹²⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, arkadaşları tarafından da belirtilen, çalışkanlığı ve zekası mesleğe başladığı ilk andan itibaren etrafındaki diğer kişiler tarafından da süratle fark edilmiştir. Bu farkındalık Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kendisinde de mevcuttur ve bunu geliştirmek için sürekli bir çaba içerisinde bulunmuş ve mesleğinin sonuna kadar bu gayretini devam ettirmiştir.

2.6.2. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Yüce Ülkü Lisesinde Öğretmenlik Görevi

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yurt dışından döner dönmez maddi imkanlarının kısıtlı olması sebebiyle ve üniversiteye geçiş sürecinde mali sıkıntı yaşamamak amacıyla Özel Yüce Ülkü Lisesinde tarih öğretmeni olarak göreve başlamıştır.¹³⁰ Üniversitede, öğretim görevlisi olmadan önce böyle bir göreve başlaması, yurt dışında aldığı eğitimi, sahada tatbik etme imkanı sağlaması açısından oldukça kıymetli olmuştur.

¹²⁷ Prof. Dr. Musa Çadırcı ile 17.12. 2012 tarihinde yapılan söyleşi.

¹²⁸ Prof. Dr. Musa Çadırcı ile 17.12. 2012 tarihinde yapılan söyleşi.

¹²⁹ Külebi, Cahit; “Esmer ve Karal'ın Ardından”, *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1982, s. 6.

¹³⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

Özel Yüce Ülkü Lisesi, Enver Ziya Karal'ın yeni bir role büründüğü, kariyerinin ilk basamağını teşkil etmiştir. Göreve başladığı ilk dönemlerde öğrencileri ile arasında bazı iletişim sıkıntıları yaşamış olmasına rağmen kısa süre sonra bu problem ortadan kalkmış ve öğrencileriyle çok sıkı bağlar kurmuştur. Mesleğinin bu ilk yıllarından itibaren farklı bakış açısı, konuyu ele alış tarzı ve yaklaşımı öğrencilerinin tarafından büyük beğeni toplamıştır. Ancak geçici süre ile başladığı bu eğitim kurumundaki öğretmenlik vazifesinden sonra 1933 senesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde akademik hayatına başlamıştır.¹³¹

2.6.3. İstanbul Üniversitesi'nin Tarihsel Gelişimi ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Çalışmaları

İstanbul Üniversitesi'nin tarihsel gelişimi

Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti'nde köklü değişimlerin yaşandığı bir süreç olarak göze çarpmaktadır. Bu dönem içerisinde hukuk, askerlik vb. toplam 72 alanda yapılan dönüşümlerin yanında eğitim alanında da önemli kararların alındığı gözlemlenmektedir.¹³² Bunlardan biri de düşünceden eyleme geçilmesi yaklaşık 18 yıl gibi bir süre alan Darülfünun'un (Fenler Evi) kurulmasıdır.¹³³ Darülfünun'un kurulmasının ana gayesi eğitimin temelini ampirik düşünceye dayalı olması, ilim ve irfanı kendisine ilke edinmesidir. Bu sebebin bir uzantısı olarak Darülfünun devlet eliyle kurulmuş olması yönüyle vakıflara ait olan medreselerden ayrılmaktadır.¹³⁴ Tarihsel süreç içerisinde yaşanan önemli dönüm noktaları sebebiyle birçok defalar isim değiştiren Darülfünun*, İstanbul Üniversitesi'ne dönüşmeden önce son olarak İstanbul Darülfünun'u adını almıştır. Bu son şekliyle Darülfünun; Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fen Fakültelerinden oluşan özerk bir

¹³¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

¹³² Karal, Enver Ziya; *Selim III'ün Hatt-ı Humayunları (Nizam-ı Cedit)*, 2. baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1988, s. 30.

¹³³ Kobal, *a.g.e.*, s. 40.

¹³⁴ Kobal, *a.g.e.*, s. 40.

* 1863-1865 yılları arasında "Birinci Darülfünun", 1870-1873 yılları arasında "Darülfünunu Osmani", 1874-1881 yılları arasında "Darülfünunu Sultani", 1900-1908 yılları arasında "Darülfünunu Şahane", İstanbul Üniversitesi'ne dönüşmeden son olarak da İstanbul Darülfünunu adını alır. Cumhuriyete devrolmadan önceki adı ise Ekim 1919 tarihindeki değişiklikle Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi adını almıştır. Kobal, *a.g.e.*, s. 40-50.

yükseköğretim kurumudur.¹³⁵ İstanbul Darülfünun'u Osmanlı Devleti'nin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne yükseköğrenim alanında kalan tek ve en önemli miras olmuştur.¹³⁶ Ancak çağdaş batılı uygarlıklar seviyesine Türkiye'yi taşımak isteyen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk için yeterli düzeyde görülmemiş ve üniversitede kapsamlı bir reformun yapılması için emrini gerekli mercilere vermiştir.

Üniversite reformu ve Darülfünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüşümü

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine yükseltmek amacıyla birçok alanda köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Daha 1923 senesinde yüksek tahsil amacıyla yurtdışına öğrenci gönderen Mustafa Kemal Atatürk, eğitim alanında da bir dizi yeniklerin yapılmasını zaruri görmüş ve 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1 Kasım 1928'de Yeni Türk Alfabesinin kabulünü sağlamıştır. 1928 yılında kapsamlı olarak başladığı tarih araştırmalarının sonucu olarak da 12 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni ve 12 Temmuz 1932 yılında da Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasını sağlamıştır.¹³⁷ Tüm bu yapılan değişiklikler ve reformlarla birlikte Osmanlı'dan miras kalan Darülfünun'un geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesinin ötesinde süratli bir şekilde modern eğitim sistemi ile şekillendirilmesi zaruri bir hal almıştır.

Her düşüncede olduğu gibi bu düşüncenin aksini savunanlarda olmuştur. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin önderliğini yaptığı bu grubun fikri ise, üniversitenin özerkliğinin esas alınması ve üniversiteye müdahalenin, sistemi daha da kötü hale sokacağı, eğer bir çözüm bulunacaksa bu dönüşümü üniversitenin kendisinin yapabileceği düşüncesidir.¹³⁸

İstanbul Darülfünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüşmesinin altında yatan temel sebeplerin başında üniversitenin inkılaplara karşı kayıtsız kaldığı ve bu hususta gazetecilerden siyasilere, yazarlardan ilim adamlarına kadar birçok kesimden

¹³⁵ Özkan, Feriha; *Atatürk'ün Laiklik Anlayışı'nın Eğitim Sistemimizdeki Yansımaları (1919-1938)*, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 151.

¹³⁶ Kobal, *a.g.e.*, s. 40.

¹³⁷ Kili, Suna; *Türk Devrim Tarihi*, 12. baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 226.

¹³⁸ Başgöz, İlhan; *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 183.

eleştiri alan Darülfünun için dönüşümün artık bir zorunluluk halini aldığı anlaşılmaktadır.¹³⁹ Darülfünun'un bu tutumunu Eğitim Bakanı Reşit Galip, 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Darülfünun'un açılışında şu şekilde ifade etmektedir;

“Memlekette büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar olmaktadır. Üniversite (Darülfünun) bunun karşısında tarafsız bir seyirci rolünü sürdürdü. İktisat alanında önemli değişimler olmaktadır. Darülfünun bunlara tamamen ilgisiz göründü. Hukukta köktenci değişiklikler yapıldı. Darülfünun yalnızca yeni kanunları ders programına almakla yetindi. Yazı reformu yapılmış, dilin özleştirilmesi hareketi başlamıştı. Darülfünun bununla hiçbir suretle ilgilenmiyordu. Yeni bir tarih değerlendirilmesi ulusal bir hareket anlamında bütün ülkeyi sarmıştı. Darülfünun'un buna karşı ilgisini uyandırmak için üç yıl beklemek ve çabalar sarfetmek gerekti. İstanbul Darülfünun'u en sonunda sustu, kendi kabuğuna çekildi ve adeta bir ortaçağ yalıtılmışlığıyla dış dünyadan tamamen koptu.”¹⁴⁰

Tüm bu gelişmelere paralel olarak hükümetin görüşlerini destekleyen Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye ve Kadro gibi bazı gazeteler Darülfünun'un dönüşümü hakkında şu genel kanılara sahiptirler:

1. *“Darülfünun'daki çalışmalar bilimsel değerde değildir. Derslerde yayınlarda bilimsel ciddiyet yoktur.*
2. *Öğretim elemanı atanmasında bilimsel yeterlilikten ziyade siyasi ilişkiler etken olmaktadır. Öğretim elemanı yetiştirilmemekte olduğu gibi, onların bilimsel derecelerini belirleyecek bir üst makam da bulunmamaktadır.*
3. *Üniversite toplumla uyum sağlayamamaktadır. Yeni devlet anlayışına Cumhuriyet'in yoğun inkılapçı temposuna ayak uydurmaktan uzaktır.*
4. *Kendi kendini yenilemeyen Darülfünun tasfiye edilmeli, dışarıdan gelen uzman yardımlarıyla yeniden oluşturulmalıdır.”¹⁴¹*

Tüm bu sebeplerin ışığında Darülfünun'un bilimsel statüye kavuşturulması, çözüm yollarının ortaya konması ve dönüşüme rehberlik etmesi amacıyla İsviçre'den Profesör Alfred Malche, gerekli tetkikleri yapması için ülkeye çağırılmıştır.¹⁴² 16 Ocak 1932'de İstanbul'a gelen Malche, Üniversitede hocalarla ve öğrencilerle

¹³⁹ Başgöz, *a.g.e.*, s. 183.

¹⁴⁰ Widmann, A. Horst; *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çev. A. Kazancıgil ve S. Bozkurt, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000, s. 72.

¹⁴¹ Özkan, *a.g.e.*, s. 156.

¹⁴² Ergün, Mustafa; *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, 2. baskı, Ankara, Ocak Yayınları, 1997, s. 172, 173.

görüşmelerde bulunmuş, bunların yanı sıra derslere girmiş, Üniversitede yürütülen çalışmaları izlemiş ve tüm bu çalışmalarının ürünü olan sonuç raporunu teslim ederek ülkeden ayrılmıştır.¹⁴³ 3 bölümden oluşan ayrıntılı bir değerlendirme olan bu raporda şu hususlar belirtilmiştir:

“Malche, bu raporda önce çalışmasının amaç ve yöntemlerini açıklamış ardından Darülfünun’un eleştirel incelemesini aktarmış ve son bölümde de ayrıntılı çözüm önerilerini sunmuştur.

Bu raporda dikkat çekilen başlıca noktalar şunlardır:

- *Darülfünun, kendisine tanınan bilimsel özerklik ve tüzel kişilik hakkındaki yasalara pek bağlı ve taraftar görünmemektedir.*
- *Öğretim Üyeleri bilimsel sayılabilecek nitelikte ciddi hiçbir araştırma yapmamaktadır. Seminer, laboratuvar ve uygulama çalışmaları yetersizdir.*
- *Türkçe kitaplar çok azdır. Kütüphaneler yeterli kitaba sahip değildir. Darülfünun kütüphanesinin saat 16:00’da kapanması ve dışarıya kitap verilmemesi, öğrencilerin kişisel çalışmalarını engellemektedir.*
- *Darülfünun’un fakülteleri arasında bilimsel işbirliği bulunmamaktadır.*
- *Batı dillerine yeterince önem verilmemekte, öğrenciler yabancı dil bilmemektedirler.*
- *Darülfünun’da çok sayıda ve geniş derslikler bulunmasına rağmen, bunlar yeterince kullanılmamaktadır.*
- *Laboratuvar, seminer, klinik ve enstitülere ayrılan yerlerin bir kısmı eski ve ilkel kalmaktadır.*
- *Ders programları hem fazla yüklü, hem de ansiklopedik niteliktedir; ders notları hiç değiştirilmeden ve geliştirilmeden uzun yıllardan beri aynen okutulmaktadır.*
- *Kişisel çalışma ve araştırmalara, düşünme ve konuşmaya yer vermeyen, mevcudu tekrar etmekten ibaret bir eğitim yöntemi kullanılmaktadır.*
- *Öğretim Üyesi kadrosu çok kalabalıktır. Profesörlere düşük ücret ödenmesi, onları yan görevler almaya zorunlu kılmaktadır. Öğretim üyeleri dışarıdaki işlerini birinci, esas görevlerini ikinci planda tutmaktadırlar.*
- *Öğretim Üyeleri arasında fikir ve ideal birliği yoktur. Aralarındaki gruplaşma nedeniyle akademik yönetim, grupların elinde bulunmaktadır.*

Raporun öneriler bölümünde ise Malche, özellikle Batı örneğine uygun biçimde yeni kürsüler kurmanın yeterli olmadığını, buna karşılık yeni bir bilimsel kültür ve ruh yaratacak eğitimcilerin

¹⁴³ Ergün, **a.g.e.**, s. 172, 173.

gerekli olduğunu vurgulamıştır. Malche'a göre ancak bu şekilde gerçek bir bilim ve araştırma ortamı ile düşünen-sorgulayan-araştıran yeni bir nesil yaratılabilir.

Atatürk'ün bu raporu büyük bir dikkatle okuduğu ve notlar aldığı bilinmektedir. Durumu tüm gerçekliğiyle gösteren bu rapor karşısında M. Kemal'in yorumu "Bizim bildiğimiz başka, hakikat başka olmuştur." ¹⁴⁴

Tüm bu gelişmeler ve dönüşümler, Ord. Prof. Enver Ziya Karal için, yurt dışındaki doktora eğitiminin sonlanması ve Türkiye'de yeni bir akademik hayatın başlangıcını teşkil etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın İstanbul Üniversitesindeki çalışmaları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1933 senesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne Yakınçağ Tarihi Doçenti kadrosu ile tayin olmuştur.¹⁴⁵ Her ne kadar Enver Ziya Karal, Tarih Doçenti kadrosu ile Üniversiteye atanmış olsa da, dönemin ihtiyaçları sebebiyle, doktora eğitimini devlet bursu ile yapmakta iken Hükümetin geri çağırması üzerine eğitimini yarıda bırakarak ülkesine geri dönmek zorunda kalmış ve bir daha da doktora eğitimini tamamlayamamıştır.¹⁴⁶ Bu sebeple akademik kariyerinin ilerleyen dönemlerinde de "Dr." ünvanını kullanmamıştır.

Enver Ziya Karal, Üniversitede Öğretim Görevlisi olarak atanır atanmaz, girmek zorunda olduğu derslerinin haricinde yoğun araştırmalar içerisinde bulunmuş ve akademik tecrübesini giderek güçlendirmiştir. 20-25 Eylül 1937 yılında düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresine* 31 yaşında bir Doçent iken katılma imkanı bulmuş ve Kongrede herhangi bir sunum yapmamasına rağmen yapılan bildirileri dikkatle takip etmiş ve bilimsel alt yapısının temellerini oluşturacak her türlü eğitim faaliyetlerin içerisinde olmuştur.¹⁴⁷ Aynı zamanda bu Kongrede hayatının eksenini

¹⁴⁴ Sağın, Ferhat Girgin; "Yeni Yönelişler ve Sorunlar", *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi*, 2. cilt, İstanbul, Mayıs, 2011, s. 1246.

¹⁴⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁴⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

* Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin, kuruluşunun hemen ardından 2 Temmuz 1932'de Ankara'da ilkini düzenlediği Türk Tarih Kongresi, her dört yılda bir gerçekleştirilerek günümüze kadar sürdürülmüş önemli bir tarihçilik faaliyetidir. İlk iki kongreye Mustafa Kemal Atatürk bizzat katılmıştır.

¹⁴⁷ Şimşir, *a.g.m.*, s. 2.

oluşturan Mustafa Kemal Atatürk'ü görme fırsatını bulmuş olan Enver Ziya Karal, çok istemesine rağmen ne yazık ki kendisi ile konuşmaya nail olamamıştır.¹⁴⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, İstanbul Üniversitesi'ndeki çalışmalarına devam ederken bir gün kendilerine Doçentlik sınavına gireceklerine yönelik bir bildiri gelmiştir. Ancak sınava girmesi istenen diğer tüm arkadaşlarıyla birlikte Ord. Prof. Enver Ziya Karal da bu karara tepki göstermiş, kendilerinin Doçent olduklarını ve tekrar sınava girmeyeceklerini beyan etmiştir. Fakat ne yazık ki bu tepkiler sonuçsuz kalmış, sınava girmesi gereken Öğretim Üyeleri, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'le yaptıkları toplantının ardından oldukça zor bir sınava girmişler ve sınav sonucunda başarılı olanlar görevine devam ederken diğerleri liselere ve enstitülere öğretmen olarak gönderilmişlerdir.¹⁴⁹ Aslında bu husus Prof. Albert Malche'nin raporunda sunduğu eğitim sisteminin daha da kaliteli olma sürecinin başlangıcını teşkil etmiştir.

Bütün bu zorlu sürecin sonunda Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tecrübeleri daha da artmış, araştırmacı kişilik yapısı meyvelerini vermeye başlamış ve 15.01.1938 tarihinde Edebiyat Fakültesi Yeni ve Son Zamanlar Tarihi Doçenti unvanını almıştır.¹⁵⁰ Akabinde üç yıl önce hazine-i evrakta (Bkz. Ek-1) "1856 Paris Muahedesi" üzerine başlamış olduğu araştırmasının sonuna gelmiş ve bu çalışmasını neticelendirmek için Fransız Arşivinde tetkiklerde bulunmak amacıyla 25.05.1938 tarihinde 3 ay süreyle eşi Tarih Öğretmeni Fatma Karal ile beraber Paris'e gitmiştir.¹⁵¹ (Bkz. Ek-2) Paris'te yaptığı araştırmalarda üzerinde çalıştığı konuyla ilgili önemli bilgiler elde ederken aynı zamanda *Osmanlı Tarihi V, Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği ve Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu* adlı eserleri için de belgeler temin etmiştir.¹⁵²

¹⁴⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

¹⁴⁹ Keser, *a.g.m.*, s. 110.

¹⁵⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait İstanbul Üniversitesi Özlük Dosyası.

¹⁵¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait İstanbul Üniversitesi Özlük Dosyası.

¹⁵² Enver Ziya Karal'ın, İstanbul Üniversitesinde görev yaptığı yıllarda ilk araştırması "1856 Paris Muahedesi" üzerinedir ve o dönemde Tarih Doçenti olan Karal bu konuyla ilgili olarak çalışmalarını tamamlamak üzere Hazine-i Evrak'ta çalışmak istediğini Rektörlük ve hemen ardından da Başvekalet'e bir yazıyla bildirmiş ve gerekli müsaadeyi almıştır. Aynı konuyla ilgili olarak 4 Haziran 1938 tarihinde Prof. Enver Ziya Karal tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda ise "Hazine-i Evrak'ta şimdiye kadar neşredilmemiş Osmanlı vesikaları üzerinde üç yıldan beri çalışarak 'Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu' başlıklı bir eser yazmaya muvaffak oldum. İstanbul Üniversitesi tarafından bastırılan

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu yoğun temposu içinde üniversitedeki çalışmalarının haricinde Harp Akademilerinde de hocalık yapmaya devam etmiş ve Siyasal Bilgiler dersini iki dönem olarak okutmuştur.¹⁵³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, üniversite kariyerinin ilk basamağını teşkil eden İstanbul Üniversitesi'nden ayrılmayı müteakip 29.03.1940 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine naklen tayin olmuştur.¹⁵⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın İstanbul'dan ayrılıyor olması aynı zamanda Başbakanlık Arşivi'nden de uzaklaşması anlamına gelmekte ve bu Hoca'yı fazlasıyla hüzünlendirmektedir. Ancak İstanbul Üniversitesi'nde edindiği bilgi birikimi ileriki dönemlerde Ankara Üniversitesinde üstleneceği önemli görevler için kendisini şimdiden hazır hissetmesini sağlamıştır.¹⁵⁵

bu eserim halkevleri kütüphaneleri için faydalı olabilecekse munasip görülecek bir miktarının Partice satın alınmasını derin saygılarımla dilerim.” denilir. Bu kitapla ilgili olarak Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nce gönderilen yazıya cevaben de 1 Temmuz 1938 tarihli yazısında Prof. Karal “Halkevleri okuyucuları için istifadeli bulduğunuz Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu adlı kitabımdan dolayı teşekkür ederim...” der. 14 Şubat 1940 tarihinde yazılan bir diğer yazıda ise Prof. Karal “Temmuz 1938’de neşrettiğim Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu başlıklı kitaptan halkevleri kütüphaneleri için parti 250 adet almış ve bu jest, mesaimin biricik manevi ve maddi mükafatı olmuştu. Partimizin emek tanıyan bu jestinden aldığım kuvvet ile orijinal vesikalar üzerinde çalışarak yazmaya muvaffak olduğum Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği adlı ikinci kitabımı Parti Genel sekreterliğine takdim ile öğünüyorum.” ifadelerine yer verir.) Keser, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁵³ İstanbul Üniversitesinde Vermiş Olduğu Dersler:

Harp Akademisinde İkinci Kanun ayındaki ders gün ve saatleri

Siyasal Tarih B.K.Ks.da 10,17/II.Kanun/1939 Salı 14:00-15:50

Siyasal Tarih Ak.I.S.da 6,13/Kan./1939 Cuma 14:00-15:50

Siyasal Tarih Ak.II.S.da 19,26/Kan./1939 Perşembe 14:00-15:50

Harp Akademisinde Mayıs Ayı İçinde Siyasal Tarihi Dersi Gün ve Saatleri

Ak.II.S. 12/Mayıs/1939 Cuma 14:00-15:50

Ak.II.S. 25/Mayıs/1939 Perşembe 14:00-15:50

Ak.I.S. 10/Mayıs/ 1939 Çarşamba 09:00-10:50

Ak.I.S. 17/Mayıs1939 Çarşamba 09:00-10:50

Harp Akademisinde Mayıs Ayı İçinde Siyasal Tarihi Dersi Gün ve Saatleri

Ak.II.S. Siyasal Tarih 30/Haziran/1939 Cuma 14:00-15:50

Ak.I.S. Siyasal Tarih 20/Haziran/1939 Salı 14:15-15:50

Ak.I.S. Siyasal Tarih 21/Haziran/ 1939 Çarşamba 09:00-10:50, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait İstanbul Üniversitesi Özlük Dosyası,

¹⁵⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait İstanbul Üniversitesi Özlük Dosyası.

¹⁵⁵ Tunaya, *a.g.m.*, s. 2.

2.6.4. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi'ndeki Çalışmaları ve Dekanlık Görevi

Ord. Enver Ziya Karal, Maarif Vekaleti'nin 13.03.1940 tarih ve 759 numaralı Kararnamesiyle 60 lira asli maaşla Fakültenin Prof. Dr. Cemal İzzet Tukin'den boşalan kadrosuna, Tarih Doçentliği'ne naklen ve terfian tayin edilmiştir.¹⁵⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın mesleki anlamda en verimli olduğu, en önemli eserlerini verdiği ve çalışmalarını yaptığı görev yeri Ankara Üniversitesi olmuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Ankara Üniversitesi'ne tayin olduktan 15 ay gibi kısa bir süre sonra 6 Mayıs 1941 tarih ve 4111/83-1007 sayılı emir ile Profesörlüğe hak kazanmıştır. Akademik olarak daha üst seviyelere yükselmek tabii olarak daha fazla sorumluluk almayı da beraberinde getirmiş ve o zamana kadar ismi İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi olarak değiştirilen İnkılap Tarihi dersinin kendisi tarafından okutulmasına karar verilmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu dersi aynı zamanda Harp Akademisi'nde de 1941-1942 ders yılından itibaren son iki sömestr talebesine haftada iki ders saati olarak okutmuştur.¹⁵⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu dersi talebelere okutuyor olması sadece öğrencilerinin akademik olarak ilerlemesini sağlamamış; aynı zamanda konuya vukufiyeti en üst seviyede olan Öğretim Görevlisi olarak kendisinin de aranan bir bilim insanı olmasını ve 1942 senesinde kurumcu kişiliğinin ön plana çıkmasını da beraberinde getirmiştir. TBMM tarafından kurulması karara bağlanan Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün kurulma görevi Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a verilmiş ve Müdürlük görevine de kendisi tayin edilmiş, bu görevle beraber İnkılap Tarihi ve T.C. Rejimi dersi de İnkılap Tarihi Araştırma Enstitüsüne verilmiştir.¹⁵⁸

Bu görev, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın hem idari faaliyetlerde rüşdünü ispat edeceği gibi hem de ileri ki süreçte gerek Türk tarihçiliği gerekse ülkenin

¹⁵⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁵⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁵⁸ İnkılap Tarihi ve T.C. Rejimi dersinin netice ve faydalarını tetkik etmek, programlarında ve tedris usullerinde icap eden tadillerini tesbit ve teklif eylemek, gençliğimizin milli ve siyasi terbiyesine hadim ve "İnkılap Tarihi ve T.C. Rejimi" dersi ile alakalı neşriyet vücade getirme görevi de yakında kurulacak olan İnkılap Tarihi Araştırma Enstitüsüne verilmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

geleceğine yön verecek mesuliyetlerin kendisine tevdi edilmesinde temel teşkil edecek olması bakımından da ayrıca öneme haizdir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın mesaisini yoğun bir şekilde teşkil eden Enstitüdeki faaliyetleri tüm hızıyla devam ederken 17.10.1944 tarih ve 961 sayılı Kararname ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Dekanlığı'na tayin edilmiştir.¹⁵⁹ (Bkz. Foto-10) Dekanlık görevine seçilmesi Enver Ziya Karal'ın kurumcu kişilik yapısının ve liderlik özelliklerinin doğal bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Prof. Dr. Aziz Şevket Kansu'dan sonra 17 Ekim 1944-19 Ocak 1948 yılları arasında Fakültenin dördüncü Dekanı olarak görev yapmıştır. Bu atamalar Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın gelecekte ifa edeceği yöneticilik görevlerinin temelini teşkil ederken aynı zamanda kişisel gelişimi ve araştırmacı kişiliği için yeni fırsatların oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Dekanlık görevi, Türkiye'nin siyasi çalkantılar içerisinde bulunduğu ve İkinci Dünya Savaşı'nın ülke üzerindeki belirsizliğinin her alanda hissedildiği bir döneme denk gelmesi sebebiyle ayrıca önem arz etmektedir. Bu süreç, fakülte içindeki sağ ve sol görüşlü öğrenci gruplarının aktif siyasi faaliyetlerinin üst seviyede olduğu yıllardır aynı zamanda. Bu sebeple Prof. Enver Ziya Karal, en büyük uğraşını öğrencileriyle yakından ilgilenmeye ve onlara sahip çıkmaya ayırmıştır.¹⁶⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Enstitüdeki görevinin devam ediyor olması; aynı zamanda Dekan olarak da görev yapması sebebiyle, Maarif Vekilliğinin 24.10.1944 tarih 4111/83-4790 sayılı yazısı ile Dekanlık görevine atanması üzerine, iki idari vazifenin birden aynı kişi üzerinde bulunmasına mevzuat hükümleri müsait olmadığından Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü görevine son verilmiş ve bu vazifeyi vekaleten yapması uygun görülmüştür.¹⁶¹ 140 TL olan ücreti ise 1/3 üzerinden vekalet ücretine dönüştürülmüştür.¹⁶²

¹⁵⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁶⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

¹⁶¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁶² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Dekanlık görevinin yanında idari olarak alınan tedbirle enstitüdeki görevine de vekaleten devam etmesi, bu süreç esnasında akademik çevreler tarafından ne kadar vazgeçilmez bir bilim insanı olduğunun da bir göstergesi olması bakımından ayrıca önem arz etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlık görevine tayin olması onun kişisel çalışmaları haricinde aynı zamanda Fakülte ile ilgili yoğun faaliyetler içerisinde bulunmasını da gerektirmiştir. Fakat bu yoğunluk Hoca'ya, yorgunluktan ziyade daha verimli ve üretken olmasını da beraberinde getirmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Milli Eğitim Bakanlığının 05.07.1945 tarih ve 4111/83/3272 sayılı yazısı ile Bakanlık adına liseler için okutulmak üzere bastırılmakta olan T.C. Tarihi kitabının basılışında görev almak ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Hamit Ongunsu ile Edebiyat Fakülteleri öğretim esaslarını birleştirmek için Temmuz ayının 6'sından itibaren 1 ay müddetle İstanbul'a giderek çalışmalarına başlamıştır.¹⁶³ Bu görev aynı zamanda Ord. Prof. Enver Ziya Karal için aileden uzun süreli ayrı kalma döneminin de bir başlangıcını teşkil etmektedir. Bu süre içerisinde Üniversitelerarası yönetmeliklerin benzerliğini sağlama çalışmalarının bitmemesi üzerine iki ay daha İstanbul'da kalarak çalışmalarına devam etmiş¹⁶⁴ ve uzun yıllar liselerde okutulacak olan "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" adlı eserini bu süreç esnasında neticelendirmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın gerek Fakülte gerekse Enstitü için icra etmekte olduğu görevleri sebebi ile çok uzun süreler ailesinden uzakta kalması her yeni görevle birlikte artarak devam etmiştir. Uzun zamanlar ailesinden uzaklarda kalacak olması onun için elbette zorluklar oluşturacaktır; ancak o ailesi ile beraber etkin ve kaliteli zaman geçirmenin bilinci ile tüm zorlukları aşmasını da bilmiştir.¹⁶⁵

Kendi gittiği görevlerde olduğu gibi, idareci olarak görevlendirdiği arkadaşları için de yapmış olduğu görevlendirmelerde dikkat ettiği en önemli özellik, tasarruf olmuştur. Bir Balkan muhacirinin yaşamak zorunda kaldığı zorlu yaşantının sonucu

¹⁶³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁶⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁶⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

olarak, yaşamı boyunca tutumlu olmanın bilinci içerisinde hayatını şekillendiren Ord. Prof. Enver Ziya Karal için bu özellik sadece kendisi değil aynı zamanda vefa borcu duyduğu Devleti için de her zaman ön planda gelmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, eş zamanlı daha çok verimin alınması amacıyla 2 veya 3 görevi birleştirerek zamanın ve maddi imkanların daha etkin kullanılması yönünde kararlar aldığı idarecilik görevi esnasında verdiği kararlarda açık bir şekilde gözlemlenmektedir. İstanbul Üniversitesi mahzenlerinde, Abdülhamit devrinden kalma 230 sandık kitap, gazete ve mecmuanın Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'ne getirilmesi için Doç. Dr. Şinasi Altındağ ve Tarih ilmi yardımcılarından Mehmet Altay Köymen'i görevlendirmiş, aynı zamanda bu görevle eş zamanlı olarak Fakültenin İstanbul'da basılmakta olan dergisinin tab işlerine nezaret görevini ve Başvekalet Arşivinde araştırma görevini de Mehmet Altan Köymen'e tefrik ederek bu özelliğini sergilediği görülmektedir.¹⁶⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Devletine olan vefa borcu sadece tasarruf etmekle sınırlı değildir. O, savaştan çıkmış devletin kıt imkanlarıyla kendisine sağladığı olanaklar sonucu elde ettiği kazanımlarının karşılığını, kadirşinaslığının bir sonucu olarak tekrar hizmet ettiği kuruma verme erdeminde de bulunmayı bilen bir akademisyendir aynı zamanda. 10.12.1946 tarihinde en önemli eserlerinden biri olan *"Atatürk Hakkındaki Konferanslar"* adlı eserinin kayıt ve tescil ettirme yetkisini Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına tevki etmiştir.¹⁶⁷

Ankara Üniversitesi içerisinde çok yönlü kişilik yapısı ve çalışkanlığı ile tanınan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bazı zamanlarda kendi uzmanlık alanı dışında yabancı dil sınavlarında da jüri üyeliği yapması yönünde Üniversite kararlarının olduğu Dekanlık dosyası içerisinde farklı zamanlarda yapılan inceleme esnasında tespit edilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁶⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁶⁸ 06.05.1947 tarihinde yayımlanan yazıda şunlar belirtilmiştir. İstanbul'da 26/04/1947'de toplanan Üniversitelerarası Kurul tarafından Doçentlik imtihanına girmeye istekli namzetlerin bu imtihandan önce tabi tutulmaları icap eden yabancı dil imtihanı için jüri üyesi seçilmiş bulunuyorsunuz. Bağlı bulunduğunuz Fransızca jürisi ilk toplantısını 12.05.1947 Cumartesi günü saat 11.00'da İstanbul'da Edebiyat Fakültesinde toplayacaktır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Birçok defalar katıldığı bu ikincil görevler, bazı zamanlarda esas görevlerini yapmasına da engel oluşturabilecek durumlar yaratmıştır. Bu sebeple, yukarıda belirtilen bu görevlerin bir kısmına işlerinin yoğunluğu sebebiyle katılamayacağını bildirmek zorunda kaldığı zamanlar olmuştur.¹⁶⁹

1947 yılında Türkiye'nin nitelikli bilim insanına ne kadar ihtiyacı olduğu ve yeterli seviyede olmaması sebebiyle aslında ilmi çalışmaların da ne kadar yavaş ilerlediğine ışık tutması bakımından yukarıda neşredilen anekdot önem arz etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yurt içindeki çalışmalarının haricinde Ankara Üniversitesini temsil görevlerini de birçok sefer ifa etmiştir. Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün 3 Ekim 1947 tarih ve 2381 sayılı yazı ile Atina'da bulunan Fransız Arkeoloji Okulunun 100. Kuruluş Yılı Dönümü Kongresi için görevlendirilmiş, 31.08.1947'de Ankara'dan İstanbul'a ve oradan da 2 Eylül 1947'de Aksu vapuru ile Pire'ye hareket etmiştir. Kongredeki görevini tamamlamayı müteakip yine Aksu vapuru ile 19.09.1947'de hareket ederek 22.09.1947 tarihinde İstanbul'a varmıştır. Buradaki görevini tamamlamayı müteakip İzmir'de kurulacak olan Batı Anadolu'daki Arkeoloji İstasyonunun* kuruluş hazırlıkları ile ilgilenmek amacıyla İzmir'e gitmiş ve oradan 02.10.1947'de Ankara'ya dönmüştür.¹⁷⁰ Yaklaşık 1 ay süre içerisinde ifa edilen bu görevler kendisinin Dekanlık görevi esnasındaki son görevleri olmuştur. Çünkü, Prof. Enver Ziya Karal, 19.01.1948 tarihinde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlık görevinden kendi isteğiyle ve Rektörlüğe yazdığı yazıdan anlaşılacağı üzere biraz da sitemkar olarak görevinden affını istemiştir. Rektörlüğe gönderdiği yazıda şunları söyleyerek istifa dilekçesini sunmuştur:

“4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 8'inci maddesinin birinci bendine göre Dekana verilmiş bulunan “Fakülte Özel Kişiliğine Temsil Ödevi” ile “Yönetim İşlerinde Sorumluluk” görevini yerine getirmek için bugün kendimi maddi ve manevi bakımdan yeter derecede kuvvetli

¹⁶⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

* Batı Anadolu Arkeoloji İstasyonu 1948 senesinde kurulmuştur. Dünya kültür tarihi bakımından çok mühim olan Batı Anadolu'nun tarih ve arkeoloji ilimleri bakımından çözülmemiş birçok meseleleri ve devirlerinin bulunması bu istasyonun açılma gayelerinden birini teşkil eder. Türk Tarih Kurumu, Batı Anadolu Arkeoloji İstasyonunun meydana gelişinde önemli çalışmalarda bulunmuştur. Akurgal, Ekrem; “Batı Anadolu Arkeoloji İstasyonu Çalışmaları”, *Anadolu*, sayı 1, Ankara, 1956, s. 25-31.

¹⁷⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

*hissetmediğimden dolayı Dekanlıktan çekilmeyi bir vazife biliyorum. Bu vazifemi yaparken beni Dekan seçmek lütfunda bulunan, Dekanlığım esnasında itimatlarıyla her türlü yardımlarını benden esirgemeyen Profesörler Kurulu üyelerine şükran duygularımı ifade etmek fırsatını bulduğum için bahtıyırım.*¹⁷¹

Ancak bu hususta gerek Dekanlık dosyasında gerekse sözlü olarak yapılan mülakatlarda hangi nedenle dekanlık görevinden istifa ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, verdiği istifa dilekçesi sonrası Profesör Melahat Özgü'yü Dekan Vekili seçtiğini 19.01.1948 tarih ve 120 sayılı yazısında belirtmiştir.¹⁷² Burada Prof. Enver Ziya Karal'ın görevinden istifa ettiği anda dahi işgal ettiği görevin kesintisiz yürütülmesi adına almış olduğu kararlar bir idarecide olması gereken vasıflara örnek teşkil edecek şekildedir. Alınan karar üzerine, Dekan Vekilliği ve İta Amirliği görevi 19/01/1948 tarihinden 22/01/1948 tarihine kadar Prof. Dr. Melahat Özgü tarafından ifa edilmiştir.¹⁷³ Ancak bu durum Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın idareci olarak son görevi olmamış, yeni bir başlangıca zemin teşkil etmiştir.

2.6.5. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi'ndeki Rektörlük Görevi

Ankara Üniversitesi Genel Kurulu, Rektör Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun Rektörlük'ten çekildiği hakkındaki 26/04/1948 tarihli istifanamesi üzerine Üniversiteler kanununun 12'nci maddesi gereğince bu hususta bir karar almak için toplantıya çağırılmış ve 30/04/1948 Cuma günü saat 15:00'te DTCF'nin Hamit salonunda toplanılmıştır. Bu toplantıda icra edilen hususlar şu şekildedir:

“Oturumu Rektör Vekili Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Hamit Dereli açmış ve toplantıya başkanlık etmekten feragat ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Hukuk Fakültesinden Ord. Prof. Esat Arsebük Başkanlığına ve Hukuk Fakültesinden Prof. Bülent Esen, DTCF'den Prof. Melahat Özgü, Fen Fakültesi'nden Prof. Kemal Serav katipliklere seçilmişlerdir. Yoklama yapılarak 76 üyenin hazır bulunduğu ve toplantı için kanuni nisabın mevcut olduğu anlaşılmıştır.

¹⁷¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁷² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁷³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Bundan sonra Rektör Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun istifanamesi okunarak kabul edilmiş ve yeni Rektör seçilmek için gizli oy ile aday tayinine geçilmiştir. Bu arada DTCF'sinden Prof. Akdes Nimet Kurat ve Prof. Necati Lügal namzetliklerinin konmamasını heyetten rica etmişlerdir. Oya geçilmiş. Oy sayımı sonunda Prof. Hamit Dereli'nin 37, Prof. EZK'nın 24, Prof. Necmettin Halil Onan'ın 10 ve Prof. Cemal Alagöz'ün 4 oy aldıkları ve bir oy pusulasının boş çıktığı anlaşılmıştır. Adaylardan Prof. Necmettin Halil Onan adaylığını geri aldığını Prof. Cemal Alagöz'ün ise adaylığını ibka ettiğini söylemeleri üzerine seçime geçilmiştir. Gizli oy ile yapılan seçim sonunda Prof. Alagöz 1, Prof. Dereli 35, Prof. Karal 40 oy almakla DTCF Profesörlerinden Enver Ziya Karal Üniversite Rektörlüğüne seçilmiştir.”¹⁷⁴

Rektörlük görevine başlamayı müteakip temsil görevleri artan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ilk olarak BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (Unesco) tarafından Utrecht'de tertip edilen Üniversiteler Konferansına Üniversitenin delegeesi olarak katılmış ve Rektör olarak ilk temsil görevini yerine getirmiştir.¹⁷⁵ İcra ettiği bu görevin akabinde 1948 yılı Temmuz ayı içerisinde Paris'te toplanacak Şarkiyat Kongresine Tarih Bölümü Profesörlerinden A. Nimet Kurat ile beraber katılmış ve Şarkiyat Kongresinden 03.09.1948 tarihinde dönerek görevine başlamıştır.¹⁷⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, daha önce icra ettiği görevlerinde olduğu gibi yenilikçi ve girişken yapısını Rektörlük görevi esnasında da devam ettirmiş ve her türlü fırsatı temsil ettiği üniversitesi ve bilime olan bağlılığı adına değerlendirmeyi bilmiştir. 11/10/1948 günü Münih Üniversitesi Rektörüne yazdığı yazıda şunları söyleyerek Üniversiteler Arası Öğretim Görevlisi ve Öğrenci Mübadelesinin başlangıcını temin etmek için çaba sarf etmiştir:

“Bavyera Kültür Bakanının daveti üzerine Üniversitenizde Konferanslar vermek için Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ordinaryüs Profesörlerinden Sayın Ernest Hirş'in Münih'e hareketini fırsat bilerek zatıalimize:

Sayın Ord. Prof. Hirş'in Üniversitenizde konferanslar vermek üzere davet edilmesini, üniversitelerimiz arasında devamlı olmasını yürekten istediğimiz Öğretim Üyesi ve Öğrenci Mübadelesinin ilk örneği olarak kabul ettiğimizi;

Üniversitelerimiz arasında yapılacak bu gibi mübadeleleri, uzak bir maziden beri devam edegelen kültür münasebetlerimizin geleneğine ve akademik manasına uygun gördüğümüzü;

¹⁷⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

¹⁷⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

¹⁷⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

*Şimdiye kadar Profesörlerimize ve öğrencilerimize daima göstermek lütfunda bulunduğunuz sıcak ve asil kabulü Üniversitemize gelecek öğretim üyelerinize ve öğrencilerinize göstermeğe hazır bulunduğumuzu arzeder bu vesile ile de en derin saygılarımla inanmanızı rica ve istirham ederim sayın rektör.*¹⁷⁷

Avrupa’da öğrenci mübadele sürecini anlamına gelen Bologna Süreci; 1999 yılında 29 ülkenin iştiraki ile eğitim alanındaki faaliyetlerine başlamıştır.¹⁷⁸ 19 Mayıs 2001 yılında Prag’da yapılan konferansla da Türkiye sürece dahil olmuştur.¹⁷⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın 1948 senesinde öğrenci mübadelesi adına bulunduğu bu ileri görüşlü girişim; onun düşünsel ve eylemsel anlamda farklılığını ortaya koymamız açısından büyük önem arz etmektedir.

Prof. Enver Ziya Karal, yaklaşık 14 ay süren Rektörlük görevinin ardından bu görevi Prof. Dr. Hikmet Birand’a teslim etmiştir.¹⁸⁰

2.6.6. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü’nün Kurulması

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı’na gönderilen 24 Ekim 1941 tarih 4205/3-2913 sayılı yazıda İnkılap Tarihi dersinin yeni adı ve okutulmasına yönelik esasların belirlenirken aynı zamanda ileride kurulması kararlaştırılan İnkılap Tarihi Enstitüsü’nün kuruluşuna yönelik atıfta bulunulmuş ve İnkılap Tarihi ve T.C. Rejimi dersinin okutulmasının faydalarının tespiti ve gelişimine yönelik yapılması gereken hususlarla ilgili görev alanı genel bir bakış açısından belirlenmiştir.¹⁸¹(Bkz. Ek-3)

En ince ayrıntısına kadar yapılan bu planlamalardan ve çalışmalardan sonra Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, ulusallaşma sürecinin yaşandığı bir dönemde, bu bilinci ve dönüşümü en iyi kavrayan ve yaşayan Prof. Enver Ziya Karal tarafından 1942 yılında kurulmuştur.¹⁸² Türk İnkılabını bilimsel temellere dayalı yöntemlerle

¹⁷⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

¹⁷⁸ Gümrükçü, Harun; “Küreselleşme, Türkiye ve Avrupa Yüksek Öğretim Alanı, Avrupa”, *Türkiye Araştırma Enstitüsü*, Ankara, 2005, s. 259.

¹⁷⁹ Bologna Süreci, (Erişim) <http://bologna.yok.gov.tr>, 12.02.2014.

¹⁸⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

¹⁸¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁸² Uğurlu; *a.g.m.*, s. 842.

açıklamak için “Türk İnkılabı Enstitüsü’nün kurulmasına öncü rol oynayan Prof. Dr. Enver Ziya Karal, kendisine teklif edilen Müdürlük görevini de üzerine almıştır.”¹⁸³

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün kurulmasından sonra alınan kararla da Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi dersinin Enver Ziya Karal tarafından okutulmasına karar verilmiştir.(Bkz. Ek-4)

Ancak enstitünün kurulmasına dair olan 4204 sayılı kanun ilmi gereklilik ve zamanın ihtiyaçlarına göre zaman içerisinde tadil edilmiştir:

“Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü ilmi danışma ve idare kurulu 5,6 ve 7 Şubat tarihlerinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin başkanlığında toplanarak İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Enver Ziya Karal’ın İnkılap Tarihimiz için alınan kararlarla ilgili çalışmaları hakkındaki izahatını dinledikten sonra Enstitünün kuruluşuna dair 4204 sayılı kanunun tadiline ait tasarıyı gözden geçirmiş ve Türk İnkılabının korunmasını, gelişmesini sağlayacak bu inkılabı Türk gençliğine objektif ve ilmi bir şekilde telkin edecek bir surette tanzim ve ikmal etmiştir.

Yine gündem gereğince Türk İnkılap Tarihi müfredat programı yeniden mütalaa edilmiş inkılap prensiplerine uygun olarak ve bu inkılap umdeleri üzerinde objektif ve gayri şahsi bir anlayışla durulmak suretiyle bahisleri gözden geçirildikten sonra inkılabımızın dünya üzerindeki akisleri ve tesirlerinin müfredat programında yer alması, BM Unesco teşkilatının mana ve gayelerinin de programa eklenmesi ittifakla kabul edilmiştir.

Türk İnkılap Tarihi imtihanları yönetmeliği tasarısı da gözden geçirilerek gençlerimizin münevver bir Türk vatandaşı sıfatıyla inkılabımızı benimsemeleri ve layıkıyla hazmetmelerini temin maksadıyla bu derslere de diğer dersler gibi önem verilmesi ve imtihanlarda not takdirinde diğer derslerden ayrılmaması karar altına alınmıştır.”¹⁸⁴

Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal, akademik hayatı boyunca belirli aralıklarla TİTE Müdürlüğü görevini icra etmiştir. 1942 yılında TİTE’yi kurduktan sonra Müdürlük görevini kabul eden fakat daha önce belirttiği gibi yönetmelik gereği iki idari görevin bir kişi üzerinde bulunamayacak olması sebebi ile bu görevi vekaleten sürdüren Enver Ziya Karal, yine işlerinin yoğunluğu dolayısıyla Enstitü Müdürlüğünden affedilmesini isteyen Prof. Yavuz Abadan’ın isteğinin Milli Eğitim

¹⁸³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁸⁴ Son Haberler, “İnkılap Tarihimiz İçin Alınan Kararlar”, *Milliyet*, 08.02.1951, s. 5.

Bakanlığı tarafından kabul edilmesi üzerine, rektörlük görevinin hemen sonrasında tekrar Enstitü Müdürü olarak tayin edilmiş ve 1957 yılında Rockefeller Bursu ile 2 yıllık süre için ABD'ye gidene kadar TİTE Müdürlüğü görevine devam etmiştir.¹⁸⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, TİTE Müdürü olarak birçok faaliyetin içerisinde yer almış ve bunların hepsini başarıyla neticelendirmiştir. Bunlardan biri de; Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın emri üzerine, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 30.01.1953 tarihli yazısı ile *“Türk'ün mazisini, inkılâplarını ve istikbalini bugünkü vatanımıza bağlayan bir köprü, maddi ve manevi bir bağ vazifesi”*¹⁸⁶ yapacak olan Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evi müze haline getirme görevini almasıdır.¹⁸⁷ Bir tarihçi olarak bu görevin Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a verilmesindeki en önemli neden ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kişisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle titiz ve planlı çalışması 1953 yılına kadar olduğu gibi sonrasında da yaptığı görevlerde hep yönetici konumunda yer almasını sağlamıştır.

Cumhurbaşkanı'nın emrini almayı müteakip vakit kaybetmeden emrin gereğini yerine getirmeye koyulan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu ev hakkında Yunanistan'da gerekli tetkiklerde bulunmak üzere 03.02.1953 tarihinde vazifesinden ayrılmıştır.¹⁸⁸ Bu ilk tetkik gezisi sonucunda, o dönemi yaşamış ve bilen kişilerin yardımıyla, evin iç ve dış fiziksel karakteristiğinin ve özelliklerinin ortaya çıkartılması için bir rapor hazırlamış¹⁸⁹ ve bu raporun hazırlanmasını müteakip 26.02.1953 tarihinde görevine dönmüştür. Bu süre zarfında TİTE Müdürlüğü görevine Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal vekalet etmiştir.¹⁹⁰

Bu ilk tetkik görevinden yedi ay sonra bu sefer Atatürk'ün doğduğu evin tefrişi için İstanbul'da ve Selanik'te gerekli çalışmalarda bulunmak üzere 14.09.1953-17.09.1953 tarihleri arasında iki ay müddetle tekrar görevlendirilmiştir.¹⁹¹ Bu görevde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın en büyük yardımcısı eşi Tarih Öğretmeni olan Fatma Karal'dır. Fatma Karal'ın hem tarihçi özelliği hem de evin iç

¹⁸⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁸⁶ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁸⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁸⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁸⁹ Keser, *a.g.e.*, s. 145.

¹⁹⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁹¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

dekorasyonu için özellikle dikiş işinden anlaması çok büyük faydalar sağlamıştır.¹⁹² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a evin restorasyonu için tek yardım eden kişi eşi değildir. Evin içerisindeki resimlerin çizimleri ise ressam Rahmi Pehlivanlı¹⁹³ tarafından yapılmıştır. (Bkz. Foto-11) Yapılan yoğun çalışmalar sonucunda Atatürk'ün Selanik'teki evi 10 Kasım 1955 tarihinde açılmıştır.¹⁹⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a, TİTE Müdürlüğü esnasında verilen görevler bununla sınırlı değildir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a teklif edilen bir başka görev ise Erkan-ı Harbiye Umumi Riyaseti tarafından yapılmıştır. Bu teklif yazısı da şöyledir:

"Muhtelif sebepler yüzünden uzun yıllardan beri ele alınamayan Harp Tarihlerimizin yazılması ve arşivlerin tasnif işlerine, günün ihtiyaç ve şartlarına uygun bir plana göre başlanmıştır.

*Ancak bu çalışmalarda Harp Tarihi yazan uzmanlara "Resmi bir harp tarihi yazılması metodu" konusunda yardım için bir uzmana ihtiyaç görüldüğünden İnkılap Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Profesörü ve Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Enver Ziya Karal'ın, bu bakımdan ihtisasından faydalanmak üzere kısa bir müddetle Tarihi Dairemize yardımına müsaade buyurulmasını arz ve rica ederim."*¹⁹⁵

Bu yazı üzerine Ord. Prof. Enver Ziya Karal; 14 Mayıs 1957 günü Erkan-ı Harbiye Umumi Riyasetine gönderdiği yazıda şunları söyleyerek bu şerefli göreve seçilmenin hem mutluluğunu yaşamakta hem de içinde bulunduğu yoğun çalışma ortamını hiç düşünmeden bu görevi memnuniyetle kabul etmeyi bir görev bilmektedir:

¹⁹² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

¹⁹³ 1926 yılında günümüzde Kırıkkale sınırlarına eklenen Keskin-Ankara'da Gülşen Hanım ve Hacı Ömer Efendi'nin çocukları olarak dünyaya gelmiştir. İlkokulu Keskin'de, ortaokulu Kırıkkale Askeri Ortaokulu'nda 1932 yılında bitirmiştir. 1941-1944 yılları arasında Ankara Süvari Alayı'nda yaptığı askerliğinin ardından Ankara'ya yerleşmiştir. 1940-1950 yılları arasında hem Ankara hem de Kırıkkale'de ticaret yaparak geçimini sağlamıştır. Ankara'da Bahçelievler Ortaokulu'nda öğretmenlik yaparken bir yandan da dönemin ünlü yöneticilerinin portrelerini yapmıştır. Yine bu dönemde yaptığı Aziziye kahramanı Nene Hatun portresi 1952'de Milli Savunma Bakanlığı'nın davetiyle Harbiye Askeri Müzesi'ne alınmıştır. Kısa bir süre Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde de hizmet eden Pehlivanlı dönemin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar tarafından görevlendirilerek 1953 yılında Selanik'e Atatürk'ün doğduğu evin resmini yapması için gönderilmiştir. "Atatürk'ün doğduğu ev" isimli eser Başbakanlık koleksiyonundadır. Pehlivanlı, Rahmi; **1 Fırça, 1 Palet, 1 Hayat, Abdullah'ın Gaderi**, Ankara, Sanat Kitabevi, 1993.

¹⁹⁴ Karal, Akgün; **a.g.e.**, s. 58.

¹⁹⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

“Harp Tarihimizi yazmakta olan uzmanlara Harp Tarihi yazılması metodu konusunda yardım etmek için Milli Müdafaa Vekaletinin bendenizi seçmek lütfunda bulunmasını ve Rektörlüğün bu husustaki muvaffakatını şükranla karşılarım.

Bu çok şerefli vazifeyi iftiharla kabul ettiğimi arz ederken, Milli Müdafaa Vekaletinin, Üniversitemizin ve Fakültemin itimadını muhafaza etmek suretiyle çalışmak başlıca ülküm olacağına inanılmasını saygılarımla rica ederim.”¹⁹⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın yoğun çalışma temposuna rağmen kendisine tevdi edilen veya yardımına başvurulana hemen hemen her hususta şayet kendini o hususta yeterli görüyor ise alakadar olması onun bir bilim insanı olarak hep en ön saflarda olmasını sağlamıştır. Görev yaptığı süre içerisinde hayat bulan önemli eserler ise bunun bir nevi göstergesidir. Şu anda herkes için başvuru kaynağını teşkil eden “Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri” adlı eserler Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Enstitü Müdürlüğü görevini ifa ettiği dönemde yayımlanmıştır.¹⁹⁷ Daha sonra da “*Tamim ve Telgraflar*” hazırlanmıştır.¹⁹⁸

Yurt içinde devam eden bu kıymetli faaliyetlerin yanında, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yurtdışında kazandığı bilgi birikimi ve tecrübesini, yurtdışı eğitim imkanlarıyla hem paylaşma hem de arttırma şansını da yakalamıştır. Bu yurt dışı görevlerinin bir kısmına ise ailesiyle beraber gitmiştir.

2.6.7. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Yurt Dışındaki Çalışmaları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, akademik hayatı boyunca 3 defa daimi olarak ve birçok kereler gerek Ankara Üniversitesi’nde görev yaptığı yıllarda gerekse TİTE müdürlüğü ve TTK Başkanlığı görevi sebebiyle yurt dışı öğretim görevliliği ve temsil görevlerinde bulunmuştur.¹⁹⁹ Yurt dışında bulunduğu görevleri sadece kendi kişisel gelişimi için değil; Türkiye Cumhuriyeti’nde mevcut ilmi hayatın yurtdışına tanıtılması için de fırsat olarak görmüştür. Yurt dışında konuk profesör olarak ve araştırmacı sıfatıyla gittiği görevlerde Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti üzerinde inceleme yapan yabancı öğretim görevlilerinin yürüttüğü çalışmaları,

¹⁹⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

¹⁹⁷ Kaynar, Reşat; “Prof. Karal ve Atatürkçülüğe Hizmetleri”, *Milliyet*, 26 Ocak 1982, s. 2.

¹⁹⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan görüşme.

¹⁹⁹ Akgün, *a.g.m.*, s. 537.

zorunlu görevi olmamasına rağmen kişisel zamanından vakit ayırarak yakından takip etmiş ve bu yapılan çalışmaların tarihsel objektiflik içerisinde ele alınması için yoğun uğraşlar vermiştir.

Stanford Üniversitesi'ndeki çalışmaları (3 Eylül 1957-28 Eylül 1959)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1957 yılına kadar eğitim amaçlı olarak daimi görevle hiç yurt dışına çıkmamış,²⁰⁰ sadece 1955 yılında ziyaretçi Profesör olarak Beyrut/Lübnan'da bulunan Amerikan Üniversitesine gitmiştir.²⁰¹

1957 yılının 8 Mayıs'ında, daha önce Hoover Enstitü'de araştırmalarda bulunan Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın da Hoover Library'de Türk Devrimi üzerine araştırmalarda bulunmayı istediğini yetkililere bildirmesi ve aynı zamanda Mr. John Marshall'ın da Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı Türkiye'ye geldiğinde görüp, hakkında olumlu ifadelerde bulunması, Prof. Enver Ziya Karal'a Stanford Üniversitesi'nde araştırmalarda bulunabilmesi için davet gelmesini sağlamıştır.²⁰² Bunun üzerine Ankara Üniversitesi tarafından da bu davetin olumlu karşılanması üzerine Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Ağustos ayında Araştırmacı Profesör olarak California/Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Stanford Üniversitesi'ne görevlendirilmiş ve Eylül ayında ABD'ye gitmiştir.²⁰³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu göreve Üniversitenin davetlisi olarak gitmesi,²⁰⁴ yurtdışında yaşayabileceği ciddi maddi problemlerin de ortadan kalkmasına ve zihnen sadece araştırmaya yönelmesine olanak sağlamıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yurtdışı görevine gitmesi ile ilgili karşılaştığı en büyük problem ise yabancı dil eğitimi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ne gittiğinde çok az İngilizce bilen Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ilerleyen yaşına rağmen bunun üstesinden gelebileceğine inanmış ve bir yıl süre ile 51 yaşında iken İngilizce öğrenimine başlamıştır.²⁰⁵ Bu dil eğitiminin lisans bilgisi seviyesine kadar ulaştığını "*Osmanlı Tarihi 8. Cilt (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876*

²⁰⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁰¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²⁰² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²⁰³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²⁰⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²⁰⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

- 1907)” adlı kitabı için elde ettiği belgeleri temin etmesinden ve bu bilgileri kitabına intikal ettirmesinden anlaşılmaktadır.²⁰⁶ (Bkz. Foto-12)

1957 senesinde Rockefeller Foundation mali desteği ile Stanford Üniversitesine gönderilen Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın buradaki görevlendirme süresi bir yıl ile sınırlıdır. (1 Eylül 1957- 31 Ağustos 1958)²⁰⁷ Ancak Prof. Enver Ziya Karal’ın çalışmalarının büyük bir kısmı bitmiş olmasına rağmen hala devam eden projelerinin bulunması görev süresinin bir yıl daha uzatılmasını gerektirmiştir. Bu sebeple, Prof. Enver Ziya Karal, 13 Mayıs 1958 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde, Rockefeller Foundation tarafından Stanford Üniversitesi’ndeki çalışmaları dikkate alınarak öğrenim süresinin uzatılmasının kabul edildiğini ve görevlendirme müddetinin bir yıl (Eylül 1958-Eylül 1959) süre ile uzatılmasını Dekanlıktan rica etmiştir.²⁰⁸ (Bkz. Ek-5)

Ankara Üniversitesi DTCF Dekanlığı tarafından yapılan inceleme sonucunda Yakınçağ kürsüsünde görevli Doç. Dr. Mustafa Akdağ’dan, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın görev süresinin uzatılması ile ilgili görüşü istenmiş, bunun üzerine 27 Mayıs 1958 tarih ve 1415 sayılı yazıya istinaden Doç. Dr. Mustafa Akdağ şu cevap yazısını kaleme almıştır:

“Halen Amerika’da bulunan Yakınçağ Tarihi Kürsü Profesörü Enver Ziya Karal’ın oradaki ikametini bir yıl daha uzatmak istediğine dair yazısı ile oradaki çalışmaları hakkındaki rapor incelendi.

Hoover Müessesesinde yapmakta olduğu çalışmaların çok verimli olduğu sözü geçen rapordan ve Hoover Müessesesi Müdürünün ilişik mektubundan anlaşılmaktadır. Bu mesaiye devam etmesinin faydaları üzerinde durmayı zait addederim.

Fakültemizdeki derslerine gelince, bunlar geçen yıl tarafımdan okutulmuş bulunmaktadır. Profesörler Kurulumuz tensip ettiği takdirde önümüzdeki ders yılında da okutmaya hazır olduğumu ifade etmek isterim.

²⁰⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁰⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²⁰⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Netice olarak, Profesör Enver Ziya Karal'ın bir yıl daha Amerika'da kalmasında bence bir mahzur olmadığını arz ve dileğinin yerine getirilmesi için gerekli işlemin yapılmasını sayın Dekanlık ve Profesörler Kurulumuzdan rica ederim."²⁰⁹

Ancak Prof. Enver Ziya Karal'ın görevlendirme müddetinin uzatılması ile ilgili olarak tüm Öğretim Görevlileri aynı görüşte değildir. Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı'na bu görevlendirme ile ilgili olarak bir takrir yazısı yazmış ve Prof. Enver Ziya Karal'ın izin müddetinin uzatılmasına tepkisini bu yazısında ifade etmiştir.²¹⁰ (Bkz. Ek-6)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 13 Mayıs 1958 tarihli yazısı ve eki ile Yakınçağ Tarihi Kürsü Profesörlüğü'nün bu husustaki 29 Mayıs 1958 tarihli olumlu mütalaası ve Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın aynı meseleyle ilgili 11 Haziran 1958 tarihli muhalefet yazısı DTCF Dekanlığı tarafından incelenmiş ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın görevlendirme süresinin, 11 Haziran 1958 tarih ve 143 karar sayısı ile Rockefeller Foundation'ın mali desteği, kontejan dışı, yolluk ve yevmiye verilmemek şartıyla 1 yıl uzatılmasına (Eylül 1958-Eylül 1959) 21 mevcudun 1 muhalife karşı 20 müspet oyu ile karar verilmiştir.²¹¹

Görev süresinin uzaması sonucu başlamış olduğu çalışmalarını tamamlama imkanı bulan Prof. Enver Ziya Karal'ın ABD'de Stanford Üniversitesi'nin Tarih Bölümünde verdiği Konferansların adları şu şekildedir:

"The Reforms of Selim III (Üçüncü Selim'in yaptığı Reformlar)

The Position of Califat in The Ottoman Empire (Osmanlı İmparatorluğu'nda Halifenin Durumu)

*The Middle East and Turkey (Orta Doğu ve Türkiye)"*²¹²

Verdiği Konferansların yanı sıra, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduğu süre içerisinde, Hoover Üniversitesi'nde *"Paris Barış Konferansı"* ve *"Ermeni Meselesi"* üzerine araştırmalarda bulunmuş,²¹³ bunun yanı

²⁰⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²¹⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²¹¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²¹² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²¹³ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

sıra orada görev yaptığı arkadaşlarına da kendi isteği üzerine Türkiye Cumhuriyeti Tarihi konularında danışmanlık görevinde bulunmuştur.²¹⁴ (Bkz. Foto-13)

Prof. Enver Ziya Karal'ın Amerika'da bulunduğu sürede Türk İnkılap Tarihi dersini okutan Prof. Dr. Mustafa Akdağ'ın 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu uyarınca 2 yıl müddetle Atatürk Üniversitesinde çalışmak üzere görevlendirilmesi üzerine, boşalan Türk İnkılap Tarihi dersi, Prof. Enver Ziya Karal'ın yurt dışından dönene kadar Prof. Dr. Afet İnan tarafından okutulmuştur.²¹⁵

Stanford Üniversitesine iki yıl müddetle bilimsel inceleme ve araştırmalarda bulunmak üzere Amerika'ya gitmiş bulunan Prof. Enver Ziya Karal, Amerikan Export Line kumpanyasının Constitution vapurunda kendisi ve ailesi için ayrılan 4 kişilik kamarada yurda dönmüş ve 28 Eylül 1959 tarihinde vazifesine başlamıştır.²¹⁶ Bu ilk uzun süreli yurtdışı görevinden sonraki diğer yurt dışı görevlendirmeleri ise 1962 ve 1967 senesinde Amerika'da bulunan Columbia Üniversitesi'ne olmuştur.

Columbia Üniversitesi'ndeki çalışmaları (12.09.1962-13.09.1963)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Columbia Üniversitesi Tarih Departmanı İcra Komitesinin davetlisi olarak, 1962-1963 ders yılında Columbia Üniversitesi Yakın ve Orta Doğu Tarihi Enstitüsünde ders vermesi Profesörler Kurulundan alınan 14.03.1962 tarih ve 39/4 sayılı kararla uygun görülmüş²¹⁷ ve Amerika'ya gitmek üzere, 12 Eylül 1962 tarihinde Fakültesindeki görevinden ayrılmıştır. Columbia Üniversitesinde kendisine tevdi edilen görev ise, "visiting professor" (ziyaretçi profesör)'lüktür.²¹⁸

²¹⁴ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

²¹⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²¹⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²¹⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²¹⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Columbia Üniversitesi'nde bulunduğu 1962-1963 ders yılındaki çalışmaları aşağıda belirtilmiştir:

A) "Öğretim

- 1) *History of The Ottoman Empire After The Peace Treaty of Karlowitz (Kış ve İlkbahar Devresi, Haftada 2 saat)*
- 2) *History of the Turkish Republic (Kış ve İlkbahar Devresi, haftada 2 saat)*
- 3) *Seminar in Connection with Modern Ottoman History and with the History of the Turkish Republic (Kış ve İlkbahar Devresi Haftada 2 saat)*
- 4) *History of the Turkish –Arabic Relations (Yaz Devresi, haftada 5 saat)*
- 5) *Egypt in the Nineteenth Century (Yaz Devresi, haftada 5 saat)*²¹⁹

B) *The Graduate Faculties of Columbia University'nin Doktora İmtihanlarında Jüri Üyeliği*

- 1) *Public Law and Government Departmanında (28 Mart 1963)*
- 2) *Economics Departmanında 22 Nisan 1963, 23 Mayıs 1963, 24 Mayıs 1963.*

C) *Konferanslar*

- 1) *The New Turkish Constitution (School of International Affairs, Aralık 13, 1962)*
- 2) *Atatürk ve Cumhuriyetin İlanı (New York, Türk Talebe Cemiyeti, Butler Library, 1 Aralık 1963)*
- 3) *The Turkish Reform (The Men's Faculty Club, 9 Ocak 1963)*
- 4) *The Mohammedan Faith (Ramsey Adult School, New Jersey, 4 Mart 1963)*²²⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Columbia Üniversitesi'ndeki bu ilk görevinden sonra 01.02.1970-07.08.1970 yılları arasında altı ay süre ile ikinci kez aynı Üniversiteye görevlendirilmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1969-1970 akademik ders yılının İlkbahar semestirinde Columbia Üniversitesi Tarih Departmanında ders vermek üzere Columbia'ya gitmesi Ankara Üniversitesi Profesörler Kurulunca 19 Aralık 1970 tarih ve 1558 sayılı karar ile Rektörlükçe de uygun görülmüş²²¹ ve Ord. Prof. Enver

²¹⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²²⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²²¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Ziya Karal, yurt dışına gitmesinin kabul edilmesi üzerine 1 Şubat 1970 tarihinde Columbia'ya gitmek için görevinden ayrılmıştır.²²²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Columbia Üniversitesi'ndeki bu görevlendirmesi oldukça kısa sürelidir. Sadece bir sömestrlik bu görevlendirmesi sonucunda, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 10/06/1970 tarihinde Newyork'tan DTCF'ne göndermiş olduğu yazısında 02.06.1970 tarihinde imtihan notlarını vererek görevinin sona erdiğini bildirmekte ve Amerika'da bulunmaktan faydalanarak University of Washington 19-21 Haziran tarihleri arasında "Ottoman Conquest of Egypt" konusunu kapsayan bir Konferansa katılmayı faydalı bulduğunu, bunun yanında Hoover Enstitüsündeki Türkçe koleksiyonuna kazandırılan yeni belgeleri görmek ve çalışmak arzusunda olduğunu ve izin müddetinin Temmuz 1970 sonuna kadar uzatılmasını talep etmiş ve bu arzusu Ankara Üniversitesi tarafından kabul edilmiştir. Görevlendirilmesinin sona ermesi üzerine Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 07.08.1970 tarihinde yurda dönerek görevine başlamıştır.²²³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yurt dışındaki bu uzun süreli görevleri haricinde kısa süreli olarak birçok kez ülke dışındaki toplantılara iştirak ettiğini Dekanlık ve Rektörlük dosyasında yaptığımız inceleme sonucunda öğrenmekteyiz.²²⁴ (Bkz. Ek-7)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, emek vermiş olduğu tarihi ilmi ile ilgili olarak gerek yurtiçi gerekse yurt dışında yaptığı birçok çalışmasının haricinde, bire bir uzmanlık alanı ile bağlantılı olmayan; ancak kişisel özelliklerinin ve tecrübesinin yardımıyla farklı hizmetlerde de görev almıştır. Bunlardan biri de 1961 Anayasasının hazırlanması sürecinde Komisyon Başkanlığı görevidir.

2.6.8. 1961 Anayasası ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Komisyon Başkanlığı

Öncelikli olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ve hükümet liderlerini tutuklayan, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'u ve kendilerine, yapacakları eylemde zorluklar çıkartacaklarını değerlendirdikleri bazı generalleri saf dışı eden genç

²²² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²²³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²²⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

subaylar, 27 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi²²⁵ adı altında yönetime el koymuşlar²²⁶ ve önderleri olarak Eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'i belirleyerek darbenin Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından icra edildiğini ilan etme amacı gütmüşlerdir.²²⁷

Darbenin yönetiminin düzenli idaresi amacıyla, Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı Kanun ile Kurucu Meclis kurulmuş ve Millî Birlik Komitesi (MBK) ile Temsilciler Meclisi adı altında iki birim oluşturulmuştur. Ancak kendi içlerindeki fikri uyuşmazlık sebebiyle Millî Birlik Komitesinin 14 üyesi 13 Kasım 1960 tarihinde tasfiye edilerek, yurt dışına sürgüne gönderilmişlerdir.²²⁸ Bu üyelere biri istifa etmiş ve MBK üye sayısı 23 kişi olmuştur.²²⁹ Temsilciler Meclisi üyelerinin seçimi ise 13 Aralık 1960 tarih ve 158 sayılı Temsilciler Meclisi Seçimi Kanununa göre yapılmıştır. Bu kanuna göre temsilci gönderecek kurum ve örgütler ile bunların mevcutları şu şekildedir: Devlet Başkanı 10, Millî Birlik Komitesi 18, başka illerden 75, CHP 49, CKMP 25, Barolardan 6, basın kuruluşlarından 12, Eski Muharipler Birliği 2, esnaf kuruluşlarından 6, gençlik adına 1, işçi sendikalarından 6, meslek odalarından 10, öğretmen derneklerinden 6, tarım kooperatif ve kuruluşlarından 6, üniversitelerden 12, yargı organlarından 12'dir.²³⁰ CHP ve CKMP'ye temsilci gönderme yetkisi tanınmasına rağmen; Demokrat Partiye bu yetkilendirmenin verilmemiş olması*, bu süreçte demokratik ilkelerin sekteye uğradığının bir örneğini teşkil etmektedir. Ayrıca kanunun 18'inci maddesiyle *"faaliyetleri, yayınları ve davranışlarıyla 27 Mayıs Devrimine kadar Anayasaya ve insan haklarına aykırı*

²²⁵ Millî Birlik Komitesi 38 kişiden oluşmuştur. Başkan: Cemal Gürsel, Üyeler: Ekrem Acuner, Fazıl Akkoyunlu, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, İrfan Baştuğ, Rıfat Baykal, Emanullah Çelebi, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Vehbi Ersü, Numan Esin, Suphi Gürsoytrak, Orhan Kabibay, Kadri Kablan, Mustafa Kaplan, Suphi Karaman, Muzaffer Karan, Kamil Karavalioglu, Osman Köksal, Münir Köseoğlu, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Muzaffer Özdağ, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Şükran Özkaya, Selahattin Özgür, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Dündar Taşer, Haydar Tunçkanat, Alparslan Türkeş, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler Karal Akgün, Seçil; *27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa*, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2009, s. 116.

²²⁶ Durmuş, *a.g.e.*, s. 576.

²²⁷ Gözler, Kemal; *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2000, s. 185.

²²⁸ Alparslan Türkeş Yeni Delhi, Orhan Erkanlı Mexico City, Şefik Soyuyüce Kopenhag, Fazıl Akkoyunlu Kabil, Numan Esin Madrid, Muzaffer Karan Oslo, Muzaffer Özdağ Tokyo, Mustafa Kaplan Lizbon, Orhan Kabibay Brüksel, Ahmet Er Trablusgarp, İrfan Solmazer Lahey, Dündar Taşer Rabat, Rıfat Baykal Tel Aviv, Münir Köseoğlu Stockholm büyükelçiliklerine elçilik danışmanı olarak atanmışlardır. Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 143.

²²⁹ Gözler, *a.g.e.*, s. 81.

²³⁰ Kili, *a.g.e.*, s. 259.

* Demokrat Parti mahkeme kararıyla o dönemde kapalıdır.

*icraat ve siyaseti desteklemeye devam etmiş olanların”, Temsilciler Meclisine üye seçilmeleri de yasaklanmıştır.*²³¹

İdari hususlarla ilgili gerekli düzenlemelerin yapılmasının ardından tüm faaliyetler bir an önce ülkenin işleyişinin temelini teşkil eden Anayasanın hazırlanmasına odaklanmıştır. Anayasa'nın hazırlık aşamasında iki tane ön tasarı mevcuttur. Bunlardan ilki *İstanbul Tasarısı* adı altında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından diğeri ise *Ankara Tasarısı* adı altında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından hazırlanmıştır.²³²

İstanbul ön tasarısı

İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar Başkanlığı'nda İstanbul Hukuk Fakültesinden bir grup Öğretim Üyesine,²³³ darbenin yapıldığı sabah Ankara'ya davet edilerek, 14 Haziran'da onaylanan geçici Anayasa'dan²³⁴ sonra asıl Anayasayı hazırlama görevi verilmiştir. Bu komisyona daha sonra Ankara Üniversitesi'nden dört Öğretim Üyesi* daha katılmış, böylece komisyonun sayısı 10'a ulaşmıştır.²³⁵

Uzun uğraşlar sonucunda komisyonun hazırladığı ön tasarı, 18 Ekim 1960'da Millî Birlik Komitesi başkanlığına sunulmuştur. Hazırlanan Anayasa'nın muhteviyatı, toplam 6 kısım ve 200 maddeden oluşturulmuştur. Bunun Anayasa Taslağı bölümü 191 ve Son Hükümler kısmı ise dokuz madde olarak hazırlanmıştır.²³⁶ Tasarıda iktidarın kısmen güçsüzleştirilmiş olması ise dikkate değerdir.

²³¹ Gözler, *a.g.e.*, s. 77.

²³² Gözler, *a.g.e.*, s. 81.

²³³ Komisyonunda Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hıfzı Veldet Delidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli ve Muammer Raşit Sevig vardır. Durmuş, *a.g.e.*, s. 576.

²³⁴ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 119.

* İlhan Arsel, Bahri Savcı, Doç. Dr. Muammer Aksoy, Doç. Dr. Vakur Versan

²³⁵ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 119.

²³⁶ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 120.

Ankara ön tasarısı

İstanbul Komisyonu Anayasa hazırlıkları ile ilgili çalışmalarına devam ederken diğer yandan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden görüş istemiştir.²³⁷ Kendilerinden görüşleri istenen Öğretim Görevlileri de kendi görüşlerini “*Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve Seçim Sistemi Hakkındaki Görüş*” başlıklı tasarı olarak yayımlayarak yeni bir tasarının vücut bulmasını sağlamışlardır. Hazırlanan tasarı biri geçici olmak üzere toplam 110 maddeden teşkil edilmiştir. Bu tasarıda dikkati çeken en önemli özellik ise, ilkinden farklı olarak, yürütme organının daha güçlü kılınması olmuştur.²³⁸ *İstanbul Tasarısı* gibi; sosyal ve demokratik devlet anlayışı içinde toplumun refahını ve emniyetini sağlamayı amaçlayan bu tasarının ilkinden farkı ise daha dar kapsamlı ve toplumun faydalarını daha fazla ön planda tutmasıdır.²³⁹ İki Anayasa Tasarısının ortak özelliği ise; Komisyon Üyelerinin aynı paydada buluşamamaları olmuştur.²⁴⁰

Gerek İstanbul gerekse Ankara Üniversitesi'nin hazırlamış olduğu Anayasa Tasarılarından sonuç alınamayınca Temsilciler Meclisi bünyesinde Anayasa Komisyonu oluşturulmasına karar verilmiş ve teşkilatı için yoğun bir çalışma içerisine girilmiştir. Her ne kadar hukukçu olmamasına rağmen Ord. Prof. Enver Ziya Karal da Üniversite kontenjanından girerek bu oluşumun içerisinde yer almıştır.

Temsilciler meclisi anayasa komisyonu

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Kurucu Meclis kuruluşu ile ilgili 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanunun 4'üncü maddesi ile, Devlet Başkanlığı kontenjanından Temsilciler Meclisine üye seçilmiş ve aynı gün Meclise katılarak,²⁴¹ icra edilen and içme töreninde bağlılıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bir karşılık beklemeden, ahlak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerinden başka bir sınıra bağlı olmaksızın kendimi Türk milletine adadım. Vatan ve

²³⁷ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 124.

²³⁸ Gözler, *a.g.e.*, s. 77.

²³⁹ Gözler, “1961 Anayasası”, (Erişim) www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi, 01.06.2013, s. 82.

²⁴⁰ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 125.

²⁴¹ Çoker, *a.g.m.*, s. 239.

*milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve mukaddesatım üzerine and içerim.*²⁴²

Üyelerin tümünün Meclis'te and içmesi üzerine Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, 6 Ocak 1961'de toplanmış ve yoğun mesailerine başlamıştır.²⁴³ Kurucu Meclisin en önemli görevi, 157 sayılı Kanun'un 18'inci maddesinde belirtildiği üzere, ileride halka arz edilecek yeni Anayasayı görüşmeler sonucunda kabul etmek ve Seçim Kanunu'nu yapmaktır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 9 Ocak 1961 tarihinde icra edilen ikinci birleşimdeki oturumda Anayasa ve Seçim Komisyonları'nın kurulmasının ardından seçimle Anayasa Komisyonu üyeliğine, 10 Ocak 1961 günü ise Başkanlığa seçilmiştir.²⁴⁴ Başkanlığa seçilmesindeki en önemli sebeplerden biri, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yaşamının Cumhuriyet tarihinden evvel başlaması sebebiyle gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemine vukufiyetinin bulunması ve rejim sorununun ortaya çıktığı dönemlerde yaratıcı çalışmalara öncülük etmesidir.²⁴⁵

Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, Anayasa Tasarısının hazırlanmasında, Ankara Üniversitesi tarafından hazırlanan Anayasa Taslağı temelinde, İstanbul Üniversitesinin hazırladığı taslağı da göz önüne alarak bir çalışma sistemi takip etmiş²⁴⁶ bunun yanı sıra yabancı Anayasaları da ayrıntılı olarak inceleyerek Anayasanın evrensel nitelikli olması yönünde gayret sarf etmiştir. Bu aşamada özellikle Fransız, İtalyan ve Federal Alman Anayasalarından önemli ölçüde istifade edilmiştir.²⁴⁷

Yapılan çalışmalar neticesinde Komisyon, Anayasanın bütünü üzerindeki ilk görüşmelerini 26 Ocak 1961 tarihinde tamamlamış²⁴⁸ ve hazırlanan rapor 30 Ocak 1961 tarihinde icra edilen 11'inci birleşimde Genel Kurul'un bilgisine sunulmuştur.

²⁴² Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Birleşim, s. 16.

²⁴³ Karal, Enver Ziya; **T.C. Tarihi (1918-1965)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 243.

²⁴⁴ Çoker, **a.g.m.**, s. 239.

²⁴⁵ Küllebi, **a.g.m.**, s. 455.

²⁴⁶ Gözler, **a.g.e.**, s. 82.

²⁴⁷ Gözler, **a.g.e.**, s. 82.

²⁴⁸ Çoker, **a.g.m.**, s. 240.

Hazırlanan rapor Genel Kurul tarafından incelenmiş ve uygun görülmüş; bunun üzerine Komisyon, raporu Anayasa Tasarısı olarak hazırlamış ve 9 Mart 1961’de Temsilciler Meclisi Başkanlığına sunmuştur.²⁴⁹ Hazırlanan Anayasa Tasarısı ise 30 Mart 1961’de Genel Kurul’da görüşülmeye başlanmıştır.²⁵⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sunuş konuşmasında Anayasa’nın hazırlık sürecine ilişkin şunları söyleyerek ortaya konulan Anayasa’nın ne kadar itinalı ve özverili bir çalışmanın ürünü olduğunu, toplumun her kesimini kucaklamayı amaç edindiklerini belirtmiştir:

*“Komisyonumuz çalışma vasıtası olarak İstanbul Üniversitesi’nde hazırlanan Anayasa tasarısını, Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından hazırlanan Anayasa tasarısını, siyasi partilerin bu konuda açılmış olan anketlere vermiş oldukları cevaplarını, basınımızın telkinlerini ve bütün bunlardan başka 1924 Anayasası başta olmak üzere ele almış ve tetkik etmiş bulunuyor. Ayrıca, mensup bulunduğumuz Batı alemini son Anayasa hareketleri de inceden inceye sistemli bir şekilde çok değerli arkadaşlarımız tarafından incelenmiş ve bunların mahiyeti, tarihi tekamlü ve istikametleri dikkate alınmıştır.”*²⁵¹

Bu anayasa aslında Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bir anlamda kendi kişilik yapısının yansıması niteliğindedir. Özellikle, 1961 Anayasası’nın sahip olduğu özgürlükçü yanının Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın lisans eğitimi görmek amacıyla gittiği Fransa’da aldığı eğitiminin büyük bir etkisi olduğu kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın birleştirici ve hoşgörülü kişiliğinin tezahürü kendi sözleri ile Fahri Çoker tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Enver Ziya Karal, sunuş konuşmasında şunları ifade etmiştir; “komisyonda çeşitli konular üzerinde çok sert tartışmalar geçmesine rağmen hiçbir vakit karşılıklı anlayış ve kardeşlik havasının eksik olmadığını, bu suretle meydana gelen Anayasa tasarısı, şu veya bu partinin bir tasarısı, şu veya bu eğilimi değil ancak memleketin yüksek temayül ve menfaatlerini kapsadığını, komisyon bu çalışma zihniyetiyle partilerarası münasebetlerde, umumiyetle Türkiye’de tatbik edilmez sanılan karşılıklı bir anlayış içinde çalışmanın mümkün olduğunu gösterdiğini” anlatmıştır. Gerçekte bu ortamın oluşturulması ve sürdürülmesinde, Başkan

²⁴⁹ Gözler, *a.g.e.*, s. 77.

²⁵⁰ Çoker, *a.g.m.*, s. 240.

²⁵¹ TBMM Tutanakları, 34. Birleşim, 30.03.1961, s. 366.

*Karal'ın insana ve insan ilişkilerine büyük değer veren hoşgörölü kişiliğinin etki ve katkısı kuşkusuzdur.*²⁵²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, meydana getirilen Anayasanın vasfı hakkında da şunları belirtmektedir:

“Anayasanın birinci vasfı, inkılapçı olmasıdır. 27 Mayıs İnkılabının getirmiş olduğı yeni bir devrin zihniyetin mahsulüdür, bundan başka Anayasa, Atatürk İnkılaplarını ele alarak onlara gerçek değerlerini vermiş olmasıyla da inkılapçıdır. Ayrıca inkılapçılık ruhuna uygun olarak yeni müesseseler getirmesi sebebiyle de inkılapçıdır. Bütün bunlardan başka, milletimizin ileriye atılmak hususundaki temayül ve istidatlarına yol açan kaideleri getirmekle de inkılapçıdır.

Anayasanın ikinci özelliğı doktrinci bir anayasa olmayışıdır. Anayasamız bu gibi müfrit temayüllere kapılarını sımsıkı kapamıştır. Bu suretle milletimizin geleneksel temayüllerini bir defa daha burada tespit etmiş olmaktadır.

Anayasamızın üçüncü özelliğı; Kurucu Meclisinin 157 sayılı Kanunda belirtildiğı gibi, demokrasi ve hukuk devleti esaslarını kapsamış bulunmasıdır.

*Nihayet son özelliğı, milletimizin refah ve saadetine ehemmiyet verdiğı halde, milletimizin bu konularda belirli bir felsefeye sahip olduğı belirtilerini katiyen taşımaması ve insanlık ülkülerine mutabık bulunduğunu tesbit etmesidir.*²⁵³

Tasarı, Mart ayı sonunda Genel Kurul'da görüşülmesini müteakip, Temsilciler Meclisinde ve Millî Birlik Komitesinde de görüşülmüş ve 27 Mayıs 1961'de yapılan Kurucu Meclis birleşik toplantısında 260 kabul ve 2 çekimser oyla kabul edilmiştir.²⁵⁴ (Bkz. Foto-14)

Metnin kabul edilmesinin ardından 157 sayılı Kanun gereğı Anayasa'nın halk oylamasına sunulması gerekmiş ve bu sebeple Anayasa 9 Temmuz 1961 günü halk oylamasına sunulmuştur. % 80'lerin üzerinde bir katılma oranının olduğı oylamada Demokrat Parti'nin cezaevinde bulunmayan yönetici grubunun halkın yapılacak olan referandumda²⁵⁵ “Hayır” oyu vermesi için memleket genelinde çalışmalarda bulunmasına rağmen; geçerli oyların % 61.5'i “Evet”, % 38.5

²⁵² Çoker, *a.g.m.*, s. 240.

²⁵³ TBMM Tutanakları, 34. Birleşim, 30.03.1961, s. 366.

²⁵⁴ Gözler, *a.g.e.*, s. 77.

²⁵⁵ Kili, *a.g.e.*, s. 259.

“Hayır”²⁵⁶ olarak ortaya çıkmış ve yeni Anayasa 20 Temmuz 1961 tarih ve 10859 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası, halk oylaması sonucu kabul edilen ilk Türk Anayasası olması yönüyle de ne kadar özgürlükçü bir Anayasa olduğunu ispat etmektedir.

İfade edilen düşüncelerden sonra Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın 1961 Anayasası ile ilgili görüşlerini şu sözlerle ifade ettiğini tespit etmekteyiz:

“Anayasalar, onları hazırlayanların aracılığı ile, belli bir devirde ve belli bir yönde halkın eğilim ve inançlarını gösterirler. Bu kural açısından bakılınca, yeni Anayasamız yakınçağ tarihimizde ard arda gelen ve modern bir hukuk devleti geliştirme yolunda yapılan devrim hareketlerinin bir sonucu olarak görülmektedir. ...1961 Anayasası’nın... bir devrim sonunda hazırlanması, metninde özel bir madde ile Atatürk devrimleri kanunlarının mahfuz bulundurulması, devletin temel ilkelerine yeni anlamlar kazandırması ve siyasal kudretler arasında yeni bir denge kurması ile devrimci bir karakter kazanmıştır. Bu yeni manalarıyla Anayasanın sözünde ve esprisinde beliren hürriyet, sosyal adalet, laiklik, uygarlık ve devrimcilik ilkeleri ile Türkiye Cumhuriyeti’nin vasıfları gözetilmiştir. ...Anayasaların yürütülmesi onların hazırlanışlarından daha önemlidir, canlılıkları, yaşayışları, sözün kısası değerleri yürütülüş tarzına bağlıdır. Anayasamızın sekizinci maddesinde “Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” denilmiştir. Buna göre Anayasamızı bilmek ve anlamak, yönetenler ve yöneticiler için toptan ve temelli bir vazifedir.”²⁵⁷

Tüm bu gelişmeler sonucunda 15 Ekim 1961 tarihinde Genel Seçimler yapılmış ve Seçimlerin yapılmasından 10 gün sonra 25 Ekim 1961 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmış ve normal süreç başlamıştır.²⁵⁸

Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın 1961 Anayasası’ndaki başarısını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Enver Ziya Karal, hukukçu değil tarihçiydi. Ama Kurucu Meclis Anayasa Başkanlığı’nda değme hukukçuların beceremediği kadar başarılı oldu. Çünkü, bir ülkedeki rejim ve sistem sorunlarının ancak tarihsel perspektif içinde doğru bir çizgiye oturtulduğu zaman çözülebileceğini bilirdi.”²⁵⁹

²⁵⁶ Karal Akgün, *a.g.e.*, s. 143 (Mümtaz Soysal Anayasaya Giriş kitabında, sayfa 150’de olumsuz oyların sayısının çok yüksek olmasını halkoylamasının anayasayı beğenip beğenmemekten çok Milli Birlik Komitesi yönetimini değerlendirmek şeklini aldığı için bir çeşit plebisit niteliği taşıyor hale gelmesine bağlamaktadır.)

²⁵⁷ Karal Akgün, Seçil; *27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa*, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2009, s. 183.

²⁵⁸ Gözler, *a.g.e.*, s. 77.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, liderlik ve birleştirici özellikleri sebebiyle gerek tarihçi gerekse düşünür olarak birçok görev almış ve bunların hepsinde de yönetici konumunda bulunmasına rağmen 12 yıl hizmet ettiği Türk Tarih Kurumu'ndaki Başkanlık görevi kendisi için ayrı bir övünç sebebi olmuştur.

2.6.9. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Türk Tarih Kurumundaki Çalışmaları (1972-1982)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ilk olarak 1941 yılında üye olarak girdiği Kurumda, 1943 yılında Yönetim Kurulu Üyesi, 1949 yılında Genel Sekreter ve TTK'nın Beşinci Başkanı Ord. Prof. Şevket Aziz Kansu'dan sonra 21.04.1973-18.01.1982 yılları arasında TTK'nın Altıncı Başkanı olarak görev yapmış²⁶⁰ ve yaşamının en verimli yıllarını Tarih ilmine, Atatürkçü Düşünce Sistemine ve Türk Tarih Kurumuna hizmet ederek geçirmiştir. Enver Ziya Karal'ın Başkanlığı döneminde yaptığı en önemli hizmet Türk Tarih Kurumu'nun yapıtlarının bilimsel değer kazanması ve Kurumun hak ettiği değeri kazanması olmuştur. Bunun en önemli sebebi Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın sistemli ve düzenli çalışma tarzıdır.²⁶¹ Kurumcu kişiliği ile Ord. Prof. Enver Ziya Karal, TTK Başkanı olarak, dış dünyada icra edilen her türlü faaliyette Kurumun menfaatlerini korumasını ve değerli bir bilim insanı olarak kendi kişisel saygınlığı ile bütünleştirdiği Kurumun itibarını yüceltmesini her daim bilmiştir.²⁶² Ord. Prof. Enver Ziya Karal, TTK'nda görev yapmanın değerini ve kurumun çizgisini şu sözlerle ifade etmektedir:

*“...Atatürk'ün kurmuş olduğu örgütler arasında Türk Tarih Kurumu'nun bir özelliği vardır. Bu kurumun üyeleri, yalnız eserleri ile onun tarihsel araştırmalar yapmakta öngördüğü yönetime ve esriye bağlı olduklarını ispatlamakla yetinmezler, aynı zamanda ilkelerine bağlı kalacaklarına yemin etmek zorundadırlar. Türk Tarih Kurumu üyeleri kuruluştan bu yana bu ilkeler doğrultusunda ona layık olmaya çalışmışlardır. Bütün çalışmalarında, özellikle yayımlarında onun ülküsünü geliştirmek zihniyeti hakimdir...”*²⁶³

²⁵⁹ Soysal, Mümtaz; “Enver Ziya Karal'ın Ardından”, *Belleten*, c. XLVI, sa. 182, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Nisan, 1982, s. 457.

²⁶⁰ “Başkanlarımız”, (Erişim) www.ttk.com.tr, 11.02.2013.

²⁶¹ Uğurlu, *a.g.m.*, s. 840.

²⁶² Şimşir, Bilal; “Büyük Bir Atatürkçü'yü Yitirdik”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1982, s. 2.

²⁶³ Keser, *a.g.m.*, s. 117.

Bu düzenli çalışma tarzı ise icra ettiği her görevde yakından gözlemlenmektedir. Bunlardan biri de her hafta Cuma günleri TTK Konferans salonunda icra edilen Cuma Konferanslarıdır. (Bkz. Foto-15) Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın döneminde başlayan, bir bağımsız konunun ve konuşmacının yapmış olduğu Konferanslar, günümüzde de halen devam etmektedir.²⁶⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, TTK'nda icra ettiği Konferans ve Söyleşilerini sadece kurumla sınırlamamış, tarih konuşmalarını ve tarih içinde yaşama sürecini ev toplantılarında da devam ettirmiştir. İki ayrı grup ile farklı günlerde ev toplantıları yapan ve tartışmalarını gece yarısına kadar taşıyan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın ilk arkadaş grubu; Adnan Tayfun, Şevket Süreyya Aydemir, Cevat Dursunoğlu, Afet İNAN, Uluğ İğdemir'den, 2'nci grup ise Bedri Ziya Egemen (İlahiyatçı), Yunus Kazım Kani (Hukukçu), Mehmet Karasan (İlahiyatçı), Nurullah Ataç (Edebiyatçı) ve Yavuz Abadan (Tarihçi) den meydana gelmektedir.²⁶⁵ Bu görüşmelerde tarih ilmi ve dünya meseleleri ile ilgili hususlar konuşulduğu gibi TTK bünyesinde icra edilmesi düşünülen konferanslar ve sempozyumlar da ayrıntısıyla planlanmaktadır. Atatürk'ün vefatının 100. Yılı için yapılacak hazırlıkların da ilk düşünüldüğü yer burasıdır.²⁶⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Türk Tarih Kurumu'nda görev yaptığı süre içerisinde en önemli faaliyetlerinden biri 9'uncu Türk Tarih Kongresini düzenlemiş olmasıdır. Bu Kongre diğer Kongrelere göre katılan üye sayısı ve okunacak tebliğler itibarıyla çok üst seviyededir. Üye sayısı 300'ü geçmektedir. Üyelerden 130'u dış memleketlerden gelmişler ve okunan tebliğlerin sayısı 200'den fazla olmuştur. Bu Kongre'nin diğer önemli bir özelliği ise Atatürk'ün 100. Doğum yılına rast getirilmesidir.²⁶⁷ (Bkz. Foto-16)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu Kongre için ileri seviyedeki rahatsızlığına ve doktorların artık bir yıl kadar yaşayabilir demelerine rağmen yoğun bir çaba göstermiş ve Kongre'nin hazırlanmasını sağlamıştır.²⁶⁸ Bu süreçte Ord. Prof.

²⁶⁴ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁶⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁶⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁶⁷ Karal, Enver Ziya; "Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Söylevi", *VIII. Türk Tarih Kongresi'nden Ayı Basım*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1979, s. 6.

²⁶⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

Enver Ziya Karal'ın yanında bulunan yakın arkadaşı Bilal N. Şimşir Hoca'nın hayatını hiçe sayarak gönülden bağlı olduğu Atatürk'ün Onuncu Ölüm Yıldönümü için verdiği yoğun mücadeleyi şu sözleriyle ifade etmektedir:

“O krizi atlatır atlatmaz hastalığını unuttu. Kendisini coşkuyla Atatürk yılı hazırlıklarına verdi. Şaşılacak bir enerjiyle Türk Tarih Kurumu içindeki çalışmaları yönlendiriyor, yeni görevler üstleniyor, herkese görev dağıtımı yapıyor, Atatürk yılına rastlatılacak olan dokuzuncu büyük Tarih Kongresi hazırlıklarıyla uğraşıyor, kitaplar, konferanslar, dergilere yazılar hazırlıyor, her tarafa yetismeye çalışıyordu... Enerjisine hayrandık. Evet, Atatürk söz konusu olunca, hoca her tarafa yetişiyor, yürek yetmezliğine zerrece aldırıyordu.”²⁶⁹

2.7. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Vefatı ve Türk Tarih Kurumuna Gönderilen Başsağlığı Yazıları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, doğa, bilim ve hekimlik üzerine düşüncelerini isteyen Dr. M. Cemil Uğurlu'ya kendi el yazısı ile verdiği notta şunları belirtmektedir:

“Doğa kendi kanunlarına göre insanı üretir ve yaşamını denetler. Bu nedenle sağlık konusunda doğa ile yaşam arasında bir denge vardır. Bu dengede hastalık ile bir değişiklik meydana gelebilir. İşte o vakit insan doğanın kendisine bağışlamış olduğu zekanın esiri olan tıp ilmi ile, hastalığa karşı savaş açar. Amma sonunda yine doğanın dediği olur. Çünkü en güçlü olan odur.”²⁷⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yaşam ile ölüm arasında geçen süreci dahi ilim ve doğa açısından açıklamayı bilmiştir. Bu düşünceler içerisinde bulunan Ord. Prof. Enver Ziya Karal için ölüm kaçınılmaz bir süreç ve sondur ve bu son Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a artık her zamankinden çok daha yakındır. (Bkz. Foto-17,18)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, arkasında sayısız eserleri ve yurtiçinde ve yurtdışında kazandığı kalpler bırakarak 18 Ocak 1982 günü geçirdiği kalp krizi sonucu hayata veda etmiştir.²⁷¹ (Bkz. Ek-8)

Mustafa Ekmekçi cenazenin defnedileceği gün gözlemlerini şu şekilde ifade etmektedir: (Bkz. Ek-9)

²⁶⁹ Şimşir, *a.g.m.*, s. 2.

²⁷⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 7 Mart 1979'da M. Cemil Uğurlu'ya verdiği nottur. Uğurlu, *a.g.m.*, s. 844.

²⁷¹ Karal Akgün; *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 536.

“Maltepe Camisi’nin avlusunda 27 Mayısçılar, o zamanın Kurucu Meclis üyeleri, Anayasa Komisyonu üyeleri, Enver Ziya Karal için toplanmışlardı. Eski Milli Birlikçiler bir aradaydılar. Danışma Meclisi Başkanı’nın, Başbakan’ın, Bakanlar’ın MGK Genel Sekreteriyle, Genelkurmay İkinci Başkanı’nın aynı anda orada olmaları ilginç bir görünümdü. Eskiler yenilerle biraradaydılar...Cenazede Harp Okulu öğrencileri de vardı. Sıra sıra dizilmişlerdi...Enver Ziya Karal, Mezarı başında Suphi Karaman bir konuşma yaptı.”²⁷²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün kendi ifadesi ile *“Babası ve Hocası”* Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın ardından şunları söyleyerek babası hakkındaki görüşlerini sade ve özlü bir şekilde ifade etmiştir:

“Bir evlat için birkaç sayfa içinde babasını anlatması, elbette zor bir iştir. Ama baba, aynı zamanda bir dost, hoca, arkadaş, meslektaş, ülküdaş olursa, bu çok zor bir iştir. Babam, benim için bu söylediklerimin hepsiydi. O bana bir dost olarak iyiyi, kötüyü, sorumluluğu, saygıyı; bir arkadaş olarak sevgiyi, seçmeyi, bağışlamayı öğretti.”²⁷³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın ardından en duygusal ve şükran dolu sözleri belki de Prof. Dr. Ergün Aybars ifade etmiştir:

“Ben babam rahmetli olduğum zaman ağlamamıştım çünkü zaten ağır hastaydı; ancak hocamın vefat ettiğini öğrendiğim zaman hakikaten çok ağlamıştım. Telefonla öğrendiğim zaman dersteydim ve öğrencilerim de ‘Ne oldu hocam?’ diye soruyorlardı. Ve ben o gece hocamın cenazesi için Ankara’ya gittim ve hocamın cenazesine bakamadım. O kadar bir sarsıntı geçirdim. Çok ama çok sevdiğim bir insandı...”²⁷⁴

M. Cemil Uğurlu, *“Tarihçi ve Düşünür Enver Ziya Karal”* adlı makalesinin sonunda Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın vefatı hakkındaki duygularını şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Batılı bir düşünürün ölümü nedeniyle yapılan bir yorumu, burada Enver Ziya Karal için de yinelemek uygun olacaktır: “İnsan O’nu, o öldüğünde değil ancak kendisi öldüğünde yitirebilir.” Çünkü insanlar, fizyolojik ölümden sonra düşüncelerinin büyüklüğü, evrenselliği ölçüsünde, düşünsel olarak yaşayabilme olanağına kavuşabilirler.”²⁷⁵

²⁷² Ekmekçi, Mustafa; “Enver Ziya Karal’ın Anlattıkları”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1982, s. 8.

²⁷³ Karal Akgün, *Babam Enver Ziya Karal*, s. 167.

²⁷⁴ Keser, *a.g.e.*, s. 125. (Doç. Dr. Ulvi Keser’in Prof. Dr. Ergün Aybars’la 12 Kasım 2007 tarihinde yaptığı görüşme.)

²⁷⁵ Uğurlu, *a.g.m.*, s. 844.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın ölümü üzerine Türk Tarih Kurumu'na gerek yurt içinden gerekse yurt dışından birçok başsağlığı yazısı gönderilmiştir. Bu yazılar sadece birer taziye mesajları değil aynı zamanda Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kişisel ve ilmi özelliklerinin belirtildiği ifadeleri ihtiva etmektedirler. Bunlar arasında siyasilerden düşünürlere, yerli ve yabancı ünlü tarihçilere, gelecekte Türk siyasi hayatında önemli mevkiler işgal edecek kişilere kadar birçok kimse mevcuttur. Hayatında önemli mevkileri işgal eden üniversite arkadaşları ise duygularını taziye mesajlarıyla değil; gazetelere yazdıkları hüznün ve şükran dolu yazıları ile ifade etmişlerdir.

Bu mesajlardan biri daha sonra TC'nin Dokuzuncu Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'e aittir. Süleyman Demirel, Ankara'dan 21.01.1982 günü gönderdiği mesajında; şu sözlerle düşüncelerini ifade etmiştir:

*“Büyük ilim adamı Kurumunuz Başkanlarından Profesör Enver Ziya Karal'ın vefatından büyük üzüntü duydum. Merhuma Allaktan rahmet, kurumunuz mensuplarına başsağlığı dileklerini sunarım.”*²⁷⁶

Boğaziçi Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Erdal İnönü, İstanbul'dan 21.01.1982 günü gönderdiği yazısında şunları ifade etmiştir:

*“Türk Tarih Kurumu Başkanı, ünlü tarihçimiz ve Devrim Tarihi hocamız Prof. Enver Ziya Karal'ı kaybettiğimizi büyük üzüntü içinde öğrendim. Fakültemiz üyelerinin de duygularını dile getirdiğime inanarak acınızı paylaştığımızı ifade ediyor, Profesör Karal'a rahmet diliyor, Tarih Kurumu'ndaki arkadaşlarına ve sayın ailesine başsağlığı dileklerimiz ile iletmesinde yardımınızı rica ediyor ve saygılarımı sunuyorum.”*²⁷⁷

Tarihçi Bernard Lewis, Princeton'dan 12 Mart 1982 günü gönderdiği mesajında şunları ifade etmiştir:

“Profesör Enver Ziya Karal'ın ölüm haberini derin bir üzüntü ile aldım. Kendisi, çalışmaları ve örnekleri ile bizim çalışmalarımıza büyük katkısı olan seçkin bir tarihçi idi. Türk Tarihi ile ilgili

²⁷⁶ Demirel, Süleyman; “Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları”, **Belleten**, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Sa. 182, Nisan, 1982, s. 442.

²⁷⁷ İnönü, Erdal; “Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları”, **Belleten**, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Sa. 182, Nisan, 1982, s. 443.

*çalışmalarımnda, yazıları benim için büyük değer ve yardım kaynağı olmuş ve olacaktır. Ölümü bizi iyi bir meslektaş, hakiki bir dost ve nazik bir beyefendiden mahrum etmiştir.*²⁷⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yakın arkadaşları tarafından kaleme alınan yazılarında onunla beraber paylaştıkları hatıralar, hocanın herhangi bir eserinde geçmeyen, kendi hayatı ile ilgili anekdotları ve onun kişilik yapısı tarif edilmiştir.

Prof. Dr. Bilal N. Şimşir, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın ölümünün ardından *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yayınlanan yazısında şunları belirtmiştir:

*“Yarım kalmış yapıtlarını düşündükçe üzüntümüz daha da artıyor. “Atatürk’ün Yaşamı” adlı yapıtın ikinci cildini bitirmek üzereydi. “Osmanlı Tarihi”nin dokuzuncu cildini de bu yaz tamamlayacaktı. Ömrü yetmedi. Yaslı ailesinin büyük acısını içten paylaşıırken, yarım kalmış yapıtlarını bir tarihçi olarak sayın kızının tamamlayıp gün yüzüne çıkarmasını dilerim.*²⁷⁹

Bu temenni hayat bulmuş ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından başlanan *“Osmanlı Tarihinin”* Dokuzuncu Cildi Prof. Dr. Seçil Karal Akgün tarafından tamamlanmış ve yayımlanmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın hayatına genel olarak bakıldığında 76 yıllık yaşantısının her anının mücadele içinde geçtiği tespit edilmektedir. Çocuk yaşlarda zor şartlarda hayatta kalmak için verdiği mücadelenin daha fazlasını akademik hayatında ülkenin gelişmesi ve ülkenin genç dimağlarının aydınlanması için vermiştir. Bu mücadele ölüme çok yaklaştığı anda dahi bitmemiş, gerek Atatürk'ün 100. Yıl Dönümü için düzenlenecek Kongre gerekse *“Osmanlı Tarihi”* eserinin Dokuzuncu Cildinin yayımlanması için verdiği büyük uğraş son anlarına kadar devam etmiştir.

²⁷⁸ Lewis, Bernard; “Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları”, *Belleten*, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Sa. 182, Nisan, 1982, s. 451.

²⁷⁹ Şimşir, *a.g.m.*, s. 2.

3. ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL'IN KİŞİLİĞİ VE TARİH ANLAYIŞI

3.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişiliğinin Temelleri

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, öğrencilik yıllarından itibaren planlı ve prensipli çalışma alışkanlığı sayesinde, gerek öğretmenleri ve arkadaşları gerekse akademisyenlik ve idarecilik görevlerinde bulunduğu yıllarda yurtiçi ve yurtdışındaki akademisyenler ve siyasi otoriteler tarafından her zaman ön planda tutulan ve bu yerini her zaman koruyan bir bilim insanıdır.²⁸⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihçilik anlayışını ve başarılarla dolu hayatını kavrayabilmenin ilk gerekliliği onun kişilik özelliklerini ortaya koyabilmekten geçmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın hayatından kesitlerin ele alındığı Birinci Bölümde, kendisine tevdi edilen her türlü görevde bu kişilik özelliklerinin derin izleri ilk planda göze çarpmaktadır. Bu kişilik özelliklerinin oluşmasındaki ana etmenlerden biri, hiç kuşkusuz doğduğu coğrafyanın kendisine yüklediği özelliklerdir.

3.1.1. Balkanlar ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişiliği Üzerindeki Etkileri

Bölgenin adı olan Balkanlar sözü Türkçe'dir. Bir bölge adı olarak Balkanlar sözü Türk Dil Kurumu tarafından "öz. a. *Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı içine alan bölge*" şeklinde belirtilmektedir. Kelimenin yapısında yer alan Balkan sözünün, "*sarp ve ormanlık sıradağ; sık ormanla kaplı dağ; yığın, küme; sazlık, bataklık*" gibi anlamlara gelmektedir."²⁸¹

Kelimenin, Türkçe karşılığın yanı sıra Osmanlı Türkçesi'nde de yaygın bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır.²⁸² Osmanlı'nın son döneminde ünlü sözlük yazarı ve edebiyatçı Şemseddin Sami tarafından oluşturulan "*Kamus-ı Türki*" adlı ünlü sözlükte "*Sarp ve müsel sel veya ormanla mestur dağ, silsile-i cibal*" şeklinde belirtilen *Balkan* sözcüğü, ayrıca "*Rumeli kıtasını garbdan şarka*

²⁸⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁸¹ Türk Dil Kurumu, "Balkanlar Sözü", *Büyük Türkçe Sözlük*, (Erişim) www.tdk.gov.tr, 24.05.2013.

²⁸² Baş, Yaşar; Tekin Rahmi; *Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdi; Mülazım M. Eşref*, Osmanlı Atlası - XX. Yüzyıl Başları, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2003, s. 28.

şakk eden silsile-i cibâl ki buna izafetle kıta-i mezkûreye Balkan şibh-i ceziresi denir." şeklinde de ifade edilmektedir.²⁸³

Balkanlar, Avrupa kıtasının Güneydoğu kesiminde, İtalya Yarımadası'nın Doğusunda, Anadolu'nun Batısı ve Kuzeybatısında yer alan coğrafi ve kültürel bir bölgedir. Bölge için bazı yayınlarda Güneydoğu Avrupa terimi de kullanılmaktadır. Bölge ırmaklarla bölünmüş dağlık araziler ve oldukça geniş verimli ovalara sahiptir.²⁸⁴

Bölgenin adı olan "*Balkan*" sözünün kullanımı bütün dillerde mevcuttur ve bu adını ise batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden almıştır. Önceleri bu sıradağların adı olarak kullanılan Balkan sözcüğü, daha sonraları tüm bu bölge için kullanılmaya başlanmıştır.²⁸⁵

Her coğrafyada olduğu gibi, Balkanların coğrafi konumunun da bölgede yaşayan insanlar üzerine etkileri yadsınamayacak düzeydedir. Napoleon Bonaparte'ın "*Halkların tarihi onların coğrafyasında yazılıdır.*" sözleri ile coğrafi özelliklerin, insan ve tarih üzerine ilişkisini ortaya koyduğu tespit edilmektedir.

Buradaki önemli nokta; insanların birçok özellik ve niteliklerinin doğdukları ve yaşadıkları coğrafyanın etkisi altında şekillendiğidir. Bu sebeple insanın kişiliğini etkileyen bu şifreler doğumundan ölümüne kadar hayatının her anında hep onun yanındadır. Zaman ve mekana bakmaksızın her daim onun gölgesinde kalan kişilik özelliklerimiz her gün biraz daha gelişir ve değişir ancak bir şişe parfümün içindeki esans gibi her daim o coğrafyanın kokusu bir nebze olsun duyulur.²⁸⁶

Bireyin kişiliğinin oluşumunda çevresel faktörler doğup büyüdüğü andan itibaren önemli ölçüde etki ederler. Özellikle yaşadığı coğrafyanın karakteristik özellikleri; iklimi, fiziki nitelikleri gibi benzer özellikler ileride göstereceği tutum ve davranışlarında ve yaşam şekillerinde de belirleyici unsuru oluştururlar. Bu unsurların etkisi ise bölgede yaşayan yöre halkının aynı şekilde gösterdikleri

²⁸³ Şemseddin Sami; *Kamus-ı Türkî*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2010, s. 275.

²⁸⁴ Özey, Ramazan; *Balkanlar El Kitabı*, Karam ve Vadi Yayınları, Çorum, 2006, s. 13.

²⁸⁵ Özey, *a.g.e.*, s. 13.

²⁸⁶ Ülker, Hüdayi; "Balkanlar Üzerine Düşünceler", (Erişim) www.hudaiulker.de, 07.12.2012, s. 3.

davranışsal özellikler sayesinde her geçen gün artmaktadır.²⁸⁷ Burada bizim için önemli olan husus Balkan insanını diğerlerinden ayıran özelliklerin ve niteliklerin neler olduğudur. Bunun cevabı ise hiç şüphesiz şu şekildedir; Balkanların sahip olduğu kültür çeşitliliği, bu kültür içerisinde bulunan değerlerin bir biri ile olan ilişkisi ve iç içe geçmişliği ve belki de en önemlisi bu ortam içerisinde yaşamayı öğrenmektir.²⁸⁸

Bilimsel araştırmalara göre; kişilik gelişiminin doğuştan itibaren başladığı ve artarak devam ettiği göz önüne alınırsa,²⁸⁹ altı yaşına kadar Kosova'da yaşayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Balkan coğrafyasının değerlerini içselleştirmek için oldukça fazla zamanı olduğu değerlendirilmektedir. Bu hususta; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın arkadaşları da Balkan coğrafyasının Hoca'nın kişiliği üzerine olan etkilerini onunla ilgili yaptıkları değerlendirmelerde ifade etmişlerdir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kişiliğinin temellerini teşkil eden özellikleri ile ilgili olarak yakın arkadaşı Ord. Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya tespitlerini şu sözlerle ifade ederek aynı zamanda arkadaşı için kişisel hissiyatını ortaya koymuştur:

*“Daha çocukluğunun bilincine varılamayan bir yaşta küçük Enver, Makedonya bunalımlarını “Balkan Harbi” tablolarını seyretmiyordu. Onların içinde yaşıyordu. Bu durumun karakterini etkilediği bir gerçektir. Barışçı, yatıştırıcı, olayları abartmayan, birden alevlenen insanların baskısı altında kalmayan, soğukkanlı tutumları belki de bu sahneleri yaşadığı içindi. Yapısındaki bu özellik benim için çoğu kez şaşırtıcı olmuştur.”*²⁹⁰

Atatürkçü Düşünce Sistemini hayatının merkezine koyan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, Mustafa Kemal Atatürk'le aynı coğrafyada dünyaya gelmiş olması kişilik yapıları gibi yüz hatlarında da belirgin bir benzerlik sağlamıştır. Prof. Dr. Seçil Karal Akgün, “*Bütün Dünya Dergisi’nde*” yayımlanan “*Babam Enver Ziya Karal*” adlı makalesinde, babasının Mustafa Kemal Atatürk ile benzerliğini şu nükteli sözleriyle ifade etmektedir:

²⁸⁷ Yıldız, Gültekin; Özsoy, Emrah; “Kişilik Kavramının Örgütler Açısından Önemi: Bir Literatür Taraması”, *İşletme Bilimi Dergisi*, Sakarya, c. 1, sa. 2, 2013, s. 5, 6.

²⁸⁸ Ülker, Hüdayi; “Balkanlar Üzerine Düşünceler”, (Erişim) www.hudaiulker.de, 07.12.2012, s. 3.

²⁸⁹ Özdemir, Osman; “Kişilik Gelişimi,” *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, c. 4, sa. 4, 7 Ağustos 2012, s. 567.

²⁹⁰ Tunaya, *a.g.m.*, s. 2.

“Evin son düzenlemeleri sırasında girişe konulacak Atatürk büstünü kucağında arabadan indiren Selanikli işçi, bir babama, bir kucağında taşıdığı büste bakmış, “Baban mı? demiş, babam da hiç duraksamadan “Evet, babam!” yanıtını vermiş. Bunu en içinden duyarak söylediğine hiç kuşku yok. Belki de meslek yaşamımın büyük bir bölümünü Atatürk’ü araştırmaya, anlamaya, öğretmeye ayırmasının da etkisiyle, aynı yörenin insanı olmanın verdiği benzerlik, gitgide yüz hatlarına daha da işlemiş olmalı ki benim de tanık olduğum birçok kez, birçok kimse bu benzerliğe işaret etti.”²⁹¹

Coğrafyanın kişilik üzerindeki bu belirgin etkisi sadece ders içi faaliyetler ve idarecilik görevleriyle değil insani yaklaşımlarıyla da ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, yanında çalışan asistanlarına ve hizmetlilere kendisini ilgilendiren en küçük şahsi işini dahi yaptırmaması ve yaptırmaktan çekinmesi, böyle bir davranışı çok da ahlaki bulmadığının en belirgin örneği teşkil etmektedir.²⁹²

3.1.2. Düşünsel ve Eylemsel Farklılığı

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürkçü Düşünce Sistemini, hayatının ana düsturu olarak belirleyen, düşünceleri ve eylemleri birbiri ile paralellik arz eden ve Ulu Önderin fikirlerini içselleştirerek bunları kendi bilgi ve birikimleri doğrultusunda ifade eden, yeri geldiğinde sonuna kadar savunan bir bilim insanıdır. Bu meziyetleri ile Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bulunduğu her ortamda dikkatleri ister istemez üzerinde toplamayı başarmıştır. 1955 yılında Roma’da toplanan Milletlerarası Tarih İlim Kongresinde yaşanan bir anekdotu Prof. Dr. Seçil Karal Akgün şu şekilde ifade etmektedir:

“1955 yılında Roma’da toplanan Milletlerarası Tarih İlimleri Kongresi’ne bir meslektaş ile birlikte Türk tarihçilerini temsilen katıldığında bunu layıkıyla yansıtmıştı: Kongrenin son günü tüm dünya üniversitelerinin temsilcileri San Pietro meydanındaki ünlü Vatikan Sarayı’nın kabul salonunun bir ucunda oturan Papa’nın²⁹³ yanına tören protokolü gereği, her ülkenin temsilcisi gidiyor, önündeki kısa tabureye dizini koyup elini öpüyormuş. Ülkeler alfabetik sıraya göre tanıtıldıklarından babamın düşünecek vakti çok olmuş. Kendisinden bir önce giden Türk

²⁹¹ Karal Akgün, *Babam Enver Ziya Karal*, s. 21.

²⁹² Yemek saatinde Fakültede çalıştığı bir sırada asistanlarının kendisi için büfeden yiyecek bir şeyler getirmelerine bile karşı çıkan Prof. Karal aynı şekilde bir cenaze töreni sırasında, günde 2-3 paket içtiği Yenice sigarası bitince ilerlemiş yaşına rağmen, öğrencilerinin ve asistanlarının ısrarlı talepleri arasında hemen yolun karşısındaki büfeden sigara almaya kendisi gitmeyi tercih eder. Keser, *a.g.m.*, s. 137.

²⁹³ 02.03.1939-09.11.1958 yılları arasında görev yapan Papa XII Pius’un Latin adı Papa Pius Duodecimus (Roma Episkopusu), kişisel adı ise Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacellidir. (Saygıdeğer Pius XII)

meslektaşı da aynı ritüeli tekrarlarlarken kendi deyimiyle, ter içinde kalan babam, kararını vermiş, kendi kendine “Ben laik, demokrat bir ülkenin insanıyım” diye tekrarlayarak salon boyunca yürümüş. Tabure faslını da atlayarak Papa’nın elini sıkılmış. O an Papa ve arkasındaki kardinallerin yüz ifadelerindeki şaşkınlığın ve babamın yüzünde doğru olanı yapmış olmanın verdiği rahatlığın yansıdığı fotoğrafı, onun laiklik anlayışından hiçbir koşulda sapmadığının göstergesi olarak bana kalan en değerli armağanlardandır.”²⁹⁴ (Bkz. Foto-19)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Dekanlık dosyasında yapılan incelemede 12/07/1955 tarihli 31 sayılı yazıda “Üniversitemiz DTCF Profesörlerinden Prof. Enver Ziya Karal’ın, Prof. Dr. Halil İnalçık’ın, Prof. Dr. A. Nimet Kurat’ın, Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu’nun ve Prof. Dr. Melahat Özgü’nün Eylül 1955 ayı içinde Roma’da toplanacak olan İlimler Tarihi ve Germanistik Kongrelerine iştiraki kararlaştırmıştır” ifadelerinin bulunduğu üst yazı tespit edilmiştir.²⁹⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile yapılan söyleşide de Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın yanında bulunan arkadaşının Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat olduğu teyit edilmiş ve Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat’ın yaşanan bu olay sebebiyle Enver Ziya Karal’a kırgın²⁹⁶ olduğu bilgisi edinilmiştir. Kırgınlığının sebebi araştırıldığında bunun sebebinin; Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Papa’nın elini öpmeyeceği yönünde Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat’a bilgi vermemesi olduğu tespit edilmiştir.²⁹⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Papa’nın elini öpüp öpmeme konusunda son anda karar aldığını ve bunu anlık olarak uygulamak zorunda kaldığını arkadaşına beyan etmiş olmasına rağmen aralarının düzelmesi kolay olmamıştır.²⁹⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal ve Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat arasında yaşanan bu diyalog sorunu ileriki dönemde farklı düşünceler altında ikisinin tekrar karşı karşıya gelmelerine sebebiyet vermiş ve aralarında bir kırılma noktası yaratmıştır. (Bkz. s. 57)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yurtdışında gözlemlenen bu farklı duruşunu yurtiçindeki faaliyetlerinde de sergilemiştir. Prof. Dr. Seçil Karal Akgün’ün “27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa” adlı eserinde; Eminsular olayının

²⁹⁴ Karal Akgün, *Babam Enver Ziya Karal*, s. 25.

²⁹⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

²⁹⁶ Bu kırgınlık kesin olmamakla beraber ileriki dönemlerde aralarının açılmasının da başlangıcını teşkil edecektir. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi)

²⁹⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

²⁹⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

gelişimi esnasında başından geçen olay Hoca'nın düşünsel ve eylemsel farklılığını ortaya koyması yönünden dikkate değerdir:

“13 Kasım akşamı saat 20:00’de babam Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde bir konuşma yapacaktı. Konuşma saatinden önce Fakülte’ye gittiğimizde giriş kapısında konuşmanın ertelendiğini bildiren bir duyuruyla karşılaştık. Ertelemeden haberi olmayan babam çok şaşırdı, ama yine de kararlaştırılan yere gitmek istedi. Babamla konuşmasını yapacağı salonda sadece bir kişi vardı. Gazeteci olduğunu söyleyen adını hatırlamadığım bu bey, MBK’nin önemli bir kararı dolayısıyla o akşam Türkiye’deki benzeri etkinliklerin durdurulduğunu söylemişti. Babamın, erteleme konusunda bilgilendirilmediğini söyleyerek tek kişiye de olsa programladığı konuşmasını yapmasından sonra oradan ayrılmıştır.”²⁹⁹

Olaylar karşısında yılmamak ve mücadele etmek Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın önemli bir özelliğidir. Bir kişi dahi olsa verdiği kararın sonuna kadar arkasında durması ve o kişiyi mağdur etmemesi, ilime ve insana verdiği değer ne kadar üst seviyede olduğunun da bir göstergesidir. Bu anekdotta ayrıca dikkate değer bir husus da; Konferansı bekleyen şahsın Hoca’nın Konferansa iştirak edeceği yönündeki güvencidir. Bu güvenin oluşmasındaki temeli ise, Hoca’nın geçmişte sergilediği tutarlı davranışlarının oluşturduğu açıkça görülmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın sergilediği bu düşünsel ve eylemsel farklılıklarını akademisyenlik hayatına başlamadan önceki yaşamında da sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Prof. Enver Ziya Karal’ın 1 Kasım 1928 tarihinde ilan edilen Harf İnkılabından evvel 1927 yılında Edirne Lisesi’nde henüz öğrenci iken Latin harfleri ile günlüklerini kaleme alması ise eylemsel farklılıklarının en dikkat çekici örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bu yazılarında Latin harflerini bitişik, eğik el yazısı tekniği ile ve Latin harflerine henüz geçilmediği bir dönemde okunaklı olarak kaleme alması ise bunu başarabilmek için uzun uğraşlar verdiğinin de bir göstergesidir.³⁰⁰ (Bkz. Foto- 20, 21)

²⁹⁹ Karal Akgün, *27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa*, s. 143.

³⁰⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Kişisel Kütüphanesi.

3.1.3. Açıksözlülük ve Hoşgörölülüğü

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın gerek özel yaşantısında gerekse ilmi hayatında icra ettiğı görevlerinde ilke edindiğı en önemli özelliklerinin başında açıksözlölülüğü ve hoşgörölülüğü göze çarpmaktadır. Özellikle kendisine tevdi edilen görevleri en ince ayrıntısına kadar tetkik ettikten sonra ve şayet kendi akademik ve dünya görüşü ile paralellik göstermesi halinde kabul ettiğı ve kendisine verilen görevlerin de kendi kişisel duruşu ile paralel olduğı önem arz etmektedir.³⁰¹ Doğruluk yolundan ayrılındığını tespit ettiğı takdirde sözünü esirgemedi, açıksözlü bir şekilde düşüncelerini açıkladığını hayatının her anında tespit edilmek mümkündür. Önem arz etmesi bakımından bu hususla ilgili iki örnek verilebilir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, kendisine tevdi edilen Doçentlik İmtihani Jürisi Üyeliğı görevi esnasında olumsuz kanaat vermiş ve verilen bu karar sonucunda Danıştay tarafından kabul edilen itirazın olumlu sonuçlanması üzerine tekrar jüri üyesi olarak çağrılmıştır. Bunun üzerine kaleme aldığı yazısında kendisine verilen görevi kabul etmemiş ve Dekanlığa yazdığı yazısında şunları söyleyerek görevi kabul edemeyeceğini bürokratik terbiye sınırları içerisinde kendisine yakışan zerafetle bildirmiştir:

“Sayın Dekanlığın 8 Aralık 1974 tarihli ve 11663 sayılı yazılarında: “Yakınçağ Tarihi Doçentlik Bilim Jürisi Yedek Üyeliğine seçildiğiniz Üniversitelerarası Kurul Genel Sekreterliğinin gönderdiği listeden anlaşılmaktadır” denilmektedir.

Bu onurlu görevi yerine getirmek için, aşağıdaki nedenlerle, kendimi yetkili görmemekteyim:

1. *40 yıldan beri Yakınçağ Tarihi Kürsüsünde çalışmaktayım. Bu müddet içinde Kürsünün bilim onurunu korumaya gayret ettiğimi sanıyorum.*
2. *İki yıl önce Yakınçağ Tarihi Doçentlik İmtihani Bilim Jürisi üyeliğine, diğer dört profesör meslektaşım ile birlikte seçilmiştim. Doçent adayının tezini okumuş ve olumsuz bir sonuca varmış, Tez konusu ile ilgili jüri üyelerinden diğerlerinin de raporları olumsuz olmakla, müşterek raporun tanziminde de sonucun olumsuz olarak saptanması tabii görölmüşü.*
3. *Doçent adayının bu sonuca itirazı üzerine, Sayın Danıştay'ın tez konusu ile yakından ilgisi bulunmamak ile beraber, yüksek ihtisas ve tecrübe sahibi değerli Profesörlerden kurmuş olduğu Bilirkişi Komisyonu, 5 kişilik doçentlik bilim jürisinin raporunu çürütmüş ve adayın tezini olumlu bir sonuca bağlamıştır. Sayın Danıştay, bunun üzerine, üyelerinden biri*

³⁰¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

bulunduğum jüri raporunu red ederek, Yakınçağ dışındaki Kürsü üyelerinden kurulu bilirkişi komisyonunun bilimsel raporunu kabul buyurmuşlardır.

Bu durum karşısında Yakınçağ Tarihi Doçentlik Bilim Jürisinde, tarih biliminin gerektirdiği yeteneğe sahip bir üye olamayacağım, yüksek Danıştay'ın kararı ile de saptanmış bulunmaktadır.

*Sayın Danıştay kararlarına, seçmiş oldukları Komisyon üyelerinin ilmi otoritelerine ve tabii vicdanımdan gelen sese saygı duyarak, Yakınçağ Tarihi Doçentlik İmtihanı Bilim Jürisi yardımcı üyeliğini kabul edemeyeceğimi saygılarımla arz ederim.*³⁰²

1960 yılında Türkiye genelinde birçok Üniversitede siyasi düşünceleri sebebi ile tasfiyeler olmuş ve bu Öğretim Görevlileri görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Ankara Üniversitesi'nde gerçekleştirilen tasfiyelerde öncülük ettiği yolunda söylentinin yayılması üzerine durumdan haberdar olmuş ve 31 Ekim 1960 tarihinde DTCF Dekanlığı'na gönderdiği yazıda, doğruluğuna inandığı düşüncelerini açıksözlülükle şu şekilde ifade etmiştir:

“Üniversitelerde yapılan tasfiyede, görevlerinden affedilen veya çıkartılan Öğretim Üyeleriyle yardımcılarının ne yolda tesbit edilmiş olduklarına dair Ankara Üniversitesi çevrelerinde bazı rivayetler dolaşmaya başlamıştır. Bu rivayetler arasında tasfiye edilenlerin listelerini hazırlayıp ilgili makamlara vermiş olduğum hususunda benim de adımın zikredilmekte olduğumdan bugün haberdar edilmiş bulunuyorum.

*Böyle bir harekette bulunacak karakterde olmadığım, üniversiteli arkadaşlarımla malumu bulunmakla beraber Üniversitenin ancak kendi bünyesinden gelen hareketlerle gelişebileceği fikrini de daima savunmuş olduğumu belirtmeyi gerekli görüyorum*³⁰³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın açıksözlülük özelliğinin yanında en önemli özelliklerinden bir tanesi de onun hoşgörülü bir insan olmasıdır. Ord. Prof. Reşat Kaynar, Hoca'nın bu özelliğini şu sözleriyle gözler önüne sermektedir:

“Karal, Kurucu Meclis'teki görevini bitirdikten sonra yasal hakkına dayanarak üniversitesine döndü. Ama Enstitü Müdürlüğüne ve ek olarak okuttuğu İnkılap Tarihi hocalığına, başka bir öğretim üyesi atanmış bulunuyordu. Bu durumda yeni hocaların işgal ettikleri yerleri Enver Ziya Karal'a bırakmaları gerekiyordu. Ama bunu yapmadılar ve Üniversite de hakkı yerine getirmede

³⁰² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

³⁰³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

ve sadece “Danıştay’a başvuru” denildi. Bunun üzerine Enver Ziya Karal’ın konuyla ilgili olarak kendisine şöyle dediğini ifade eder;

-Yahu diyorlar ki, Danıştay’a dava aç hüküm iste... Enstitü Müdürlüğünü de dersini de verelim. Hiç böyle şey olur mu? ... Ben Rektörlük yaptığım üniversitemi dava ederek yerimi geri alabilir miyim?”³⁰⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın hakkı olan bir konuda dahi bu kadar hoşgörülü olması onun ne kadar erdem sahibi olduğunun da bir diğer göstergesidir.

1940 yılından 1955 yılına kadar birçok arkadaşının üniversite tarafından yurt dışı görevine gönderilmiş olmasına rağmen, 15 sene süresince birçok başarılı çalışmaya imza atmış bir bilim insanının yurt dışına sadece sempozyum ve konferans amacıyla kısa süreli görevler için çıkmış olması, uzun süreli daimi görevlere amacıyla hiç çıkmamış olmasından ötürü bir defa bile olsa yakınmaması ve sadece kendisine verilen görevi en iyi şekilde yapmaya çalışması kıymet bilirliliğinin ve hoşgörü sahibi olmasının önemli bir sonucu olması açısından dikkate değer görülmektedir.³⁰⁵

3.1.4. Çok Yönlülüğü

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, tarih ilmindeki değerli kişiliğinin haricinde kendi ilim alanının dışında da birçok farklı alanda görev almış değerli bir düşünürdür.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın çok yönlülüğünün en belirgin sahası akademisyenlik dönemidir. Akademisyenliği döneminde bu özelliğinin öğrencilerine ileriki yaşamında her daim faydalı olacağına inanmış ve onları bu yönde eğitime ihtiyacı duymuştur. Prof. Dr. Ergün Aybars, hocasının bu özelliği ile ilgili olarak düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir:

“Cumhuriyet Tarihi okuyan bir kişinin laikliği anlayabilmesi için mutlaka hukuk, felsefe, Anayasa hukuku bilgisinin olması gerektiğini ve Tarih bilimi çalışan bir akademisyenin böylece felsefe,

³⁰⁴ Kaynar, *a.g.m.*, s. 2.

³⁰⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

*sosyoloji, hukuk, ekonomi alanlarında da kendisini yetiştirmesi gerektiğine inanan ve öğrencilerine bu yönde telkinlerde bulunan kimseydi.*³⁰⁶

Akademisyenliği haricinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanlığı görevinden Ulu Önder Atatürk'ün Selanik'teki doğduğu evin restorasyonuna, farklı alanlarda birçok temsil ve yönetici konumunda görev almış olması çok yönlü bir bilim insanı olarak her ortamda ayırt edilmesini de beraberinde getirmiştir.³⁰⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı en iyi tanıyan ve yakınında bulunan kişilerden olan kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün, babasının çok yönlü düşünce yapısının temellerini şu şekilde ifade etmektedir:

*“Fransa’ya giderek Lyon’da aldığı eğitimin bunda çok büyük katkısı olmuştur. Burada Türkiye’de kalmış ve burada eğitim görmüş olsaydı belki böyle olmayacaktı; çünkü Fransa’da çok farklı bir eğitimden geçmiş ve orada o sıralarda Türkiye’de alamayacağı özgün ve özgür bir eğitim almış, tartışmasını öğrenmiş, soru sormasını öğrenmiş. Soru sormasını öğrendiği zaman insan merak sahibi de oluyor. Babam Fransa’da soru sormasını, sorgulamasını çok iyi öğrenmişti. Dolayısıyla çok soru sorardı. Öğrencilerinin de çok soru sormasını isterdi. Öğrencileriyle çok iyi diyalog kurardı. O dönemin öğrencileri bugünkü gibi hocalarıyla bir araya gelemeler ve konuşamazlardı. Babam öyle değildi. Hep soru sormaya açıktı. Evde de öyleydi ve bizleri hep soru sormaya yönlendirirdi ve kendi çok yönlülüğünü bize de yansıttı.”*³⁰⁸

Tiyatro Sempozyumu açılış konuşmasının kendisine bahşedilmesi onun çok yönlü kişiliğinin en çarpıcı örneklerinden birini temsil eder. Bu konuşmada Ord. Prof. Enver Ziya Karal; *“Açılışın sanatçı olmayan biri tarafından yapılmasının şaşılacak bir yönü olduğu ister istemez göze çarpmaktadır. Sempozyumun hazırlayıcıları “Sanat sanat içindir” yerine “Sanat toplum içindir” ilkesine bağlılıklarını göstermek için olacak, halktan birine, bu onurlu görevi cömertçe, bağışlamaktan çekinmemişlerdir. Bu nedenle, kendilerine temsil etmekte olduğum halk adına önünüzde şükranlarımı sunarım.”*³⁰⁹ diyerek söze başlamış ve bilgeliğini alçakgönüllülüğü ile de yüceltmeyi bilmiştir. Tiyatro ile her vatandaş gibi alakadar olan Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a bu açılış konuşmasının verilmesinde onun çok

³⁰⁶ Keser, *a.g.m.*, s. 121. (Prof. Dr. Ergün Aybars ile 17 Ekim 2007 tarihinde yapılan görüşme.)

³⁰⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁰⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 24.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁰⁹ Karal, Enver Ziya; “Tiyatro Sempozyumu Açış Konuşması,” *Ankara Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978, s. 3.

yönlülüğünü oluşturan bilgeliği, ilim ve sanatın her türüne verdiği önemin takdir görmesi şüphe götürmemektedir.

Konuşmasının ilerleyen bölümlerinde gerek sanatın genel tarifi, gelişimi ve evrenselliği; gerekse sanatın vazgeçilmez dallarından olan tiyatro hakkındaki düşünceleri, konuya hakimiyeti ve tiyatronun tarihsel gelişimi hakkında verdiği örneklerdeki 1872 yılında *“Hakayik-ül-Vekayi”* de Sanayi-i Nefise’de söylenmiş olan ifadeleri günümüz Türkçesine çevirerek dinleyicilere sunması onun çok yönlülüğünün, bilimsel disiplin anlayışının ve derinlemesine araştırma kabiliyetinin en belirgin özelliğini ortaya koymaktadır.³¹⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Kurucu Meclis kuruluşu ile ilgili 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı kanunun 4’üncü maddesi ile, Üniversite Temsilcileri arasından Temsilciler Meclisine üye seçilmiştir.³¹¹ Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, 6 Ocak 1961 tarihinde toplanmış ve çalışmalarına başlamıştır.³¹² Temsilciler Meclisine üye seçildikten sonra da 9 Ocak 1961 tarihinde yapılan seçimle de Anayasa Komisyonu Başkanlığına seçilmiştir.³¹³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Başkanlığa seçiminde, İstanbul Üniversitesindeki ve Ankara Üniversitesindeki Anayasa Hazırlama Komisyonlarının değerli çalışmalarına rağmen sonuç alınamaması üzerine kendisini yakından tanıyan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün direktifi ve *“Bu Anayasa bir tarih yazacak ve bu Anayasayı da bir tarihçi hazırlamalıdır.”*³¹⁴ şeklindeki sözlerinin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Kuruluşundan 37 yıl sonra bir ülkenin içine düştüğü çıkmazdan kurtulması için hazırlanması gereken ve bir devletin temelini oluşturan en önemli yapı taşının hazırlanması görevine teklif edilen ve bu görevi hiç düşünmeden kabul eden Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yapılan görüşmeler boyunca gerek uzlaşmacı kişiliği gerekse çok yönlülüğü ile Komisyonda görev alan arkadaşlarıyla beraber Anayasa

³¹⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 5.

³¹¹ Çoker, *a.g.m.*, s. 239.

³¹² Karal, *T.C. Tarihi (1918-1965)*, s. 243.

³¹³ Çoker, *a.g.m.*, s. 239.

³¹⁴ Alev Ateş ile 21.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi. (1961 Anayasa Hazırlama Komisyonu en genç üyesi)

metnini zamanında hazırlanması için var gücüyle çalışmış ve Anayasa halk oylaması ile kabul edilerek sonuçlanmıştır.³¹⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, çok yönlü kişilik yapısı ve bilimsel kimliği ile ilgili farklı oluşumlar içerisinde aldığı görevlerden biri de 19 Mayıs 1952 tarihinde İzmir'de açılacak olan Türkiye Turizm Cemiyetleri Federasyonu kurucular toplantısına Cemiyet tarafından alınan karar üzerine kendisinin katılmasının oy birliği ile kabul edilmesidir. Ankara Turizm Derneği Başkanlığı tarafından Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne gönderilen yazıda belirtilen şu ifadeler üzerine Ord. Prof. Enver Ziya Karal toplantıya katılmak için üniversite yönetiminden izin istenmiştir:

“Türkiye Turizminin inkişafının temini hususunun hararet ve sempati ile alındığı şu günlerde kurulmasına teşebbüs edilen federasyon toplantısında Ankara Turizm Cemiyeti'nin ilim mensuplarından değerli bir Profesör tarafından temsil edilmesi gerek cemiyet ve gerekse memleketimiz için bir şans meselesi telakki edilmektedir.”³¹⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, artık sadece ilim çevresi tarafından tanınan bir bilim insanı olmaktan çıkmış ve ülkeye mal edilen bir değer haline gelmiştir. Bu yönüyle Ord. Prof. Enver Ziya Karal, aldığı farklı görevler sebebiyle gerek yurt içi gerekse yurt dışındaki ilim çevreleri tarafından bilimsel, sosyal ve kültürel etkinlikler için iştiraki kıymetli kabul edilen ve aranan bir kişi haline gelmiştir.

3.1.5. Uzlaştırmacı Kişiliği ve Liderlik Özelliği

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın uzlaştırmacı kişiliği ve liderlik özelliği onun görev aldığı her ortamda belirgin unsur olarak göze çarpmaktadır. Bu özelliği sayesinde ki birçok önemli görevin başkanlığına seçilmesindeki temel sebep bu olmuştur.

1961 Anayasasının hazırlanmasında Komisyon Başkanlığı görevinin kendisine verilmesinin en önemli gerekçelerinden birini bu husus oluşturmuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, her düşünceye itibar edilmesi gerektiğine inanan, objektif ve tarafsız bir şekilde bunları dinledikten sonra her görüşün olumlu ve olumsuz

³¹⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

³¹⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

taraflarını belirlenen hedefe yönelik olarak ortaya konulmasını sağlayan ve etrafındakilerin düşüncelerinin ortak paydada birleşmesini sağlamayı bilen yönetim tarzı ile bulunduğu her ortamda uzlaştırıcı kişilik ve liderlik özelliği ile tanınmış ve hak ettiği karşılığı da görmüş bir bilim insanıdır.³¹⁷ Bu görmüş olduğu saygınlığı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı yakından tanıyan değerli akademisyen arkadaşları bulundukları her ortamda ifade etmişlerdir.

Prof. Dr. Şerafettin Turan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın liderlik özelliğini şu sözleriyle vurgulamaktadır:

“Onun bir başka niteliği de bulunduğu toplulukta odaklaşması ve hemencecik konuşmaları tartışmaları yöneten kişi konumuna gelmesiydi. 1961 Anayasasını hazırlayan Komisyon Başkanlığına getirilmesinde uzmanlığıyla birlikte bu yeteneğinin de payı olmuştu sanırım.”³¹⁸

Ord. Prof. Reşat Kaynar da Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın uzlaştırıcı kişiliği ve liderlik özelliğini Ord. Prof. Enver Ziya Karal ve İsmet İnönü arasında geçen şu diyalogu ifade ederek belirtmektedir:

“Rahmetli İnönü, Enver Ziya Karal'ın bilimine, yönetim gücüne, yeteneklerine değer verirdi. Hatta bir gün İnönü parti meclisine başkanlık ederken o sırada salona giren Enver Ziya'ya;

“Gel. Benim yerime kurula başkanlık edeceksin ben de yanında oturacağım” demiştir.”³¹⁹

İsmet İnönü gibi deneyimli bir asker ve siyaset adamının Enver Ziya Karal'ın liderlik vasıflarını fark etmesi zor olmasa gerekir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, görev aldığı birçok yerde başkanlık ve yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. Bunların bir kısmı şu şekilde belirtilebilir:

Türk Dil Kurumu üyeliği ve 6'ncı ve 7'nci Dil Kurultayına Başkanlık, Türkiye Turizm Kurulu Fahri Başkanlığı, Ankara, Temmuz (1951), Türkiye Turizm Kurulu Hami Başkanlığı, Ankara, Aralık (1952), Maarif Vekaleti Adına Atatürk'ün Selanik'te Doğduğu Evin Müze Yapılması için Eşi Fatma Karal ile Birlikte Görevlendirilmesi

³¹⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

³¹⁸ Turan, Şerafettin; “Basında Karal” **Belleten**, Ankara, TTK Basımevi, c. XLVI, sa. 182, 1982, s. 456.

³¹⁹ Kaynar, **a.g.m.**, s. 2.

(1952-1953), Maarif Vekaleti İstanbul'un Fethinin 500'ncü Yıldönümü Kutlama Komisyonu Başkanlığı, (1953-1954), Maarif Vekaleti Türk Kültür Eserleri Koruma Komisyonu Başkanlığı, (1953- 1954). TTK Kurumu Başkanlığı (1972-1982), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Kuruculuğu ve Başkanlığı)³²⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sadece yurtiçinde icra edilen görevlerde değil yurtdışındaki görevlerinde de aynı özelliğini sergilemiş, uzlaştırmacı kişiliği ve liderlik özelliğini yabancı ilim adamları tarafından da takdir edilmiştir.

Sofya Üniversitesi Bizans Tarihi ve Balkan Memleketleri Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Bistra Cvetkova Hocanın vefatı üzerine TTK'ya gönderdiği taziye yazısında, onun uzlaştırmacı kişilik yapısını *“Onun kaybı, Bulgar Türkologları için daha da acı olmuştur; çünkü onlar Prof. Karal’ın memleketlerimiz uzmanları arasında bir anlayış ve iyi niyet atmosferi yaratma yolundaki gayretlerini her zaman takdirle karşılamışlardır.”* şeklinde ifade etmiştir.³²¹

3.1.6. Akılcılığı ve Sentez Gücü

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yaptığı her araştırmada kaynakların bütününe ulaşmak için gayret sarfetmiş, bulduğu kaynakları dönemin koşulları içerisinde ve birbirlerini doğruladıklarına inandıktan sonra zihninde sentezlemiş ve sonrasında kaleme almıştır. Bu husus bir tarihçinin mutlaka üzerinde durması gereken yaklaşım tarzlarının başında gelmektedir. Çünkü, elde edilen her bilginin araştırılmadan salt doğru olarak kabul edilmesi bir tarihçinin düşebileceği en büyük tuzaktır.

Emekli Büyükelçi Fuat Bayramoğlu, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın ardından Türk Tarih Kurumu’na gönderdiği taziye mesajında onun sentez gücünü şu sözleriyle ifade etmiştir: *“Enver Ziya Karal’ın geniş kültürünü daha da değerli bir hazine haline getiren onun sentez gücü, bu sentez ve analiz gücünden süzerek bize öğrettikleri teşkil ediyordu.”*³²² Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu özelliği sadece

³²⁰ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver ziya Karal’ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*, s. 549-555.

³²¹ Cvetkova, Bistra; “Karal’ın Ölümü Üzerine Başsağılığı Yazıları”, *Belleten*, sa. 182, c. XLVI, 1982, s. 448.

³²² Fuatoğlu, Bayram; “Karal’ın Ölümü Üzerine Başsağılığı Yazıları”, *Belleten*, sa. 182, c. XLVI, 1982, s. 438.

yakın arkadaşları tarafından değil, gerek yurtiçi gerekse yurtdışında icra edilen bilimsel konferanslar ve çalışmalar amacıyla bir araya geldikleri yabancı ilim insanları tarafından tespit edilmiştir.

Yunanlı bilim insanlarının Balkanlar Tarihi'nin yeniden yazılması için çalışmalarda bulundukları sırada, ele aldıkları eserin içeriğinde Osmanlı Devleti'nden bahsedilmesine gerek duymayarak, bir kısım tahsis edilmesini istememeleri üzerine söz alan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ifade edilen düşüncelere karşı kişisel fikrini şu sözleriyle ifade etmiştir: *“Evet ama Osmanlı'dan söz etmezseniz ne yazacaksınız? Bunu kabul etsek bile, yazacağınız her satırda ondan söz edeceksiniz.”*³²³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, verdiği bu cevapla hem ırkçı ve şovenist tutkularının kelepçesinden kurtulamayanlara akılcılığı sayesinde tarihin hiçbir suretle inkar edilemeyeceği ve saklanamayacağı gerçeğini hem de tarihin objektiflik özelliğini bir anlamda gösterme fırsatı bulmuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, tarihte olayları incelerken dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili şunları belirtmektedir:

*“Bütün tarih hadiselerinin izahında olduğu gibi Türk İnkılabını teşkil eden vak'aların izahında da yalnız bu vak'aları mufassal anlatmak yetişmez, vak'aların amillerini de aramak ve bulmak lazım gelir. Herhangi bir vak'anın izahında takip edilen usul o vak'anın uzak ve yakın amillerine teşebbüstür.”*³²⁴

Bu düşünce ışığında, ulaşılan vak'alara sadece sahip olmakla asıl bilgiye ulaşılamayacağı, bilginin etraflıca araştırılmasını müteakip sentezlenmesinin icap ettiğini belirtmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın hayatı boyunca önemli görevlerin kendisine verilmesindeki en önemli özelliklerinin başında gelen akılcılığı ve sentez gücü,³²⁵ ilmi bilgi sahibi olan birçok arkadaşının arasında onu farklı kılan bir özelliği olmuştur. Orijinal eserler üretebilmesinin de esas kaynağını bu özelliği oluşturmuştur. Bir hukukçu olmamasına rağmen 1961 Anayasasını hazırlama

³²³ Tunaya, *a.g.m.*, s. 2.

³²⁴ Karal, Enver Ziya; “Türk İnkılabı'nın Mahiyeti ve Önemi,” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, Milli Mecmua Basımevi, 1937, s. 129.

³²⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

görevinin ve iç mimarlık veya müze eğitimi almamasına rağmen Atatürk'ün Selanik'teki evinin müze haline getirilmesi görevinin kendisine bahşedilmesi bu özelliğinin baskın yönünü ortaya koymaktadır.

3.1.7. Yardımseverliği

Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Şeref Üyesi Jorge G. Blanco Villalta'ya Türk Tarih Kurumu adına vermiş olduğu yemekte içinde barındırdığı ve kendisine ilke olarak seçtiği hümanistlik değerini şu şekilde ifade etmektedir:

*“Siz bizim zihniyetimizi, tarihimizi, yaşayış tarzımızı bilen bir kişi olarak ne derece gururlu ve esaretten uzak ve de hiç esir olmamış kişiler olduğumuzu bilirsiniz. Fakat meslektaşlarım ve ben Atatürk'ün bize işaret ettiği bir idealin esiriyiz. Bu ideal hümanizmdir.”*³²⁶

Hayatının her döneminde kendisine Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek alan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, gerek çevresindeki mesai arkadaşlarına ve dostlarına gerekse hiç tanımadığı kişilere dahi Ulu Önderin gösterdiği yolda, insanca ve yardımsever tavırları içerisinde bulunmuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal bu davranışlarını Urfa Valisi Halis Bilaloğlu'nun kendisine gönderdiği *“Yayın hayatında oldukça uzun bir ömre malik bulunan Urfa il gazetesinin matbaamızda yaptığımız ıslahat ve tedarik ettiğimiz yeni malzeme ile zaman icaplarına uygun il ve çevresinin neşriyat ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir hale getirmekteyiz. Ayda bir defa için bile olsa bu yardımın Urfa'dan esirgemeyeceğinizi bildiğimden, teşekkürler.”*³²⁷ ifadelerini içeren yazı sebebiyle yoğun akademik ve idari görevlerine rağmen neşredilmek üzere yazı göndermiş ve kendisinden ricada bulunan Urfa Vali'sine yardım elini uzatmıştır.³²⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, hiç tanımadığı kişilere de elinden gelen yardımı yapmayı bir erdem olarak görmüş ve bu şekilde davranmayı ilke edinmiştir. Prof. Dr. Musa Çadircı, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın asistanı olarak görev yaptığı dönemde, kendisini ziyaret etmek amacıyla Ankara'ya gelen akrabası Diyarbakır

³²⁶ Villalta, Jorge G. Blanco; “Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağılığı Yazıları”, *Belleten*, sa. 182, c. XLVI, 1982, s. 453.

³²⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

³²⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Milli Eğitim Müdürü Mustafa Doğan Bey'in, yanına misafir olarak gideceği Musa Hoca'nın ev adresini kaybetmesi üzerine Hoca'nın daha önce kendisinden bahsettiği Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı aramış, başından geçenleri anlatmış ve Prof. Dr. Musa Çadircı'ya ulaşamadığını beyan etmiştir. Bunun üzerine Enver Ziya Karal, gece yarısı kendisini bulunduğu yerden almış, Dışkapı'da bir otele yerleştirmiş ve Mustafa Bey'in o gece mağdur olmasını engellemiştir. O gece Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Dr. Musa Çadircı'yı rahatsız etmemek için aramamış ve sabahleyin olan biteni kendisine anlatmıştır. Prof. Dr. Musa Çadircı, kendisiyle yapılan görüşmede Hoca'sının bu ince düşünceli davranışını ve yardımseverliğini hala şükranla anmakta ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı size daha iyi nasıl anlatabilirim ki? diye sormaktadır.³²⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın baskın nitelikteki kişilik özelliklerinin temelinde oluşan diğer bir özelliği ise eğitimi aldığı ve hayatını bu değer uğruna şekillendirdiği Tarih ilmidir. Bir Tarihçinin düşüncelerini kavrayabilmenin temelini ise Tarihçinin olaylara bakış ve anlayış açısının anlaşılabilmesi oluşturmaktadır.

3.2. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Tarih Anlayışı

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın en önde gelen vasıflarından biri Türk tarihçiliğine getirdiği bilimsel anlayıştır. O, birinci elden kaynaklara önem veren, gelişigüzel yorumlardan kaçınan, kaynakların tenkidî bir şekilde kullanılmasını ilke edinen ve Türkiye'ye Batılı ilim zihniyeti ve metodların girmesine öncülük eden bir bilim insanıdır.³³⁰

Tarık Zafer Tunaya, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihçi kimliğinin özünü oluşturan etkenleri şu şekilde belirtmektedir:

“Osmanlı Tarihinin doğal akıcılığından süzülerek sağlanan birikim, ona geniş boyutlu bakış yeteneği ve tarihsel bir “perspektif” kazandırmıştır. “Nizam-ı Cedit ve Tanzimat” “Islahat”, “I. Meşrutiyet ve İstibdat” devirleri boyunca, 1789’dan 1908’e değin 119 yılın iniş çıkışları arasında ana çizgiyi, değişmeyen batı çizgisini aramıştır. Çalıştığı yıllara kadar, hemen hiçbir araştırmacının izlemediği, zamanı için “yeni” bir yöntemle, her dönemin siyasal ve sosyo-ekonomik olaylarını

³²⁹ Prof. Dr. Musa Çadircı ile 17.12.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

³³⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

analiz ve sentezler süzgecinden geçirerek sağlam gözlemlere bağlamasını sağlamıştır. “Devir” denilen zaman parçaları içinde, olaylara sade ve duyarlı fırçalarıyla akrabalık, tarafsızlık, objektifliği zedeleyecek ne varsa tümünü de bir yana itmeye özen göstererek, “kendi tarihimize ait kısımların ana kaynaklarından faydalanarak yazılmasına” ilk olarak Enver Ziya Karal’ın başladığını söylemek gerçeğe aykırı düşmez.”³³¹

Gerçekten de Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın hayatı boyunca vermiş olduğu eserleri orijinal nitelikte ve farklı bakış açılarının ele alındığı bir yapıt niteliğindedir. 1960 yılında “Ordinaryüs Profesörlüğe” teklif edilmesi üzerine teşkil edilen Komisyonun raporunda da bu hususa özellikle dikkat çekilmektedir. Bu raporda:

“Prof. Enver Ziya Karal’ın bugüne kadar yapmış olduğu ilmi çalışmaları bir bütün olarak ele alındığı takdirde bunların Yakın Çağ devrinde Osmanlı Tarihi ile alakalı olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar en çok, Osmanlı İmparatorluğu’nun dış siyaset ile, Osmanlı müesseselerinin modernleşmesi konusu üzerine teksif edilmiştir. Bu suretle Hammer’in “Osmanlı Tarihi”nin sona erdiği Küçük Kaynarca muahedesiinden itibaren zamanımıza kadar olan devri, fevkalade zengin ve itina ile seçilmiş dokümanlara istinaden, tetkik edilmiş ve aydınlanmıştır.

Prof. Karal’ın, hiçbir vehicle değerini kaybetmemiş olan bu araştırma eserleri Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’si Tarihini pek çok Türk vesikalarına istinaden mutlak bir şekilde açıklayıp tasvir etmekte ve bu suretle bir asırdan beri duyulan ihtiyaca cevap vermektedir.

Böylece, Enver Ziya Karal’ın ilmi çalışmalarının zengin meyveleri 20 yıldan beri, beynelmilel araştırmacılar tarafından hissedilmiş fakat doldurulamamış olan, bir boşluğu da bugün doldurmuş bulunmaktadır.”³³²

Tarık Zafer Tunaya aynı makalesinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih anlayışı ile ilgili olarak şu tespitleri de yapmaktadır:

“Türk toplumunun sağa sola sapmadan, Atatürkçülük doğrultusunda ilerlemesini istiyordu. Toplumun ancak bu yoldan çağdaş uygarlık düzeyine yükselebileceğine inanıyordu. Bu inanişaya dayanarak, Atatürk düşüncelerinin gençlerin dimağına ve halkın bilincine kök salmasını savunuyordu. Bu uğurda ömrü boyunca savaştı.”³³³

“Bilindiği üzere, 1946’dan sonra, Atatürk düşüncelerinin unutulması için, gericilerin giriştiği karşı devrim, siyasi iktidarlar tarafından da, el altından veya açıkça destekleniyordu. Ülkemizi

³³¹ Tunaya, *a.g.m.*, s. 2.

³³² Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

³³³ Kaynar, *a.g.m.*, s. 2.

*felaketten felakete sürükleyen bu acı durum, ona çok sıkıntılı ve azaplı günler yaşattı. Ama medeni cesaretini yitirmeyerek, hem yakınçağ tarihimize, hem de Atatürkçülük hareketine ışık verme çalışmalarını sürdürdü.*³³⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın ister Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile ilgili isterse Osmanlı Devleti dönemi ile ilgili olsun ortaya koyduğu tüm eserlerinde ve icra ettiği konferanslarında bu hususa azami riayet ettiği ve ana düşünce perspektifinin bu doğrultuda şekillendiği göze çarpmaktadır. Peki bu düşüncelerinden dolayı akademik hayatında hiç sıkıntı yaşamadı mı?

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Dr. Reşat Kaynar'ın da ifade ettiği gibi hayatının birçok evresinde, ilmi gerçekleri önemsemeden sadece ideolojik bakış açılarının gölgesinde hareket eden kimseler tarafından gerek özel, gerekse akademik hayatında sekteye uğratılmaya çalışılmıştır.³³⁵ Özellikle, çalışma içerisinde ifade edilen, Üniversitedeki Öğretim Görevlilerinin görevlerinden uzaklaştırmaları esnasında Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a atfedilen suçlama, kendisini derinden yaralamış, sırf bu olayla ilgili ister istemez kendini savunmak mecburiyetinde hissetmiş ve açık sözlülükle düşüncelerini ifade etmiş ve olayın gerçekte bağdaşmadığını ortaya koymuştur.³³⁶

3.2.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Tarih Anlayışını Şekillendiren Düşünceler ve Etkileyen Tarihçiler

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih düşüncesinin şekillenmesinde iki önemli sürecin birbiriyle paralel olarak tesir ettiği gözlemlemektir. Bunlardan biri; lisans eğitimini 1929-1933 yılları arasında (ki bunun son yılı pedagojik staj ve yarıda bırakmak zorunda kaldığı doktora eğitimini ihtiva etmektedir) Fransa'da yapması sebebiyle Batı'da yaşanan tarihsel düşüncedeki gelişim, diğeri ise; Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılın başlarındaki tarihçilikte geçirdiği dönüşümdür.

Batı'da 19. yüzyılın sonlarında yaşanan siyasi gelişmeler tarih yazıcılığında da büyük yenilikler meydana gelmesine sebep olmuştur. Annales Okulunun kurulması

³³⁴ Kaynar, *a.g.m.*, s. 2.

³³⁵ Kaynar, *a.g.m.*, s. 2.

³³⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

öncesinde yaşanan bu dönüşüm, Lucien Febvre (1878-1956) ve March Bloch (1886-1994) tarafından 15 Ocak 1929 tarihinde çıkarılan *Annales Dergisi*, (*Annales d' Histoire Economique et Sociale*) ile bir seviye daha üst noktaya taşınmıştır.³³⁷ Böylece yeni gelişen tarih yazımı aslında yıllardır biriken bilimsel tarih düşüncelerinin bir dışa vurumu olmuştur.

Annales Okulu'nun getirdiği tarih anlayışı; bugünkü bilimsel tarih anlayışının temel düşüncesini oluşturmakta ve bu anlayışa göre tarih, klasik anlayışın yerine disiplinlerarası bir bakış açısı ve karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınmayı zaruri görmektedir.³³⁸ Tarihçilikte yaşanan bu yenilikler *Annales Okulu*'nun etkisi ile tarihsel düşüncenin özgürleşmesini sağlamış ve böylece tarih, bir daha geri dönmek üzere etkileri günümüzde dahi süren uzun bir yolculuğa yelken açmıştır.³³⁹

Batıda tarihsel gelişimin en yoğun olarak yaşandığı dönemde Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Fransa'nın gözde yüksek eğitim kurumlarından biri olan Lyon Üniversitesi'nde tarih lisans eğitimi almak amacıyla bulunmuştur.³⁴⁰ Şüphesiz ki, Batı'nın tarihçilik konusundaki paradigmalarını belirleyen ülkelerden biri konumunda bulunan Fransa'da bulunmak kendisinin tarih eğitimini yerinde öğrenme fırsatı vermesi sebebiyle bulunmaz bir fırsat olmuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih ilmi adına ilk öğrendiği bilgilerin temeli Lyon Üniversitesi'nde, edindiği bilgilerin gelişimi ise doktora eğitimi sırasında kendisine örnek aldığı Sorbonn Üniversitesi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Charles Seignobos (1854-1942) tarafından atılmıştır. Özellikle tarih metodolojisinin gelişiminde Charles Seignobos ve Langlois'in beraber kaleme aldığı ve 1904 yılında basımı yapılan "Tarih Tetkikine Giriş" adlı eser Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih düşüncesinin gelişimi açısından önemli bir yer teşkil etmiştir.³⁴¹

³³⁷ Dönmez, S. Erdem; *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Yazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. 38.

³³⁸ Arı, *a.g.e.*, s. 57.

³³⁹ Dönmez; *a.g.e.*, s. 33.

³⁴⁰ Karal Akgün, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları*, s. 536.

³⁴¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.04.2013 tarihinde yapılan görüşme.

1933 senesinde doktora eğitimini yarıda kesip ülkesine döndükten sonra İstanbul Üniversitesi'nde akademik hayatına başlayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yayımladığı ilk eserlerinde Seignobos'un tarih anlayışının temelini teşkil eden neden nasılcı (araştırmacı) tarih anlayışını tüm yönleriyle görmek mümkündür.³⁴² Bu eserlerinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eleştirme, disiplinlerarası bakış açısı, sebep-sonuç ilişkisine dayandırdığı yorumlamaları önemli bir yer tutmaktadır. Tüm bunların sebep olduğu bilgiye ulaşmak amacıyla sergilediği şüpheci düşüncede, Prof. Dr. Charles Seignobos'un izlerini açıkça görmek mümkündür. Bu düşünceler ışığında Prof. Dr. Charles Seignobos, şüheciliğin tarih araştırmalarındaki önemini "Tarih Tetkiklerine Giriş" adlı eserinde şu sözlerle ifade ettiğini görmekteyiz:

*"Tarihçi, bir müellifin her türlü ifadesine karşı daha önceden emniyetsizlik göstermelidir, çünkü bu ifadelerin yalan yahut yanlış olmadığını bilemez. İfade kendisi için ancak bir zan olabilir. Tenkitçi, şüphe etmek için, vesikaların ifadeleri arasında bir tezat görerek şüpheye mecbur olmağı beklememelidir, işe şüpheyle başlamalıdır. Bir müellifin ifadesi ne olursa olsun o ifade ile, ilmi surette yerleşmiş bir hakikat arasındaki mesafeyi unutmamalı, bu suretle bir ifadeyi tekrar ettiği vakit üzerine aldığı mes'uliyetten tam bir şuuru olunmalıdır."*³⁴³

Prof. Dr. Charles Seignobos'un tarih anlayışının temelini teşkil eden neden nasılcı³⁴⁴ tarih anlayışı onun aynı zamanda şüpheci bir düşünceye sahip olmasını da beraberinde getirmiştir. Bu hususta Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Prof. Dr. Charles Seignobos'un bu özelliğini şu sözleriyle ifade eleştirmektedir:

*"Zeki ve geniş görüşlü bir alim olmakla beraber biraz da septik (şüpheci) olan Fransız müverrihi Seignobos'un tarihi kaynakların tetkikinde muasır tenkid usulü tam olarak tatbik edildiği halde neticelerin ekseriyetle müsbet olmadığını ve bu tetkikler neticesinde kafiye sabit gibi telakki olunan olayların bazen aksi çıktığını söylemesi üzerine Alman alimi Kr. Erslev "tenkidi tetkiklerin neticelerinin çok defa zayıf olması yalnız tarih için değil diğer ilimler için de varid olan bir keyfiyettir. Yalnız bir tetkikin neticesi yanlış olmuşsa onu açıkça kabul ederek doğrusunu bulmak yolunda tekrar çalışmalıdır." demiştir. Hakikaten bu böyledir."*³⁴⁵

Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'a göre şüphecilik, eski zamanlardan itibaren süregelen bir alışkanlıktır ve bu alışkanlık içerisinde insan bir konuda ne kadar bilgili olursa

³⁴² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait İstanbul Üniversitesi Özlük Dosyası.

³⁴³ Langlois, Charles Victor, Seignobos, Charles; *Tarih Tetkikine Giriş*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010, s. 153.

³⁴⁴ Togan, *a.g.e.*, s. 3.

³⁴⁵ Togan, *a.g.e.*, s. 17.

olsun bu hiçbir zaman kafi düzeyde değildir. Bu hususun doğruluğu Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'a göre bazı ilimlerde geçerli olsa da bu tarih ilmini içermez. Bu hususun tarih ilmini kapsamadığını şu sözlerle ifade eder; *"Çünkü tarihin mevzuu olan insanın faaliyeti bizim her gün geçirdiğimiz ve görüp duyduğumuz hayatın kendisidir."*³⁴⁶ Ord. Prof. Zeki Velidi Togan'ın bu açıklamalarından sonra aklımıza şu sorular gelmektedir: Peki ya görmediğimiz ve duymadıklarımız? Tarihteki mevcut vesikalar objektif olarak hazırlandı mı? Tarihçi her olayda tarafsız davranabildi mi? Tüm bu soruları kendimize sormamıza bizi yönelten asıl sebep doğruyu bulmak amacımızın arkasındaki şüpheli düşüncedir. Peki bu şüpheli düşünce içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal nerededir? Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserleri tetkik edildiği vakit bu husus açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Eserlerini ayrıntılı ve derinlemesine³⁴⁷ bir araştırma sonucunda şekillendiren Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın elde ettiği mevcut veriler ışığında her zaman olayları net ifadeler kullanarak açıklığa kavuşturduğu tespit edilmektedir. Bu sebeple Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın şüpheli düşüncesi, sadece doğru bilgiye ulaşmak amacıyla ve düşüncesinin arkasında yatan etmen hocası Prof. Dr. Charles Seignobos olmasına karşın Seignobos kadar baskın bir özellik arz etmemektedir.

19'uncu yüzyılda Batı'daki gelişmeler olanca süratiyle devam ederken, 18'inci yüzyıl sonlarında Selim III devrinde askeri alanda başlayan ve Yayla İmamı Risalesinde 72 madde olarak tespit edilen yenilik hareketleri 19'uncu yüzyılda tüm hızıyla devam etmiştir.³⁴⁸ Bu dönüşüm sadece devletin idari yapısında değil toplumun düşüncesi üzerine de tesir etmiş ve tarih yazıcılığında bilimsel devinimi beraberinde getirmiştir.³⁴⁹ Tarihçilik alanında meydana gelen değişimi Prof. Dr. İlber Ortaylı *"Osmanlı'nın dünyası başkalarının da bulunduğu bir dünyanın içinde anlamaya çalışmak, vakayiname ve rivayetlerin dışında, vesikalara da el atmak, yabancı dildeki tarihleri okumaktır"* sözleriyle ifade etmektedir.³⁵⁰

Bu dönemde Batı'nın Türk tarih yazımına olan etkisi yavaş yavaş da olsa görülmeye başlamış ve bu düşünce akımı 1930'larda Fuad Köprülü'nün eserlerine

³⁴⁶ Togan, *a.g.e.*, s. 16.

³⁴⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁴⁸ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedid)*, s. 29.

³⁴⁹ Dönmez, *a.g.e.*, s. 82.

³⁵⁰ Ortaylı, İlber; *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 15. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 14.

yansımıştır. Bu husus Prof. Dr. İlber Ortaylı tarafından şu sözlerle ifade edilmektedir:

“O (Pirenne) birinci sınıf bir Ortaçağ filoloğu, belge uzmanı (paleograf ve diplomist) olma gibi nitelikler yanında bir sosyologdur ve tarihe bütüncül açıdan da bakmayı bilmektedir. Binlerce sayfa yazan son tarihçilerdir. Bu özellikler bize Türkiye’de Fuad Köprülü’yü anımsatır. Gerçekten 1920’lerden 1940’lara kadar Köprülü Okulu’na mensup tarihçiler H. Pirenne ve Fransız Annales Okulu tarihçilerini daha üniversite sıralarında iken okumuşlardır. Hatta Köprülü’nün Pirenne ve Annales Okulu tarihçilerinin okunması için öğrencilerini ikinci yıl sonunda Fransızca sınava sokturduğu biliniyor. Dolayısıyla Pirenne ve izleyicisi Avrupa tarihi yazarları, bizim ülkemizde çok önceden bilinmekteydiler ve bizdeki modern tarihçiliğin başlangıcından bugüne oluşumunda payı olan tarihçileri bilmekte bu yönden de büyük yarar vardır.”³⁵¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, doktora eğitimini yarıda kesip Türkiye’ye dönmesi üzerine akademik hayatına İstanbul Üniversitesi’nde başladığında yurt dışında yaşadığı yoğun tarih düşüncelerini, Türkiye’de tam manasıyla bulamamış ancak bu ilk dönemde Fuad Köprülü’nün kaleme almış olduğu eserlerinden kısmen istifade etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kendisine örnek aldığı bir diğer meslektaşı ise Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan olmuştur. Özellikle 1950 yılında ilk baskısı yayımlanan *“Tarihte Usul”* adlı eser, özellikle ele aldığı neden nasılcı tarih anlayışı sebebiyle, kişisel tarih anlayışı ile paralellik arz etmiş ve önemli ölçüde istifade ettiği metodoloji eserlerinden biri olmuştur.³⁵² Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserlerine bakıldığında eserleri içerisinde uyguladığı metot ve bazı eserlerindeki milliyetçi söylemlerin Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan’ınki ile paralellik arz ettiği tespit edilmektedir.

İki tarihçi arasındaki bu düşünce birliği, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın milliyetçilik üzerine düşüncelerini *“Devrim ve Laiklik”* adlı makalesinde kaleme aldığı *“Milli Vatan Mefhumu”*, *“Milli Hükümet”* ve *“Milli Siyaset”* adı altında üç başlık altında ifade ettiği tespit edilmektedir.³⁵³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın zihninde

³⁵¹ Ortaylı, İlber; “Kurumların Tarihçisi Henri Pirenne Hakkında”, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, İstanbul, Henri Pirenne, Çev. Şadan Karadeniz, 3. Baskı, İletişim Yayınları, 2002, s. 8.

³⁵² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁵³ Karal, Enver Ziya; *“Devrim ve Laiklik”*, *Atatürk, Din ve Laiklik*, İstanbul, Menteş Matbaası, 1968, s. 26.

oluşturduğu milliyetçilik düşüncesine örnek olması açısından “*Milli Vatan Mefhumu*” adlı bölümde şu sözlerle ifade ettiğini görmekteyiz:

*“İstiklal Savaşı ile Türk milleti, açık ve sarıh bir vatan mefhumuna vardı. Mondros Mütarekesi’nden sonra, Anadolu’da ve Rumeli’de kurulan milli cemiyetler “Müdafa-i Hukuk-ı Milliye” ismini taşımakta idiler. Davaları, milli vatan parçalarının hürriyet ve istiklalini sağlamaktı. Erzurum Kongresi’nin bu milli düşüncüyü ve duyguyu formüllendiren, “Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz” düsturu, aynı zamanda; milli sınırlar dışında, Türk milleti için vatan arama devrinin sona erdiğini ifade etmekteydi. Böylece, dini vatanseverlik devri yerine milli vatanseverlik devri başlamış oldu. Ve vatan mefhumunda teokratik düşünce laik düşünceye yerini terk etti.”*³⁵⁴

Her ne kadar Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yurda dönüp eserlerini ülkesinde kaleme almış olsa da, yurt dışındaki tarihçilik akımlarının yeni kurulan bir devletten çok daha erken ve yoğun bir şekilde yaşanmış olması sebebiyle, tarih düşüncesinin şekillenmesinde etkin ve kapsamlı bir şekilde Batı düşüncesinin tesiri altında kaldığı tespit edilmektedir.

3.2.2. Neden nasılcı Tarih Yazım Metodu

Gişarden’in, tarihte meydana gelen olayların sebep ve sonuçlarının ortaya konulması gerektiği anlayışı içerisinde kaleme aldığı “*İtalya Tarihi*” adlı eser, aynı zamanda sergilemiş olduğu eleştirel bakış açısı ile hem neden nasılcı tarihin yazımının temellerini atmış hem de tarih düşüncesinin gelişiminde önemli bir adım olmuştur.³⁵⁵

XIX’uncu yüzyılda Batı’da neden nasılcı tarih anlayışında önemli gelişmeler yaşanmış, tarih yazıcılığının sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde,³⁵⁶ karşılaştırılmalı yöntemle ve disiplinlerarası bir bakış açısı³⁵⁷ temelinde ele alınması gerektiğine inanan tarihçiler tarafından “*tarih, ilim olma hüviyeti kazanmıştır.*”³⁵⁸

³⁵⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 26.

³⁵⁵ Memiş, *a.g.e.*, s. 51.

³⁵⁶ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 7.

³⁵⁷ Arı, *a.g.e.*, s. 57.

³⁵⁸ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 7.

Tarihe ilim olma hüviyetini kazandıran neden nasılcı tarih anlayışının meydana getirdiği ilerleme, Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan tarafından şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Neden nasılcı tarih usulü” takarrür ettikten sonra tetkik merakı insaniyetin tarihi hayatının tekmil safhalarına yayılmıştır. Ancak kendisinin içtimai hayatını teşkil eden bütün faaliyetleri arasındaki münasebetleri ve bunların pek çeşitli olan sebeplerini göz önünde tutabildikten sonradır ki insaniyet mazisinin nasıl olup bitmiş olduğu meselesine karşı toptan alaka göstermiş ve onu anlayabilmiştir. İnsan kendi tarihini artık, eskiden olduğu gibi tarihçilerin yazdıkları kroniklerden öğrenmekle iktifa etmeyip, bilakis menbalık işini görecektir. Her şeyi bir araya toplamak ve tarihi o esastan öğrenerek ihata eylemek yoluna girmiş ve dolayısıyla Kaynaklar Bilgisi husule gelmiştir.”³⁵⁹

XX'nci yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında Fevre ve Bloch tarafından 15 Ocak 1929 tarihinde çıkarılan Annales Dergisi ise, neden nasılcı tarih anlayışının önemli ölçüde hız kazanmasına sebep olmuş ve tarihin kazanmış olduğu ilim olma hüviyeti artık diğer ülkeleri de etkisi altına almaya başlamıştır.³⁶⁰

Neden nasılcı tarih anlayışı XX'nci yüzyılda Türkiye’de de görülmeye başlamış ve etkileri yıllar geçtikte artmıştır. Prof. Dr. İlber Ortaylı’nın XIX. ve XX. Yüzyılda Batı’da görülen tarih yazımındaki gelişimin 1920’li yıllarda Fuad Köprülü’nün etkisiyle Türkiye’de görülmeye başladığını ifade etmesinin yanında³⁶¹, İstanbul Üniversitesi Öğretim Görevlilerinden Prof. Dr. Zeki Velidi Togan da neden nasılcı tarih yazımının Türkiye’de görülen etkisini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Neden nasılcı, yani hadiselerle karşı her vakit (neden ve nasıl böyle oldu?) sualini vaz ederek araştırmacı, genetique, arapça karşılığı ile de “tekevvüni” usule göre yazılan tarih ise tarihi vakıaları, beşer hayatındaki tekamül safhalarını ve bilhassa onları doğuran sebepleri araştırarak tasvif etmeyi gaye edinir ki, bizim tarihte usul derslerimizde başlıca bahis mevzuu edeceğimiz tarih yazış tarzı budur.”³⁶²

Anlaşılmaktadır ki, 1933 senesinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal yurda dönüp İstanbul Üniversitesi’nde akademik hayatına başladığında Türkiye’de de neden

³⁵⁹ Togan, *a.g.e.*, s. 28.

³⁶⁰ Dönmez, *a.g.e.*, s. 38.

³⁶¹ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 8.

³⁶² Togan, *a.g.e.*, s. 4.

nasılcı tarih yazımının etkileri dönemin tarihçileri tarafından da yavaş yavaş benimsenmeye başlamıştır. Tarihe bilimsel açıdan bakmaya başlayan tarihçiler artık eserlerinde de bu düşüncelerine yer vermişler ve diğer tarihçilere örnek teşkil etmişlerdir.³⁶³

Ord. Prof. Zeki Velidi Togan'ın "*Tarihte Usul*" adlı eserinde kaleme aldığı ve neden nasılcı tarih yazımı ile ilgili yukarıda ifade ettiği düşüncelerin aynısını Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih yazım metodunda da görmek mümkündür. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın makalelerinde ele aldığı hususları hem daha derinleştirmek hem de okuyucusunu düşünmeye sevk etmek amacıyla bu soruları sorduğu tespit edilmektedir. "*Atatürk ve Atatürkçülük*" adlı makalesinde, "*Atatürk İlkeleri Orijinal midir?*"³⁶⁴ ve yine "*Atatürk ve Büyük Zaferin Anlamı*" adlı makalesinde de "*Neden acaba büyük Başkomutan, bu anlatımı ile Büyük Zaferin anlamını gelecek kuşakların incelemelerine ve tarih anlayışlarına bırakmıştır?*"³⁶⁵ diyerek kendisine ve okuyucusuna sorular sormakta ve bu soruların cevabını bulmak için adım adım ilerlemektedir.

Lisans eğitimi ve yarıda bırakmak zorunda kaldığı doktora eğitimi sebebiyle yurt dışında bulunan ve bu düşünceyi yerinde öğrenme imkanı bulan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserleri tetkik edildiğinde neden nasılcı tarih yazımının etkileri yayımlanan ilk eserlerinden itibaren tespit edilmektedir.³⁶⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tetkik edilen tüm eserlerinde varılan bu kanı; üçüncü bölüme adı veren "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Eserlerinin Tetkiki" başlığı altında ele alınmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı dönemindeki eserlerinde de nedennasılcı tarih yazım metodunu izlediği tespit edilmektedir. "*Selim III'ün Hatt-ı Humayunları*" adlı eserde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kendisine sorular sorarak okuyucusunun dikkatini çekmeye ve konuya vukufiyetlerini artırmaya çalıştığı görülmektedir.³⁶⁷ Bunlardan birinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

³⁶³ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁶⁴ Karal, Enver Ziya; *Atatürk ve Devrim*, Ankara, 8. basım, Odtü Yayıncılık, 2003, s. 161.

³⁶⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 137.

³⁶⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁶⁷ Karal, Enver Ziya; *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 29.

“Sonra başında padişahın bulunduğu bir ordunun mağlubiyet mesuliyeti Padişaha raci olacaktı. Mesuliyet ne olabilirdi? Bu sorunun cevabı mağlup ordunun psikolojisine tabi olacak idi. Ancak mağlup bir Serdar Ekrem’in akıbeti ekseriya vazifesinden azil olduğuna göre mağlup bir hükümdarın akıbeti tahttan indirilmek olabilirdi.”³⁶⁸

Tarih anlayışında bilimsel düşüncüyü savunan ve bu sebeple neden nasılcı tarih yazımını kendisine ilke olarak seçen Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu düşüncenin gerekliliklerini oluşturan unsurların tümünü, kaleme aldığı eserlerinde en iyi şekilde kullanmayı da bilmiştir.

Belgeli tarihçilik ve derinlemesine araştırma üzerine düşünceleri

Tarih ilmi ile uğraşan kişilerin ve yazarlarının ana malzemesi kullandıkları kaynaklardır. İnsanların kendileriyle ilgili bırakmış olduğu izler sayesinde ki bugün tarihçilikle ilgili çalışmalarda bulunulabilmektedir. Bu hususta, tarihçiye yardımcı olan en önemli kaynak ise yazılı vesikalardır.³⁶⁹ Kaynakların doğruluğu ve güvenilirliği, birinci el olması, konuları detaylı ya da sistemli vermesi gibi hususlar yazılan tarihi eserin de değerinin bir göstergesidir.

Tarih metodolojisi ve tarihçilik üzerine önemli makaleler kaleme alan Ord. Prof. Enver Ziya Karal bu eserlerinde, tarihin ne olduğunu ve nasıl yazılması gerektiği üzerinde önemle durmuştur. *“Tarih nedir, nasıl yazılır”* adlı makalesinde öncelikle tarihin tarifini yaparak okuyucusunun zihninde genel görüş tarzını belirtmek istemiş ve en kısa tarifi, tarihin genel tarifini ihtiva edeceğini belirtmiştir.³⁷⁰ College de France profesörlerinden Lucien Febvre’nin izahatının kendi düşüncesi ile paralel olduğunu bu tarifi kabul ederek de göstermiştir. Bu tarife göre tarih; *“insan mazisinin ilmidir”*.³⁷¹ Bu düşüncüyü savunduğunu açıklamak için *“Her ilmin gayesi ilmi hakikatleri bulmak olduğuna göre, tarihin de insan mazisini tanıyarak onu yeniden yapmaya çalışarak ulaşmak istediği bir hakikat vardır.”* diyerek Lucien Febvre’nin ileri sürdüğü *“tarih, insan mazisinin ilmidir”*³⁷² fikrinde ulaşılmak istenen nihai sonuç olan tarih ilminin hakikatlerinin ne müspet ilimlerin ne de felsefenin

³⁶⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 29.

³⁶⁹ Halkın, Leon-E; *Tarih Tenkidinin Unsurları*, TTK Yayınları, Ankara, 2. baskı, 2000, s. 17.

³⁷⁰ Karal, Enver Ziya; “Tarih nedir, nasıl yazılır?”, *Tarih Notları, Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yazılar* 1, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1942, s. 3.

³⁷¹ Karal, *a.g.m.*, s. 3.

³⁷² Karal, *a.g.m.*, s. 3.

ortaya koyduğu hakikatlere benzemediğini belirtmektedir. Bu farklılığı müspet ilimlerin ve felsefenin hakikatlere ulaşmada kullandıkları metotlarda; tabiat hadiselerini ve bunların kanunlara uyumluluğu veya uyumsuzluğunun olduğunu, fakat tarihi hakikatin, insanın geçmiş zamanlara ait vak'alarının muhakeme ve mukayese ile izahından elde edilen hakikat olduğunu vurgulamaktadır.³⁷³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal için tarihi hakikatleri bulmanın en önemli vasıtası öncelikle tarihi vak'aları bulmak ve tanımaktır. Vak'aların tarihin temeli olduğunu savunan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, tarihi vak'aları iki gruba ayırmakta, bunlardan ilkinin tarihi vak'anın maddi bir vak'a olduğunu diğerinin ise; tarihi vak'anın bir fikir hadisesi olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu iki çeşit vak'anın birbirlerini bütünülediğini ve birbirlerinden ayrı tutulamayacağı fikrine ışık tutan Ord. Prof. Enver Karal³⁷⁴, tarihi vak'aların geçerliliği ve zaman boyutu içerisindeki şu kanaati tarihin yoktan var edilmediği ve bir gelişmeler bütünü inancının tam manası ile bir kanıtıdır:

“Halbuki son zamanların arkeolojik keşfiyatı Titlive’in Roma’nın ilk kuruluşu hakkındaki izahının tamamen bir efsaneden ibaret olduğunu meydana çıkarmıştır. Bununla beraber bugün efsane mahiyetini alan bu izah yine tarihi vak'a mahiyetini muhafaza edecektir. Çünkü asırlarca insanlar, bunun doğru olduğuna inanmışlardır.”³⁷⁵

Bu açıklama Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihçiliğinin kendi içinde ne kadar tutarlılık gösterdiğini de ortaya koymaktadır. Bu düşüncesinin temellerini tarihin, eski devirlerde insanların doğru ve yanlış düşünüp düşünmediklerini değil, nasıl düşündüklerini aradığı için her düşünce ve inanış tarzının tarihi bir vak'a olduğunu ifade etmektedir. Tümünden gelimci fikriyatında, vesikanın da tarihi vak'aların bıraktığı iz olduğunu belirtmekte ve bu düşüncesini *“Tarih, vesika ile tarihi vak'aya, tarihi vak'a ile de tarihi hakikate ulaşır”* ifadesi ile pekiştirmektedir.³⁷⁶ Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere tarihi hakikate ulaşabilmek için temel gaye öncelikle ulaşılmak istenen hakikatle ilgili vesikaları doğru ve eksiksiz temin edebilmektedir. Bu itibarla Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a göre hiçbir surette vesikasız tarih

³⁷³ Karal, *a.g.m.*, s. 3.

³⁷⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 3.

³⁷⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 4.

³⁷⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 4.

yapılamaz. Bu da Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih anlayışının temelini oluşturan belgeli tarihçilik yaklaşımının bir izahatını teşkil etmektedir.

Bu düşünceler ile, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, *“Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu”* adlı eseri içerisinde ele aldığı tüm hususları, konunun esasını oluşturan etmenlerin Fransa ve Osmanlı Devleti arasında geçmesi sebebiyle Osmanlı arşiv belgeleri temelinde, yerli ve yabancı eserlerin araştırılmasıyla şekillendirmiştir. Bu hususla ilgili olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserinin önsöz kısmında şunları ifade etmektedir:

“Mısır seferi gibi ehemmiyetli bir vak’ada bu vak’anın bütün sıkletini çeken Osmanlı İmparatorluğu’nun, vesikalarına da müracaat edilmeden seferin tam tarihinin yazılamayacağı tabiidir. İşte biz bu etüdümüzde ortaya yeni bir tarihi hakikat atmamakla beraber şimdiye kadar mevcut bir tarihi hakikatin mahiyetini Osmanlı vesikalarının şهادeti ile tespit etmek gibi bir iş yüklenmiş oluyoruz. Mevzumuz yeni değildir. Fakat mevzu üzerinde kullandığımız vesikalar yenidir. Eğer eserimizde bir orijinalite aranırsa bu noktada aramak lazım gelecektir.”³⁷⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin genel özelliği orijinal mahiyette olmasıdır. Eserlerinin bu şekilde değerlendirilmesinin arkasında bulunan sebep ise arşiv malzemelerine verdiği kıymettir. *“Arşiv ve Tarih”* adlı makalesinde bu hususu şu sözlerle ifade etmektedir: *“Vesika, tarihçinin yaşadığı andan çok evvel yaşamış; insanın fikri veya fiziki faaliyetinin, zamanın tahribatından kurtulmuş izidir ki hal ile mazi arasında köprü vazifesi görür.”³⁷⁸* Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu ifadesi ile tarihin hiçbir vakit vesika kullanılmadan yazılamayacağına işaret etmekte ve vesika kullanılmadan maziye yaşatmaya teşebbüs edilebileceğini fakat bunun edebi bir nitelik arz edeceğini vurgulamaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserlerini kaleme alırken bir iki eseri temel almak yerine oldukça zengin bir kaynakça kullanmıştır. Bu kaynak zenginliğinde, muteber gördüğü, güvenilir bulduğu kaynaklardan alıntılar yapmış ve ele aldığı konuları bu şekilde detaylandırmıştır. Kullanmış olduğu bu kaynakları ise hem bilime hizmet etmek hem de gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla kendi eserlerinin sayfa sonlarında ve kaynakçalar bölümünde de ifade etmeyi alışkanlık haline getirmiştir.

³⁷⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 4.

³⁷⁸ Karal, Enver Ziya; “Arşiv ve Tarih”, *Tarih Notları, Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yazılar 1*, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1941, s. 13.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın en önemli özelliği, tarihsel olayların yazımı aşamasından önce yaptığı araştırma safhasında, konu ile ilgili belge ve bilgilerin tümünü temin etmesi ve tarihsel süreç içerisinde adım adım hiçbir ayrıntıyı kaçırmadan ulaşmasıdır. Osmanlı dönemi ile ilgili olarak kaleme aldığı *“Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği”* adlı makalesinin arşiv malzemelerini, 1856 Paris Muahedesi'ni araştırmak amacıyla gittiği Fransa'da eşzamanlı olarak temin etmiştir.³⁷⁹ (EK-2) Yine *“Osmanlı Devleti'nde Ermeniler”* adlı makalesini 1957-1959 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduğu sırada yapmış olduğu arşiv araştırmaları sonucu kaleme almıştır. Keza Osmanlı Tarihi adlı yapıtının 8'inci cildini de Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Stanford Üniversitesi'nde *“Ziyaretçi Profesörlük”* görevini icra ettiği dönemde yaptığı arşiv araştırmaları sonucunda şekillendirmiştir.³⁸⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın belgeli tarihçilik anlayışını bütünleyen diğer bir özelliği ise; kaleme alacağı her bir konuda hiçbir boşluk bırakmadan konuyu derinlemesine incelemesidir. Konu ile ilgili tüm vak'aları en ince ayrıntısına kadar bir dedektif gibi takip etmekte, incelemiş olduğu konuya tesir ettiğine inandığı vakit bunları en ince ayrıntısına kadar açıklayarak eserini neticelendirmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, belgeli tarihçilik anlayışı içerisinde düşünce tarzını ortaya koyarken dikkate almış olduğu diğer bir husus ise, incelemiş olduğu konunun daha sağlam temellerle inşasını sağlamak amacıyla disiplinlerarası bakış açısı ile yabancı basının olaylara bakış açısını tespit etmeye çalışmasıdır.³⁸¹ Çünkü; olayların tam ortasında bulunan bir kimse için etrafında olup bitenlerin tümüne hakim olabilmek neredeyse imkansızdır. Dışarıdan bakıldığında daha geniş bir alana hakim olmak ve bu bakış açısını içerideki bakış açısı ile karşılaştırmak ve beraber değerlendirmek elde edilecek bilginin noksansız ve objektif olması amacıyla yapılabilecek esaslı bir çalışma niteliğindedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın belgeli tarihçilik ve derinlemesine araştırma üzerine düşünceleri gerek arkadaşları gerekse öğrencileri tarafından da her ortamda ifade etmişlerdir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yakın arkadaşlarından Ord. Prof. Reşat

³⁷⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile yapılan 05.01.2012 tarihli görüşme.

³⁸⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile yapılan 05.01.2012 tarihli görüşme.

³⁸¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

Kaynar dostu Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin orijinal nitelik taşıdığını şu sözleri ile ifade etmektedir:

“Onun, yakınçağ tarihimize yaptığı önemli katkı, Tanzimat Dönemi'yle ilgilidir. “Gülhane Hattının İlanı” tarihçilerimiz tarafından çağdaş devlet kurma yolundaki atılımlar açısından incelenmiştir. Karal ise, bu hareketi Osmanlı İmparatorluğunda ilk insan hakları bildirisinin ilanı olarak, bilimsel bir inceleme konusu yapmıştır. Bu konuda incelemelerini derinleştirmiş, Gülhane Hattı ile İnsan Hakları Bildirisi arasındaki ortak esasları göstermiştir.”³⁸²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın öğrencilerinden Tarihçi Doğan Aksan ise, Üniversite Öğrenimi esnasında Hocasının belgeli tarihçilik ve derinlemesine araştırma anlayışı üzerine düşüncelerini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“...Bölümdeki öğrenimimiz sırasında yalnız kimi hocalarımızdan değil başka bölümlerde girdiğimiz derslerin hocalarından da bir ‘üniversite dersinin’ nasıl yapılması gerektiğini öğrenme olanağı bulduk. Bu arada, Devrim Tarihi dersini veren rahmetli Profesör Enver Ziya Karal'ın her konuda, sözünü ettiği olaylarla ilgili belgeleri, kaynakları açıklayışını unutamıyorum...”³⁸³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin, belgeli tarihçilik ve derinlemesine araştırma düşüncesi sebebiyle orijinal mahiyette nitelik kazanması; yurtiçinde kazandığı saygınlığı aynı zamanda yurtdışında da getirmiştir. Dünyada önemli yere sahip birçok tarihçi, bu şükranlıklarını ve tarih araştırmalarında kendilerine gösterdiği yakın ilgiden dolayı eserlerinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a teşekkür etmeyi bir borç bilmişlerdir.³⁸⁴(Bkz. Foto-22, 23, 24)

Sebep-sonuç ilişkisi ve tarihin devamlılığı üzerine düşünceleri

Neden nasılcı tarih yazım metoduna göre; vak'aların sebep-sonuç ilişkisi içerisinde tarihin devamlılık arz ettiği ve hiçbir vak'anın yoktan var edilmediği düşüncesine açıklık getirilerek ele alınması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.³⁸⁵

³⁸² Kaynar, *a.g.m.*, s. 2.

³⁸³ Aksan, Doğan; “Dünden Bugüne Dil-Tarih Kazançlarımız, Umutlarımız,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 2003, s. 286.

³⁸⁴ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁸⁵ Memiş, *a.g.e.*, s. 51.

Burada tarihçiye düşen asıl görev ise olayların arasındaki bağı ortaya çıkartmak için sebepleri ve sonuçları esaslı bir şekilde tespit etmekten geçmektedir.³⁸⁶

Bu sebeple, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın neden nasılcı tarih yazım yönteminde de, tarihin kökeninin olduğu, devamlılık ve süreklilik arz ettiği, ansızın var olmadığı ve bir gelişmeler bütünü olduğu düşüncesi hakimdir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserleri tetkik edildiğinde de bu gerekliliğin yazarın eserlerinde başından sonuna kadar devam eden bir düşünce olduğu açıkça tespit edilmektedir.³⁸⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Devleti dönemi ile ilgili vermiş olduğu eserlerinin kendi içinde sebep-sonuç ilişkisi içerisinde olmasının yanı sıra, eserlere topluca bakıldığında dahi birbirlerini kronolojik olarak takip ettiği ve yine sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, tarihin devamlılık arz ederek ele alındığı tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın *“Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği”*, *“Selim III'ün Hatı Hümayunları”*, *“Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedit)”* ve *“Fransa-Mısır ve Osmanlı”* adlı eserleri tetkik edildiğinde bu eserlerin gerek kendi içinde gerekse birbirlerine sebep-sonuç ilişkisi içerisinde bağlandıkları ve temel teşkil ettikleri açık bir şekilde tespit edilmektedir. Mısır Savaşı'nın sebep ve sonuçlarının Osmanlı Devleti'nde önce askerlik olmak üzere topyekün bir yenilenme hareketine dönüştüğü ve bu karanlık ve geri kalmışlıktan kurtulabilmenin tek çaresi görülen Batı medeniyetinin örnek alınması gerektiği düşüncesi ifade edilmektedir. Bu sebeple Batı Dünyası hakkında ilk intibaların ve malumatların tespit edilmesi amacıyla Batı'nın belli başlı ülkelerine daimi elçiler gönderilmiş ve Osmanlı Devleti mevcut durumundan kurtulmaya çalışmıştır.³⁸⁸

Yine Osmanlı dönemi ile ilgili olarak kaleme aldığı, *“Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları”* adlı eserin geneline bakıldığında; bölüm başlarında tarihin devamlılığı anlayışı içerisinde, konunun muhteviyatının daha iyi kavranması

³⁸⁶ Togan, *a.g.e.*, s. 107.

³⁸⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁸⁸ Tunaya, *a.g.m.*, s. 2.

amacıyla Selim III'den önceki dönemlerdeki mevcut durum ve etkili olan sebeplerin etraflıca ele alındığı tespit edilmektedir.³⁸⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Devleti dönemi ile verilmiş olduğu eserlerinin yanında Türkiye Cumhuriyeti dönemini incelerken de tarihin devamlılığı ilkesini hiçbir zaman aklından çıkarmadığı ve tarihin evrelerini kısımlar halinde işlediği hemen göze çarpmaktadır. Hocanın bundan güttüğü amaç, her bir evrenin öneminin tam manasıyla ve hakkıyla irdelenmesi olmuştur. Çünkü, Ord. Prof. Enver Ziya Karal için Türk Devrim hareketinin her zincirinin ayrı ayrı önemi vardır.³⁹⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, *“Tarihin Devirlere Bölünmesi”* adlı makalesinde *“Tarihte zaman ve mekanı tespit edilen vak’alar arasında öyleleri var ki, neticeleri, cemiyetin yaşayışı ve ilerleyişi üzerinde diğer bütün vak’alardan çok daha mühim bir tesir yapmışa benzerler. İşte bunlara göre fikrin ilerleyişini medeniyetin tekamülünü safhalara ayırmak tarihi, devrelere taksim etmek demektir.”*³⁹¹ şeklindeki izahatından ve tarifinden sonra bunun suni olup gerçeğe tekabül etmediğini ifade etmekte ve *“...çünkü bir bütün teşkil eden vak’alar birbirlerine zincirlenmişlerdir. Bunlardan bir veya birkaç tanesini diğerlerinden tecrid etmek mümkün değildir. Binaenaleyh tarihi devirlere bölmek ancak pratik bakımdan, yani tarih yazmak ve okutmak bakımından mühimdir.”*³⁹² diyerek tarihi, devirlere bölmenin sadece işlevselliği ölçüsünde anlam kazanacağını ifade etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın *“Atatürk’ün tarih üzerine çalışmaları İstiklal Savaşı’mızın kültür alanında devamıdır”*³⁹³ şeklinde nitelemesi tarihin devamlılığına işaret etmesi bakımından ayrıca öneme haizdir. Atatürkçü Düşünce Sistemi'nin dahi iyi anlaşılması amacıyla ayrı ayrı zamanlardaki Türk Devrimi'nin izahatı dahi tümüyle birbiri ile bütünlük arz etmektedir.

Sebep-sonuç ilişkisi içerisinde incelediği her konuyu etki-tepki prensibi ile aydınlatmaya çalışan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, bu düşünce anlayışı

³⁸⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 1,18.

³⁹⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁹¹ Karal, Enver Ziya; “Tarihin Devirlere Bölünmesi”, *Tarih Notları, Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yazılar I*, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1941, s. 9.

³⁹² Karal, *a.g.m.*, s. 10.

³⁹³ Karal, Enver Ziya; “Atatürk’ün Türk Tarih Tezi”, *Atatürkçülük*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1983, s. 157.

içerisinde, incelemiş olduğu konunun bütünlüğünü tam olarak sağlama imkanı bulduğu ve tarihin devamlılığını ortaya koyduğu tespit edilmektedir. Bu sayede, konular birbiri ile tarihsel süreç içerisinde devamlılık arz etmekte, bu da yazımlarında akıcılığı getirmektedir. Bu akıcılık içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kullanmış olduğu sade yazım üslubu ise yazımlarının etkinliğini arttırmaktadır.³⁹⁴

“27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu” adlı makalesinin bir bölümünde tarihi olayların gelişimini sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde sade yazım üslubuyla şu sözlerle ortaya koyduğu tespit edilmektedir:

“Türk anayasası, Fransız ihtilalinin ortaya atmış olduğu insan haklarını kendisine mal etmiş ve siyasi faaliyetler için de çok partili rejime açık kapı bırakmıştır. Biri 1924’de diğeri 1930’da bu hususta denemeler yapılmış ise de, içtimai kültürel ve siyasi inkılaplardan memnun olmayan, siyasi kanaatlerden mahrum ve menfaatçi kimselerin bu partileri doldurarak, inkılabı durdurmak maksadı ile, iktidarı ele almaya heves etmeleri, tek parti rejimini bir müddet için daha gerekli kılmıştır. Kaldı ki 1933’ten sonra, İtalyan faşizmi, Alman nasyonal sosyalizmi, Rus komünizmi ile batı demokrasi ideolojisi arasında şiddetli bir doktrin mücadelesinin başlaması da Türkiye’nin tek parti sistemine bağlı kalmasını gerektiren bir diğer amil olmuştur.”³⁹⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kaleme aldığı eserlerinin yanında idarecilik görevlerinde de tarihin devamlılığına büyük önem verdiği tespit edilmektedir. Çünkü ona göre; tarihin devamlılığın olabilmesi için öncelikle tarihin unsurlarının da kendi içerisinde süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Bilal. N. Şimşir, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın sürekliliğe ve kurumsallaşmaya verdiği önemi şu sözleriyle belirtir; *“Hoca, sürekliliğe büyük önem verir ve Kurum’un”³⁹⁶ bilimsel gelişmesi için bunu gerekli görürdü. Süreklilik, kurumlaşma demektir, ulusları ulus yapan da bir bakıma kökleşen kurumlarıydı.”³⁹⁷*

Bilimsellik ve objektiflik üzerine düşünceleri

19’uncu yüzyılın önemli bir kısmı, bilimsel tarih kavramının en verimli ve etkin olduğu bir süreç olmuştur. Bu yüzyılın son dönemlerinde ise Batı’da özellikle

³⁹⁴ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

³⁹⁵ Karal, Enver Ziya; *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, s. 4.

³⁹⁶ Şimşir, *a.g.m.*, s. 2.

³⁹⁷ Şimşir, *a.g.m.*, s. 2.

Fransız Charles.V.Langlois ve Charles Seignobos'un beraber hazırladıkları "*Introduction to The Study of History*" adı ile İngilizceye ve TTK'nun "Tarih Tetkiklerine Giriş" adı altında Türkçeye çevrilen Fransızca eser ile Alman tarihçi Ernest Bernheim'in 1894 yılında çıkardığı "*Lehrbuch der Historischen Methode*" (Tarih Araştırmaları için El Kitabı) adı altına çıkan kitaplar³⁹⁸ tarihe bilimsel bir hüviyet kazandırmışlardır.³⁹⁹ İfade edilen eserler tetkik edildiğinde tarihe bilimsel esaslarla yaklaşmanın gerekliliği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal da, her türlü araştırmasında uygulamak istediği metodu bilimsel temellere oturtmaya çalışan ve bilimsellikten hiçbir zaman ayrılmadan metodolojisini şekillendiren bir bilim insanıdır. Hayatının her alanında yılmaz takipçisi olduğu Mustafa Kemal Atatürk'ün bilime yüklediği manayı, hayatının mihenk taşlarından biri haline getiren Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün "*Hakiki yol gösterici bilimdir*" veciz sözünü, gerek yurtiçi gerekse yurtdışında katıldığı ve görev aldığı her platformda gururla sergilemiş ve bilimin yılmaz temsilcisi olmuştur.⁴⁰⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün "*Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir*" sözünden anladığı manayı da Atatürk'ün kendi arkasından gelinmesini istemediğini, aksine ilmin arkasından gidilmesini istediğini ifade etmektedir. "*Hangi ilim?*" diye kendine soran Ord. Prof. Enver Ziya Karal buradaki ilimden kastın mistik ilim olmadığını aksine bunun müspet ilim olduğunu özellikle ifade etmektedir.⁴⁰¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihe bilimsel açıdan bakma özelliği tüm arkadaşları tarafından olduğu gibi M. Rauf İnan tarafından da her zaman büyük bir takdirle karşılanmıştır. M. Rauf İnan yakın arkadaşı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın çok yönlü bilimsel özelliklerini şu sözleriyle ifade etmektedir:

³⁹⁸ Yalçın, *a.g.e.*, s. 6.

³⁹⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 7.

⁴⁰⁰ Taner, Haldun; "Enver Ziya Karal," *Milliyet*, 07.02.1982, s. 2.

⁴⁰¹ Akbal, Oktay; "Gittikçe Artan Bir Yalnızlık," *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1982, s. 2.

*“Onun bilimci kişiliğini dersleri, yazıları kitapları dışında özellikle Tarih Kurumu’nun düzenlediği yıllık Atatürk Konferanslarında, konferanslardan birçoğunun sonunda yaptığı açıklamalar, katkılar gösterirdi.”*⁴⁰²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bilimsel tarih anlayışının temeline bakıldığında ise tarihçi için en önemli, olmazsa olmaz düşüncelerden biri olan tarihsel objektiflik kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. Bilimsel objektiflik ile tarihsel objektifliğin birbiri ile tamamen aynı şekilde örtüşmesi dahi tarihsel objektiflik ile bilimsel objektifliğin ortak noktalarının olmadığını savunmak da gerçeğe aykırı bir mahiyet teşkil etmektedir.⁴⁰³ Bu hususta W.H. Walsh, *“bu sıfatla tarihsel düşünüş, kendine has hiçbir özgünlüğe sahip olmayan, ama ilke olarak bilimsel düşünüş niteliğine sahip bir düşünüş olarak görülebilir.”*⁴⁰⁴ ifadelerinde bulunmaktadır. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan’ın *“Tarihte Usul”* adlı eserinde ifade ettiği şu hususlar tarihte tarafsızlık ve objektiflik kavramını en iyi şekilde açıklamaktadır:

*“Bence vekayii tarafsızca öğrenmek tarihçinin mukaddes vazifesidir. Ben Türk tarihi ile, milletlerarası müsabakada geri kalan millete milli bir ruh vererek onu sahili selamete çıkarmak işinde yardım etmek gibi maksatlarla, yahut tarih ilmini sadece sevdiğimden değil; ancak mensup olduğum muhiti ve, vaktim müsait olduğu kadar, tek mil insanıyeti öğrenmek için meşgul oluyorum. Yani, bence tarih gaye değil, ancak mensup olduğum muhiti onunla temaslarda bulunarak birlikte yaşayan muhitleri öğrenmek için bir vasıta. O cihetten bu tarihi herhangi mukaddes emellere hizmet fikriyle tahrif etmem kendimi aldatmak demek olacağı gibi, eserlerimi bana karşı bir güven duyarak okuyan insanları da aldatmak demek olur. 1932 senesinde Ankara’da toplanan ilk Türk Tarih Kongresinde müdafaa ettiğim tez bu idi. Bence hakikat ve hakiki tarih Türk milletinin de işine gelir, diğer milletlerin de işine gelir. Bu cihetten tarih tetkikinde kendilerini ancak, hakiki hakim mevkiinde görece, hislerini ve sempatilerini vazifelerine tabi kılabilen insanlara karşı en samimi bağlılık duyuyorum.”*⁴⁰⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bilimselliğinin temellerini oluşturan en önemli özelliği ise tarihi vak’aları objektif bakış açısı içerisinde tetkik etmesidir. Tarihçiliğin temelini oluşturan metodolojik yaklaşımını ve belli hususlarda kaçınılması gerekli hususları ise şu şekilde belirtmektedir:

⁴⁰² İnan, M. Rauf, “Basında Karal,” *Belleten*, c. XLVI, Sa. 182, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1982, s. 456.

⁴⁰³ Walsh, *a.g.e.*, s. 112.

⁴⁰⁴ Walsh, *a.g.e.*, s. 53.

⁴⁰⁵ Togan, *a.g.e.*, s. 117.

“O, tarihi araştırma neticesinde vak’aları bulur ve onları sıralar. Fakat vak’aları bulmak ve sıralamak onları takdim etmek, kafi değildir. Vak’aların içini de görmek lazımdır. Çünkü vak’a, insanın yaptığı işin görünen kısmıdır. Bu işi yapmak için insanı sürükleyen amiller vardır. İşte tarihçi, bu amilleri bulup meydana çıkarmak mecburiyetindedir. Tarihçinin bu husustaki faaliyeti röntgen mütehassıslarının çalışmasına benzer. Nasıl ki doktor, röntgen ile vücudun iç azalarını görür, onların vaziyetlerinden vücudun hastalığını veya sağlamlığını tayin eder, tarihçi de muhakeme ile vak’aların ruhuna nüfuz etmeğe çalışarak tarihi yapının tarihi hakikat üzerine kurulmasını temine çalışır. Fakat vak’aların ruhuna nüfuz etmek için tarihçinin tarihi vak’aları tevlit eden ruhi sebeplerin heyecanına kapılmaması lazımdır. Tarihi hakikat ancak bu şekilde bitaraf bir muhakeme ile elde edilir.”⁴⁰⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Tarih ilmine objektif açıdan bakışı arkadaşı Haldun Taner tarafından şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Önce “Bir Bilim adamı idi” diye başlamak galiba en doğrusu olacak. Uzmanlık dalı olan tarih alanında olsun, Türkiye’nin toplumsal sorunlarını ele alışında olsun, onun bu bilim adamı titizliği ve objektivizmi hep ilk planda gelirdi...Her konuda lehte aleyhte tüm yanıtları, duygusallığa hiç kapılmadan incelerdi. Sezarın hakkını yediğine hiç rastlamadım. Yargısı büyüklerin, kamu onurunun aleyhine imiş aldırmazdı.”⁴⁰⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu” adlı makalenin “Demokrat Parti İktidarının Kurucularının Hürriyet Anlayışı” adlı bölümünde ifade ettiği şu sözler, zamanında CHP üyesi olmasına rağmen tarihi olayları yorumlamada ve tarih yazımında ne kadar tarafsız davranılması gerektiğini ortaya koyması bakımından önemlidir:

“Demokrat Parti kurucularının 1945’den önce hürriyet yolunda herhangi fikri veya filli bir mücadeleleri bilinmemektedir. 1945’den sonra nutukları ve yazıları ile meclis içinde ve dışında bir demokrasi mücadelesine giriştikleri malumdur. Bu mücadelelerinde savundukları hürriyet davası yukarıda işaret edilen basın, üniversite ve memur çoğunluğunun hürriyet anlayışına uygun idi. Kurucuların iktidara gelmeden önce ve iktidara geçmelerinin ilk sıralarında, bu davalarında samimi olduklarına ihtimal verilebilir. 1950-1953 yılları arasında umumi af ilan etmeleri, devri sabık yaratmayacaklarını taahhüt etmeleri basın kanununda hürriyeti engelleyen

⁴⁰⁶ Karal, *Tarih nedir, nasıl yazılır?*, s. 5.

⁴⁰⁷ Taner, *a.g.e.*, s. 2.

bazı tahditleri kaldırmaları, tenkidlere tahammül göstermeleri, samimiyetleri lehine yorumlanacak olaylardır.”⁴⁰⁸

Yine aynı eserin “İsrafa Dayanan İktisadi Siyaset” adlı bölümünde “İktidar partisinin devrinde hiçbir müspet iş yapılmadığını söylemek insafsızlık olur. Fakat, bu işlerin ne gibi israflara, ıstıraplara ve haksız iktisaplara mal olduğu gözden ırak tutulursa 27 Mayıs İnkılabı hareketinin manası tam olarak kavranamaz.”⁴⁰⁹ demek ve objektif bakış açısının ne anlama geldiğini bir nevi ders olarak ortaya koymaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih araştırmalarında sergilemiş olduğu objektifliği Anayasa Mahkemesi Başkanı Şevket Müftügil ise şu ifadeleri kullanarak belirtmektedir: “Yakın geçmişimizin yanlış ve yalandan uzak biçimde tanımlanmasına ve böylece geleceğimizin dünya olayları içindeki önemli yerini almasına tükenmez bir güç ve eşsiz bir yetenekle çalışan Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın önünde saygı ile eğiliyorum”.⁴¹⁰

Tarihteki olayların karşılaştırılması üzerine düşünceleri

Karşılaştırma yapmak sadece sosyal bilimlerde değil hayatın her anında bireylerin ele aldıkları vakaları değerlendirirken, çözüme ulaşmak amacıyla ister istemez başvurdukları bir yöntemdir. 19’uncu ve 20’nci yüzyıl içerisinde Annales Ekolü’ne mensup tarihçiler, tarihin irdelenmesi ve yazılması esnasında vakaların karşılaştırılmalı olarak ele alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴¹¹

Batı’da bu düşünceler tüm hızıyla devam ederken Türk Tarihinin önemli simalarından Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, karşılaştırma usulünün uygulanması hakkında dikkatli olunması gerektiğini belirtmekte ve bu hususla ilgili olarak konunun önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“Mukayese usulü (method comparative) kaynakların açıklanmasında da geniş mikyasta tatbik edilir. Mesela eski zamanın ve bugünün iptidai kavimleri mukayese edilir. Mesela eski zamanın

⁴⁰⁸ Karal, *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*, s. 7.

⁴⁰⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 7.

⁴¹⁰ Müftügil Şevket; “Karal’ın Ölümü Üzerine Başsağılığı Yazıları”, *Belleten*, sa. 182, c. XLVI, 1982, s. 437.

⁴¹¹ Arı, *a.g.e.*, s. 57.

ve bugünün iptidai kavimleri mukayese edilir; fakat bu mukayeselerden netice çıkarmakta fazla ileri gidilmemelidir. Mesela; H. Le Morgan 1877’de çıkan Ancient Society kitabında müşterek nikahı umumiyetle insanların inkişaf safhalarında geçirmeleri mecburi olan muayyen kültür seviyesinin hususiyetlerinden biri olarak göstermişti. Bunu Marksistler de almışlardı. Sonraki tetkiklerle anlaşıldı ki, bu öyle tamim ve teşmil edilecek bir keyfiyet değilmiş. Umumiyetle herhangi mukayesede görülen tetabuk ve tevafuklardan umumi kaide çıkarmakta asla acele edilmemelidir. Herhalde mukayese usulü yorumlama (interpretation) işinde ancak büyük ihtiyatla tatbik edilmesi icabeden bir usuldür.”⁴¹²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın makaleleri incelendiği vakit Ord. Prof. Zeki Velidi Togan’ın karşılaştırma usulünde ihtiyatlı davranılması ikazlarının büyük ehemmiyetle dikkate alındığı tespit edilmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın neredeyse bütün yapıtlarında tarihte yaşanan olayları birbirleri ile karşılaştırılarak bir sonuca varılmak istendiği gözlemlenmektedir. Bunları ortaya koyarken bazı zamanlarda medeniyetler, bazı zamanlarda iki zaman periyodu, bazı zamanlarda da fikir ve düşünce yapılarının birbirleri ile kıyas edildiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın gerek Osmanlı dönemi gerekse Cumhuriyet dönemi eserlerine baktığımız vakit bu husus ziyadesiyle tespit edilmektedir. “27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu” adlı makalesinde milli ülkü kavramını açıklarken Osmanlı Devleti ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti dönemi şu sözlerle karşılaştırılmıştır:

“Büyük inkılabımız, kendisinden önceki, yenilik hareketlerinin devamı olmakla beraber çeşitli özellikleri ile onlardan ayrılır. Bu özelliklerin başında İmparatorluğun yüksek hayallere dayanan siyasi ideallerin tasfiyesi ve milli bir ülkünün kabul edilmesi gelir. Pan İslamcılığa ve panturancılığa dayanan bir vatan anlamı yerine, milli hudutları ile kayıtlı bir vatan mefhumunun kabul edilmesi, saltanat ve halifeliğe dayanan bir devlet yerine milli hakimiyeti temel sayan bir cumhuriyet idaresinin kurulması, yurt içinde, sınıf, cemaat kavgaları ile yurt dışında emperyalist bir siyaset yerine “yurtta barış, cihanda barış” ilkeleri üzerine kurulu bir dış siyaset benimsenmesi, bu milli ülkünün canlılığını gösteren delillerdir.”⁴¹³

Yine “Atatürk’ü Anlamak” adlı makalesinde Osmanlı dönemindeki idare sisteminin başı olan padişah ile Atatürk’ün arasındaki yönetim anlayışını karşılaştırmalı olarak şu sözlerle ifade etmiştir:

⁴¹² Togan, *a.g.e.*, s. 106.

⁴¹³ Karal, *a.g.m.*, s. 1.

“Doğuda devlet başkanları halk içine çıkmazlardı. Osmanlı padişahları ve halifeler de bu geleneği kısa zamanda benimsediler. Padişahlar genellikle dinsel günlerde, gösterişli bir alay ile camiye giderlerdi. Bunun dışında arada sırada, kendilerini belli etmemek için, kıyafet değiştirerek İstanbul’da gezintiye çıkarlardı. Padişahlar, söz ile ya da yazı ile halka seslenmezlerdi. Bu yüzden halkın onlar üstüne gerçek bir bilgisi yoktu. Padişahın, yeryüzünde Tanrının gölgesi olduğuna ve dokuz evliya gücü taşıdığına inanırlardı. Öylesine inanırlardı ki, ordumuzun yenilmesi, illerimizin düşman eline geçmesi bu inançları sarsmazdı.

Yüzyıllarca sürmüş olan bu Doğu geleneğini Atatürk yıktı. Atatürk; bir halk çocuğu idi. Kişisel üstünlüğü ile devlet başkanlığına değin yükseldiği halde, halkla bağlantısını kesmemişti. Ülkeyi dolaşarak düşüncelerini halk topluluklarına açıklar, halkla tartışırdı. Bunlardan başka lokanta, gazino, park ve plajlara gider, halktan biri gibi vakit geçirirdi.”⁴¹⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk’ün Siyaset Üzerinde Düşünceleri adlı eserinde de; iki alemin medeniyet anlayışları arasındaki farkı karşılaştırma yöntemi ile okuyucusuna şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Doğuda medeniyet her şeyden önce bir ruh işidir. Medeni insan ruhunu tasfiye eden insandır. Bu ise insanı bu dünyaya bağlayan her türlü bağları gevşetmek ve onu Tanrı’ya götüren yolda yükseltmekle mümkündür. Bu düşünce veya inanca göre dünya geçici ve hatta ahrete bir hazırlık devresi olarak kabul edildiğinden onun bütün nimetleri de sahte, yalancı ve aldattıcıdır. Gerçek saadet bu yalancı dünyada değil, fakat ahrettedir. Madem ki bu böyledir, bu dünya nimetlerine bağlanan batı medeniyeti kafir bir düşünce ve duygunun mahsulüdür.”⁴¹⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Türkiye Cumhuriyeti dönemi ilgili verdiği eserlerinin haricinde, Osmanlı dönemi ile ilgili olarak kaleme aldığı eserlerinde de bu düşüncesini kullandığı görülmektedir. *“Selim III’ün Hatt-ı Humayunları Nizam-ı Cedit (1789-1807)”* adlı eserde Osmanlı Devleti’ni yabancı devletlerle şu ifadeleriyle karşılaştırmaktadır:

“Başka memleketlerin esas teşkilatlarında kudretsiz, otoritesiz veya aklından zoru olan prenslerin tahta çıkamayacağı yolunda hükümler vardı. Osmanlı teşkilat ve geleneğinde ise böyle bir hal göz önünde tutulmamıştı. Bu itibarla yarı deli veya deli bir padişah tahta çıkmak hakkını kaybetmez ancak; tahta çıktıktan sonra ulemanın fetvası üzerine tahtan indirilirdi.”⁴¹⁶

⁴¹⁴ Karal, Enver Ziya; “Atatürk’ü Anlamak”, *Atatürk ve Devrim*, Odtü Yayıncılık, 8. basım, 2003, 173.

⁴¹⁵ Karal, Enver Ziya; “Atatürk’ün Siyaset Üzerine Düşünceleri,” *Atatürkçülük*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1983, s. 190.

⁴¹⁶ Karal, *Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları Nizam-ı Cedit (1789-1807)*, s. 3.

Tarihteki olaylara disiplinlerarası bakış üzerine düşünceleri

*“Her şeyi bilmek mümkün değildir. Kendi sınırlarının şuurunda olan tarihçi, yetkisini aşan meselelerle karşılaşacağı vakit açıkça uzmanlara başvuracaktır.”*⁴¹⁷ O uzmanlar ve yardımcı ilimler sayesinde ki bugün Tarih ilminin sınırları her geçen gün daha da genişlemektedir.⁴¹⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın derinlemesine tarih anlayışının temellerini; olayların veya tarihsel süreç içerisinde rol alan şahsiyetlerin tarihsel arka planının oluşturması sebebiyle, Ord. Prof. Enver Ziya Karal da bunların ortaya konması için özel bir gayret göstermiş ve yeri geldiğinde insan Psikolojisinden Felsefeye; Sosyolojiden Coğrafyaya disiplinlerarası bir çalışma yöntemini kendisine düstur edinmiştir.

Beşeri bilimlerde olayların, insan kavramından yoksun bir şekilde açıklanması en önemli eksikliği teşkil etmektedir.⁴¹⁹ Tarihin bu mevcut kısıtlamalarının aşılabilmesinin en etkin yolu ise yardımcı ilimlerin etraflıca kullanılmasıdır. Bu konuda tarihçiye düşen sorumluluk ise, ele aldığı konu hakkında doğru bilgiye ulaşmak amacıyla hangi yardımcı ilimleri kullanması gerektiğini bilmesidir.⁴²⁰ Bu hususta tarihin faydalandığı ilimlerin başında; *Felsefe*⁴²¹, *Sosyoloji*⁴²², *İktisat*⁴²³, *Antropoloji*⁴²⁴, *Sanat Tarihi*, *Coğrafya*,⁴²⁵ *İstatistik*, *Nümismatik*⁴²⁶, *Epigrafi*⁴²⁷, *Antroponomi*⁴²⁸, *Mühürler*, *Şecere*ler, *Takvimler* ve *Yer Adları* gelmektedir.⁴²⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, tüm yardımcı ilimlerden faydalandığı gibi, eser yazımı esnasında incelediği dönemin insanların psikolojik ve sosyolojik durumu üzerinde özellikle açıklamalarda bulunarak o sürecin daha iyi anlaşılmasını,

⁴¹⁷ Halkın, *a.g.e.*, s. 31.

⁴¹⁸ Arı, *a.g.e.*, s. 57.

⁴¹⁹ Arı, *a.g.e.*, s. 57.

⁴²⁰ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 11.

⁴²¹ Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılmasıdır.

⁴²² Toplum Bilimi.

⁴²³ Ekonomi.

⁴²⁴ İnsanın kökenini, evrimini, biyoloji özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim, insan bilimi.

⁴²⁵ Armaları inceleyen bilim dalıdır.

⁴²⁶ Armaları inceleyen bilim dalıdır.

⁴²⁷ Yazıt bilimidir.

⁴²⁸ Şahıs adlarını incelemektir.

⁴²⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 9.

disiplinlerarası bakış açısı ile sağlamıştır. “Atatürk ve Büyük Zaferin Anlamı” adlı makalesinde, “Biz Türkler artık düşmanlarımıza karşı koyabilecek güçte değiliz. Onların isteklerini yerine getirip merhametlerini kazanarak, varlığımızı koruyalım”⁴³⁰ sözleriyle ifade ettiği dönemin koşullarını insan psikolojisine verdiği önem sayesinde gerçekçi bir şekilde dile getirmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sadece Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile ilgili kaleme aldığı eserlerinde değil, Osmanlı dönemi ilgili olarak ele aldığı eserlerinde de disiplinlerarası bakış açısı ile tarihi vak’aları tetkik etmiş ve tarihi hakikatlerin en ince ayrıntısına kadar araştırılmasını sağlamıştır. “Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu” adlı eserinde Mısır’ın coğrafyası, nüfusu, ırkının menşei, sosyolojik özellikleri hakkında ayrıntılı izahatlarda bulunmuştur.⁴³¹

“Selim III’ün Hatt-ı Humayunları” adlı eserinde de Şehzade Selim III’ün tahta çıkmadan önce eğitim amacıyla bulunduğu kafes hayatında yaşadığı sıkıntılı dönemi, psikolojik açıdan incelemiş ve Selim III’ün kaleme aldığı şiirlerini eserine intikal ettirerek dönemin mevcut durumunu en iyi şekilde okuyucusuna şu sözlerle aktarmıştır:

“Hayli demdir ki dönüp külbei ahzane kafes
Bais olup bize bu mertebe ahzane kafes
Nola rahm etse felekler feryadımdan
Oldu bülbül gibi mürği dilime lane kafes”⁴³²

3.2.3. Atatürkçü Düşünce Anlayışı

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Mustafa Kemal Atatürk’ün çizdiği yolun, Türkiye’nin geleceği için en önemli kılavuz olduğuna inanmış, gerek özel gerekse ilmi hayatında, Atatürk devrimini ve ilkelerini ülkenin en ücra yerlerine kadar anlatmak

⁴³⁰ Karal, Enver Ziya; “Atatürk ve Büyük Zaferin Anlamı,” *Atatürk ve Devrim*, Odtü Yayıncılık, 8. baskı, Ankara, 2003, s.140.

⁴³¹ Karal, Enver Ziya; *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları:63, İstanbul, Milli Mecmua Basımevi, 1938, s. 9, 10, 11, 12.

⁴³² Karal, *Selim III’ün Hatt-ı Humayunları*, s. 9.

amacını benimsemiş ve bu yolda herkesin hep beraber yürümesi arzusu içinde hareket etmesini istemiştir.⁴³³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'da Atatürkçü Düşünce Anlayışını kavrayabilmenin ilk aşaması, Mustafa Kemal Atatürk'ü kendi algılayış biçimiyle ele almaktır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, bizim Atatürkçü Düşünce Sistemini nasıl algıladığını öğrenmek amacıyla yapmış olduğumuz araştırma sorusunu yıllar önce kendisine sorduğunu yaptığımız araştırma neticesinde tespit etmiş bulunuyoruz. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, *Atatürk nedir?* sorusuna şu cevabı vermiştir:

“Atatürk ilkin bir araçtır. Bize bir amaç göstermiştir. Atatürk, Türk ulusunu uygarlıkta uygar ulusların düzeyine çıkaralım dediği vakit, amacını göstermiştir... Atatürk bir programdır. Atatürk'ün programı Atatürkçülüktür. Türk Devrimi tarihtir; ama Atatürkçülük veya Atatürk ilkeleri siyasettir. Atatürkçülük, onu benimseyecek olan bir partinin, bir grubun, halde ve gelecekte, izleyeceği yoldur... Atatürk, aynı zamanda bir yöntemdir. Nedir bu yöntem? Devrimci fikirlere bağlılıktır. Atatürkçülük donmuş veya dondurulmuş bir sistem değildir.”⁴³⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'da Atatürkçü Düşünce Anlayışını anlamamanın ikinci aşaması ise yakın çevresinde bulunan arkadaşlarının ve öğrencilerinin onun hakkındaki görüşleri teşkil etmektedir. Bu görüşler vefatının ardından yerli gazetelerde ve Belleten'de yayımlanmıştır;

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'da Atatürk sevdasının başlangıcını şu sözleri ile ifade etmektedir:

“Selim III'ün romantik havasını Hattı Hümayun'larından çıkararak, Balkanlarda küçücükken terk etmeye zorlandığı Balkanların havasını Zarf Paşa'nın anılarında da bularak İstibdat kozası içinde sıkışan Abdülhamit II'yi toplumsal koşullar içinde izleyerek, Osmanlı tarihinin en civcivli zaman tüneline geçer geçmez Atatürk'le karşılaşmıştır.”⁴³⁵

Haldun Taner'in Ord. Prof. Enver Ziya Karal'da Atatürkçü Düşünce tarzının oluşumunun kökleri hakkındaki görüşü ise şu şekildedir:

⁴³³ Karal Akgün, Seçil; “Enver Ziya Karal'ın Ardından”, *Belleten*, sa. 182, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982, s. 455.

⁴³⁴ Türk Tarih Kurumu, *Atatürk'ün Büyük Söylevinin 50. Yılı Semineri (Bildiriler ve Tartışmalar)*, Ankara, Tarih Kurumu Basımevi, 1980, s. 87.

⁴³⁵ Tunaya, *a.g.m.*, s. 2.

“Bana ‘Türkiye’de en bilinçli Atatürkçü kim?’ diye sorsalar, ‘Enver Ziya Karal’dır’ diye cevap veririm. Bu sevgi ve saygının; hatta bu kelimelerin anlatmaya yetmediği büyük bağlılığın kökeninde, büyük kurtarıcıya duyduğu şükran hissi vardı şüphesiz. Ama onu en güçlü Atatürkçü yapan bu değildi. Atatürkçülüğü bilimsel sentezi içinde algılayışı yine müsbet bilimlere özgü bir objektivite dili ile verişinde.”⁴³⁶

Gerçekten de Ord. Prof. Enver Ziya Karal, gerek doğduğu coğrafyanın Ulu Önder ile ortak oluşu; gerekse küçük yaşlarda yaşadığı sıkıntılı hayat süreci sebebiyle bir anlamda ruhsal olarak ulaşmak ve sahip olmak istediği düşünce yapısına daha hayatının en başında hazır olmuştur. Osmanlı Devleti’nin yıkılışı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu arasında yaşadığı zaman süreci, onun, on’lu yaşlarında oluşturmaya çalıştığı benliğinin oluşumu için gerekli olan gıdayı Atatürk’e olan minnettarlığında bulmuştur.

Öğrencisi Prof. Dr. Ergün Aybars ise Hocasının Atatürk’e olan minnettarlığını onun şu sözleri ile ifade etmiştir:

“...Hocamın bizlere bir sözü vardı; ‘Bizim Atatürk’e karşı millet olarak, bir Türk olarak bir vefa borcumuz var, minnet borcumuz var. Bu vatanı o kurtardı, bu ulusu o kurtardı ve günün gençleri olarak bize emanet etti. O yüzden Atatürk’ü anlatmak, Atatürk’ü öğretmek, Türk tarihini öğretmek için köyden bile çağırırsalar, küçücük bir kahveyi açsalar gider orada Atatürk’ü anlatırım. Bu bizim borcumuzdur.’ derdi. Ben bugün hala onun bu öğretilerini devam ettirmeye çalışıyorum. Kızı Seçil Hanım da aynı şekilde devam ettiriyor...”⁴³⁷

Atatürkçü Düşünce Anlayışının Türk toplumuna benimsetilmesi için yapılması gerekenin; bunun ilmi olarak ele alınması ve Atatürk’ün düşüncelerinin bilimsel bir eser halinde gerekli tasnif işlemlerinin yapılarak yayımlanması olduğunun bilinci ile *“Atatürk’ten Düşünceler”* adlı yapıtı yoğun bir çalışma ve uzun süren incelemeler sonucunda hayat bulmuştur.⁴³⁸ Bu değerli eserin yayımlanması ile, kulaktan duyma bilgilerin ortadan kalkması ve Atatürk’ün düşünce ve eylemlerinin herkes tarafından en doğru şekilde anlaşılmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Cumhuriyet Dönemi ile ilgili verdiği eserlerinin temel özelliği; Atatürk ilkelerinin benimsenmesi, eğitimde ilkelere sadık kalacak kuşaklar

⁴³⁶ Taner, *a.g.e.*, s. 2.

⁴³⁷ Keser, *a.g.e.*, s. 124.

⁴³⁸ Tunaya, *a.g.e.*, s. 2.

yetiştirilmesi olmuştur. Bu itibarla Devrimin ve Atatürkçü Düşünce Sisteminin her yönü ile ele alınması ve herkesin anlayabileceği şekilde bunların yaygınlaştırılması ana düşünce kaynağı ve onu hırslandıran bir kuvvet çarpanı haline gelmiştir.⁴³⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, devrimin kimliğini ortaya çıkarmak, bağımsızlık hareketini tüm yurdun dimağlarına yerleştirmek ve az gelişmiş ülkelere ışık tutmak amacıyla birçok eserini milliyetçilik düşüncelerinin etkisi altında kaleme almıştır. Özellikle ilk dönem yazıları, Atatürk'ün Türk Tarih Tezi'ne temel oluşturan görüşler çerçevesindedir. Bunun yanı sıra liseler için hazırlanan “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” adlı ders kitabı Türk milliyetçiliğinin benimsenmesi, sağlam temellere oturtulmasının sağlaması bakımından önem arz etmektedir. “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabının dönemin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından resmi tarih oluşturma gayesi içerisinde, istek üzerine, belirlenen içeriğe uygun olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a hazırlanması ise milliyetçi düşünce açısından ayrıca dikkati değerdir.⁴⁴⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sadece icra ettiği Konferanslarında, yayınladığı makale ve kitaplarında değil; aynı zamanda görev aldığı önemli projelerde de milliyetçilik ruhu içerisinde hareket etmiştir. 1953 yılında Atatürk'ün Selanik'teki evinin restorasyonu görevi kendisine verildiğinde bu görevi kabul etmesinde en büyük payı Ulu Önder'e karşı duyduğu minnettarlığını bir nebze olsun ödeme duygusunun yanında; aynı zamanda Türk Milletine ölümsüz bir eser bırakma gayreti bulunmaktadır.⁴⁴¹ Keza 1960 senesinde Anayasa Komisyonu Başkanlığı görevini kabul etmesinin arkasında yatan ana düşüncesi, millete duyduğu sevgi ve bu sebeple ülkesinin içinde bulunduğu duruma son verilmesine bir nebze olsun yardımda bulunma arzusudur.⁴⁴²

Bu heves, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın sadece iş yaşantısının değil aynı zamanda günlük yaşantısının da bir nevi belirleyicisi konumundadır. Kılık Kıyafetini dahi özenle seçen Ord. Prof. Enver Ziya Karal, zerafetini her zaman belli bir standardın üzerinde tutmuş, Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirlerini örnek alıp

⁴³⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁴⁴⁰ Prof. Dr. Musa Çadircı ile 17.12.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁴⁴¹ Prof. Dr. Musa Çadircı ile 17.12.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁴⁴² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

benimsediği gibi bu hususta da Ulu Önder'i örnek almış ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Sümerbank'ın ürettiği kıyafetleri ve ayakkabıları tercih etmiş ve yerli ürünler kullanmış ve bununla gurur duymuştur.⁴⁴³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1957-1959 senesinde Kaliforniya/ABD'ye gittiğinde çok az İngilizce bilmektedir fakat kısa süre içerisinde yabancı dil kursuna giderek İngilizce öğrenmiş ve Üniversitede ders verecek konuma gelmiştir. Enver Ziya Karal'ın İngilizce öğrenmesindeki tek düşüncesi kişisel gelişimi sağlamak değil; aynı zamanda çocuklarının sınıf arkadaşlarına 10'ar kişilik gruplar halinde evinde verdiği dersler ile Türk tarihini, coğrafyasını ve kültürünü onlara anlatmaktır. Bu sayede de birçok Türk dostu yetiştirmiştir. Eşi Fatma Karal da hazırladığı yöresel yemeklerle eşinin gayretlerine destek olmayı her daim bilmiştir.⁴⁴⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın milliyetçilik duygularını en derinden yaşadığı dönem ise ülkesinden ayrı kaldığı lisans eğitimi amacıyla gittiği Fransa'daki ilk senesidir. Cumhuriyet Bayramı sebebiyle Edirne Lisesi'ndeki arkadaşlarına ve Milli Eğitim Bakanı Vekili Mustafa Necati'ye yazdığı tebrik kartında kullandığı ifadeler bunu ispatlar niteliktedir:

*"Lyon Park Lisesi'nden Enver Ziya'dan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'e; Efendim, felaketler ve ıstıraplar karşısında çelikten bir irade, ölmez bir ümit ile yürüyor, inkılapçılarımızın milletimize kazandırdığı bu güneşli Cumhuriyet gününü kalbimin bütün coşkunluğuyla tebrik ediyorum."*⁴⁴⁵

28 Ekim 1928 günü Cumhuriyet Bayramı ile ilgili olarak not defterine de şu notu düşmüştür; "Yarın millî bayramımız, gurbette millî bayram ne hazin şey."⁴⁴⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, milliyetçilik duygusunu gerek düşünce gerekse eylemleri ile hayatının her alanında yaşamayı ve yaşatmayı bilmiş ve yetiştirdiği sayısız öğrencileri ile günümüzde hala genç kuşaklara ışık tutmaktadır. Öğrencilerinden Prof. Dr. Ünsal Yavuz, hocası Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın milliyetçilik düşüncesi hakkında şu ifadelerde bulunmaktadır:

⁴⁴³ Keser, *a.g.e.*, s. 139. (Prof. Dr. Yavuz Ercan ile 8 Şubat 2008 tarihinde yapılan görüşme.)

⁴⁴⁴ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁴⁴⁵ Şarman, *a.g.e.*, s. 171.

⁴⁴⁶ Şarman, *a.g.e.*, s. 172.

“Hoca’nın milliyetçilik anlayışı körü körüne bir milliyetçilik değildir. O, hem Osmanlı Devleti’nin çöküşünü hem de yeni devletin kuruluşunu yaşamış ve gözlemlemiş biridir. Osmanlı dönemini yok saymadan Cumhuriyetin değerlerine sınıksız bağlı olan bilinçli bir Atatürk milliyetçisidir.”⁴⁴⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın milliyetçilik üzerine düşünceleri din üzerine düşünceleri ile sıkı sıkıya birbirine bağlı ve Mustafa Kemal Atatürk’ün dine bakış açısı ile aynı paralellikte bulunmaktadır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın dini milli bir düşünce içerisinde kabul ettiği İstiklal Savaşı’nın tanımını yaparken *“Türk milletinin kendi namına yaptığı ilk savaş”* olduğunu vurgulaması ve bundan önceki savaşların Ümmet anlayışı içerisinde, Ümmet Devleti’nin bekasını devam ettirmek için yapıldığını belirtmesiyle de anlaşılmaktadır.⁴⁴⁸ Bu düşünce ile Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Türk modernleşmesinde Batı’nın örnek alınması gerektiğini savunmasına karşın din üzerine düşüncelerinin, Batı düşüncesinin etkisinde ancak milliyetçi bakış açısı ile ülkenin kültürel değerlerine sahip çıkılarak, laik düşünce içerisinde şekillendiği tespit edilmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu düşünceleri, *“Biz ilhamlarımızı gökten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk ulusu, bir de Türk milletler tarihinin bin bir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır.”⁴⁴⁹* diye düşüncelerini ifade eden Mustafa Kemal Atatürk’ün düşünceleriyle tamamen aynıdır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın milli düşünce içerisinde şekillenen din üzerine düşüncesi körü körüne kabul ettiği bir düşünce değil, derin araştırmaları sonucunda ulaştığı bir bilgi ve algılayış birikimidir. Bu sebeple Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Batı Dünyası’ndaki Din ve Devlet ilişkisi ile Türkiye’deki Din üzerine düşünce farklılıklarını, yaptığı araştırma sonucunda karşılaştırma yöntemi ile şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Katolik Hristiyanlık’ta Papa ve Kral, ayrı örgütlerdir. Dinde reform hareketlerinden sonra bile kurulan mezheplerde din örgütleri devletten ayrıdır. Bu bakımdan Batı’da din ile devletin ayrılması söz konusu olunca laiklik, devletin kendisini din örgütlerinden kurtarmaktan çok, din etkisinden kurtarması olarak anlaşılmıştır.”

⁴⁴⁷ Prof. Dr. Ünsal Yavuz ile 03.06.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

⁴⁴⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 95.

⁴⁴⁹ Karal, Enver Ziya; “Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri”, *Atatürk ve Devrim*, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2003, s. 59.

Müslümanlık'ta ise iş bu kadar basit değildir. Müslümanlık'ta din ile devlet ayrı ayrı şeyler olmayıp, birbirleri içinde erimiş durumdadır. Devletin başı olan padişah, aynı zamanda halife olma sıfatıyla dinin de başıdır. İslam Devleti'nin Anayasa'sı, eğitim, ahlak ve devletler arası ilişkileri dinseldir.⁴⁵⁰ Türkiye'de ise, dinle devlet adeta şekerin çayın içinde erimesi gibiydi. Eğer çayı devlet kabul ederseniz, şekeri de din, o şekilde olmuştur. Bunların Batı'da benzerleri yoktu. Onun bizim hayatımızda din ve devletin ayrılışı çok daha güç olmuştur.”⁴⁵¹

Osmanlı Devleti döneminde tüm idari yapılanma din temeli üzerine kurulmuştur. Bunlar içerikleri itibari ile dünyevi mahiyettedirler ancak Müslüman olmanın gereklerinden olan iki kural vardır ki bunlar kişiseldir: iman ve ibadet. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne sadece bu iki kuralın miras kaldığını özellikle belirtmektedir. Diğer tüm müesseselerin yerine yenileri getirilmiştir ancak bunlar baki kalmıştır.⁴⁵² Ord. Prof. Enver Ziya Karal için bu iki hususun korunması önem arz etmektedir. Burada aklımıza şu sorular gelmektedir. Peki bu iki kuralı koruyacak bir denetim sistemi var mıdır? Bu sistem var ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal bu sistemi nasıl algılamaktadır? Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a göre bu kuralları koruyacak denetim sistemi laik düşüncedir ve ona göre laiklik sadece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması değil *“akıl ile vicdan hürriyetidir.”* Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu düşüncesini ise şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Böyle bir anlayış bizi akli düşünce ile dini düşüncenin beraber, yan yana yaşayabileceği kanaatine de sevk eder. Aklın çözemediği, insan ve kainat ötesi sırlar hakkında vicdan, hükmünü verir.”⁴⁵³ Hiç kimse, kimseye, benim düşündüğüm gibi düşünmeye benim inandığım gibi inanmaya mecbursun diyemez.⁴⁵⁴ Muhakkak olan bir şey varsa o da, her yerde hazır ve nazır olan Allah dimağımızda olduğu kadar vicdanımızda da vardır ve her insan Allah'ı kendi iç aleminde, nasibi derecesinde duyar.”⁴⁵⁵

Sonuç olarak; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kişilik özellikleri ve tarih anlayışının birbirini bütünlendiği ve gerek yerli gerekse yabancı ilim insanları tarafından da aynı düşüncenin paylaşıldığı tespit edilmektedir. Bu düşünce ile, kişilik özelliklerini ve Tarih anlayışını bilimsel düşünce içerisinde sentezleyen Ord. Prof. Enver Ziya

⁴⁵⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 58.

⁴⁵¹ Karal, Enver Ziya; “Atatürk ve Atatürkçülük” *Atatürk ve Devrim*, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 2003, s. 158.

⁴⁵² Karal, *a.g.e.*, s. 93.

⁴⁵³ Karal, Enver Ziya; “Devrim ve Laiklik”, *Atatürk, Din ve Laiklik*, İstanbul, Menteş Matbaası, 1968, s. 23.

⁴⁵⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 24

⁴⁵⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 30.

Karal'ın gerek Osmanlı gerekse Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile ilgili olarak kaleme aldığı eserlerinin tetkiki sonrasında neden nasılcı tarih yazımını kendisine ilke edindiğini söylemek mümkündür.

4. ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL’IN ESERLERİNİN TETKİKİ

4.1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Tarih Yazım Metoduna Yardımcı Olarak Kullandığı Usuller

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih anlayışını kaleme alırken bazı yardımcı usuller kullandığı tespit edilmiştir. Bu hususların izah edilmesinin Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserlerini tetkik ederken önemli bir kılavuz olacağı kanaatindeyiz. Bu sebeple ifade edilen düşünceler eserleri içerisinde tespit edilen örneklerle izah edilecektir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserini kaleme alırken ihtiyaç duyduğu noktalarda metin içinde değil metin sonunda dipnot kullanma metodu ile atıfta bulunarak kullandığı kaynakları belirttiği tespit edilmiştir. Metin sonunda verdiği dipnotlarda; bazen bir kelimeyi, bazen bir ismi, bazen bir olayı, bazen bir kısaltmayı, bazen de metin içinde kullanılan bir kelimeyi açıkladığı tespit edilmektedir.

“Atatürk’ü Hatırlamak” adlı makalesinde *“Aziz kardeşim Hürriyet ilan edildiği günlerde bilmem nerede nutuk söylemeye kalkıp da iki şaklak üzerine kürsüden inen...”*⁴⁵⁶ diye devam eden cümlesinde *“şaklak”* kelimesinin ne anlama geldiğini verdiği dipnotta *“alkış”*⁴⁵⁷ şeklinde ifade ederek kelimenin herkes tarafından doğru bir şekilde anlaşılmasının gerekliliğini hissetmiştir. *“Atatürk’ün Asker Kişiliği”* adlı makalesinde; *“Bizim Cemiyetimiz, sanıldığı gibi çok paraya muhtaç değildir.”*⁴⁵⁸ diyerek Mustafa Kemal Atatürk’ten alıntı yaptığı sözleri üzerine *“Cemiyetimiz”* kelimesinin açıklamasını dipnot vererek, *“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”*⁴⁵⁹ şeklinde belirttiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bazı zamanlarda da verdiği dipnotlarda kendi eserlerine atıfta bulunmuştur. *“Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri”* adlı makalesinde Mustafa Kemal Atatürk’ün aşağıda ifade edilen sözünü makalesine

⁴⁵⁶ Karal, Enver Ziya; “Atatürk’ü Hatırlamak Unutulmuş Belgeler”, *Atatürk ve Devrim*, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 2003, s. 193.

⁴⁵⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 193.

⁴⁵⁸ Karal, Enver Ziya; “Atatürk’ün Asker Kişiliği” *Atatürk ve Devrim*, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 2003, s. 12.

⁴⁵⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 12.

intikal ettirmeyi müteakip verdiği dipnotta kendi eseri olan *“Atatürk’ten Düşünceler”* adlı eserine atıfta bulunmuştur:

*“...Türk ulusunun son yıllarda gösterdiği harikaların, yaptığı siyasal ve toplumsal inkılapların gerçek sahibi kendisidir. Ulusumuzda bu istidat ve olgunluk olmasa idi, onu yaratmaya hiçbir güç yeterli olamazdı. Bir ulus bir sosyal toplum, bir ferdin gayret ve çalışmalarıyla bir adım bile atamaz.”*⁴⁶⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserlerinde çoğu zaman da ünlü tarihçilerin, düşünürlerin ve liderlerin sözlerine yer vermiştir. Bu kişilerin sözlerini eserlerine bütünüyle alarak anlam kaybına yol açmasını önlemiş, ifadelerini açıklamadan önce isimlerini zikretmiş ve bazı eserlerinin metin sonunda dipnot vererek biyografik bilgilerini ifade etmiştir. *“Selim III’ün Hattı Hümayunları (Nizam-ı Cedit)”* adlı eserde *“Reisülküttap Ebu Bekir Ratıf Efendi,”*⁴⁶¹ *“Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu”* adlı eserinde ise Fransa’nın İstanbul Maslahatgüzarı *“Ruffin”*⁴⁶² hakkında bu bilgilere rastlanmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sadece yerli düşünürlerin değil yabancı tarihçi ve düşünürlerin de ifadelerini eserlerine intikal ettirmiştir. Örneğin, *“Atatürk ve Kadın Sorunu”* adlı makalesinde Buda’nın düşüncesine *“Buda’ya göre dünyamızda huzursuzluk nedeni, acı çekmemizden ileri gelmektedir. Acılarımızın kaynağı da duygularımızı yatıştırmak için harcadığımız emeklerdir”* sözleriyle yer vermektedir.⁴⁶³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserlerinde bazı zamanlarda da efsaneler ve mitolojik hadiseler yer vermiş ve onların yardımı ile eserlerini şekillendirmiştir. *“Atatürk ve Kadın Sorunu”* adlı makalesinde erkeğin tarihten gelen üstünlüğünü şu sözleriyle ifade etmek istemiştir.

“Erkeğin vücut yapısı ve fizik gücü bakımından kadına bir üstünlük gösterdiği için mitoloji artığı olan bir kısım hikayelerimizde bile, Kaf Dağı’nda devlerin adlinde esir olan güzel kızı kurtaran

⁴⁶⁰ Karal, Enver Ziya; “Atatürk’ün Türk Devriminin Özellikleri” *Atatürk ve Devrim*, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 2003, s. 52.

⁴⁶¹ Karal, *Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları Nizam-ı Cedit*, s. 168.

⁴⁶² Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, s. 66.

⁴⁶³ Karal, “Atatürk ve Kadın Sorunu”, *Atatürk ve Devrim*, 8. Baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 2003, s. 122.

erkektir. Bunun gibi kel olduğu halde, zekasını da kullanmak suretiyle Padişah'ın sarayına girip onun kızı ile evlenen, Keloğlandır”⁴⁶⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserini kaleme alırken zaman zaman başvurduğu yöntemlerden birisi de çeşitli benzetmelerle konuyu ele almasıdır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bir çok eserinde kullandığı bu yöntem sayesinde olayların birbiri ile ilişkilendirilerek daha kolay anlaşılmasını sağladığı tespit edilmektedir. Bu benzetmeler içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Türkçe'ye ne kadar hakim olduğunu da ayrıca görmekteyiz. Bunlardan; *“Devrim ve Laiklik”* adlı makalesinde de heykeltraşın meydana getirdiği eser ile Tük İnkılabının oluşumu arasında benzetme yöntemiyle ele aldığı konuya şu sözlerle açıklık getirmiştir:

*“Nasıl bir heykeltraş, tunçtan ve mermerden yapmaya karar verdiği eserinde son şeklini, çalışmasının başında görmüyor ve göremiyorsa; Türk milleti de; inkılabının bütününü; başında yalnız yaratma, bir yeniye varma suretinde duymuş, ve şekil meydana geldikçe, onu ruhundaki modele mutabık görerek memnun olmuş ve tatmin edilmiştir...”*⁴⁶⁵

“Atatürk ve Kadın Sorunu” adlı makalesinde de benzetme yöntemini kadının tarifini şu şekilde yaparak belirtmektedir: *“...hatta bir gün, hiç tanımadığımız, ilk kez gördüğümüz bir kadına tutuluruz ve o bizim sevgilimiz olur. Ona kalbimizi bile dar görür, yalnız bize ait olmayan dünyayı bağışlamaya kalkarız. Kendi hareketimizi, ışığımızı yetersiz bulur, güneşe ve aya benzetiriz.”*⁴⁶⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih yazımında dikkati çeken diğer bir özelliği de belirli olayların özel sebeplerini veya olayla ilgili açıklanması gereken hususları listeleme şeklinde ifade etmesidir. *“Atatürk'ün Türk Tarih Tezi”* adlı makalesinde Atatürk için ; *“...Onun yıllardan beri aydınlatılmasını gerekli bulunduğu belli başlı tarih meseleleri şunlardır”* diyerek bu hususları şu şekilde listelemektedir:

1. *“Türkiye'nin en eski yerli halkı kimlerdir?”*
2. *Türkiye'de ilk medeniyet nasıl kurulmuş veya kimler tarafından getirilmiştir?*
3. *Türkiye'nin cihan tarihinde ve dünya medeniyetinde yeri nedir?*
4. *Türklerin bir aşiret olarak Anadolu'da devlet kurmaları bir tarih efsanesidir. Şu halde bu devletin kuruluşu için başka bir izah bulmak lazımdır.*

⁴⁶⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 122.

⁴⁶⁵ Karal, *Devrim ve Laiklik*, s. 25.

⁴⁶⁶ Karal, *Atatürk ve Kadın Sorunu*, s. 121.

5. *İslam tarihinin gerçek hüviyeti nedir? Türklerin İslam tarihinde yeri ne olmuştur?*⁴⁶⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Osmanlı dönemi ile ilgili olarak kaleme aldığı eserlerinde de listeleme yöntemi ile elde ettiği çıkarımları ifade etmiştir. “*Selim III’ün Hat-ı Humayunları Nizam-ı Cedid*” adlı eserinde Selim III’ün askeri alandaki ıslahat metodu ile ilgili olarak şu ifadelerde bulunmaktadır:

“...taşındıkları esas düşünceye göre onları üç kısımda toplamak mümkündür:

- 1- *Yeniçeri Ocağını ve diğer ocakları, Kanuni Sultan Süleyman devrindeki kanunlara göre ıslah etmek.*
- 2- *Yeniçeri Ocağı ile diğer ocaklara Frenk eğitim ve öğretimini ve silahlarını kabul ettirmek.*
- 3- *Yeniçeri Ocağı kaldırılamayacağından ve tam olarak ıslah edilemeyeceğinden, bu ocağın dışında yeniden “Frenk” orduları esaslarına göre yeni bir ordu kurmak.*⁴⁶⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih yazımında dikkati çeken diğer bir husus da makalelerinde yer verdiği olayların tarihlerinde sadece yıl veya sadece gün, ay, yıl gibi bir standartlığa gitmemiş olmasıdır. “*Atatürk’ün Türk Tarih Tezi*” adlı makalesinde, “1937’de toplanan İkinci Türk Tarih Kongresi’nde tarih tezimiz yabancı ilim adamlarının da tetkikine arz edildi”,⁴⁶⁹ yine “*Atatürk’ü Hatırlamak Unutulmuş Belgeler*” adlı makalesinde, “*Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından bir yıl kadar önce (20 Eylül 1917), 7’nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal, Sadrazam Talat Paşa’ya memleketin ve ordunun içinde bulunduğu genel durumu belirten bir rapor gönderdi*”⁴⁷⁰ şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

4.2. Dil Ve Üslubu

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın çocuk yaşlardan itibaren yatılı eğitim görmesi sebebiyle ailesinden ayrı olması, ailesinin sade yaşam tarzı ve çocuk yaşlarda yaşamış olduğu sıkıntılı süreç kişilik yapısının mütevazı, sade ve gösterişten uzak bir hal almasını sağlamış,⁴⁷¹ bu durum da kaleme almış olduğu makalelerine ve eserlerine yansımıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın yazılarında, giriş

⁴⁶⁷ Karal, *Atatürk’ün Türk Tarih Tezi*, s. 103.

⁴⁶⁸ Karal, *Selim III’ün Hatt-ı Humayunları Nizam-ı Cedid*, s. 36, 37.

⁴⁶⁹ Karal, *Atatürk’ün Türk Tarih Tezi*, s. 107.

⁴⁷⁰ Karal, *Atatürk’ü Hatırlamak Unutulmuş Belgeler*, s. 185.

⁴⁷¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

bölümünden sonuç bölümüne kadar sade ve ağdasız bir dil, akıcı ve açık ifadeler kullanmaya özen gösterdiği, makalelerinde Türkçe kelimeler kullandığı, Arapça ve Farsça kelimelerden uzak durduğu ve eserlerine isim verirken de her zaman Türkçe kelimeleri tercih ettiği görülmektedir. Burada bir tespit yapacak olursak, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın sade bir dil kullanmasının en önemli sebebi olarak, devrimin amacının tüm halk tarafından anlaşılmasını sağlamak olduğu açıkça tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bir tarihçi olarak disiplinlerarası bakış açısı ile Türk dilinin gelişimi için de değerli katkılarda bulunmuştur. “*Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu (Tarih Açısından Bir Açıklama)*” adlı makalesinde, bir tarihçi olarak dilin bir ülkenin ilim hayatının gelişimi için ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu şu ifadelerle işaret etmektedir:

“Türkiye tarihinde dil sorunu, anlamını Türkçenin bağımsız, ulusal ve uygar bir dil durumuna getirilmesi için yapılmış ve yapılmakta olan çalışmalarda bulur. Başka bir deyimle konuşma dilinin yabancı etkenlerden kurtarılması, ulusal bir edebiyatın meydana getirilmesi ve Türkçenin ilim dili düzeyine yükseltilmesi basamaklarındaki tırmanışları kapsar.”⁴⁷²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal makalesinin önsözünün devamında bir tarihçi olarak Türk dilinin gelişimi için o ana kadar ihmal edilen bir boşluğu doldurma gayesini disiplinlerarası bakış açısı ile şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Türk dili sorunu üzerine, bu denli yoğun yayınlar dizisine, dilci olmayan bir yazarın bir makale ile katılması şaşırtıcı görülebilir, bu nedenle şu kısa açıklamanın yapılmasına gerek görülmüştür: Türk dil sorunu genellikle edebiyat ile ilgisi yönünden ele alınmıştır. Türkiye Tarihinin seyrine paralel olarak Türkçenin geçirmiş olduğu değişimlerde, iç ve dış tarihsel etkenlerin gösterilmesine gereği kadar önem verilmemiştir.”⁴⁷³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserlerinde kendi üslubundan hiç bahsetmemiş, ele aldığı konunun bütünselliğini; giriş, gelişme ve sonuç bölümü içerisinde kaleme alarak sağlamıştır. Giriş bölümünde çoğunlukla makalesinin kilit unsuru olan kelimeleri veya kavramları açıkladığı tespit edilmektedir.

⁴⁷² Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu (Tarih Açısından Bir Açıklama, **Kültür Bakanlığı Ankara İl Halk Kütüphanesi**, Devlet Nüshası, Kayıt No: 153870, Ankara, 30 Haziran 1978, s. 7.

⁴⁷³ Karal, **a.g.m.**, s. 8.

“Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri” adlı makalesinde kilit önem arz eden “devrim” kelimesi üzerine ünlü tarihçi ve düşünürlerin tanımlamalarıyla bu kavramı açıklamak istemiştir. Örnek verdiği tanımlamalardan büyük Türk Sosyoloğu Ziya Gökalp’in ki şu şekildedir:

“Devrim, bir toplumda yavaş yavaş hareket eden bilinçsiz gelişimin birdenbire ve bir hamle ile bilinçli hale gelmesinden başka bir şey değildir. Devrimin amacı cansız gelenekleri yıkmak, bütün değerleri ve kudreti canlı kavramlar üzerine toplamaktır.”⁴⁷⁴

Devrim üzerine tanımlamasını sadece bir düşünürün söyledikleri üzerine inşa etmemiş, Fransız Devrim Tarihi’ni okutmuş ve bu tarih üzerine dört ciltlik bir yapıt yayımlamış olan Alber Mathiez’in devrim tanımına da makalesinde *“Gerçek devrimler, siyasal biçimleri ve hükümet adamlarını değiştirmekle yetinmezler, örgütleri değiştirirler ve mülkiyeti kaydırırlar. Büyük devrimler, beklenmeyen bazı hallerin etkisiyle, patlak verecekleri ana kadar, uzun müddet görünmeyen bir hazırlık devresi geçirirler”⁴⁷⁵* sözleriyle yer vermiştir. Bir sosyolog ve bir tarihçinin yaptıkları bu tanımlamalarına Alman düşünürlerinden Von Astar’ın şu tanımlamasını da eklemiştir:

“Gerçek bir devrim zorla bir devlet anayasasının ortadan kaldırılması demektir. Devrim, toplum bilincinde esas itibarıyla “yeni” bir şeyin kavranmasıdır. Devrimin iki amacı vardır. Siyasal fikirleri değiştirmek, yeni bir güç dengesi kurmak. Devrim, var olan geleneği parçalar. Bunun yerine yeni bir fikir dünyasının kuvvetli duygularını, canlı sürükleyişlerini ve yeni coşkunculuklarını getirir ki, gelecek toplumun duygularını, iradesini düzenleyen “gelenek”in gelişmesine yol açar. Yeni duyguları bulan, düşünen, onlardan bir sistem yapan filozoflardan ibaret bir nesil, bu fikirleri yayınlayacak kudrette aydın bir sınıf böyle bir gelişimin zorunlu koşullarındandır.”⁴⁷⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu türlü derinlemesine araştırması sonrasında, makalesinde anahtar görevi olan kavramların açıklamasını farklı düşünceler ışığında sistematize etmiş ve okuyucusunun düşünce yapısını kendisinininki ile paralel kılmıştır. Böylece okuyucusu ile kendisini aynı düşünce içinde buluşturmuş ve kavram kargaşasının yaşanmasını engellemiş olduğunu tespit etmekteyiz.

⁴⁷⁴ Karal, *Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri*, s. 45.

⁴⁷⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 45.

⁴⁷⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 46.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın makalelerinde, diğer toplumları, kişileri, kurumları veya dinleri aşağılayıcı, onları hakir görücü ifadelerle rastlanmamış ancak bazı zamanlarda milliyetçi duygularının tesiri ile kızgınlıklarda ve serzenişlerde bulunduğu tespit edilmiştir. *“Atatürk ve Büyük Zaferin”* anlamı adlı makalesinde alıntı yaptığı *“Orient News”* adlı gazetede çıkan şu yazı karşısında kızgınlığını gizleyememiş ve *“Türk ulusunun varlığına kastetmiş olan bir devletin gazetelerinin Mustafa Kemal'in yönettiği ve temsil etmekte bulunduğu Türk Kurtuluş Savaşı hakkında böyle ters düşüncelere saplanmış olmasında şaşılacak yan, olsa olsa bilgisizliktir, sapkınlıktır.”*⁴⁷⁷ demiştir.

*“Mustafa Kemal için üç yol vardır. Birincisi, İstanbul Hükümetine teslim olmak; ikincisi, kaçmak; üçüncüsü de harp ederek yine kaçmaktır. Eğer teslim olursa, ki bundan daha namuslu bir harekette bulunamaz, kayıtsız ve şartsız teslim olmalıdır. Bu, son takdirde onun meydana çıkması ve hükümete “işte geldim, bütün paslı silahlarımı bir tarafa bıraktım. Bir mecnun gibi ifayı vazife ettim. Tarz-ı hareketim nazarınızda bir cinayet teşkil ediyor; bu cinayetin cezasını çekmeye hazırım demesi gerekir.”*⁴⁷⁸

4.3. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Eserlerinin Tetkikinde İzlenecek Yöntem

Tarih, vak'aların tetkik edilmesi ve tetkikler sonucunda elde edilen bilgilerin düzgün ve işlevsel olarak tasnif edilmesi ana düşüncesi üzerine inşa edilmektedir. Bu tetkiklerin gerçekçi bir şekilde yapılabilmesinin en önemli adımı ise vak'aların doğru bir şekilde analiz edilmesi oluşturmaktadır. Ch. V. Langlois ve Ch. Seignobos, *“Tarih Tetkiklerine Giriş”* adlı eserlerinde tetkik ve analiz arasındaki bağlantıyı şu şekilde belirtmektedirler:

*“Vakıaları müşahade etmek yahut toplamak, cümleleri tasavvur etmek, kelimeleri yazmak, birbirinden ayrı olan bu işlerin hepsi aynı düzgünlükle yapılmış olmayabilir. Şu halde müellifin bu çalışma mahsulünü analiz ederek hangi işlerin düzgün olmadıklarını ayırt etmek ve onların neticelerini kabul etmemek lazımdır. Bu suretle, tenkit için analiz lüzumlu bir şeydir, her türlü tenkit bir analiz ile başlar.”*⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Karal, Enver Ziya; “Atatürk ve Büyük Zaferin Anlamı” *Atatürk ve Devrim*, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 2003, s. 143.

⁴⁷⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 143.

⁴⁷⁹ Langlois, Seignobos, *a.g.e.*, s. 137.

Eserlerin ayrıntılı analiz edilmeleri doğru bir tetkikin en önemli gereklerinden bir tanesidir. Yüzeysel olarak yapılan tetkikler sadece eseri tetkik edenin zararına değil aynı zamanda eseri meydana getiren kişinin de hakkının verilmemesine sebep olur. *“Tarihçi her vesikayı tamamı tamamına analiz ederek işe başlamalıdır. Bir metnin analiz edilmesi her kelimenin manasını kararlaştırmak, metni yazmış olan kimsenin gerçekten düşüncesini meydana çıkarmaktır.”*⁴⁸⁰ Bu düşünce her zaman akılda bulundurulmalı ve tarihçi her şeyden evvel eline aldığı vesikanın vermek istediği düşüncenin onu kaleme almış olan kişiye ait olduğunun bilincinde olmalıdır. Bu bilinç ile ele alınan metin için yapılacak en iyi hareket tarzı ise metinden neler elde edileceği değil metni en başta en iyi şekilde anlamaktır.⁴⁸¹ Bu sebeple Langlois ve Seignobos’un eserlerinde belirttikleri şu husus daima akılda tutulmalıdır; *“analiz, yalnız metnin umumi manasını değil, imkan olduğu derecede, müellifin maksadını ve tasavvurunu da göstermelidir. Müellifin düşüncesinin tamamını meydana çıkaracak gibi görünen tabirleri harfi harfine yazmak iyi olur.”*⁴⁸² Bu sebeple Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserlerinin tetkikinde eserleri içerisindeki görüşlerinin bir kısmı harfi harfine alınarak yazarın o andaki duygu ve düşünceleri, kullandığı kelimelerin ahengi ve üslubunda herhangi bir eksilmeye fırsat verilmemeye çalışılmıştır. Bu düşünce ile Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın da hocası Prof. Dr. Charles Seignobos’un izinden gittiği ve eserlerini kaleme alırken aynı yöntemi kullandığı dikkati çekmektedir.

Eserlerin tetkikinde analizden sonraki en önemli aşama tetkik edilen eserin doğruluğunun tetkikidir. Doğruluğun temelini ise objektiflik oluşturmaktadır. Prof. Dr. Mübahat Küçüköğlu, *“Tarih Araştırmalarında Usul”* adlı eserinde, eserlerin tetkikleri yapılırken doğruluğunun tespiti için o dönemle ilgili yazılmış önemli eserlerle kıyaslanması gerektiğini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Eserlerin tenkidinde kaynak değeri araştırılan eserdeki olaylar, anlatış şekli farklı olmakla birlikte, o devrin tanınan diğer kaynaklarına uyuyorsa, eserde verilen bilgilerin güvenilirliğinden şüphe edilmez. Fakat, diğer eserlerde bulunmayan bazı olaylara yer verilmiş, yahut da bunun

⁴⁸⁰ Langlois, Seignobos, *a.g.e.*, s. 139.

⁴⁸¹ Langlois, Seignobos, *a.g.e.*, s. 140.

⁴⁸² Langlois, Seignobos, *a.g.e.*, s. 141.

*tam aksi yapılarak, tamamen ihmal edilmişse bunun sebeplerinin araştırılmasına ihtiyaç duyulur.*⁴⁸³

Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu'nun bu sözlerinin doğruluğu şüphe götürmez ancak Halkın, *"Tarih Tenkidinin Unsurları"* adlı eserinde; objektiflik ve tarihi gerçeklik üzerine kaleme almış olduğu düşüncesinde objektifliğin en üst noktasında dahi yüzde yüze ulaşamayacağını ve yine tarihi gerçeklik üzerine; tarihi eserin tenkidi esnasında ve sonrasında bazı açık kapıların da kalabileceğini şu sözleriyle ifade etmektedir:

*"Objektiflik, hakikatin peşinde olan tarihçinin gayretlerinin hedefi olarak kalmaktadır. O, olguları "vuku buldukları gibi" göstermek, onları, yorumlarına subjektif unsurlar katmaksızın, şimdiki zamanla aydınlatmak peşindedir, fakat tam objektiflik, tam tarafsızlık kadar ondan esirgenmiştir.*⁴⁸⁴ *...Tarihi gerçeklik, bizzati nüfuz edilemez niteliktedir. Bu gerçeğin bilinmesi dolaylıdır, zira tarihçi ancak şahitlikler yığını arasından bizzat kendisinin şahidi olmadığı olguya yaklaşmaktadır. Aynısı yeniden üretilemediğinden tarihçi bu olguyu elinden geldiği kadar iyi bir şekilde yeniden kurmakta, onu yeniden takdim etmektedir.*⁴⁸⁵

Tüm bu ifade edilen düşüncelerden sonra; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin Osmanlı Devleti'nin yükseldiği, yıkıldığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin vücuda geldiği dönemi teşkil ettiği dikkati çekmektedir. Bu sebeple, çalışmanın ana noktasını da Osmanlı Devleti dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi eserlerinin tetkiki ihtiva etmektedir.

Sonuç olarak; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin tetkikinde, neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde, metodun gerektirdiği tüm esaslara sadık kalma gayreti içerisinde olunmuş, dönemin koşulları ve yaşanan sürece etki eden hususlar her daim göz önünde tutulmuştur.

⁴⁸³ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 35.

⁴⁸⁴ Halkın, *a.g.e.*, s. 13.

⁴⁸⁵ Halkın, *a.g.e.*, s. 13.

4.4. Osmanlı Tarihi Dönemi Eserleri

4.4.1. Osmanlı Tarihi

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*Osmanlı Tarihi*” adlı eserini, Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın aynı isimle yayımladığı dört ciltlik eserlerinin devamı olarak kaleme almış ve toplamda dokuz cilt olan bu eserlerin son beş cildi Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından hazırlanmıştır. Bu eserlerden beşinci cilt; “*Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*”, altıncı cilt; “*Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*”, yedinci cilt; “*Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*”, sekizinci cilt; “*Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devri (1876-1907)*” ve dokuzuncu cilt ise; “*İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*” adı altında kaleme alınmıştır.

Eserin son cildini oluşturan IX. cilt, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın çalışmalarını bitirmeye yakın olduğu bir süreçte hayatını kaybetmesi üzerine, kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün tarafından düzenlenip yayına hazırlanmıştır. Bu cildin yayına hazırlanması esnasında esas alınan temel düşünce eserin özüne sadık kalma anlayışı olmuştur. Bu husus, her ne kadar birçok olumlu özelliği ihtiva etse de ileride ifade edilecek bir kısım eksikliği de beraberinde getirmiştir.⁴⁸⁶

Türk Tarih Kurumu’nun Fakülte ve Yüksekokullarda okutulmak üzere “*Osmanlı Tarihi*” adı altında bir eserin kaleme alınmasına karar vermesi üzerine, Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal bu eseri hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. Yapılan planlamaya göre iki tarihçi ile 250 sayfayı geçmeyecek dörder cilt hazırlanması hususunda mutabakata varılmıştır.⁴⁸⁷ Eserlerin ortalama 250 sahifelik ciltlerde olması yönünde iki önemli tarihçi ile TTK tarafından mutabakata varılmış olmasına rağmen; Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından ilk üç cildin kurula uygun olarak kaleme alındığı ancak dördüncü cildin nispeten geniş olarak tutulduğu; dördüncü ciltten sonraki ciltlerin Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a verilmesi üzerine de V, VI, VII numaralı ciltlerin

⁴⁸⁶ Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve İkinci Dünya Savaşı, (1908-1918)*, c. IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. XVII.

⁴⁸⁷ Prof. Dr. Musa Çadırcı ile 17.12.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

kurala uygun olarak hazırlandığı ancak VIII ve IX'uncu ciltlerin nispeten geniş tuttuğu tespit edilmiştir.⁴⁸⁸

Eser, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın diğer eserlerinde de olduğu gibi sade bir konuşma dili ve yeni Türkçe kelimelerle kaleme alınmıştır.⁴⁸⁹ IX. cilt ise, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin hazırlık aşamasında eski Türkçe ve el yazısı kullanması sebebiyle, yeni yazı diline çevrilmesi zaruretini doğurmuş ve bu görev Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eşi emekli tarih öğretmeni Fatma Karal tarafından yapılmış ve eserin orijinalliğine zarar gelmemesi açısından eserde kullanılan ifadeler önceki ciltlerdekine sadık kalınarak meydana getirilmiştir.⁴⁹⁰ Bu hususla ilgili olarak Prof. Dr. Seçil Karal Akgün şunları ifade etmektedir:

“Kitaptaki anlatım bütünüyle yazara aittir. Bütün yapıtlarında olduğu gibi babam bu yapıtında da günlük konuşma dilini kullanmıştır, kitabın dili baştan sona kendi sözcükleriyle. Daha önceki ciltlerdeki gibi günümüzde dil bakımından kolay anlaşılamayan bazı belgesel alıntılar ve tarihsel süreç içindeki dil değişiminden dolayı bugün anlaşılamayan aktarmalar çoğu kez yazarın kendi sözcükleri ile anlaşılır hale getirilerek anlaşılır hale getirilerek yansıtılmıştır.”⁴⁹¹

Eser şekil yönünden genel olarak incelendiğinde, başında; içindekiler kısmı ve önsöz, sonunda ise bibliyografya ve okuyucunun bilgiye ulaşması açısından kolaylık sağladığı değerlendirilen kronoloji cetveli, genel dizin, fotoğraf, harita, şema ve krokiler bulunduğu tespit edilmektedir. Esere intikal ettirilen bilgiler metin içinde tırnak içerisinde, sayfa sonlarında ise dipnot olarak verilmiştir.

IX. cildin Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın vefatı üzerine sonradan derlenmesi sebebiyle diğer ciltlerin sonunda yer alan harita, fotoğraf, şema ve tablolar eserin orijinal halinde bulunmaması sebebiyle bu cilde intikal ettirilmemiştir. Bu husus Prof. Dr. Seçil Karal Akgün tarafından eserin başında kaleme alınan önsözde şu şekilde ifade etmektedir:

⁴⁸⁸ Prof. Dr. Musa Çadırcı ile 17.12.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁴⁸⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁴⁹⁰ Karal, *a.g.e.*, s. XVII.

⁴⁹¹ Karal, *a.g.e.*, s. XVIII.

“Yayına hazır hale getirilmiş el yazması dosya içinde herhangi bir harita veya resim yoktu, yazarın tasarımının dışına çıkmak istemediğimden kendi seçtiklerimi koymaktan kaçındım. Bu nedenle bu kitap tablo, fotoğraf, çizim veya harita içermemektedir.”⁴⁹²

Eserin ilk cildini oluşturan; *“Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)”* adlı V. cilt şekil itibariyle diğer ciltlere nazaran bir kısım farklılıklar arz ettiği tespit edilmektedir. Bu ciltte, her bölüm sonunda o bölümle ilgili bibliyografyanın mevcut olduğu ve sayfa sonlarında ise eserin yazımına intikal ettirilen bilgilerin dipnot olarak verilmediği tespit edilmektedir. Bu hususla ilgili olarak Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat şu tenkitlerde bulunmaktadır:

“Bu eserin göze çarpan en zayıf tarafı kaynak ve bibliyografyasıdır. Dünya Tarihi serisinde çıkan ve vülgarizasyon mahiyetinde olan eserlerde, her fasıl sonunda kaynak ve bibliyografya gösterilmediği halde, E.Z. Karal her Bölüm sonunda geniş bir Bibliyografya vermek yolunu ihtiyar etmiştir. Şayet her fasılın kaynak literatür göstermek istenirse, bunların en mühimleri ve ayrıca tebarüz etmek istenenleri alınır; kitap ve yazılar rastgele sıralanmaz. Bibliyografya nakledilirken azami titizli gösterilmelidir; müelliflerin, kitap isimlerinin tam doğru olarak yazılmasına azami derecede itina edilir ve her defasında aynı usul kullanılır, veya muayyen bir kısaltma yapılır. İlgili yerlerin sayfeleri gösterilerek icabında kontrol etmek imkanı verilir. Bu hususta küçük bir ihmal eserin mahiyeti hakkında şüphe uyandırmaya kafidir.”⁴⁹³

Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın bibliyografyayla ilgili olarak kaleme aldığı hususların hepsi objektif ve doğruluğu tartışılmayacak ifadelerdir. Kaynaklar ve eser içerisinde verilen dipnotlar, kaleme alınan eserin birer aynasıdır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ında bu noktada aynı düşüncede olduğunu kaleme aldığı VI., VII. VIII ve IX. ciltlerin bibliyografyalarının eserlerinin sonunda yer almasından anlaşılmaktadır. VI. ciltten itibaren bibliyografya bölümünün, *“Yazma ve Basılı Vesikalar”*, *“Genel Tarihler”*, *“Siyasi Tarih ve Diplomatik Eserler”* vb. gibi sınıflandırıldığı ve kaynakların bu bölümlerin altında ayrı ayrı tasnif edildiği görülmektedir. Ancak IX. cilt hariç bibliyografyada ayrı bölümler altında tasnif edilen kaynakların belirli bir düzende olmadığı, alfabetik bir sıra takip edilmediği ve karışık düzende olduğu tespit edilmiştir.

⁴⁹² Karal, *a.g.e.*, s. XVII

⁴⁹³ Kurat, Akdes Nimet; Prof. E.Z. Karal'ın “Osmanlı Tarihi V. Cilt”ine Dair, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. VI, Sayı:4'den ayırışım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948, s. 365.

Eserde aynı zamanda, Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın V. ciltteki tetkikinden sonra; VI. ve VII. ciltlerde az olmasına rağmen VIII. ve IX. ciltlerde yoğun bir şekilde metin sonunda dipnot kullanıldığı tespit edilmektedir.

V. ciltte bir kısım eksiklikler olmasına rağmen olumlu olarak değerlendirilebilecek, diğer ciltlerde görülmeyen, bir kısım vesikaların cildin sonunda tam metin olarak neşredilmesinin; tarihçilerin ve araştırmacıların hizmetine sunulmuş olması itibariyle önemli olduğu kanaatindeyiz.⁴⁹⁴ Bu hizmetin diğer ciltlerde devam etmemiş olmasının diğer ciltler ve eserin tümü için önemli bir eksiklik teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Eserin bütününe bakıldığında önsöz kısmının sadece V ve IX. ciltlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın vefatından önce IX. cilt için bir önsöz kaleme almadığı ancak kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün tarafından eserin basımında yaşanan gecikmenin anlatılması amacıyla buna gerek duyulduğu belirlenmektedir.⁴⁹⁵ Eserin sadece ilk cildinde önsöze yer verilmiş olması ve diğer ciltlerin de kronolojik olarak ilk cildin devamı şeklinde kaleme alınması ve aynı düşünce birliğinin muhafaza edilmesi sebebiyle tüm ciltlerin tek bir eser olarak ele alınması gerekliliği meydana gelmiştir.

Eseri meydana getiren ciltlerin muhteviyatlarına bakıldığında, bölümlendirmenin özellikle Osmanlı Tarihi'nde meydana gelen kırılmalara ve dönüm noktalarına göre belirlendiği tespit edilmektedir. Bu kırılmalar siyasi gelişmelere bağlı olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan; devletin yöneticisi ve İslam Alemi'nin temsilcisi sıfatlarını kişiliğinde buluşturan Padişahların tahta geçmeleri ve doğal veya harici müdahaleler sebebiyle tahtan ayrılmaları esasına göre ele alınmış olduğu tespit edilmektedir. Ciltlerin tasnifine kısaca bakıldığında bu husus açıkça görülmektedir.

V. cilt muhteviyatı itibariyle; dünya siyasi tarihine damga vuran Fransız İhtilalinin gerçekleştiği 1789 senesi itibariyle Özi kalesinin Rusların eline geçmesi sonrası duyduğu derin üzüntüden dolayı vefat eden Abdülhamit I'nın yerine Selim III'ün 28

⁴⁹⁴ Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, c. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, 256, 264.

⁴⁹⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi IX. cilt*, s. XVII.

Mart 1789 tahta geçmesiyle başlamakta ve bu süreçte Osmanlı Devleti'nde meydana gelen yenileşme hareketini ihtiva eden Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devri temelinde Islahat Fermanı'nın yapıldığı sürece kadar olan bir dönemi kapsamaktadır.⁴⁹⁶

VI. cilt; V. cildin sonlandığı, 1856 senesinde ilan edilen Islahat Fermanı süreci ile başlamaktadır. Bu sürecin son sınırı 1861 senesi olarak belirlenmiştir. 1861 senesinin önemine bakıldığında bunun; Sultan Abdülmecid'in ölüm tarihi olan 20 Haziran 1861 senesine denk geldiği görülmektedir.⁴⁹⁷

VII. cilt Abdülmecid'in vefatı üzerine tahta çıkan Abdülaziz'in padişahlığı dönemi itibariyle kaleme alınmış ve 30 Mayıs 1876 tarihinde tahtan indirilinceye kadar devam etmiştir.⁴⁹⁸ Abdülmecid'in tahtan indirilmesi tamamen siyasi gelişmeler neticesinde meydana gelmiş, tahtan indirildikten yaklaşık altı ay sonra 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi ilan edilmiş ve I. Meşrutiyet Devri başlamıştır.⁴⁹⁹

VIII. cilt, 31 Ağustos 1876'da, kısa süreli padişahlık yapan Sultan Murat V'in tahtan indirilmesi ve yerine Abdülhamit II'nin geçmesi ile başlamakta ve İkinci Meşrutiyetin ilanından bir sene öncesine kadar ki olan süreci kapsamaktadır. Bu süreç; Osmanlı Devleti'nde çözümlerin yaşandığı ve çöküşe doğru adım adım yaklaşıldığı bir dönemi ihtiva etmektedir.⁵⁰⁰

IX. cilt ise, Abdülhamit'in devam eden istibdat yönetimi ile başlamakta, bu süreçte özellikle istibdat yönetiminin son dönemleri ayrıntısıyla ifade edilmekte ve Osmanlı Tarihi serisinin son cildini oluşturan bu süreç 1918 yılında imzalan Mondros Mütarekesi'nin ile sona ermektedir. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini konu alan bir süreçtir.⁵⁰¹

⁴⁹⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi V. cilt*, s. 13, 248.

⁴⁹⁷ Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, c. VII, 7. baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2011, s. 1, 97.

⁴⁹⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 1, 110.

⁴⁹⁹ Karal Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, c. VIII, 6. baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s. 9.

⁵⁰⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 1, 577.

⁵⁰¹ Karal, *Osmanlı Tarihi IX. cilt*, s. 1, 560.

Eserin tümü üzerinde bir mütalaada bulunulacak olunursa; bu eser, Ord. Enver Ziya Karal'a ait diğer eserlerde olduğu gibi neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde sebep-sonuç ilişkisi temelinde ele alındığı tespit edilmektedir. Bu hususta eserde yapılacak tetkikte Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın belirlenen tarih yazım metoduna göre ciltlerin tetkikinde tespit edilen hususlar örneklemeli olarak ele alınacaktır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, belgeli tarihçilik ve derinlemesine araştırma üzerine olan düşüncelerini bu eserde de kapsamlı bir şekilde devam etmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde görevli iken 1856 Paris Muahedesi üzerine çalıştığı 1938 senesinde, yurtiçindeki arşiv malzemelerindeki tetkiklerini tamamlamayı müteakip eşi Fatma Karal'la beraber Fransız Arşivinde araştırma yapmak amacıyla Fransa'ya gitmiş ve bu ziyaretinde eş zamanlı olarak *“Osmanlı Tarihi”* eserinin V. cildi için de arşiv malzemeleri temin etmiştir.⁵⁰² (Bkz. Ek-2) Yine, 1957 senesinde Amerika'ya *“Ziyaretçi Profesörlük”* misyonu ile gittiğinde burada hem üniversitedeki eğitim görevlerine devam ettiği hem de Osmanlı Tarihi VIII. cilt için belgeler temin ettiği tespit edilmektedir.⁵⁰³

Tüm bu yapılan çalışmalara rağmen Ord. Prof. Enver Ziya Karal kaleme aldığı eserinin V. cildinin önsözünde şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Yakın çağlar bölümünü yazmak için şu yolu tuttuk: Şimdiye kadar bu devrin üzerine yazılmış el kitaplarını, dergilerde yayınlanmış tek tük monografilerle yazıları ve Cumhuriyet devrinde yayınlanmış olan vesikaları kaynak olarak kabul ettik...”

Kitabımız, bu kısa açıklamadan da anlaşıldığı gibi, yeni bulunmuş vesikalardan kurulmuş orijinal bir Osmanlı tarihi değildir. Cumhuriyet devrine kadar bilinen olaylarla bu devirde meydana çıkarılmış olanlarının tarih metoduna göre sıralanması, bağlanması ve açıklanmasıyla meydana gelmiştir. Kendinden önce yazılmış olan benzerlerinden konularının çeşitliği ve planı ile ayrılır.”

504

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, eserinin kaleme alınışı bakımından orijinal bir mahiyet taşımadığını mütevazı bir şekilde ifade etmesinin,⁵⁰⁵ eseri hakkında yapılacak tenkitlere de temel oluşturduğu tespit edilmektedir. Prof. Dr. Akdes

⁵⁰² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde yapılan söyleşi.

⁵⁰³ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁵⁰⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi V. cilt*, s. XI-XII.

⁵⁰⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

Nimet Kurat “*Prof. E.Z. Karal’ın Osmanlı Tarihi V. Cilt’ine dair*” adı altında kaleme aldığı tenkit yazısında bu hususa dair yukarıda Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın yaptığı açıklama temelinde şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Osmanlı Tarihi’nin hangi devri üzerinde olursa olsun, bir eser yazan her müellif yalnız basılmış malzemeden değil, bilhassa basılmamış ham malzemeyi kullanmak mecburiyetindedir; E.Z. Karal’ın basılmış Osmanlı kronikleri ve diğer eserlerden başka, İstanbul kütüphanelerindeki el yazmalarından da faydalanması icabederdi.”⁵⁰⁶

Bu hususta Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın V. cildinde kısmi eksikler olduğu görülmektedir ancak eserin kaleme alınması esnasında hangi şart ve tahditlerin olduğuna bakılması gerektiği değerlendirilmektedir. Esere, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 250 sayfayı geçmemesi yönünde konulan hacimsel tahditlerin bu hususta etkili olduğu değerlendirilmektedir. Buna rağmen Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından mümkün olduğunca ayrıntılı, etraflıca ve derinlemesine tetkiklerde bulunulduğu tespit edilmektedir. Bu hususun doğruluğu Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın V. cildin kapsamına giren “*Selim III’ün Hatt-ı Humayunları*” adlı eserinin 167 sayfa; “*Selim III’ün Hatt-ı Humayunları Nizam-ı Cedit*” adlı eserinin 210 sayfa; “*Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*” adlı eserinin 199 sayfa ve “*Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği*” adlı eserinin 136 sayfa olduğu değerlendirildiğinde; 286 sayfa hacmindeki V. cildin 67 yıllık bir süreci kapsadığı dikkate alındığında ister istemez bu cilde konu olan hususların bir kısmının yüzeysel olarak kaleme alınması zorunluluğunda kalındığı tespit edilmektedir. Kaldı ki Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*” adlı eserinin önsöz bölümünde “...Fakat bu mevzu üzerinde kullandığımız vesikalar yenidir. Eğer eserimizde bir orijinalite aranırsa bu nokta da aramak lazım gelecektir” ifadesinde bulunarak⁵⁰⁷ V. cildin tarihsel sınırları içerisinde kalan bir konudaki değerli araştırmalarının niteliğini ortaya koymaktadır.

Yine V. cildin kapsamına giren “*Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*”, “*Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği*” ve “*Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları*” adlı eserler üzerine Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ordinaryüs Profesörlüğe terfi için toplanan

⁵⁰⁶ Kurat, *a.g.m.*, s. 363.

⁵⁰⁷ Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, s. 6.

Profesörler Kurulu Komisyon Teklif yazısında yapmış olduğu çalışmalar şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Bu eserlerde, Enver Ziya Karal, ilk defa olarak, değerlendirdiği arşiv vesikalarına ve Türk elçilerinin mektuplarına dayanarak, askeri olayların gerisindeki niyetleri açıklamağa muvaffak olmuştur. Fransızların meseleleri ve önder şahsiyetler hakkında, Türkler tarafından verilmiş olan hükümler, bu eserlerde Türk siyaset hareketlerinin motiflerini karakterize etmek yönünden çok öğreticidir; ve Enver Ziya Karal’ın eserlerini kullanan yabancılara o zamanki Doğu ve Batı memleketlerinin siyasi davranışlarındaki psikolojik farkları temyiz ettirmek suretiyle, bunların birbirlerinden ayırt etmek fırsatını vermektedir.

Enver Ziya Karal’ın III. Selim’in Hatt-ı Humayunları hakkındaki eserinde, yukarıda sözü geçen esas tezi Karal’ın (1798-1802) tarihleri arasındaki olaylar üzerindeki çalışmalarından kazandığı keskin görüşü ile tamamiyle mantıki olarak meydana gelmiştir.”⁵⁰⁸

“Osmanlı Tarihi V. cilt” adlı eserinin tarihsel süreci içerisinde yer alan konulara dair ortaya konulan tüm ifadelerden sonra eserin tümü üzerinde bir değerlendirme yapılacak olunursa; Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ordinaryüs Profesörlüğe terfi için toplanan Profesörler Kurulu Komisyon Teklif yazısında özellikle “Osmanlı Tarihi” eseri üzerine yapmış olduğu çalışmalar hakkında şu ifadelerin yer aldığı görülmektedir:

“Prof. Enver Ziya Karal’ın bugüne kadar yapmış olduğu ilmi çalışmaları bir bütün olarak ele alındığı takdirde bunların Yakın Çağ devrinde Osmanlı Tarihi ile alakalı olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar; en çok, Osmanlı İmparatorluğu’nun dış siyaset ile, Osmanlı müesseselerinin modernleşmesi konusu üzerine teksif edilmiştir. Bu suretle Hammer’in “Osmanlı Tarihi”nin sona erdiği Küçük Kaynarca muahedesiinden itibaren zamanımıza kadar olan devri, fevkalade zengin ve itina ile seçilmiş dokümanlara istinaden, tetkik edilmiş ve aydınlanmıştır.

Prof. Karal’ın, hiçbir vehicle değerini kaybetmemiş olan bu araştırma eserleri Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’si Tarihini pek çok, Türk vesikalarına istinaden mutlak bir şekilde açıklayıp tasvir etmekte ve bu suretle bir asırdan beri duyulan ihtiyaca cevap vermektedir.

Filhakika, ancak bu yol iledir ki, tek taraflı görüş, yahut yabancı iktidarlar müdahalesiyle zedelenmiş bir “Osmanlı Devleti Tarihi” tablosu, hakikate sadık bir tablo suretinde meydana gelebilir, bu tablo zamanla arşiv malzemesinin istimali ve Türk eserleriyle yabancı kaynakların yeniden gözden geçirilmesi sayesinde Hammer’in eserinin de yerine geçmiş olacaktır.

⁵⁰⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

*Böylece, Enver Ziya Karal'ın ilmi çalışmalarının zengin meyveleri 20 yıldan beri, beynelmilel araştırmacılar tarafından hissedilmiş fakat doldurulamamış olan, bir boşluğu da bugün doldurmuş bulunmaktadır.*⁵⁰⁹

*Nihayet Enver Ziya Karal'ın kaleminden çıkan "Osmanlı Tarihi" eseri de göstermiştir ki, kendisi hususi araştırmalar yanında umumi görüşler vermeği de bilmektedir. Bu eserler (keza vesikalar vermek suretiyle) bu devrin siyasi ve fikri hatlarını çizmekte olup, referans vermekten sarfınazar etmiş olmasına rağmen, gene kendisini karakterize eden nizamı ve mevzudaki intihabı ile gözden kaçmayacak bir eserdir.*⁵¹⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de neden nasılcı tarih anlayışını gerek okuyucusunu düşünmeye sevk etmek gerekse konunun derinlemesine ve etraflıca araştırılmasını sağlamak amacıyla kendisine sorular sorduğu tespit edilmekte ve eserin VI. cildinde şu ifadelerde bulunmaktadır:

*"Osmanlı tebaası menfaat bağlarıyla da birbirlerine bağlı değildi. İmparatorluğun tek birleştirici unsuru hanedan idi. İşte bu bünyede olan İmparatorlukta Islahat Fermanı hükümleri tatbik edilecekti. Bu mümkün mü idi?"*⁵¹¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal "Osmanlı Tarihi" VIII. ciltte, Abdülhamit devrinde Sadrazamlık görevinde bulunanların kronolojik olarak ifade edildiği bölümde Mehmet Kamil Paşa'yı ifade ederken "...mülki idarenin bir kat daha tanzimi ile tebaai şahane sınıflarını devletin menfaatlerine muvafık bir yola sülük ettirmesidir" diye gösterilmiştir. Fakat bu netice nasıl sağlanacaktır?" diyerek kendisine soru sorduğu tespit edilmektedir.⁵¹²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu eserinde de olaylara sebep-sonuç ilişkisi temelinde tarihin devamlılığı anlayışı içerisinde değerlendirmiş ve olayların arkasında bulunan amilleri tespit etmeye çalışmıştır. Islahat Fermanının kaleme alındığı 1861-1876 yılları arasını kapsayan süreçte her ne kadar hükümdar dünya siyasetinde barış ortamını korumaya çalışsa da içeride meydana gelen isyanlar, hükümdarı oldukça fazla yıpratmıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Eflak ve Buğdan

⁵⁰⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

⁵¹⁰ Komisyonunda bulunanlar: Ord. Prof. Dr. Berthold Spule, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ve Ord. Prof. Dr. Rudolf Farnet; Başkan Ord. Prof. Şevket Aziz Kansu; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

⁵¹¹ Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, c. VI, 6. baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s. 12.

⁵¹² Karal, *Osmanlı Tarihi VIII. cilt*, s. 296.

İsyanının çıkmasının arkasında bulunan sebepleri adım adım şu sözlerle ifade etmektedir:

“...Böylece Romanya birliği Osmanlı Devleti’nin hakimiyeti altında, vücut bulmuş oluyordu. Fakat fermanda tasrih edilmiş olduğuna göre bu birlik; prensin Eflak ve Buğdan voyvodalıklarını nefsinde topladığı müddete inhisar ettirilmişti. Prens feragat ettiği veya öldüğü takdirde; Eflak ve Buğdan yine ayrı voyvodalar tarafından idare edilecekti. Bu demekti ki, Eflak ve Buğdan’ın idari birliği, prensin akıbetine bağlanmış geçici bir birlikti. Böyle bir ha sureti, birlik taraftarlarının müfrit olanlarını tatmin etmezdi. Bu sebeple, Eflak ve Buğdan’da, Osmanlı Devleti’ni uğraştıracak olaylar çıkması tabii idi.”⁵¹³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1858-1868 olayları ve isyanları hakkındaki neticelerini ise şu sözlerle ifade etmiştir:

“Paris Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğü kabul edilmiş ve “Osmanlı Devleti ile herhangi bir devlet arasında meydana gelecek bir ihtilafın muahedeyi imzalayan devletlerin tavasutu ile halledileceği” tesbit edilmişti. Bu iki prensip ile, Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletleri arasında kurulmuş bulunan muvazene siyasetinde hukuki ve siyasi bir unsur olarak kabul edilmişti. ...Her türlü ihtiyaçları için olduğu gibi; mevcudiyetini idame etmek için de Avrupa devletlerinin müzaheretine muhtaçtı. Bu ihtiyaç Osmanlı hükümetinin dış siyasette Avrupa’nın kuvvetli basan devlet veya devletleri tarafına meyletmek, prensibini kabul etmesine sebep olmuştur.”⁵¹⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınan eserinde tarihin devamlılığı düşüncesini eserin tümünde açıkça görmek mümkündür. Özellikle her bir cildin sonunda kaleme alınan bölümler bunları ispatlar niteliktedir. V. cildin 1856 yılı itibariyle sınırlandırıldığının belirtilmiş olması sebebiyle, en son bölümünde ele alınan konuların VI. bölüme temel oluşturacak şekilde, “İslahat Fermanının hazırlanışı”, “Fermanın yapısı” ile “Abdülmecit Devrinde Sadrazamlar ve Şeyhulislamlar” olarak seçildiği tespit edilmektedir.⁵¹⁵ Bu husus, VI. Bölümü oluşturan 1856-1861 yıllarını kapsayan döneme temel teşkil etmekte ve tarihin devamlılığı anlayışını ortaya koymaktadır. Bu anlayış tüm ciltlerde aynı esaslar dahilinde kaleme alınmıştır.

⁵¹³ Karal, *a.g.e.*, s. 8.

⁵¹⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 38.

⁵¹⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi V. cilt*, s. 248, 252.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın neden nasılcı tarih anlayışını oluşturan bir diğer düşüncesi karşılaştırmalı tarih anlayışıdır ve bu husus Osmanlı Tarihi adlı eserinde de yoğun olarak kullanılmıştır. VI. cilt içerisinde ele alınan en önemli konu esere de adını vermesi sebebiyle Islahat Fermanı'nın devlet içerisindeki uygulamalarıdır. Bu konuda Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın; ayrıntılı bir araştırmayla, ordudan, eğitime; adaletten maliyeye çok etraflı bir araştırma yaptığını görmekteyiz. Bu değerlendirmelerde eski ile yeni arasındaki değişim karşılaştırma usulü ile ifade edilmiş ve konunun aydınlatılmasında önemli bir şekilde kullanılmıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, orduda yaşanan süreci ifade ederken Mahmut II'nin oğluna bıraktığı ordunun durumunu ortaya koymakta ve ileriki bölümlerde meydana gelen yeni durumun genel düşüncesini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Mahmud II. Yeniçeri Ordusunu kaldırıncı, Osmanlı Devleti'nin en eski müesseselerinden biri tarihe karışmış oldu...Ordunun teşkilat ve eğitimini düzenlemek ve yönetmek için Dar-ı Şuray-ı askeri kuruldu. Yabancı ordularda tatbik edilen usullerin öğrenilmesi ve bunlardan gerekli olanların Osmanlı ordusuna alınması için bir “Tercüme Odası” teşkil edildi...Subay yetiştirmek için Harp Okulu, doktor yetiştirmek için Askeri Tıp okulu kuruldu. Tanzimat devrinde; Mahmud II. nin açtığı çığırda ordunun teşkilatlanmasına ve yetiştirilmesine devam edildi.”⁵¹⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, aynı eserde Gülhane Hatt-ı Humayunu ile Islahat Fermanını birbiri ile karşılaştırarak aralarındaki farkları ve olumlu ve olumsuz taraflarını şu sözlerle ortaya koymuştur:

“İki vesikanın hükümleri bakımından mevcut farka gelince, Gülhane Hatt-ı Hümayunu; bütün tebaanın canı, malı, ırz ve namusu gibi tabii haklarının güvenliğini sağlamak, vergi usulünün ve askerlik hizmetinin adalet esasına uygun bir şekilde düzenlenmesini temin etmek hususundaki prensipleri tehdit etmiştir. Bu hattı hümayunda tebaanın bütününe veya bir kısmına verilen siyasi haklar bahis mevzuu değildir. Islahat Fermanında ise, Gülhane Hattında geçen insanın tabii haklarının korunmasından başka bütün tebaanın din ve ırk farkı gözetilmeksizin kanun önünde hürlüğü ve müsaviliği prensibi kabul edilmiştir...”⁵¹⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın neden nasılcı tarih anlayışını oluşturan bir diğer düşüncesi ele aldığı vak'aları disiplinlerarası bakış açısıyla çok yönlü bir şekilde ortaya koymasıdır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de aynı bakış açısı içerisinde vak'aları tetkik etmiştir. Tarihsel açıdan

⁵¹⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi VI. cilt*, s. 156, 157.

⁵¹⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 6.

önemli kişilerin karakter tahlilleri ve psikolojik durumlarının irdelenmesi bu eserde özellikle kullanılmıştır.

V. ciltte Selim III'ün karakter tahlilini Ord. Prof. Enver Ziya Karal şu sözlerle ifade etmiştir:

“Aile eğitiminden kazancı, babasının enerjisi ile annesinin ince duyguları olmuştu. ...Babasının ölümünden sonra, Abdülhamit I'nın padişahlığı sırasında geçirmek zorunda kaldığı kafes hayatında edebiyat, müzik ve tarih, merakını çeken başlıca konular oldu. Edebiyat merakı onu bir divan yazmaya, müzik heyecanı, beğenilen besteler bağlamaya, tarih incelemeleri de dünyanın gidişini....Bu itibarladır ki Selim III. Tahta çıktığı vakit, olgun bir insan ve İmparatorluğu için çalışmak isteyen bir padişahtı...Bunlar, Abdülhamit I'ı ihtiyar, iradesiz buluyorlar ve Selim gibi genç, ateşli, yeni düzen için düşünceleri olan bir şehzadeye bütün ümitlerini bağlamakta tereddüt göstermiyorlardı.”⁵¹⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yine aynı cildin başında “*Yakınçağların Başında Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Durumu*” başlıklı bölümde devletin mevcut durumunu ifade ederken; coğrafyadan nüfusa, hatta dine kadar devleti ifade ederken yardımcı ilimlerden de istifade etmiştir.⁵¹⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihe bilimsel bakış açısının temelini oluşturan olayların tetkikinde tarihsel objektiflik düşüncesini bu eserinin tüm ciltlerinde, tüm olayların açıklanışında açıkça görmek mümkündür. IX. Ciltte “*İstibdat Yönetiminin Yıpratılması*” adlı bölümde bu husus Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Gerçekte bu kanıtlar inandırıcı olmaktan uzaktı. Batı memleketlerinde de özgürlüğe dayanan hükümet sistemleri için çalışmalar başladığı vakit oradaki istibdatçılar halkın seviyesinin düşük olduğunu, kendileri için getirilmek istenen yeni biçim yönetime ayak uyduramayacaklarını öne sürmüşler ve direnmişlerdi. Bu nedenledir ki batıda her memlekette meşrutiyet yönetimi, istibdatçılara karşı bir devrimle gerçekleşmişti. Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğu'nda birer eyalet durumundan çıkarak egemenliklerini sağlayan Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Bulgaristan gibi devletler bile çok kısa bir zamanda meşrutiyet yönetimine geçmişlerdi.”⁵²⁰

⁵¹⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi V. cilt*, s. 14.

⁵¹⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 1.

⁵²⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi IX. cilt*, s. 3.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, tarihe objektif bakış açısını kişisel görüşleri ile değil temin ettiği arşiv vesikaları ve döneme ait birçok materyalin karşılaştırması sonucunda ayrıntılı bir çalışma sonucunda elde ettiği bilgi birikimleri ile yapmıştır. Eserin VIII. cildinde *“Birinci Meşrutiyet İdaresinin Kurulması”* bölümü içerisinde kaleme alınan *“Mebuslar Meclisinin Kuruluşu ve Psikolojisi”* adı altında kaleme alınan ifadelerde bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yaşlı mebuslar, tecrübeye, gençler bilgiye önem verilmesini istiyorlardı. Bu cihet, mebusların yemin etmeleri son bulduktan sonra Meclis Reislerinin seçimine girildiği ilk toplantıda, ilk defa söz alan Kudüs Mebusu Yusuf Ziya tarafından şu suretle belirtildi: “Şimdiki halde ihtiyarlarımızın çoğu eski fikirlidir. Mebusluk heyetine başkanlık edecek istidatta değildir. Gençlerin çoğu belki de hepsi hürriyet ve Kanuni Esasi taraftarıdır. Bu sebeple riyasetler için en yaşlı aza yerine en iktidarlı azanın namzetliğini teklif ederim.” Hiç şüphe yok ki, Kudüs mebusu bu sözleri ile imparatorluk tarihinin mazisinde yapılmış olan ve gelecekte yapılacak olan nesiller arası fikir mücadelesinin esasına dokunmuş oluyordu.”⁵²¹

Eser içerisinde tespit edilen önemli hususlardan biri de, IX. cilt hariç hepsinde siyasal ve askeri gelişmeler ile devlet teşkilatı ve meydana gelen yenilik hareketleri ayrı ayrı ele alınmış olmasına rağmen bu ciltte sadece siyasal ve askeri gelişmeler ele alınmıştır.

Sonuç olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserinde kısmi eksikler olmasına rağmen genel olarak bilimsel açıdan kaleme alınması sebebiyle yerli ve yabancı tarihçiler için dönem itibarıyla yeri doldurulamayacak öncü bir çalışma olduğu değerlendirilmektedir.

4.4.2. Selim III’ün Hatt-ı Humayunları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu eserinin ilk baskısı 1942 senesinde Türk Tarih Kurumu yayınları tarafından yayımlanmış ve aradan geçen 57 sene sonra 1999 senesinde tekrardan aynı kurum tarafından ikinci baskısı yapılmıştır.

Eser şekil yönünden ele alındığında; içindekiler, kısaltmalar, Selim III’e dair metne giren hatt-ı hümayunların fihristi, önsöz ve üç bölümden meydana geldiği gözlemlenmektedir. Birinci bölümde; “Selim’in Şehzadeliği”, ikinci bölümde;

⁵²¹ Karal, *a.g.e.*, s. 234, 235.

“Selim’in Padişahlığı” ve üçüncü bölümde de “Metinde Yer Almayan Hattı Humayunlar” konu edilmiştir. Esere intikal ettirilen bilgiler metin içinde tırnak içerisinde, sayfa sonlarında ise dipnot olarak verilmiştir. Eserin son bölümünde bir sonuç yazısının ve kaynakçanın bulunmadığı da ayrıca dikkate değerdir.

Önsözde, Osmanlı Devleti’nin idare sistemi, bu sistemin belirleyici unsuru olan insan faktörü ve karar mekanizması olan padişahın idare yetenekleri vak’alar içerisinde sergilemiş olduğu tutum ve davranışları çerçevesinde ortaya konulmuştur. Bu hususta Ord. Prof. Enver Ziya Karal şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Bütün tarihi hadiselerde, devlet reislerinin müspet veya menfi bir rolü vardır. Binaenaleyh bu rolü tetkik etmek lazımdır. Bunun için de padişahı iş başında görmek icap eder. Fakat bu görüşün de realiteye uyar bir görüş olması için, hukuku esasiye kitaplarının basma kalıp formüllerinden ziyade vak’alara yanaşmak icap edeceği tabiidir. Vak’alar ianesiyle padişahın hukuk, salahiyet ve mesuliyetini, devlet adamlarıyla münasebetlerini, halka karşı durum ve duygularını anlamakla tarihimizin henüz muallakta gibi görünen birçok meseleleri de halledilmeğe başlanmış olur.”⁵²²

Yukarıda ifade edilen düşünceler ışığında Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Osmanlı Hükümdarları ile ilgili olarak yapmış olduğu tespit önem arz etmektedir. Genel ifadeler içerisinde belirtilen bu düşüncede Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserine konu ettiği Selim III’ü niçin diğer düşüncelerden farklı bir şekilde kaleme aldığını şu sözlerle etmektedir:

“Halbuki bizim padişahlar hakkında bilgimiz pek azdır. Onları daha ziyade kazandıkları zaferler veya topraklar veyahut devirlerinde kaybedilen eyaletlerle tanıyoruz. Nitekim Birinci Selim deyince, aklımıza Mısır’ın işgali gelir; Kanuni Sultan Süleyman’dan bahsedilince Mohaç zaferini hatırlarız. İkinci Mahmud’u Yunan İsyanları, Abdülmecidi’i de Tanzimat ile biliriz. Bu bilgi imtihanlarda suallere cevap için kafi görülebilir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu gibi tarihin ender kaydettiği bir vak’anın gelişmesini anlamak hususunda çok şey ifade etmez.”⁵²³

Eserin esas noktasını Hatt-ı Humayunlar çerçevesinde Selim III’ün araştırılmasının oluşturduğu düşünülürse bu hususun kaleme alınmasında temel vasıta da vak’alardır. Vak’aların elde edilmesindeki ana kaynağı da vesikalar oluşturur. Bu düşünce ile vesikaların tasnifi boyutundaki eksiklikler Ord. Prof. Enver Ziya Karal

⁵²² Karal, Enver Ziya; *Selim III’ün Hatt-ı Humayunları*, 2. baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1999, XIII.

⁵²³ Karal, *a.g.e.*, s. XIII.

tarafından ortaya konularak bir kısım vesikanın dönem şartları itibariyle ulaşılabirlikten uzak olduğu ve tasnifinin yapılmadığı ayrıca belirtilmektedir.⁵²⁴

Önsözde aynı zamanda ele alınan tetkik konusunun temellini oluşturan “*Hatt-ı Humayun*” un kelime anlamı Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın diğér eserlerinde belirtildiği çerçevede açıklanmakta ve şekil bakımından da irdelemelerde bulunmaktadır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, önsözün son kısmında Selim III hakkında isimlerini zikrettiği bir kısım tarihçi⁵²⁵ tarafından çalışmalar yapıldığını fakat bu çalışmalarının temel amacının Selim III’ü bir bütün olarak tetkik etmek amacını taşımadıklarını belirtmekte ve eserinin farklılığını vurgulamaktadır. Son olarak da eserin oluşmasındaki plan ortaya konulmaktadır.

Esere genel olarak bakıldığında, başından sonuna kadar kronolojik bir sıranın takip edildiği ve bu tarihsel süreç içerisinde meydana gelen vak’alarda Selim III’ün iş başında gösterdiği tutum ve davranışlarının yazmış veya yazdırmış olduğu hatt-ı hümayunları temelinde ele alındığı gözlemlenmekte ve tüm hatlardan sonra meydana gelen vak’alarla ilgili olarak tarih yazım metodununa göre açıklamalarda bulunduğu tespit edilmektedir. Bu hatlar irdelendiğinde genel olarak bir tarih veya isim belirtilmediği göze çarpmaktadır. İfadelerde hattın yazıldığı kişinin ismi yerine “*Benim Serdarı Ekremim*”, “*Benim Vezirim*”, “*Kaymakam Paşa’ya*” gibi ifadelerin yer aldığı görölmektedir.⁵²⁶

Eserde Selim III’ün hatt-ı humayunlarının yanısıra kendisinin talimatı üzerine Sadrazamı tarafından kaleme alınan hatlarında mevcut olduğu belirlenmektedir. Bu sebeple, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserin kaleme alınmasında tüm vesikaları etraflıca ve derinlemesine araştırdığı ve dönemi doğru bir şekilde değerlendirmek için çaba sarfettiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserin bütününde Hatt-ı Humayunları genel olarak tam metin şeklinde kullandığı ve bu hatt-ı hümayunların yazılış amacını, yazıldıktan sonraki etkisini ve sonuçların neler olduğunu ayrıntısı ile belirttiği ve dönemin siyasi şartları içerisinde irdediği görölmektedir. Ancak bazı hatt-ı

⁵²⁴ Karal, *a.g.e.*, s. XIII.

⁵²⁵ Tarihçilerimizden Asım, Cevdet Paşa, Ahmed Refik, Necip Asım. Karal, *a.g.e.*, s. XVI

⁵²⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 41, 44, 66.

hümayunların Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tabiriyle sadece enteresan kısımlarının alındığı da mevcuttur.⁵²⁷

Eserde Selim III'e ait hatların yanısıra onun iç dünyasını ve olaylara bakış açısını ortaya koymak amacıyla yazmış olduğu şiirlerden de disiplinlerarası bakış açısıyla istifade edilmiş ve böylece Selim III'ün psikolojik durumunu oluşturan duygu ve düşünceleri ortaya konulmuştur. Özellikle eğitim sebebiyle bulunduğu kafes yaşamındaki düşünceleri şehzadenin mevcut durumunun ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Bu şiirinde Selim III, kafes hayatının zorluklarını şu şekilde ifade etmektedir:

*"Hayli demdir ki dönüp külbei ahzane kafes
Bais olup bize bu mertebe ahzane kafes
Nola rahm etse felekler feryadımdan
Oldu Bülbül gibi mürği dilime lane kafes."*⁵²⁸

Eser içindeki dikkate değer en önemli şiirlerden biri ve eserin temelini oluşturan Selim III'ün iş başındaki tutum ve davranışlarına mihenk taşı olan düşünceleri ise şu ifadelerinde yer bulmaktadır:

*"Sakin aldanma gönül aleme yok zerre vefa,
Devletin tab'ı bozuk ver ona Ya Rab şifa,
Zevk eyyamı değil şimdi haram oldu safa
Edelim hakka rica şimdi harap oldu cihan."*⁵²⁹

Eserde Selim III'ün sadece vezirine, serdarı ekremine ve kaymakamına gönderdiği hatlar değil aynı zamanda yabancı ülke imparatorları ile arasında geçen yazışmalara da yer verilmiştir. Özellikle dönem itibarıyla Fransa ile bulunulan ilişkiler sebebiyle Fransız İmparatorları ile yapılan görüşmelere eser içerisinde geniş ölçüde yer almıştır. Bu yazışmalardan bir tanesi Selim III'ün talimatı üzerine Ratıp Efendi tarafından kaleme alınmış ve Selim III'ün emri ile Fransa Kralı Louis XVI'ya gönderilmiştir. Bu yazışma, Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından okuyucusunun daha kolay şekilde anlaması amacıyla konusunun içeriğine göre

⁵²⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 94.

⁵²⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 9.

⁵²⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 9.

maddelendirilerek ve ilgili hususlar bu maddelendirilmeler altında ifade edilerek esere alınmıştır. Dört maddeden oluşan izahatta ilk madde, “*Selim’in nasihate ihtiyacı olmadığı hakkında*”, ikinci madde; “*Fransızların, Rusya’ya karşı Osmanlı Devleti’ne yardımları hakkında*”, üçüncü madde; “*Askerin ıslah ve talim terbiyesi hakkında*” ve dördüncü madde ise “*Louis’in Osmanlılara askerlik öğretecek zabıtlar göndermesi hakkında*” başlıkları altındadır.⁵³⁰

Yine eserde Selim III’ün hatt-ı hümayunları yanında yabancı basının yazılarına, yabancı elçilerin düşünce ve sözlerine de yer verilmiştir. “Osmanlı-Rus Harbi ve İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazını Geçmesi (1806-1807) başlıklı bölümde Fransız elçisi Sabestiyân’ın şu sözleri ile Osmanlı İmparatorluğu’ndaki mevcut durumu farklı bakış açısı ile ortaya konulmuştur:

“Mösyö, dokuz İngiliz gemisinin Türklerin mukavemetine rağmen Çanakkale’yi geçmiş olduklarını şimdi haber aldım. Diğer İngiliz gemileri de arkadan gelmektedir. Rüzgar müsaittir. Bu gece gemilerin İstanbul önünde gözükmesine intizar ediyoruz. Amiralin isteklerini elde edeceğinden şüphe etmiyorum. İstanbul’un müdafaası için hiçbir şey hazır değildir. Yeis son derecededir. Sadrazamı gördüm müdafa için işleri tesri etmekte ve oldukça gayret göstermektedir. Fakat diğer devlet adamlarında mevcut olmıyan bir cesareti uyandırmak için neticesiz emek sarfettim. Vaziyetim güçtür. Bununla beraber İstanbul’da mukavemet gösterilmesi için bundan böyle çalışacağım. Eğer İngilizler isterlerse İstanbul’dan uğratılacağım. Bedbaht tüccarlarımıza acıyorum. Mal ve mülkleri büyük tehlikeye maruzdur.”⁵³¹

İmza

Sebastiyan

Eserde Ord. Prof. Enver Ziya Karal, anlatım dili olarak sade bir üslup sergilemiş ancak bu sadelik içerisinde olayları derinlemesine araştırmıştır. Özellikle Selim III’ün doğumu, adının belirlenmesi ve tahta çıkışı ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Doğumu bölümünde Selim III’ün babası Mustafa III’ün kişilik özellikleri, ilgi alanları ve özellikle astronomiye olan ilgisi ayrıntılı olarak irdelenmiş ve astronomiye olan bu ilgisi Selim III’ün doğumu ile ustaca ilişkilendirilmiştir. Bu hususu Ord. Enver Ziya Karal şu şekilde ifade etmektedir:

“Padişah, fenni nücuma bizzat vakıf olduğu için karısı ile temas edeceği eşref saati tayinde güçlük çekmemiş ve Selim’in rahmi madere düştüğü saati itina ile zaptedip hamil emareleri

⁵³⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 15.

⁵³¹ Karal, *a.g.e.*, s. 102.

*görüldüğü vakit Müneccimbaşıya mezkur saati söyliyerek zayıçe tayinini ferman buyurmuşlardır. Müneccimbaşı, fermana uyarak, zayıçe tayini için kullanılan klasik usul ile birçok hesap kitap yaptıktan sonra zayıçeyi tayin etmiştir. Hamil müddeti sona erdikten ve doğum emareleri başladıktan sonra yine doğumun hayırlı anı tesbit edilmiş Padişah ile Sultan Hanımın temas saatlerine nazaran bu hayırlı anda doğan şehzadenin fitri kabiliyetlerden maada emsalsiz bir cihangir olacağı da seyyarelerin hareketından istihraç edilmişti.*⁵³²

Selim III'e adının verilmesi de yine tarihsel süreç içerisinde Selim adını taşıyan diğer padişahların yaptığı olumlu icraatlar kapsamında karşılaştırılarak ve ilişkilendirilerek ismin muteberliği ifade edilmiştir.

Özellikle Selim III'ün padişah oluşu esnasında bu hadisenin duyurulması, tahta çıkışı, biat merasimi ve bu esnada söylenen sözler ve sonrasında yazdığı hatt-ı hümayunlar esere alınmıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Selim III'ün yazdığı bu ilk üç Hatt-ı Humayun'u tam metin olarak eserine almış ve sonunda, üçünde tespit ettiği ortak özellikleri belirtmiştir.

Eserin birçok bölümünde neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kendisine sorular sorarak okuyucusunun dikkatini çekmeye ve konuya vukufiyetlerini artırmaya çalıştığı görülmektedir. Bunlardan birinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

*“Sonra başında padişahın bulunduğu bir ordunun mağlubiyet mesuliyeti Padişaha raci olacaktı. Mesuliyet ne olabilirdi? Bu sualin cevabı mağlup ordunun psikolojisine tabi olacak idi. Ancak mağlup bir Serdar Ekremin akibeti ekseriya vazifesinden azil olduğuna göre mağlup bir hükümdarın akibeti tahtdan indirilmek olabilirdi.”*⁵³³

Kitabın belirli bölümlerinde önsözde belirtilen ifadelere uygun olarak vesikalardaki eksiklikler tekrar edilmiş ve buna rağmen eserin kaleme alınması değerlendirilen kısımları mevcut arşiv malzemeleri esas alınarak kaleme alınmıştır. Bu hususla ilgili olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal arşiv malzemelerinin tasnif işlemlerinin ne zaman son bulacağını belli olmadığını ve mevcut kaynakların kullanılmasının

⁵³² Karal, *a.g.e.*, s. 2, 3.

⁵³³ Karal, *a.g.e.*, s. 29.

daha uygun olacağını ve sonra ele geçecek kaynaklarla eserin tekrardan güncellenebileceğini beyan etmektedir.⁵³⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserine “Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları” adını vermiş olmasının bir gerekliliği olarak padişahın kişilik özelliklerini de karşılaşılan durumlar çerçevesinde ayrıntılı olarak tetkik etmiştir. Bunlardan birinde Selim III’ün göstermiş olduğu gayretler ve içinde bulunduğu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

“Osmanlı İmparatorluğu’nun harpten az zararlı çıkmış olmasına, bu az zararın da çok büyük acısını tadan Selim III olmuştu. O, devrine mağlup bir hükümdar sıfatıyla değil fakat muzaffer olarak başlamak istemiş ve yılmadan yorulmadan çalışmıştı. Bununla beraber Selim’in ruhu ezeli Türk düşmanı olan Rus ve Avusturya’nın çifte galibiyetleriyle ezilemedi. O, mağlubiyetten çıkarılabilecek dersleri çıkarmıştı. Osmanlı İmparatorluğunu cezri bir ıslaha muhtaç görüyordu. Bu ıslahat yapılmadığı takdirde devletin yaşayamayacağı ve yaşamağa hakkı olamayacağı kendisince apaşık bir hakikatti. Bu sebepten Selim, pahalıya mal olan sulh devrini ıslahata tahsis etmekte bir an tereddüt etmedi. Hayatına mal olacak olan bu ıslahatta büyük bir iman ve enerji ile çalıştı.”⁵³⁵

Eser genel olarak değerlendirildiğinde; Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın en önemli tespiti Selim III’ün sanılanın aksine aciz bir hükümdar olmadığı, dönemini iyi idrak eden, geniş ufuklu olduğudur. Dönemi içerisinde sürekli halkın arasında olan her icraatı bizzat takip eden Selim III’ün tespit edilen şu düşünceleri devletin işleyişinde gördüğü hataları düzetme gayesini açıkça ortaya koymaktadır:

“Bunlar güzel, lakin hep olmuştu olacaktı tabirlerinden ibaret olup meydanda görülmüş iş yok, düşman duruyor. Böyle gevşeklik ile iş görülmez? Ben iş isterim gözünüzü açup baksanız gece ve gündüz demeyesiniz yaz geçmeğe başladı. Siz dahi şöyle olacak böyleolacak diyorsunuz. Allah göstermesün düşmanlar bir taraftan fürce bulmak lazım gelir ise sonra bana kim cevap verir.”⁵³⁶

Benim Vezirim;

Tophane pişgahında birkaç kıt’a tafesi yok ve yelkeni bağlanmamış sefinelere gidecek tüfenkçileri biribiri üzerine dolduruyorlar. Bunlar ne zaman kalkar ve kalkınca bu adamlar gemi

⁵³⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 131.

⁵³⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 47.

⁵³⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 37.

*içinde ne yaparlar, bu gemilerin tekmil haberini kim verdi, gözünün önünde böyle saşma iş tutulurken sair memalike Allah imdat eyleye, bu gemilere kim memurdur gümrükçü ve reisler kethüdası nasıl herifler? Haberleri yokki. Geminin serenine salbederim. İşte yelkensiz kuru direk. Gemi içinde taife yok bir şey yok gidecek adamlar dolmuşlar. İnsaf eyleye bu nasıl olur?*⁵³⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu eserinde de sebep sonuç ilişkisi temelinde tarihin devamlılığı anlayışına azami dikkat gösterdiği tespit edilmektedir. Özellikle Napoleon'un Mısır Seferi'nin eserde konu edilmesi eserin temelini oluşturan Selim III'ün Hatt-ı Humayunları'nın ve özellikle bir sonraki eseri olan "*Selim III'ün Hatt-ı Humayunları Nizam-ı Cedit*"e temel oluşturmuş ve Selim III'ün yapmaya çalıştığı yenilik hareketlerinin daha doğru ve esaslı anlaşılmasına önemli bir arka plan oluşturmuştur.

Eser tetkik edildiğinde meydana gelen olaylarla ilgili mevcut hatların döneme ait yazma ve basma yerli ve yabancı eserlerle karşılaştırıldığı tespit edilmektedir.⁵³⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Selim III'ü her yönüyle objektif bir şekilde değerlendirebilmek için Selim III'ün her halini konu edinen Hatt-ı Humayunları eserine intikal ettirdiği tespit edilmektedir. Bunlar arasında, Selim III'ün kızgınlık anlarını ifade edenler olduğu gibi devlet görevlilerini takdir edenlerde mevcuttur.⁵³⁹

Eserde tespit edilen önemli özelliklerden bir diğeri de Selim'in Hükümdarlığı döneminin kendinden öncekilerden farklı olarak kendini halkına karşı mesul tutmasıdır. Bu husus şu ifadelerden de açıkça anlaşılmaktadır:

"Benim Vezirim:

Size lisanen ifade eylediğim gibi Reis Efendi, Fontonea Bonaparta'nın 9385

İmparatorluğu'nu tasdik edeceğimizi işrab eylesün, zira Bonaparte Beği ve bu kadar memaliki fetheyleyüp iki İmparatoru birden bozduktan sonra artık İmparatorluğu'na söz yoktur. Françe

⁵³⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 67.

⁵³⁸ Karal, *a.g.e.*, s. XVI.

⁵³⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 58, 59.

*Milleti ve İmparatoru dostumuz iken beyhude inkar eylemenin manası yoktur. Halk da neler söyler, sözün doğrusu budur*⁵⁴⁰

“Benim Vezirim;

*...Bu cevaplar maslahat sahibi vükela ağzından. Ben halktan hicap eylemem mi? Halk adama ne söylemez.*⁵⁴¹

Eserin son bölümünde ise esere konu olmayan Hatt-ı Humayunlar metin halinde verilerek okuyucunun var olan vesikalar hakkında bilgi sahibi olması arzu edilmiştir.

4.4.3. Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları -Nizam-ı Cedit- (1789-1807)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu eserinin ilk baskısı 1946 senesinde Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından yayımlanmış ve aradan geçen 42 sene sonra 1988 senesinde tekrardan aynı kurum tarafından ikinci baskısı yapılmıştır.

Eser şekil yönünden ele alındığında; içindekiler, indeks ve oniki bölümden meydana geldiği gözlemlenmektedir. Birinci bölüm; “Yakın Çağlar Başında Osmanlı İmparatorluğu’nun Durumuna Genel Bir Bakış”, ikinci bölüm; “Selim III’ün Padişah Olmadan Önce Islahat Hakkında Düşünceleri ve Teşebbüsleri”, üçüncü bölüm; “Selim III’ün Padişah Olduktan Sonra İlk Islahat Teşebbüsleri”, dördüncü bölüm; “Nizam-ı Cedit’in Hazırlık Safhası”, beşinci bölüm; “Askeri Alanda Islahat”, altıncı bölüm; “İdare Alanında Islahat”, yedinci bölüm; “İlimiyede Islahat”, sekizinci bölüm; “İktisadi Alanda Islahat” dokuzuncu bölüm; “Ticaret Alanında Islahat”, onuncu bölüm; “Siyasi Alanda Islahat”, onbirinci bölüm; “Diplomasi Alanında Islahat” ve onikinci bölüm ise “Netice ve Vesikalar” adları altında kaleme alınmıştır. Esere intikal ettirilen bilgiler metin içinde tırnak içerisinde, sayfa sonlarında ise dipnot olarak verilmiştir. Eserin başlangıcında bir önsöz ve sonunda ise kaynakça bulunmaktadır.

Eserin geneline bakıldığında; bölüm başlarında tarihin devamlılığı anlayışı içerisinde, konunun muhteviyatının daha iyi kavranması amacıyla, Selim III’den

⁵⁴⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 91.

⁵⁴¹ Karal, *a.g.e.*, s. 121.

önceki dönemlerdeki mevcut durum ve etkili olan sebeplerin etraflıca ele alındığı tespit edilmektedir. Bundan sonraki süreçte, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, Selim III'ün kaleme aldığı veya kendi talimatı ile aldırıldığı hatt-ı hümayunlar ile yerli-yabancı yazılı ve sözlü kaynaklar ve arşiv malzemelerini kullanarak eserini şekillendirdiği ve son olarak hatt-ı hümayunun yazılış amacının, etkilerinin ve sonuçlarının neler olduğunu kişisel değerlendirmelerde bulunarak ifade ettiği gözlemlenmektedir.

Eserin içindekiler kısmının içeriği ile eserin adı karşılaştırıldığında her iki ifadenin birbiri ile tam anlamıyla örtüştüğü gözlemlenmektedir. Selim III'ün Nizam-ı Cedit dönemi Hatt-ı Humayunlarının ele alındığı eserde sadece askeri alanda yapılan yenilikler değil, birbirini tamamlayan toplam yedi farklı alanda yapılan yeniliklerin konu edildiği tespit edilmektedir. Buna temel oluşturan düşünce ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, kritik öneme haiz kelimelerin yüklendiği anlamların açıklanmasında kendini bulmaktadır. Eserin planının oluşmasında kilit rol oynayan "Nizam-ı Cedit" kelimesinin ortaya konması bu sebeple bir gereklilik halini almıştır.⁵⁴²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın okuyucusunun zihninde fikir birliği yaratmak için önemli gördüğü kelimelerin anlamlarını açıklamayı gelenek haline getirmesi sebebiyle "nizam-ı cedit" ifadesinin yüklendiği anlamın tespiti dördüncü bölümde ayrıntısıyla ele alınmış ve yazarın derin araştırmalar yapmasına sebep olmuştur. Bu hususta Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kelimenin anlamını dar ve geniş mana olmak üzere iki şekilde ifade ettiği ve bu ifadelerden genel düşüncenin aksine geniş mananın kabulünün doğru olacağını yerli, yabancı ve arşiv kaynaklarıyla şu ifadelerle ispat etmektedir:

"Nizam-ı Cedit terimi, genel olarak, dar ve geniş olmak üzere iki manada kullanılır.

Dar manada Nizam-ı Cedit, Selim III devrinde Avrupa usulünde yetiştirilmek istenen talimli askeri ifade eder. Evvelce kullandığımız okul kitaplarında olsun, Selim III için yazılan bazı monografilerde olsun, Nizam-ı Cedit'in bu manada yazılmış olduğunu görnekteyiz. Geniş manada Nizam-ı Cedit ise, Selim'in yalnız askerlik alanında değil, fakat cemiyet sahasında da başarmak istediği istediği ıslahatın bütünü anlatır. Nizam-ı Cedit'i geniş manasında almak

⁵⁴² Karal, *a.g.e.*, s. 43-187.

tarih olayları ile daha uygun düşer. Bu cihet, Selim III'ün yapmak istediği ıslahat bütün olarak kavranınca daha iyi anlaşılır. XVIII inci asrın sonlarında ve XIX uncu asrın başında Osmanlı ordusu hizmetinde çalışmış olan Fransız subaylarından Jaucheraux de Saint-Denys "İstanbul İsyanları" isimli kitabında Selim'in ıslahatını şöyle tarif eder:

"Ondokuzuncu asrın aşlangıcında Selim cür'etkar bir ıslahat projesi hazırladı. Bu proje yeniçerilerin kaldırılmasını, ulema nüfuzunun kırılmasını, fetvalar ile padişahın teşrii salahiyyetini taksim eden şeyhülislamın fetvalarına nihayet verilmesini, Osmanlı Devleti'ni, Avrupa'nın sanatta, ilimde, askeri meselelerde, ziraatte, ticaretle ve medeniyette yaptığı terakkilere ortak yaparak yenileştirmeği ortak tutuyordu.

Cevdet Paşa tarihinin kaynakları arasında işaret edilmiş olan Yayla İmamı risalesinde de Selim III devrinde yapılan ıslahatın 72 madde olarak tespit edildiği yazılıdır.

Bundan bir başka bir arşiv vesikası Nizam-ı Cedit'in geniş ölçüde bir ıslahatı ifade ettiğini anlatmaktadır. Bu vesika sadrazam tarafından padişaha takdim edilmiş bir arz teskeresidir. Teskerede Fransız ihtilali vesilesi ile Fransızların kabul ettikleri nizam-ı ceditten şu satırlarla bahsedilmektedir:

"Şevketlü, kerametlü, kudretlü; velinimetim Sulatanım"

Birkaç senedenberu Françe devletinde zuhur eden ihtilale binaen bu defa bir nizam-ı cedit ihtira eylemlerile iş bu nizam-ı mübeyyin utbe-i ulyayı mülükanelerine ve taraf-ı sadrazamiye Françe kiralı canibinden Dersaadette mukim elçisine bir kıt'a name ve bir kıt'a mektubu varit olup ancak name ve mektup merhum mücerret madde zımnında olduğundan resen Babıali'ye takdim-i iktiza etmediğine mebni elçi-i mersum yedile takdim etmekle ikisi de tercüme ettirilip maruzu atebei ulyaları kılındı⁵⁴³

Eserin içeriği hakkında mevcut veriler ışığında oluşturulan planın devamında, başlangıç kısmı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki durum tespitinden oluşmaktadır. Bu bölümde, eserin bütününe temel teşkil edecek ve yapılan ıslahatların daha iyi anlaşılmasını sağlayacak olan Osmanlı Devleti'nin idare ve işleyiş sistemi ele alınmıştır. Genelden özele doğru yapılan bu incelemede en üst seviyedeki padişah'tan en alt mertebedeki idari görevliye kadar yetki ve sorumluluklar ile icrada yaşanan süreçler ayrıntısıyla belirlenmiştir. Bu hususta dönemin mevcut durumu, gerek kendi içerisinde gerekse yabancı memleketlerle karşılaştırılarak, olumlu ve olumsuz yönlerinin daha iyi anlaşılması

⁵⁴³ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları Nizam-ı Cedit*, s. 29.

sağlanmıştır. Bu hususta, Osmanlı padişahlarının tahta çıkmaları ile ilgili olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Osmanlı Devleti'ni yabancı devletlerle şu ifadelerle karşılaştırmaktadır:

*“Başka memleketlerin esas teşkilatlarında kudretsiz, otoritesiz veya aklından zoru olan prenslerin tahta çıkamayacağı yolunda hükümler vardı. Osmanlı teşkilat ve geleneğinde ise böyle bir hal göz önünde tutulmamıştı. Bu itibarla yarı deli veya deli bir padişah tahta çıkmak hakkını kaybetmez ancak; tahta çıktıktan sonra ulemanın fetvası üzerine tahtan indirilirdi.”*⁵⁴⁴

Yine Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Selim III'ün daha şehzadeliği döneminde kafes hayatının zor şartlarına rağmen bir gün devletin başına geçeceği bilinci içerisinde Fransa Kralı Louis XVI. ile mektuplaşması hususunda, “Osmanlı veliahtları içinde böyle bir işe Selim'den başka kimsenin teşebbüs etmediği göz önüne alınırsa, teşebbüsün değeri bir dereceye kadar tebarüz ettirilmiş olur .” ifadesini zihninde yaptığı etraflı karşılaştırma sonrasında sarfetmiştir.⁵⁴⁵

Eserde yapılan karşılaştırmalar yanında, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın birçok eserinde alışlagelen, neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde kendisine sorular sorarak konuyu derinleştirme ve genişletme düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin idari yapılanmasının ele alındığı bölümde şu soruyu kendine sormakta ve cevaplandırmaktadır:

*“Padişah kanun önünde mes'uliyetinden dolayı kime hesap zorundadır. Başka bir tabirle padişahın kanuna aykırı bir hareketi karşısında harekete gelen makam veya müesseseler hangileridir? Kanunnamelerde ve şer'i hükümlerde bu yolda hiçbir kayda rastlanmamaktadır. Fakat yeniçeri ocağı ile ulema sınıfının zaman zaman padişahları iltiham etmeleri ve saltanat değişmesine sebep olan isyanlar, ihtilaller çıkarmaları gelenek halini almıştır.”*⁵⁴⁶

Selim III'ün Fransa Kralı Louis XVI. ile mektuplaşması hususunda da “Acaba Selim nasıl ve niçin Louis XVI ile böyle bir mektuplaşmağa lüzum görmüştür?”⁵⁴⁷ diye

⁵⁴⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 3.

⁵⁴⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 13.

⁵⁴⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 4.

⁵⁴⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 14.

sormakta ve “*Bu sualin cevabı, Selim’in babasına olan büyük saygı ve sevgisi ile alakadardır...*” diye cevaplandırmaktadır.⁵⁴⁸

Eserin ele alınışında en önemli noktalarda birisini de, Enver Ziya Karal’ın, Selim III’ü önce bir insan ondan sonra padişah olduğu düşüncesi ile hareket etmesidir. Disiplinlerarası bakış açısı ile Selim III’ün psikolojik durumu göz ardı edilmemiş, iç dünyasında yaşadıkları, ailesine olan düşkünlüğü ve devlete olan bağlılığı, üzüntüleri ve sevinçleri hiçbir suretle eserin bütününde ön planda tutulmuştur. Selim III, para tedariki hususunda yaşanan sıkıntılara rağmen ümitsizliğe düşmemiş ve annesinin ruhuna mevlit okutmaktansa ayrılan paranın büyük bir bölümünü cihatta mühimmat almak için tahsis etmiştir. Bu hususta devlete olan bağlılığını şu ifadelerle açıklamak mümkündür:

“Benim Vezirim;

*Validem merhumenin muhallefat ve naktinden bin kese tedarik ve ruh-u şerifiçün, hayır niyetile mühimmat-ı cihadiyeye tahsis birle darphanede başkaca hıfzolunmasını tenbih eyledim; ve devlet-i aliye lüzumu derkar olan mühimmat-ı cihadiyenin pek lüzumlu olanlarına sarf ve bir akçesi telef ve zayi olmıyarak ancak mühimmat tedarikine dikkat ve kendin defter tutup nezaret ve hemen şuru eyleyesin: Rabbim muvaffakı bilhayr eylesün”*⁵⁴⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın neden nasılcı tarih yazım metodunda yardımcı ilimlerden faydalanmak genel bir düşünce iken bu eserinde neşretmiş olduğu hatt-ı hümayunlarla aynı zamanda yardımcı ilimlere destek olmuştur. Osmanlı halkının yaşam tarzını daha iyi anlamamıza yardımcı olan şu ifadeler aynı zamanda sosyolojik de bir değerdir:

*“Hem karılar yine gayet fena kıyafetle geziyorlar. Hotozları uzun yakaları uzun hem pek açık renk giyiyorlar. Yasak edesin”*⁵⁵⁰...*Mühim paşalılardan kavukları kısa ve sarıkları pek bettir. Anlara yasak edesin ve sarıkların kesdiresin.*⁵⁵¹

*“Şimdiden sonra bina olunan evler, tenbih edesin, gavurlarınki gibi siyah, lacivert boyamasunlar. Hem pek yüksek yapıyorlar ve adetten ziyade yapmasunlar. Müslüman evleri siyah olmasun. Gavur ve Yahudi evleri siyah olsun.”*⁵⁵²

⁵⁴⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 14.

⁵⁴⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 90.

⁵⁵⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 102.

⁵⁵¹ Karal, *a.g.e.*, s. 102.

“Cumalarda tebdillerde görüyorum. Miskinler saillik ediyorlar anlar gelmek adet değildir. Tenbih edesin öyle yaralıları meskenlere göndertesin. Vesair el ve ayağı ve gözleri sağ olup kar-ü kisbe gücü yetenler saillik etmesünler. Ve külhani çocukları külhanlara komasunlar. Ve külhanileri tersaneye gönderesin hizmet etsünler.”⁵⁵³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın eserinin bütününü sebep sonuç ilişkisi içerisinde, neden nasılcı tarih yazım metoduna uygun olarak ele aldığı gözlemlenmektedir. Selim III’ün yeniçeri ocağı hakkında Serdar-ı Ekrem’ine yazdığı hatt-ı hümayunun sonuçlarına istinaden devamında bir başka hatt yazmasını şu şekilde ifade etmektedir:

“Hatt-ı hümayunun sonlarına doğru Selim III. Orduy-u hümayunun Sofya’da ileriye hareketi üzerine birçok firarlar baş gösterdiğini ve ordu efradının ancak üçte birinin yoluna devam ettiğini, diğer üçte ikisinin ise kaçtığını yazmakta ve subaylardan bu gibi hadiseleri önlemeleri için gayret istemektedir.”⁵⁵⁴

Bu hatt-ı hümayunun hiçbir tesir yapmadığı Selim’in başka hatt-ı hümayunlar yazmasından anlaşılmaktadır. Bunlardan birisinde şu önemli satırları okuyoruz:

“....bizim seferlerimizi gören sefer yok zanneder. Maazallahitaala devlete tezelzül gelse yalnız bana raci olmayıp cümlenize ait olur. Nasihatımı yerine getirecek hizmete çalışsınız. Ben de sizin birinizim. Beraber çalışırım. Dinimiz hizmetine şu sefere ikdam-i tam ve düşmanlardan avn-i hakla ahz-i intikam edelim. Ben gece ve gündüz Cenab-ı Haktan niyaz edip ruz-i şep ağlayıp diyorum ki.....”⁵⁵⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın dönemin mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla diğer eserlerine nazaran daha fazla sayısal veriyi kullandığı tespit edilmektedir. Bunlar; dönemin asker sayıları, devletin gelirini belirten veriler ile maaş bilgilerini ihtiva etmektedir.

Eserlerinde genel olarak elde ettiği çıkarımları listeleme yöntemi ile okuyucusuna veren Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, bu eserinde de aynı yazım metodunu kullandığını görmekteyiz. Selim III’ün ıslahat metodu ile ilgili olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal, şu ifadelerde bulunmaktadır:

⁵⁵² Karal, *a.g.e.*, s. 103.

⁵⁵³ Karal, *a.g.e.*, s. 96.

⁵⁵⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 23.

⁵⁵⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 23.

“...taşındıkları esas düşünceye göre onları üç kısımda toplamak mümkündür:

- 1- Yeniçeri ocağını ve diğer ocakları, Kanuni Sultan Süleyman devrindeki kanunlara göre ıslah etmek.
- 2- Yeniçeri ocağı ile diğer ocaklara Frenk eğitim ve öğretimini ve silahlarını kabul ettirmek.
- 3- Yeniçeri ocağı kaldırılamayacağından ve tam olarak ıslah edilemeyeceğinden, bu ocağın dışında yeniden “Frenk” orduları esaslarına göre yeni bir ordu kurmak.”⁵⁵⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, netice kısmında, eserin basımına kadarki olan süreçte “Nizam-ı Cedit” kavramının dar anlamı ile ele alınmasına rağmen mevcut eserin bu düşüncenin aksine geniş anlamda ele alındığını ifade etmektedir. Bu husus da arşiv vesikaları ve örneklerle vurgulanmaktadır. Son olarak ise Selim III’ün kişiliği ve yöneltile eleştiriler üzerine değerlendirilmelerde bulunmuş ve bu husustaki düşüncesini yaşanan şu anekdot ile ifade etmiştir:

“Selim III, kendisine karşı İstanbul isyanı patladığı vakit neye kuvvet kullanıp isyanı bastırmadı? Bu sorunun cevabını Selim III’ün şu sözlerinde görüyoruz; “Ben Tuna boylarından ordu-yu hümayunu getirir bu isyanı bastırırım. Fakat o vakit Ruslar’da Çatalca önlerine gelebilirler” demektedir ve Rusları Çatalca önlerinde görmektense padişah, taht ve tacını ve hatta onlardan çok sevdiği ıslahat fikirlerini bile terk etmeği uygun bulmuştur.”⁵⁵⁷

4.4.4. Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)⁵⁵⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu eseri, 1938 senesinde Milli Mecmua Basımevi tarafından yayımlanmış ve İstanbul Üniversitesi Yayınlarının 63. sünü teşkil etmiştir. Bu eser, 1938 senesine kadar çeşitli gazete ve mecmualarda makaleleri neşredilen Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, basılı ilk eseri olması yönüyle önem arz etmektedir. Bu eserin bir diğer önemli özelliği ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın daha sonra kaleme alacağı Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği (1940), Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları (1942), Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları-Nizam-ı Cedit (1946) adlı eserlerinin temelini teşkil etmesidir. Hatta Osmanlı Tarihi V (Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri) adlı eseri de bu bilgi birikiminin bir sonucu ve Osmanlı Tarihi eserleri serisinin kendisi için bir başlangıcı olmuştur.

⁵⁵⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 36, 37.

⁵⁵⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 189, 190.

⁵⁵⁸ Karal, Enver Ziya; *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul, İstanbul Milli Mecmua Basımevi, 1938.

Eser şekil yönünden ele alındığında; önsöz ile başladığı ve akabinde bölümler altında konunun izahatının yer aldığı tespit edilmektedir. İki kısımdan oluşan eserin ilk kısmının; Mısır seferinin arşiv vesikaları, yerli ve yabancı kaynaklar yardımı ile izah edildiği, ikinci kısımda ise arşiv vesika metinlerinin esere intikal ettirildiği tespit edilmiştir. Bu hususta Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından Devlet Arşiv Dairesinden temin edilen orijinal vesikalara ait foto filmlerin ve tercümelerin tarihçilerin istifadesine sunulması ayrıca önem arz etmektedir. Eserin izahatını içeren ilk kısım sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; *“Mısır’ın Tabii ve Beşeri Coğrafyası”*, ikinci bölüm; *“Osmanlılar İdaresinde Mısır”*, üçüncü bölüm; *“Mısır Seferinin Evveliyatı”*, dördüncü bölüm; *“Napoleon”*, beşinci bölüm; *“Mısır Seferi”*, altıncı bölüm; *“Osmanlı-Rus-İngiliz İttifakı”*, yedinci bölüm; *“İkinci İttifak-Fransa Harbi”*, sekizinci bölüm; *“Mısır Seferinin Neticeleri”* adı altında kaleme alınmıştır Eserin son bölümünde ise Bibliyografya, Index, İçindekiler ve Vesikaların Fihristi bulunmaktadır. Esere intikal ettirilen bilgiler metin içinde tırnak içerisinde, sayfa sonlarında ise dipnot olarak verilmiştir. Bu dipnotlar sadece eserlere atıf yapmak amacıyla değil aynı zamanda yabancı dildeki kelimelerin telaffuzunda birlik sağlamak ve eserde adı geçen şahıslar hakkında yeterli bilginin okuyucuya verilmesi amacıyla da kullanılmıştır.

Eser genel olarak başından sonuna kadar muntazam bir plan içerisinde ele alınmıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın genel tarih düşüncesi içerisinde yer alan etraflıca ve derinlemesine araştırma ile belgeli tarihçilik anlayışının tüm özelliklerini bu ilk eserinde görmek mümkündür. Eser içerisinde ele alınan tüm hususlar, konunun esasını oluşturan etmenlerin Fransa ve Osmanlı Devleti arasında geçmesi sebebiyle Osmanlı arşiv belgeleri temelinde, yerli ve yabancı eserlerin araştırılmasıyla şekillendirilmiştir. Bu hususla ilgili olarak Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserin önsöz kısmında şunları ifade etmektedir:

“Mısır seferi gibi ehemmiyetli bir vak’ada bu vak’anın bütün sıkletini çeken Osmanlı İmparatorluğu’nun, vesikalarına da müracaat edilmeden seferin tam tarihinin yazılamayacağı tabiidir. İşte biz bu etüdümüzde ortaya yeni bir tarihi hakikat atmamakla beraber şimdiye kadar mevcut bir tarihi hakikatin mahiyetini Osmanlı vesikalarının şehadeti ile tespit etmek gibi bir iş

*yüklenmiş oluyoruz. Mevzumuz yeni değildir. Fakat mevzu üzerinde kullandığımız vesikalar yenidir. Eğer eserimizde bir orijinalite aranırsa bu noktada aramak lazım gelecektir.*⁵⁵⁹

İfade edilen düşünce sistematüğinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserini neden nasılcı tarih anlayışı temelinde sebep-sonuç ilişkisi içinde ele alındığı gözlemlenmektedir. Eserin tüm bölümlerinde önce mevcut durum ortaya konulmuş, sonrasında sırasıyla Mısır seferine neden olan sebepler, gelişmeler ve sonuçlar ele alınmıştır.

Neden nasılcı tarih anlayışının belirgin özelliğı olan yazarın kendisine soru sorma özelliğı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu eserinde de belirgin olarak gözlemlenmektedir. Her bir olayda Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kendisine; neden? nasıl? sorularını sorarak olayların sebep ve sonuçlarını tespit etmeye çalıştığı gözlemlenir. “*Osmanlı İdaresinin Mısır'da Tekamülü*” adlı alt bölümde bu husus şu şekilde ifade edilmektedir: “*Burada bir sual varid olabilir. Babıali bu isyanlar karşısında niçin ciddi bir harekete geçerek mevcut idare şeklini islah ve yahut yepyeni bir idare şekli kuramıyor?*”⁵⁶⁰ diyerek Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kendisine ve okuyucusuna soru sormakta olduğu böylece hem bu sualin cevabını aramaya hem de konuyu derinleştirerek konunun etraflıca anlaşılmasına sevk ettiği tespit edilmektedir.

Eserin başlangıcını teşkil eden “*Mısır'ın Tabii ve Beşeri Coğrafyası*” adlı ilk bölümde, eserin temeline esas teşkil eden Mısır hakkındaki veriler, disiplinlerarası bakış açısı ile ele alınması açısından önem arz etmektedir. Eserde; Coğrafya'dan Tarihe, Ziraatten İktisada ve hatta Etnolojiye⁵⁶¹ kadar birçok disiplinin tesirinin etraflıca ve derinlemesine araştırıldığı gözlemlenmektedir. Bu hususun bu denli kapsamlı olarak araştırılmasındaki ana düşünce ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın diğer eserlerinde de görüldüğü gibi okuyucusunun zihninde fikir birliğini sağlamaktır.

Eserin devamında, “*Osmanlılar İdaresinde Mısır*” adlı bölümde Ord. Prof. Enver Ziya Karal, diğer eserlerinde alışık olunmayan bir üslup içerisinde yabancı

⁵⁵⁹ Karal, *Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, s. 6.

⁵⁶⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 26.

⁵⁶¹ Irk Bilimi

tarihçilerin düşüncelerinin doğruluğu veya yanlışlığı hakkında irdelemelerde bulunmuştur. Osmanlı idaresi hakkında göz önünde bulundurulması lazım gelen hususları belirledikten sonra Batılı tarihçilerin iddialarının mesnetsiz olduğunu ve bunların ciddi tahlil edilmeleri gerektiğine işaret etmekte ve bu hususları şu ifadelerle belirttikten sonra kişisel görüşünü arşiv belgeleri ışığında açıklamaktadır:

“Bu husuda Jonquiere’in Histoire de l’Empire Ottoman adlı eserinde şu satırları tahlil edilmeğe değer: Mısır’ın fethi üzerine, kölemenler itaat altına alındılar fakat imha edilmediler. Bu yüzden de onlar, memleketin idaresini ellerinde bulundurmakta devam ettiler. Louis Brehier aynı tonda bir fikir serdedir:

Mısır Selim tarafından fethedildiği andan beri resmen sultanın hakimiyeti altında kaldı hakikatta orada kölemenler hakim idiler. Selim onlardan kurtulabilirdi fakat bu hususda bir şey yapmadı.”⁵⁶²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın vak’aları birbiri ile karşılaştırarak tahlil etme metodu mevcut eserin her bölümde tespit edilmektedir. Bunlardan birinde, Mısır’daki Kölemen halkı ile ilgili olarak Osmanlı Padişahlarının tutum ve davranışlarını şu şekilde tahlil ettiği gözlemlenmektedir:

“Fatih’in İstanbul’u zaptında Rumlara hayatlarını hatta imtiyazlarından bir kısmını bağışlaması ne kadar tabiise kölemenlerin katledilmemesi ve Mısır idaresine iştirak ettirilmesi o kadar tabiidir. Esasen itaat eden halka ne cins ve mezhepten olursa olsun aman vermek Türk fütuhatının en karakteristik vasıflarından birini teşkil eder.”⁵⁶³

Eserde hakim olan bir diğer özellik ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, esere konu edilen süreç içerisinde yaşanan vak’alara, Osmanlı Devleti açısından olumlu veya olumsuz olmasına bakmaksızın objektif bir şekilde yaklaşmasıdır. Eserde “Mısır Üzerinde Osmanlı-Fransız Konuşmaları” adlı alt bölümde Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Paris sefiri Esseyid Ali Efendi hakkında şunları belirtmektedir:

“Eserimizin Mısır seferinin evveliyatı ve hazırlıkları safhalarına temas eden kısımlarında, Babiali’nin Parisdeki sefiri Esseyid Ali Efendinin, Bonapart ve Talleyran tarafından nasıl aldatıldığını, vak’aların serdile izah etmiştik. Ali Efendi, kedisine resmen söylenenlere o kadar inanmıştı ki Napoleonun, İskenderiye’ye ayak basmasından bir ay sonra bile İstanbul’a yolladığı

⁵⁶² Karal, *a.g.e.*, s. 21.

⁵⁶³ Karal, *a.g.e.*, s. 22.

raporunda, Napoleonun idaresindeki donanmanın Maltayı zaptettiğini kaydetmekle iktifa etmekte ve Tulonda hazırlanan seferin hakiki hedefi hakkında başka bir şey yazmamaktadır. İstanbul'da Fransızların Tulona asker çıkardıkları daha evvel haber alınmış olduğundan Ali Efendinin vak'alar karşısında bu miyop görüşü fevkalade hiddet uyandırmış ve Selim III gibi kibar terbiyeli bir hükümdar bile Ali Efendinin raporuna büyük yazı ile (ne eşek herif imiş) ibaresini yazmıştır.⁵⁶⁴

Eserde Mısır Seferi'nin planlayıcısı ve icracısı Napoleon hakkında bilgi vermek amacıyla bir bölüm ayrılmasına rağmen Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın ifade ettiği gibi Osmanlı arşiv malzemeleri temelinde hazırlanan bir eserde dönemin padişahı Selim III'ün gerek askeri gerekse kişilik özellikleri hakkında ciddi bir bölümün tahsis edilmemesinin, Mısır Vilayetinin, Osmanlı hükümdarı nezdinde algılanışında önemli bir eksiklik oluşturduğu değerlendirilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserinin netice kısmında ise esere konu olan Osmanlı Devleti, Fransa, İngiltere ve Rusya hakkında ayrı ayrı ve ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler içerisinde Osmanlı Devleti ile ilgili eksik olarak tespit edilen husus, elçilik sisteminde yaşanan sıkıntılar sebebiyle çıkarılması gereken derslerin değerlendirme dışında bırakılmış olmasıdır. Halbuki Elçilik makamının etkin bir şekilde çalışmış olması yaşanan trajedinin boyutunu kısmen azaltacak belki de gerekli tedbirlerle tümüyle önleyebilecekti.

4.4.5. Halet Efendinin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu eseri, 1940 senesinde Kenan Basımevi tarafından yayımlanmış ve İstanbul Üniversitesi Yayınlarının 102'sini teşkil etmiştir. Avrupa'daki fevkalade elçilik sisteminin etkinliğinin yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmesi ve özellikle Mısır seferi esnasında Babrali'nin Paris elçisi Esseyid Ali Efendi'nin hizmetlerinde yaşanan sıkıntılı süreç, Selim III'ün Paris, Viyana, Berlin ve Londra'da daimi elçilikler kurmasına vesile olmuş ve Halet Efendi de bu sebeple Paris Büyükelçisi olarak ihdas edilmiştir.

⁵⁶⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 129.

Eser şekil yönünden ele alındığında; önsöz ile başladığı ve akabinde bölümler altında konunun izahatının yer aldığı tespit edilmektedir. Eser yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; *“Halet Efendi’nin Şahsiyeti ve Paris Elçiliğine Tayini”*, ikinci bölüm; *“Halet Efendi’nin Paris’teki Hayatı”*, üçüncü bölüm; *“Halet Efendi’nin Fransa ve Fransızlar Hakkında İntibaları”*, dördüncü bölüm; *“Halet Efendi’nin Paris’e Vardığı Sıralar Osmanlı-Fransız Münasebatı”*, beşinci bölüm; *“Halet Efendi’nin Elçilikte İlk Faaliyeti”*, altıncı bölüm; *“Bonapart’ın İmparatorluğu ve Babıali”*, yedinci bölüm; *“Netice”* adı altında kaleme alınmıştır. Eserde, bibliyografya, index, içindekiler ve fihrist bölümleri ise bulunmamaktadır. Esere intikal ettirilen bilgiler metin içinde tırnak içerisinde, sayfa sonlarında ise dipnot olarak verilmiştir.

Eser, muntazam bir plan dahilinde özelden genele doğru; neden nasılcı tarih anlayışı temelinde sebep-sonuç prensibine dayalı olarak şekillendirilmiştir. Eserin her bölümünün şekillendirilmesinde bu husus açıkça fark edilmektedir. Örneğin önsözde bu husus; *“Halet Efendi’nin Paris elçiliği hakkında, gayet kısa malumat vermek hususunda Osmanlı vak’anüvis ve müverrihlerinin söz birliğini andıran bu vaziyetleri neden ileri geliyor?”*⁵⁶⁵ şeklinde ifade edilmiştir. *“Halet Efendi’nin Paris’e Vardığı Sıralar Osmanlı-Fransız Münasebatı”* adlı bölümde Ord. Prof. Enver Ziya Karal, kendisine *“Fakat, ittifakın esası ne olacaktı?”* diye kendisine sorarak okuyucusunu bu hususta düşünmeye sevk etmekte ve ele aldığı konuyu derinleştirmektedir. Neden nasılcı tarih anlayışı netice bölümünde de devam etmiştir. Bu bölümde, *“Halet Efendi’nin bu şekilde hareketi büyük neticeler doğurmuştur ki bunlar Osmanlı İmparatorluğu için menfidirler. Niçin?”* diye kendisine sormakta ve bu husustaki kanaatini belirtmektedir.

Eserde, yerli arşiv vesikaları temelinde, yabancı arşiv vesikaları ve yerli-yabancı basılı eserlerin de kullanıldığı tespit edilmektedir. Yoğun biçimde kullanılan arşiv vesikalarının tüme yakını tam metin halinde kullanılmış, bir kısmının ise gerekli bölümleri esere intikal ettirilmiştir. Eserde kullanılan tüm metinlerin orijinal suretleri ise eserin son bölümünde neşredilerek hem okuyucuların hem de tarihçilerin hizmetine sunulmuştur.

⁵⁶⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 7.

Eserin kaleme alınmasında vesikaların özenle tedarik ve tetkik edilmesine karşın, birçok bölümde ulaşılamayan vesikalar olduğu ve bu sebeple konunun muhteviyatının tam olarak ifade edilemediği dikkati çekmektedir. Bu husus Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından eser içerisinde de beyan edilmektedir. *“Halet Efendi’nin Paris’teki Hayatı”* adı bölümde bu husus şu şekilde ifade edilmektedir.

*“Halet efendinin Paris’teki hayatını, Başvekalet Arşivinde, şimdilik malum vesikalarla tam bir şekilde tesbit etmeğe imkan yoktur. Fransa arşivinde, Osmanlı elçilerine dair vesikalar mükemmel denecek derecede tasnif edilmiş olduklarından onların yardımile bir dereceye kadar bu eksikliği tamamlamaya imkan var ise de bu, daha ziyade istikbal için mevzu bahis olabilecek bir iştir. Bu mahzurlara binaen, etüdümüzün “Halet efendinin Paristeki hayatı” hakkındaki kısmı, ancak büyük elçinin orada rastladığı bazı maddi müşkilata inhisar edecektir.”*⁵⁶⁶

Yine *“Halet Efendi’nin Elçilikte İlk Faaliyeti”* adlı bölümde Babıali tarafından Halet Efendi’ye verilen görevin kıymetlendirilmesi yapılırken yaşanan sıkıntılı süreç şu şekilde ifade edilmektedir. *“Halet efendinin bu vazifesinde ne kadar muvaffak olduğunu tesbit etmek, vesikaların bu nokta üzerinde hiçbir malumat ihtiva etmemelerinden dolayı mümkün olmamıştır.”*⁵⁶⁷ Eserin önsöz kısmında da bu husus şu şekilde ifade edilmektedir. *“Devlet Arşiv Dairesi vesikalarının, Halet efendi hakkında verdikleri malumatı, kitaplardan edindiğimiz malumatla tamamlamayı çok arzu ettikse de maatteessüf bu hususta yaptığımız bütün faaliyet semeresiz kaldı.”*⁵⁶⁸

Sonuç olarak eserin, dönemin şartları dikkate alındığında ve bu konuda daha önce yazılmış ancak mevcudiyetinin nerede olduğu belli olmayan⁵⁶⁹ sadece bir neşriyat bulunması sebebiyle önemli bir başlangıcı temsil etmesi açısından kıymeti ölçülemez niteliktedir.

⁵⁶⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 18.

⁵⁶⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 52.

⁵⁶⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 8.

⁵⁶⁹ Meclisi Vela reisi sabıkı Rifat Paşanın yazmış olduğu eser. Karal, *a.g.e.*, s. 8.

4.5. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Eserleri

4.5.1. T.C. Tarihi (1918-1965)⁵⁷⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*” adlı eserinin ilk basımını 1942 yılında; genişletilmiş hali olan 1918-1965 yılları arası dönemi ele alan eserini ise 1971 yılında yayımlamıştır. Çalışmamızda genişletilmiş hali ile en son basılan eseri tercih etmemizin sebebi, gerek kapsam, gerekse tarih anlayışı itibarıyla en güncel bilgiye ulaşma isteğimizden kaynaklanmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal bu eseri, kendisine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen talimat üzerine kaleme almıştır. Bu nedenle eser, devletin resmi tarih anlayışının bir tezahürü olması sebebiyle dönem içerisinde kalem alınan diğer eserlerden ayrılmaktadır.⁵⁷¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserin temel ele alınışı düşüncesinin resmi tarih anlayışı olması sebebiyle bu eserin kaleme alınması esnasında kendisine kılavuz olarak kendisinden daha önce bu düşünce ile kaleme alınmış eserleri seçmiştir. Dönemin resmi tarih anlayışı incelendiğinde iki temel eser göze çarpmaktadır. Kronolojik olarak geriye doğru bakıldığında ilk eser olarak karşımıza liselerde okutulmak üzere kaleme alınan ve 1931 yılında basılan “*Tarih*” adlı eserin dördüncü cildi olan “*Tarih IV Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)*” eseri çıkmaktadır. Bu eser üzerinde yapılan inceleme sonucunda ise eserin, Mustafa Kemal Atatürk’ün emri ile 1930 yılında yüz adet basılan “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” eserine göre hazırlandığı bilgisine ulaşılmaktadır.⁵⁷² “*Tarih IV*” adlı eserin Doğu Perinçek tarafından kaleme alınan sunuş yazısında bu husus açık bir şekilde şu sözlerle ifade edilmektedir:

“O zaman lise dört yıl olduğu için dört cilt halinde basılan *Tarih*, büyük ölçüde *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabından yararlanılarak yazılmıştır ve Atatürk’ün yaptığı ekleri ve düzeltmeleri de içermektedir.”⁵⁷³

⁵⁷⁰ Karal, Enver Ziya; *T.C. Tarihi (1918-1965)*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971.

⁵⁷¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 05.01.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁵⁷² *Tarih IV Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2004, s. III.

⁵⁷³ *Tarih IV Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri*, s. III.

“...Öte yandan yine 1931 yılında Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı başlığıyla 87 sayfalık bir özet, 30 bin adet basılmıştır. Bu özet, Türk Tarihinin Ana Hatları’nın çeşitli bölümlerinden alınan parçalardan derlenmiştir.”⁵⁷⁴

“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” ders kitabı ile “Tarih IV” adlı eser karşılaştırıldığında her iki eserin birbiri ile tamamen örtüştüğü gözlemlenmektedir. Bu husus sadece eserlerin içindekiler bölümünün muhteviyatı açısından değil aynı zamanda tarih yazımı ve ele alınan konuların içerisinde mevcut olan bilgiler açısından da doğrulanmaktadır. İki eser arasındaki farklılık sadece; “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” ders kitabının muhteviyatının tarihsel olarak daha uzun bir süreci kapsaması sebebiyle eserde, tarihte meydana gelen olaylar özet halinde ele alınmış buna karşın Tarih IV adlı eserin kısa bir tarih sürecini ele alması sebebiyle daha ayrıntılı olarak izahatından kaynaklandığı tespit edilmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün 29 Ekim 1923 yılında söylediği “Türkiye Cumhuriyeti Mes’ut, Muvaffak ve Muzaffer Olacaktır”⁵⁷⁵ sözünün eserin ilk sayfasında yer alması ülkeyi en ileri noktaya getirecek olanların yeni yetişen gençler olacağı inancı içerisinde bulunan Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın duygu ve düşüncelerini belirtmesi açısından önemlidir.

Eserin giriş bölümünde bir içindekiler kısmı ve sonunda ise “Kronoloji Cetveli” ve “Terimler ve Deyimler” bölümü yer almaktadır. Son bölümde dizin ve kaynakça ise bulunmamaktadır.⁵⁷⁶ Eser, 19 bölümden oluşmakta, her bölüm ise kendi içerisinde alt bölümlere ayrılmaktadır. Bu bölümlerden: birinci bölüm, “Osmanlı Hükümeti ve Mondros Mütarekesi (1918)”; ikinci bölüm, “Türk Milleti’nin Ayaklanması”; üçüncü bölüm, “Mustafa Kemal (1881-1919)”; dördüncü bölüm, “İstiklal Savaşının Başlaması (15 Mayıs 1919)”; beşinci bölüm, “Milli Birlik İçin Çalışmalar (1919-1920)”; altıncı bölüm, “Heyeti Temsiliye ve İstanbul Hükümeti (Eylül 1919-Mart 1920)”; yedinci bölüm “Yeni Türkiye Devleti’nin Kurulması (16 Mart-23 Nisan 1920)”; sekizinci bölüm “Türkiye Büyük Millet Meclisi İstiklal Savaşının İdaresini Ele Alıyor”; dokuzuncu bölüm “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin Başarıları (1920-1923)”; onuncu bölüm “Siyasi İnkılaplar (1920-1930)”; onbirinci bölüm,

⁵⁷⁴ Tarih IV Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri, s. IV.

⁵⁷⁵ Karal, a.g.e., s. VII.

⁵⁷⁶ Karal, a.g.e., s. 247, 255.

“Haklar ve Cemiyet Alanında İnkılap (1920-1934)”; onikinci bölüm; *“Eğitimin Geliştirilmesi (1920-1952)”*, onüçüncü bölüm; *“Milli Ekonominin Kurulması ve Geliştirilmesi”*, ondördüncü bölüm, *“Sağlık ve Sosyal Yardım Alanında Çalışmalar”*, onbeşinci bölüm *“Milli Savunma”*, onaltıncı bölüm; *“Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Siyaseti”*, onyedinci bölüm; *“Atatürk’ün Ölümü”*, onsekizinci bölüm *“İkinci Cihan Sonrasında Türkiye ve Sonrasında Türkiye’nin Dış Siyaseti”*, ondokuzuncu bölüm ise *“İkinci Cihan Savaşı’ndan sonra Türkiye (1945-1965)”* başlıkları atında kaleme alınmıştır.⁵⁷⁷

Konu başlıklarına bakıldığında bölümlerin kronolojik sıra ile birbirini takip ettiği görülmektedir. Özellikle birinci bölümün 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi ile başlaması, resmi tarih anlayışında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nin bu tarihten itibaren ele alınması açısından önem arz etmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kaleme aldığı *“Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve İkinci Dünya Savaşı (1908-1918)”* adlı eserinin kapsamının bu tarihte sonuçlandırılması da bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

Her bölüm sonunda bölüm ile alakalı *“okuma”* adı altında kısımların yer aldığı, bu sayede dönemin mevcut koşullarının daha iyi anlaşılmasının sağlandığı tespit edilmiştir. Bu bölümde ifade edilen hususlar daha çok yaşanan anekdotlardan, dönemin önemli şahsiyetlerinin nutuklarından ve gazetelerde çıkan yazılardan teşkil edilmiştir.⁵⁷⁸ Okuma parçalarının sonlarında söylenen sözlerin ve gazetede çıkan yazıların kime ait olduğu hangi gazetede, ne zaman yayımlandığı ayrıca belirtilmiştir. Belirtilen tarihlerin Miladi ve Rumi olarak iki farklı şekilde verilmesi 1970’li yıllarda kavramların günlük hayatta uygulanışında, hala ikilemin yaşandığını da gözler önüne sermektedir.⁵⁷⁹

Bölümler içerisinde eğitimi desteklemek ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak maksadıyla döneme ait olayların, mekanların ve şahsiyetlerin fotoğraflarının kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu fotoğrafların nerede çekildiği, kimleri ihtiva ettiği ve icra edilen faaliyet hakkında bilgilerin açık bir şekilde verilmiş

⁵⁷⁷ Karal, *a.g.e.*, s. III.

⁵⁷⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 8, 14, 21.

⁵⁷⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 29, 57.

olmasına karşın tarihi bilgilerin mevcut olmadığı tespit edilmektedir.⁵⁸⁰ Yine eser içerisinde öğrencilerin bilgiye olan vukufiyetlerini artırıcı sayısal ve istatistiki bilgiler verildiği ancak bu bilgilerin hangi kaynaktan edinildiğine dair herhangi bir bilginin verilmediği dikkati çekmektedir.⁵⁸¹ Birkaç bölümde orijinal Osmanlıca kaleme alınmış evrakın esere intikal ettirildiği ve günümüz diline çevrilerek açıklandığı ayrıca tespit edilmiştir.⁵⁸²

Yazı dili açısından sade ve anlaşılır, gösterişten uzak bir üslup kullanıldığı ve ifade edilen hususlardan sonra gerek görüldüğünde parantez içerisinde belirtilen tarihlerle olayın vuku bulduğu zamanın ifade edildiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın diğer bazı makale ve eserlerinde* de tespit edildiği gibi bu eserinde de çok az dipnot kullandığı tespit edilmiştir. Bununla beraber eserin bazı kısımlarında alıntı yaptığı ifadeleri eser içerisinde bütünüyle kaleme almıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun aşağıda ifade edilen sözlerini, dönemi yaşamış ve memleketteki aydınların duyduğu ıstırabın okuyucu üzerinde tam manasıyla tesir etmesi amacıyla, kendi hiçbir ifadesini katmadan, bizzat onların sözlerinden okuyucuya verme amacı içerisinde eserine tam metin olarak aldığı ve metin sonunda da dipnot vererek atıfta bulunduğu tespit edilmektedir:

*“Yeryüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu ve Tanrısı vardı. Yalnız Türk Milleti, haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve Tanrısızdı. Tıpkı Perseküsyon devirlerindeki Beni-İsrail gibi idik. Gökten inecek Mesih'i bekliyorduk. Ve iki asır hasretiyle yandığımız milli kahraman hala, bir türlü görünmüyordu.”*⁵⁸³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserini neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde ve sebep-sonuç ilişkisi temelinde ele aldığı tespit edilmektedir. *“Mütareke nasıl karşılandı?”*⁵⁸⁴, *“İzmir'in işgal olayı dünyaya nasıl yayıldı?”*⁵⁸⁵ şeklinde kendisine sorular sorarak aynı zamanda okuyucunun da kendisine aynı soruları sormasını

⁵⁸⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 35, 63, 173.

⁵⁸¹ Karal, *a.g.e.*, s. 201, 199.

⁵⁸² Karal, *a.g.e.*, s. 127.

* Bkz. Karal, Osmanlı Tarihi V. cilt, Osmanlı Tarihi VI. cilt.

⁵⁸³ Karal, *a.g.e.*, s. 11.

⁵⁸⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 4.

⁵⁸⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 27.

sağlamakta, bu amaçla hem konuyu derinleştirmekte hem de okuyucuyu etraflıca düşünmeye sevk etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu eserinde de belgeli tarihçilik anlayışı içerisinde, kaleme alınan tüm bilgileri arşiv vesikalarının temin edilmesi ve bunların lise talebelerinin anlayacağı şekilde izah edilmesi üzerine inşa etmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Erzurum Kongresi sonrasında Kongrenin, sonuç beyannamesinin yayımlanması öncesinde, meşru sayılması için İstanbul Hükümeti'nin yaptığı girişimleri temin ettiği arşiv vesikaları ışığında şu şekilde ifade etmektedir:

“Anadolu’da kargaşalık çıktı. Anayasaya aykırı olarak Meclis-i Mebusan adı altında toplantılar yapılıyor. Bu hareketin mülki ve askeri memurlar tarafından men-i gerekir” demişti. Kongrenin sona ermesi üzerine de Mustafa Kemal ile Rauf Beyi ve Rafet Paşa’yı Hükümet’in emirlerine aykırı hareketlerinden dolayı tevkif ettirip İstanbul’a getirtmeye kalkıştı, fakat emirlerini yerine getirecek makam bulamadığı için şaşırıp kalmıştı.”⁵⁸⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, *“Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin Hıyanetleri”* adlı bölümde belgeli tarihçiliğe verdiği önemin bir tezahürü olarak, İstanbul Hükümeti’nin verdiği fetva üzerine Padişah’ın Damat Ferit Paşa’ya fetva hükümlerinin uygulanması amacıyla gönderdiği hatt-ı hümayunu eserine şu şekilde intikal ettirmiştir:

“Mütarekenin imzalanmasından beri yavaş yavaş iyiliğe yüz tutan siyasi durumumuzu milliyet adı altında yapılan karışıklıklar korkunç bir hale getirmiş ve buna karşı şimdiye kadar alınan tedbirler faydasız kalmıştır. Son zamanlarda beliren olaylara göre bu isyan halinin devamı Allah esirgesin, daha kötü hallere sebep olabileceğinden isyanın malum olan elebaşları hakkında kanuni hükümlerin yürütülmesi ve kandırılarak bu ayaklanmaya katılanlar hakkında da genel af ilanı.”⁵⁸⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, neden nasılcı tarih anlayışı oluşturan bir diğer düşüncesi ise tarihin objektif bakış açısı ile ele alınmasıdır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu eserinde dönemin mevcut koşullarını resmi tarih anlayışı ile kaleme alırken bunların doğruluğunu ve objektifliğini ise karşıt görüşteki İstanbul

⁵⁸⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 42.

⁵⁸⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 80.

Hükümeti'ne yakın olan basının şu ifadelerini ele alarak irdedeği tespit edilmektedir:

“Saltanat Hükümeti ile bazı aydınların gazetesi olan Peyamı Sabah’da, daha Erzurum Kongresinin toplandığı sıralarda, Kuvayı Milliye’nin bir çıkmazda bulunduğunu şu satırlarla anlatmak istemişti:

Maksat nedir? Güya İzmir’i geri almak ve Doğu vilayetlerini silahla müdafaa etmek; ne güzel ve ne yüksek bir fikir. Fakat insan bir parça iz’an ve irfan ile düşünürse el ayak bağlı iken o geri almak vazifelerimizi öyle silaha sarılarak yapamayız. Ancak siyasetle ve hikmetle yapabiliriz.”⁵⁸⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın İzmir’in işgali üzerine olayın dünyaya yayılması esnasında yabancı gazetelerin doğru olmayan bilgileri neşrettiklerini yabancı basın üzerine yapmış olduğu araştırmaları sonucunda tespit ettiğini ve objektif olarak şu şekilde ifade ettiği tespit edilmektedir:

“İzmir’e sözde medeniyet getirmek için gönderilmiş olan Yunan ordusunun sebebiyet verdiği yüz kızartıcı olaylar dünya umumi efkarından ilk anlarda gizli tutuldu. Paris Barış konferansı etrafında dolaşan 500 gazete muhabiri, toplamı 80.000 kelimeyi bulan telgraflarla işgal olayını dünyaya yaydılar. Gazetelerde havadisi şu başlıklar altında belirttiler: “Yunan kuvvetleri İzmir’e çıkıyor”; Yunan kuvvetleri Hristiyanların ve Müslümanların şevk ve heyecanı arasında İzmir’e çıktı.”⁵⁸⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın olayları tetkik ederken en önemli özelliklerinden biri olaylara disiplinlerarası bakış açısı ile bakmasıdır. Özellikle psikolojik ve sosyolojik değerlendirmeler ile istatistik ilminden yararlanması bunların başında gelmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu eserinin *“Memleketin Durumu ve Hükümetin Yetersizliği”* adlı bölümde ülkenin içinde bulunduğu durumu sosyolojik incelemeleri ile şu sözlerle ifade etmektedir:

“Uzun süren seferberlikten takatsiz kalmış, birbirleri ardınca muharebelerden usanmış olan halk, artık askerlikten nefret ediyordu. Memleketin her tarafı asker kaçakları, hapisane kaçkınları ile dolmuş, Anadolu eşkiya yatağı olmuştu. Binlerce aziz vücutları toprağa gömen, yüzbinlerce

⁵⁸⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 48.

⁵⁸⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 27.

öksüz çocuklara, alil ve kötürüm insanlara şahit olan bu milleti artık kimse harbe sürükleyemezdi.”⁵⁹⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal birçok eserinde mevcut olduğu gibi bu eserinde de yardımcı ilimlerden biri olan istatistik ilmine müracaat etmiş ve eserinde verdiği bilgilerin güvenilirliğini arttırmıştır. “*Ticaret Alanında Gelişmeler*” adlı bölümde şu ifadelerde bulunmaktadır:

“...Bu gibi tedbirlerle ve bilhassa istihsalimizin artmasıyla dış ticaret alanında büyük bir gelişme hasıl oldu. Bu cihet aşağıdaki istatistikle de açıklanmaktadır:

Yıl	İthalat	İhracat
1923	144.788.671	84.651.190
1943	203.04.170	257.151.661
1949	812.618.402	692.810.259” ⁵⁹¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ele aldığı konuları diğer eserlerinde olduğu gibi sebep-sonuç ilişkisi içerisinde tarihin devamlılığı anlayışı temelinde kaleme almıştır. Eserin bütününde olayların kronolojik sıra ile birbirini takip etmesi ise bunu teyit eder niteliktedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*Batı Cephesinde Yunanlılarla ile Savaşlar*” adı altındaki bölümdeki şu ifadeleri bu hususa örnek teşkil etmektedir:

“Doğu cephesinde Ermenilere karşı kazanılmış olan zaferler, İstanbul’da Damat Ferit ‘in çekilmesini ve yerine Tevfik Paşa kabinesinin kurulmasını sonuçlandırmıştı... Anadolu ile İstanbul arasında mevcut ikiliğin kalkması maksadıyla Dahiliye Nazırı Ahmet İzzet Bilecik’te Mustafa Kemal ile bir görüşme yaptı ise de, bundan olumlu bir netice çıkmadı.”⁵⁹²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın neden nasılcı tarih yazım metodunu oluşturan bir diğer düşüncesi ise karşılaştırma yoluyla olaylar hakkında kanaatler edinmektir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, “*İkinci İnönü Savaşı ve Zaferi*” adlı alt bölümde Osmanlılar ve Yunanlılar arasındaki askeri bakımından yapmış olduğu ve aşağıda ifade edilen kıyaslama, muharebenin koşullarını okuyucusunun zihninde oluşturmaya açısından önem arz etmektedir:

⁵⁹⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 10.

⁵⁹¹ Karal, *a.g.e.*, s. 199.

⁵⁹² Karal, *a.g.e.*, s. 105.

“Bu kuvvetlerin miktarı 40.000 tüfek, 3700’den fazla ağır ve hafif makineli tüfek, 144 top ve 1.200 kılıçtan (süvari) ibaretti. Buna karşın Türk kuvvetleri Eskişehir ve İnönü bölgesinde İsmet Paşa komutasında 15.000 tüfek, 150 hafif ve ağır makineli tüfek, 900 kılıç ve 50 top ile; Afyon ve Batısında Rafet Paşa komutasında 9.000 tüfek, 64 makineli tüfek, 4.000 kılıç ve 51 top kadardı.”⁵⁹³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, beşinci bölüme konu edilen *“Milli Birlik İçin Çalışmalar”* adlı bölümde *“Osmanlı Devleti bu ve bu gibi olayları önleyecek teşebbüs ve enerjiye sahip bulunmuyordu. Türk Milleti ise silahlı mukavemete başlamakla haklarını kendileri korumak hususundaki iradesini belirtti.”⁵⁹⁴* ifadesi ile Osmanlı Devleti ile Türk Milleti arasında yapmış olduğu karşılaştırma yoluyla hem iki toplumun mevcut durumunu arasındaki farkları ortaya koymakta hem de bölümün hangi temel üzerine inşa edileceğine dair ışık tutmaktadır.

Esere genel olarak bakıldığında; On ikinci bölüm olan *“Eğitimin Geliştirilmesi (1920-1952)”* adlı bölüm içerisinde *“Yeni Tarih Anlayışı”* nın alt başlık olarak ele alınması kitabın en kilit bölümünü teşkil etmektedir. Bu bölümde özellikle meydana gelen yenilikler ve bu yeniliklerin etkisi ile Türk Tarihi’nin gelecekteki seyrini tamamıyla değiştiren ve izlenecek yeni metodun usullerini belirleyen hususlar dikkate değerdir.

Eser gerek ele aldığı bölüm başlıkları gerekse bölümlerin içerikleri itibari ile öncü eser konumundadır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu eseri Milli Eğitim Bakanlığı’nca lise talebelerinin eğitimleri amacı ile hazırlanması sebebiyle resmi tarih anlayışı içerisinde devletin bakış açısı ile Türk tarihini ifade etmesi açısından önem arz etmektedir. Eserin en önemli özelliklerinden bir diğeri ise Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk Tarih Tezine paralel olarak hazırlanmış olmasıdır. Lise öğrenimi açısından dönemin koşulları da göz önüne alındığında eserin çok iyi seviyede hazırlandığı tespit edilmektedir.

⁵⁹³ Karal, *a.g.e.*, s. 197.

⁵⁹⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 30.

4.5.2. Atatürk'ün Askeri Kişiliği⁵⁹⁵

Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Devrim üzerine pek çok makalesi bulunan ve devrimin her evresini ayrı ayrı inceleyen⁵⁹⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bütün bu hadiselerin baş mimarı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğinin temelini oluşturan asker kişiliğini incelemeyi kendi ifadesi ile “*güç bir iş olduğunu biliyorum*”⁵⁹⁷ demesine rağmen bu konunun araştırılmasının bir gereklilik olduğuna inanmış ve askerlik mesleğinde bulunmamasına rağmen bu konuda geniş çaplı bir konferans vererek görevini yerine getirmiştir.

Konferansına giriş bölümü ile başlayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*Atatürk'ün Asker Kişiliğinin Oluşmasındaki Etkenler*”, “*Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu Sınırları İçerisindeki Görev Yerleri*” ve “*Atatürk'ün Askerlik Mesleği Üzerine Düşünceleri*” ana başlıkları altında düşüncelerini ifade etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, giriş bölümünde konferansı vermesindeki gerekliliği “*Kanımca, onun askeri kişiliği belirmedikçe, yeni Türk Devleti'nin kuruluşu kavranılamayacağı gibi, geliştirilmesi amacı da kestirilemez. Başka bir deyişle, Türk Devrimi'nin felsefesi silik bir görüntü olarak kalır. İşte, Atatürk'ün askeri kişiliği üzerine bir deneme yapmaya beni zorlayan bu düşünce olmuştur.*”⁵⁹⁸ şeklinde ifade etmiştir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bunun tarihi bir gereklilik olduğuna iç dünyasında inanmış ve bu amaç için makalesini kaleme almıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, giriş bölümünün devamında Atatürk'ün askerlik mesleğinde geçirdiği sürenin karakterinin, fikirlerinin ve dünya görüşünün olgunlaşmasında çok büyük bir etken olduğunu ve onun asker kişiliğinin; askerlik görevinin başında olduğu gibi üniformasını çıkarıp sivil hayata geçtiği vakitte de

⁵⁹⁵ Karal, Enver Ziya; “Atatürk'ün Asker Kişiliği”, *Atatürk ve Devrim*, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2003, s. 1-24.

⁵⁹⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 23.08.2012 tarihinde yapılan söyleşi.

⁵⁹⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 1.

⁵⁹⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 1.

artarak devam ettiğini ve askerliğin onun kişiliği ile özdeşleştiğini vurgulamaktadır.
599

Atatürk'ün asker kişiliğinin kendisine has olduğunu ifade eden Ord. Prof. Enver Ziya Karal, tarihsel vak'aları açıklamada kullandığı karşılaştırma usulünü "*Onu, kimi Batılı yazarların yaptığı gibi, tarihin anlattığı ve geçmişin ünlü kahramanlarıyla karşılaştırıp, anlamaya ve anlatmaya gerek olmadığı*"⁶⁰⁰ kanısında olduğunu ifade etmesine rağmen yazısının devamında Mustafa Kemal Atatürk'ü *İskender, Atilla* ve *Napolyon*'la teker teker kıyaslamaktan kendini alamamıştır. Bu üç imparatorun da büyük askeri şahıslar olduğunu objektif bir şekilde değerlendirdikten sonra bu imparatorların kazanmış oldukları zaferler, kurmuş oldukları imparatorluklar ile bunların sonuçları üzerine kurguladığı kıyaslamasının sonucunda Atatürk'ün üstünlüğünü gözler önüne sermektedir.⁶⁰¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün asker kişiliğinin oluşmasındaki etkenler ana başlığı altındaki bölümde; Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu vakit dünyada meydana gelen siyasi gelişmeler ile devamında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu ve Batı'nın Osmanlı'yı ne şekilde gördüğünü disiplinlerarası bakış açısı ile sosyolojik ve psikolojik değerlendirmeler ışığında ortaya koymaktadır.⁶⁰² Düşünce yapısında özelden genele doğru bir metod izleyen Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu düşüncesinin en son halkasını, coğrafyanın insanların kişiliklerine olan etkilerinin bilinci içerisinde, Atatürk'ün doğduğu Selanik şehrinin Osmanlı idaresi içerisindeki ehemmiyeti üzerine yoğunlaştırmakta ve bu şehrin stratejik konumunun Atatürk'ün karakterinin oluşması üzerinde çok büyük bir tesiri olduğunu ifade etmektedir.⁶⁰³

Aynı bölüm içerisinde Atatürk'ün ailevi durumunun kişiliği ve meslek seçimi üzerine etkisi ve askeri okulların kendisine kattığı olumlu hususlar değerlendirilmektedir. Özellikle okul yıllarında etkilendiği düşünürler ayrıca ifade edilerek konunun en ayrıntısına kadar irdelenmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu hususta Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın diğer eserlerinde de olduğu gibi, Atatürk'ün duyduğu hissiyatı

⁵⁹⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 1.

⁶⁰⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 2.

⁶⁰¹ Karal, *a.g.m.*, s. 3.

⁶⁰² Karal, *a.g.m.*, s. 4.

⁶⁰³ Karal, *a.g.m.*, s. 4.

okuyucuya vermek adına Namık Kemal'in şu beyitini tam metin olarak neşrettiği tespit edilmektedir:

“Vatanın bağına düşman dayamış hançerini
Yok imiş kurtaracak bahtı kara maderini”⁶⁰⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserini de neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde sebep-sonuç ilişkisi temelinde ele aldığı tespit edilmektedir. Kendisine sorular sorarak konuyu derinleştirmeye ve okuyucusunu düşünmeye sevk ederken diğer taraftan etraflica araştırma için zemin hazırladığı tespit edilmektedir. Bu husus eserin bütününe hakim olan genel bir anlayıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, *“Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu Sınırları İçerisindeki Görev Yerleri”* ana başlıklı bölümde; sırasıyla Atatürk'ün görev yerlerini ifade ettikten sonra bu görevlerin Atatürk'ün askeri kişiliği üzerine etkisini irdelemekte ve özellikle ileri görüşlülüğü üzerinde önemle durmaktadır. Bu hususta Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün asker kişiliğinin önemini okuyucusuna ifade etmek amacıyla kişisel eleştirisini *“Atatürk'ün bu görev yerlerinden her biri bağımsız bir yapıt özelliği taşır. Bu yazı onları değerlendirmek gücünü taşıyamaz”*⁶⁰⁵ sözleriyle ifade etmektedir. İrdelendiği zaman bu eleştirinin, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yetersizliğinde değil ulu önderin askeri kişiliğinin yüceliğinde anlam bulduğu tespit edilmektedir.

Bölüm içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın gerek konunun seyri esnasında gerekse konuya yön vermek amacıyla çok defalar Atatürk'ün özlü sözlerini yazısında neşrettiği ve bu özlü sözlerin irdelenmesi suretiyle yazısını şekillendirdiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün kişiliğinin oluşmasında bir başka etken olarak da; *“hayatın düşünce dinamizmine ayak uydurması, ömrü boyunca bir okul öğrencisi gibi okuması ve bir öğretmen gibi çevresindekileri eğitmesine bağlamakta”*⁶⁰⁶ ve bu düşüncesini ünlü Türk ve yabancı düşünürlerin eserlerine

⁶⁰⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 5.

⁶⁰⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 5.

⁶⁰⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 7.

olan ilgisi ile özdeşleştirmektedir. Bu bölüm içerisinde tespit edilen bir eksiklik, ana başlığı oluşturan konunun açıklanması esas nokta olması gerekirken konu Atatürk'ün kitap okuma alışkanlığına getirilmiş ve ana başlığın ihtiva etmesi gereken muhteviyatın dışına çıkıldığı tespit edilmiştir.⁶⁰⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu makalesinde aynı zamanda Atatürk'ün asker kişiliğinin daha iyi anlaşılması amacıyla, onun askerlik mesleği üzerine olan düşüncelerini objektif bir şekilde okuyucusuna ulaştırma gayesiyle bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi ifadelerini eserine almıştır. Atatürk'ün askerlik mesleği üzerine düşüncelerinin odak noktalarını ise; savaşın hak ile bağlantısı, savaşın yönetimi, zafer ve anlamı olarak belirlemiştir.⁶⁰⁸

Savaşın genel bir tarifini yaparak konuya giriş yapan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, hak ve savaş bağlamında konuyu genişletmeye ve derinlemesine araştırmaya çalışmış ve makalesinin diğer bölümlerinde olduğu gibi karşılaştırma yöntemi ile Atatürk'ten önceki dönemde savaşın gerekli olup olmadığı hususunu hem çağlar itibari ile hem de ünlü asker ve siyasilerin görüşleri çerçevesinde tetkik etmiş, en son olarak da Atatürk'ün görüşlerini ifade ederek aralarındaki farkları ortaya koymuş ve İstiklal Savaşının felsefesini belirlemiştir. Makalesinin bu bölümünü Ord. Prof. Enver Ziya Karal şu sözlerle ifade etmektedir:

“XIX. yüzyıldan bu yana, savaşçı ustalar veya liderler, artık, savaşı idealize etme eğilimindeler.

Alman Mareşali Moltke'ye göre:

“Savaş kainatın kutsal düzeninin bir unsurudur. Savaş insanın en asil faziletlerini geliştirir. Cesaret, göreve bağlılık, ölüme kadar giden bir fedakarlık yaratır. Savaşın ortadan kalkması demek dünyanın materyalizm içinde yuvarlanıp gitmesi” demektir.

Musolini'ye göre:

“İnsan enerjisini en yüksek düzeye çıkartan yalnız, savaştır. Savaş, kendisine gözünü kırpmayan Başkana ve uluslara bir asalet damgası vurmaktadır.”

⁶⁰⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 8, 9.

⁶⁰⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 10.

Hitler de, fazileti savaşta göre savaşçı felsefelerin ateşli taraftarlardandır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise savaş, Tanrı uğruna cennet için yapıldı.

Ata'nın bu konu ile ilgili düşüncesi, aynen şöyledir:

*"...Behemehal şu veya bu nedenler için milleti savaşa sürükleme taraftarı değilim. Savaş zorunlu ve hayat için olmalıdır. Gerçek kanım şudur ki: Milleti savaşa götürünce vicdanımda acı duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmeyeceğiz diye savaşa girebiliriz. Lakin milletin hayatı tehlikeye düşmedikçe savaş bir cinayettir."*⁶⁰⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, son olarak Osmanlı dönemindeki hak ve savaş kavramını, yüklendiği anlam itibarıyla değerlendirmiş ve nihayet Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşünü karşılaştırarak irdelemiştir. Bu irdelemesini yaparken aradaki düşünce farklarını ortaya koymaya çalışmış ve bu düşüncenin doğruluğunu hak kavramının önemi üzerine inşa etmiştir.⁶¹⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün askerlik üzerine düşüncelerini kısa kısa, fakat mümkün olduğunca fazla düşünce ortaya koyarak ifade etmiş böylece hem dinleyiciyi sıkmamış hem de daha fazla düşünceyi dinleyicisine ulaştırarak onların da objektif bir değerlendirme yapmasını hedef almıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün askerlik üzerine düşüncelerinin bir diğeri ise topyekün savaş olduğunu ve bu düşüncenin geleneksel düşüncelerle arasındaki temel farkın maddiyat üzerine inşa edildiğini belirterek iki dönemi birbiriyle karşılaştırmaktadır. Bu hususla ilgili olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün farklı yerlerde ve farklı zamanlarda birbiri ile örtüşen sözlerini ayrıntılı ve derinlemesine bir araştırma yaparak tespit ettiği gözlemlenmektedir.⁶¹¹

Atatürk'ün savaş hazırlıkları ve yönetimi üzerine düşüncelerini önce onun sözleri ile açıklayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, müteakiben bu düşünce üzerine yorumunu dile getirmektedir. Atatürk'ün farklı düşünceleri arasında akıcı bir

⁶⁰⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 10, 11.

⁶¹⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 14, 17.

⁶¹¹ Karal, *a.g.m.*, s. 11, 12, 13.

üslupla geçiş sağlayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Türkçe'ye hakimiyetini de böylece ortaya koymaktadır. Bundan sonraki bölümde Atatürk'ün askerliğin sanat yönünü ele alışı ve manevra kuvvetinin önemi üzerine düşünceleri gelmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, ordu ve subay üzerine geniş açıklamalarda bulunan Mustafa Kemal Atatürk'ün bu kavramların esasını teşkil eden eğitim üzerine düşüncelerini ayrıntılı arşiv araştırması ile büyük bir ustalıkla örneklendirdiği ve bu örneklerin konuyu ziyadesiyle ifade ettiği tespit edilmektedir. Müteakiben askerliğin temel kavramları (emir vermek, inisiyatif, cesaret vb.) üzerine yaptığı geniş araştırmalarını Atatürk'ün düşünceleri ve bakış açısı ile açıkladığı tespit edilmektedir.⁶¹²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, zaferin anlamı ve Mustafa Kemal Atatürk'ün bakış açısını ortaya koymaya çalıştığı makalesinin bu bölümünde, önceki bölümlerde izlediği yöntemi devam ettirdiği, Atatürk'ün sözlerini birebir kaleme alarak Ata'nın görüşlerini kendi yorumu ile bütünleştirdiği ve eserini nihayetlendirdiği tespit edilmektedir.⁶¹³

4.5.3. Atatürk ve Cumhuriyet'in Duyurulması⁶¹⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın makalesinde herhangi bir alt bölüm kullanmadığı, metin içerisine birebir intikal ettirdiği kendisine ait olmayan ifadeleri tırnak içerisinde kaleme alındığı ve metin sonunda dipnot vererek kaynakları neşrettiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin giriş bölümünde, okuyucusunun zihninde fikir birliği yaratmak ve anlam kargaşasını önlemek amacıyla “*Cumhuriyet*” kavramının kökenini, ortaya çıkışını ve ilkelerini ortaya koymuş akabinde Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını geciktiren faktörleri belirtmiştir. Cumhuriyet'in kabulünün gecikmesinin sebebinin din temelli olduğu, Ord. Prof. Enver Ziya Karal

⁶¹² Karal, *a.g.m.*, s. 16, 17, 18, 19.

⁶¹³ Karal, *a.g.m.*, s. 24.

⁶¹⁴ Karal, Enver Ziya; “Atatürk ve Cumhuriyet'in Duyurulması”, *Atatürk ve Devrim*, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2003, s. 25-43.

tarafından özellikle ifade edilmiş ve öne sürülen bu düşünce içerisinde örnekler verilerek makalesinin objektif bir bakış açısı içerisinde ele alınmasını sağlamıştır.

Genel metodolojisine uygun olarak ele aldığı makalelerinde, giriş bölümlerini sürekli olarak kavramların tanımlanması ve konunun ana temelini ortaya koyma tarzını burada da devam ettirdiği tespit edilmektedir.⁶¹⁵

Makalesinin bir sonraki bölümünde Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin nedeni olarak gösterdiği dinin Osmanlı Devleti için getirdiği olumsuzluklar ve Osmanlı Devleti'nin yaşanan bu olumsuzluklara rağmen dini savunma gayretleri konu edilmiş, yöneticilerin ve toplumun ne kadar tutucu bir yapıda olduğu farklı eserlere de atıflar yapılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.⁶¹⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın genel tarih yazımında, ele aldığı konuları neden nasılcı tarih anlayışı temelinde sebep-sonuç ilişkisi içerisinde derinlemesine ve etraflıca yaptığı incelemeyi bu eserinde de devam ettirmiştir. Bu özelliğini bazı zamanlarda karşılaştırmalı tarih anlayışı ile bazı zamanlarda da çalışma içerisinde ortaya konulan düşünceler ışığında eserin muhteviyatında şekillendirdiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın dönemin düşünce yapısını okuyucusunun daha iyi idrak etmesi ve hissetmesi amacıyla ünlü düşünürlerin sözlerini eserine tam metin olarak aldığı tespit edilmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın belirlediği bir konu hakkında farklı birçok düşünceyi ifade etmesi hem kendisinin ve okuyucusunun farklı düşünce tarzlarını karşılaştırmasını hem de objektif bir şekilde olayları aydınlatmasını sağlamıştır. Bu düşünce içerisinde; dönemi incelemek amacıyla Osmanlı aydınının düşünce yapısının temellerinin sağlamlaşmasının Tanzimat Dönemine rastladığını ve özellikle fikir hayatında önemli yere sahip olan Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi gibi bazı aydınların bunu artık yurt dışında sesli bir şekilde dile getirdiklerini eserde şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Ne var ki, Kemal'in bu yönetim biçiminin Türkiye'de uygulanamayacağı ile ilgili düşüncesi şöyledir:

⁶¹⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 25.

⁶¹⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 26.

“Cumhuriyet’in bizi batıracağı başka mesele, onu da kimse inkar etmez. Fakat yürütülmesine olanak olmamakla birlikte, hak batıl olmak demek değildir.”⁶¹⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yukarıda Tanzimat Dönemi’nde ifade edilen düşüncenin hemen arkasında II. Meşrutiyet Dönemi’nde Süleyman Nazif’in Ebüzziya Tefvik’e göndermiş olduğu mektubunda ifade ettiği şu sözleri eserine alarak iki dönemin düşünce olarak birbiri ile karşılaştırılmasını sağlamıştır:

“Söz aramızda kalsın: Halifelik bizim için daima bir yük olmuş ve dört buçuk yüzyıldan beri ulusal varlığımızı kemirmekle kıyıcılık edip durmuştur. ...Dikkat edilmiyor ki, bizim genişleme ve yükselme dönemimiz halifeliğin Osmanlılar’a geçmesinden sonra kapanmaya başlamıştır. Bize halifelik geçtikten sonra...asker ve memurlarımızın yılda dört ay aylık almadıkları zamanlarda bile Mekke ile Medine’ye para gönderilmesine dikkat edilmiş ve çıplak gezen askerleri giydirecek yerde Hicaz’da kutsal mezarlara örtüler armağan olunmuştur.”⁶¹⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserinin birçok bölümünde ortaya koyduğu veriler temelinde objektif bakış açısını ortaya koymuştur. Bu hususla ilgili olarak; devrimci tepki taraftarı yazarların, düşünce özgürlüğü, ulusal egemenlik ve cumhuriyet kavramlarını kullanmalarına karşın cumhuriyet yönetimine karşı sempati duymadıklarını sahip olduğu objektif tarih anlayışı çerçevesinde şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“Ne var ki, bu gibi devrimci düşünceler açıklanamıyor, tartışılmıyor, dolayısıyla birkaç aydının malı olarak kalıyordu. Saltanat ve halifelik örgütüne bağlılık sürdükçe Cumhuriyet kurulması şöyle dursun, Cumhuriyetçi düşüncenin yaygın bir biçim alması bile söz konusu olamazdı.”⁶¹⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Genç Osmanlıların da Cumhuriyet yönetimine karşı olduklarını onların düşünce yapıları açısından örneklemeli olarak ortaya koymakta ve bu düşünceler ışığında disiplinlerarası bakış açısıyla, Psikolojik ve Sosyolojik açıdan irdelediği bu dönemin aydınlarının, toplumdaki baskı sebebi ile fikirlerinin arkasında duramadıklarını ifade etmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu kanaatini ise sosyolojik olarak toplum baskısının öneminin anlaşılması amacıyla şu sözlerle ifade etmektedir:

⁶¹⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 27.

⁶¹⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 28.

⁶¹⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 28, 29.

*“Mithat Paşa da Ali Suavi gibi meşrutiyetçidir. Cumhuriyet ile herhangi bir ilişkisi yoktur. Ne var ki muhalifleri tarafından “cumhuriyetçi” olarak damgalanmıştır. O dönemde bu şekilde damgalanmak, daha sonraları “komünist” olarak damgalanmak gibi suç sayılmıştır. İstibdat devrinde vatan, özgürlük, meşrutiyet gibi sözcüklere yer verilmediği gibi, cumhuriyet sözcüğüne de yer verilmemiştir.”*⁶²⁰

Dönemler itibariyle toplumda her zaman aşılması zor düşünceler ve süreçler mevcut olmuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, *“Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihe karışmasını izleyen yıllarda, Türkiye’de gelişen Kurtuluş Savaşı aşamalarında bile, saltanat ve halife bağıllık sürmüştür.”*⁶²¹ sözleriyle, Saltanat ve Halifelik örgütünün ne kadar köklü ve kırılması zor bir yapıda olduğunu sebep sonuç ilişkisi temelinde tarihin devamlılığı anlayışı içerisinde Mustafa Kemal Atatürk dönemine yönelik temel oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Bu, kırılması nerede ise imkansız yapıda olan saltanat ve halifelik kavramlarının, İstiklal Savaşı yıllarında dahi kurtarıma gayesinin bağımsızlık savaşının hedefleri arasında gösterilmesi, öne sürdüğü düşüncenin doğruluğunu ortaya koymaktadır.⁶²²

Makalesinin devamında Mustafa Kemal Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı esnasındaki saltanat ve halifelğe farklı tutum sergilemesini yazısının bütünselliğini koruması ve okuyucularının vukufiyetini arttırmasını sağlaması bakımından üç madde halinde ayrıntılı olarak dile getirmesi yazarın konuları etrafıca ve derinlemesine ele alarak kendisini okuyucusunun yerine koyması açısından önem arz etmektedir.⁶²³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesi içerisinde neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde kendisine sorular sorarak ulaşmak istediği hedefe doğru arşiv belgeleri temelinde adım adım ilerlemiştir. Makalesinde; *“Kurulacak yeni Türk Devleti’nin adı ne olacaktır?”*⁶²⁴ diyerek kendisine soru sormuş ve bu sorunun cevabını Atatürk’ün düşünceleri ışığında adım adım kronolojik sıra içerisinde cevaplamıştır.

Makalesi içerisinde meydana gelen olaylar veyahut ortaya konan düşünceler net ifadelerle maddelendirmeli olarak ortaya konmuş ve sınırlandırılmıştır. Bu

⁶²⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 28.

⁶²¹ Karal, *a.g.m.*, s. 29.

⁶²² Karal, *a.g.m.*, s. 29.

⁶²³ Karal, *a.g.m.*, s. 30.

⁶²⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 32.

maddelendirmeler önemli bir sentez gücünün birer göstergesi olarak önem arz etmektedir. Makalede geçen Atatürk'ün yeni Türkiye Devleti'nin “Cumhuriyet” adını almasını üç nedenle zorunlu gördüğünü belirtmesi ve bunları teker teker belirtmesi onun incelemiş olduğu birçok kaynaktan edindiği bilgileri kendi düşünce dağarcığında sentezlediğini ortaya koymaktadır.⁶²⁵

Olayların tarihsel arka planın oluşturulması Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihçi anlayışının en önemli özelliklerinden biri olan olayların sebep sonuç ilişkisi temelinde tarihin devamlılığı anlayışı içerisinde ele almasının bir tezahürüdür. Sadece vak'aların değil, tarihsel süreç içerisinde rol alan şahsiyetlerin kişisel düşünce yapıları da tarihsel arka planın sağlam temeller üzerine inşa edilmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Bu sebeple hem “Cumhuriyet” kavramını ortaya çıkaran hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin vücut bulmasında önderlik vasfı üstlenen Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce yapısında “Cumhuriyet” kavramının nasıl şekillendiğinin ortaya konması hem bir zorunluluk hem de bir gereklilik olarak ortaya konmuştur. Bu ihtiyacın ortaya konmasının gerekliliğine inanan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, hem tarihsel süreç içerisinde meydana gelen olayların çözümlemeleri, hem de Atatürk'ün arkadaşlarının ifadeleri ile bu boşluğu doldurmasını bilmiştir.

Makalesinin bir bölümünde Atatürk'ün kişisel düşüncelerini de Nutuk'taki ifadeler ışığında şu ifadelerle aynen aktarmıştır:

“Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu. Osmanlı memleketleri tümünden parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir anayurt kalmıştı. O halde gerçek ve ciddi kurtuluş kararı ne olabilirdi? Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da, ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız ve şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurma. İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz yürütülmesine başladığımız karar, bu karar olmuştur.”⁶²⁶

Atatürk'ün düşünsel arka planını ortaya koyarken aynı zamanda onun kişilik özelliklerinden en önemlisi olan “ketumluğu” ayrıca belirterek düşüncenin eyleme

⁶²⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 31.

⁶²⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 34.

geçişinde izlenen haleti ruhiyeyi de ortaya koymuş ve disiplinlerarası bakış açısı ile psikolojik bir değerlendirme yapmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Cumhuriyet'in duyurulmasını sadece elimizdeki mevcut kaynaklardan değil, belgeli tarihçilik anlayışı içerisinde Fransız, İngiliz ve Amerikan basını üzerine yaptığı araştırmalarla ele almış ve konunun etrafıca ve objektif bir şekilde anlaşılmasını sağlamayı şu tespitleri ile ortaya koymuştur:

“Oysa ki Batı memleketlerinde bu hareketlerin yeni bir devlet kurulması doğrultusunda gelişmekte olduğu Kurtuluş Savaşı'nın daha ilk günlerinden beri söylenmeye başlamıştı. Paris'te yayımlanan Fransa'nın en saygın gazetelerinden Le Temps, 24 Ağustos 1919 günlü sayısında: Mustafa Kemal geçen gün İstanbul'a çektiği telgrafta ulusal kuvvetlere karşı asker gönderilecek olursa Anadolu'yu bağımsız cumhuriyet ilan edecektir” diye bir haber yayımlamıştı.

Chicago Daily News gazetesi de 25 Ekim 1919 günkü sayısında, Sivas Kongresi üzerine kendisine gönderilmiş olan haberleri ayrıntılı olarak verdikten sonra, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde gelişmekte olan Anadolu Savaşı'nı “devrim” olarak kabul etmişti.”⁶²⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yazısının sonuç bölümünde, yine objektif bakış açısı ile düşüncelerini hedef göstermeden fakat gerçekçi bir şekilde şu sözlerle açıklamıştır:

“Halkamızın çoğunluğunun, cumhuriyetin duyurulduğu sırada onun ne olduğundan ya da ne olmadığından habersiz bulunduğu doğrudur. Fakat, cumhuriyet döneminde yetişen ve bugün aydın geçinenler arasında onun hangi koşullar içinde ve ne pahasına kurulmuş olduğunu bilmemezlikten gelenlere ne demeli!”⁶²⁸

Sonuç olarak; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın makalesinin ana unsurlarını oluşturan hususların hiçbir bölümünü atlamadan, neden nasılcı tarih anlayışı temelinde ve sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, kendisine konunun muhteviyatını açıklayıcı ve derinleştirici sorular sorduğu ve bu soruları cevaplayarak hem olaylar silsilesinde bütünlük hem de akıcı bir üslup yakaladığı tespit edilmektedir.

⁶²⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 36, 37.

⁶²⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 43.

4.5.4. Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri⁶²⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesine Türkiye Cumhuriyetini oluşturan en önemli iki yapı taşının incelemesini yaparak başlamış ve bu girift yapının izahatının ne kadar zor olduğunu şu sözlerle ortaya koymuştur:

*“Atatürk ile Türk Devrimi arasındaki bağıntı çok sıkıdır. O kadar ki, bu iki sözcük neredeyse eş anlamlıdır. Atatürk denilince Türk Devrimi hatırlanır, Türk Devrimi’nden söz edilince de Atatürk akla gelir. İki sözcüğün kapsamını bütünleştiren bu ilişki, onların tarihsel yönden açıklanmasını bir kerteğe kadar kolaylaştırır.”*⁶³⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Türk Devrimi üzerine araştırmasını sadece kişisel düşüncesi ile değil, dünyada meydana gelen devrimler düzeyinde ve etkisinde açıklamaya çalışmıştır ki bu da devrimin önemini daha anlamlı kılmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, diğer birçok makalesinde olduğu gibi öncelikle yazısının kilit unsurunu oluşturan “devrim” kelimesinin tanımı üzerinde durmuştur.⁶³¹ Bu husus üzerinde önemle durmasının sebebi okuyucusunda düşünce birliği sağlamak ve ele aldığı konunun sağlam temeller üzerine inşa etme isteğidir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih yazımı üzerine genel düşüncesinde; kelimelerin taşıdıkları anlam ve manalar çok önemli bir yer tutmaktadır ve bu düşüncesi, okuyucusunun aynı zamanda kavram kargaşasından arınmasını da sağlamaktadır. Makalesinde bu tanımlamaları yaparken sadece Türk aydınlarının değil aynı zamanda yabancı düşünürlerin fikirlerini de göz önüne alması araştırmacı kişiliğinin de bir göstergesini teşkil etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın genel tarih anlayışını oluşturan neden nasılcı tarih yazımı ve bununla beraber Atatürkçü Düşünce Anlayışı bu yazısının bütününe hakim olan temel düşünceyi teşkil etmektedir. Bu sebeple eser içerisinde tarih yazım metodunu oluşturan tüm düşünceler ayrıntılı bir şekilde Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bakış açısı ile ifade edilmiştir.

⁶²⁹ Karal, Enver Ziya; “Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri”, *Atatürk ve Devrim*, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2003, s. 45-61.

⁶³⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 45.

⁶³¹ Karal, *a.g.m.*, s. 45.

Eser içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde, kendisine sorular sorarak konuyu derinleştirmeye çalıştığı ve bu düşüncesiyle, hem okuyucusunu hem de kendisini sorunun cevabını düşünerek konunun içine çekmeye çalıştığı tespit edilmektedir. Bunlardan birinde; *“Kemalizm”, “Atatürkçülük” ve nihayet “Atatürk İlkeleri” denildiği zaman, bu deyimlerin bir çeşit doktrin olmadığına direnilebilir mi?*⁶³² diyerek soru sormakta ve *“Hayır, onun bir doktrini vardır ve kendisine özgüdür.”*⁶³³ diyerek cevabını vermektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yukarıda ifade edilen neden nasılcı tarih yazım metodunu teşkil eden düşüncelerden özellikle karşılaştırma yaparak tarihi olayların aydınlatılması düşüncesinin kısmen yoğunluk kazandığı görülmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserinin bu bölümünde önem verdiği düşünceleri birbirleri ile karşılaştırarak Türk Devriminin tanımını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Devrim üzerine çeşitli tanımlar yapılmıştır. Büyük Türk sosyoloğu Ziya Gökalp'inki şöyledir:

Devrim bir toplumda yavaş yavaş hareket eden bilinçsiz gelişimin birdebbire ve bir hamle ile bilinçli hale gelmesinden başka bir şey değildir. Devrimin amacı: cansız gelenekleri yıkmak, bütün değerleri ve kudreti canlı kavramlar üzerine toplamaktır.

Fransız Devrim Tarihi'ni okutmuş ve bu tarih üzerine dört ciltlik bir yapıt yayımlamış olan Albert Mathiez de devrimi şu suretle anlamlandırır:

*Gerçek devrimler, siyasal biçimleri ve hükümet adamlarını değiştirmekle yetinmezler, örgütleri değiştirirler, ve mülkiyeti kaydırırlar. Büyük devrimler, beklenmeyen bazı hallerin etkisiyle, patlak verecekleri ana kadar, uzun müddet görünmeyen bir hazırlık devresi geçirirler.”*⁶³⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yukarıda ifade edilen tanımlamaları bir tarihçi ile bir sosyoloğa aittir. Bu tanımlamaların sadece tarihçilere değil de farklı ilimlere mensup bilim insanlarının düşünceleri boyutunda ele alınması Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın disiplinlerarası bakış açısının örneklerini teşkil etmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu düşüncesine bir de Alman düşünür Von Astar'ın aşağıda

⁶³² Karal, *a.g.m.*, s. 47.

⁶³³ Karal, *a.g.m.*, s. 47.

⁶³⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 45.

ifade edilen tanımını eklemesi kişisel düşüncesini ortaya koymadan önce farklı bir düşünceyi daha ihmal etmek istememesinin sebebi olarak değerlendirilmektedir. Bu düşüncesinde Von Astar şunları ifade etmektedir:

*“Gerçek bir devrim... zorla bir devlet anayasasının ortadan kaldırılması demek değildir. Devrim, toplum bilincinde esas itibarıyla “yeni” bir şeyin kavranmasıdır. Devrimin iki amacı vardır: Siyasal fikirleri değiştirmek, yeni bir güç dengesi kurmak. Devrim, var olan geleneği parçalar. Bunun yerine yeni bir fikir dünyasının kuvvetli duygularını, canlı sürükleyişlerini ve yeni coşkunluklarını getirir ki, gelecek toplumun duygularını, iradesini düzenleyen “gelenek” in gelişmesine yol açar. Yeni duyguları bulan, düşünen, onlardan bir sistem yapan filozoflardan ibaret bir nesil, bu fikirleri yayınlacak kudrette aydın bir sınıf böyle bir gelişimin zorunlu koşullarındandır”.*⁶³⁵

İfade edilen düşünceler ışığında Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu tanımlamaların Türk Devrimi ile arasında bulunan farkları ve ortak noktalarını karşılaştırmalı tarih düşüncesi içerisinde tespit etmiş ve bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

*“Devrim üzerine bu üç tanımlama, biçim yönünden birbirinden farklıdır. Genel anlam bakımından ise ortak fikirleri kapsarlar. Her birinde devrimin genel yapısı üç elemana bağlanmaktadır: Birincisi, devrimin hazırlık aşamasıdır. İkincisi, devrimin oluşumudur. Üçüncü eleman da, devrim sonuçlarını yaşatacak olan yeni geleneklerin kurulmasıdır. Büyük devrimlerde bulunan bu üç aşama Türk Devrimi’nde de vardır. Şu ayrıntı ile ki, Türk Devrimi’nin hazırlık aşamasının büyük bir bölümü, Osmanlı İmparatorluğu ortamında geçmiştir.”*⁶³⁶

Makalesinin devamında bütün bu devrimlerin öncüsü Mustafa Kemal Atatürk’ün kişiliği Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından farklı disiplinler açısından verilen örneklerle açıklanmıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu düşünce tarzını aşağıda belirtilen sözlerle ifade etmiş ve son olarak kendi kişisel görüşünü şu sözlerle açıklamıştır:

“Atatürk, 20’nci yüzyılda dünyanın ilgisini kendi üzerine çekmiş büyük adamların başında gelmektedir. Yurt içinde ve yurt dışında, bilimin çeşitli dallarına bağlı düşünürler onu, bilim dallarının uzmanlıkları açısından anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadırlar. Bu çalışmalarda Atatürk, genel olarak şu vasıflarıyla belirtilmektedir:

- Atatürk, büyük bir asker, başarılı bir komutandır.
- Atatürk, yüksek meziyetlere sahip bir devlet adamıdır.

⁶³⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 46.

⁶³⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 46.

- Atatürk, düşünceyi aksiyona bağlayan bir liderdir.

Bu vasıflardan her biri onun ancak bir yönünü belirtir. Bütün bu vasıfların bir araya gelmesi halinde bile, gene de bir vasfı eksik kalmış olur. O da devrimci kişiliğidir.⁶³⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu makalesinde eserini muazzam bir plan dahilinde, olayların arasında sebep ve sonuç ilişkisi kurarak, hiçbir ayrıntıyı atlamadan şekillendirdiği gözlemlenmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün devrim üzerine açıklamalarına müteakip “devrim” tanımı yerine kullanılan veya ona ilişkin bulunan, “İstiklal Savaşı”, “Kurtuluş Savaşı”, “Milli Mücadele”, “Atatürk İhtilali”, “Atatürk İnkılabı” ve “Atatürk İnkılapları” tabirleri teker teker Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından irdelenmiş ve tarihsel süreç içerisindeki anlamları ve algılanışları karşılaştırmalı tarih anlayışı içerisinde ortaya konulmuştur.⁶³⁸

Bütün bu ayrıntılı değerlendirmelerden ve kavram kargaşalarından okuyucusunu kurtardıktan sonra Türk Devriminin sonuçlarını şu ifadeleriyle ortaya koyduğu görülmektedir:

“Atatürk'ün Türk ulusuna mal etmeye çalıştığı ve bir bütün olarak kabul etmiş olduğu “Türk Devrimi” onun şahsına bağlanmış, bütünlüğü de parçalanmıştır. Tutucular bundan faydalanarak “Atatürk devrimlerini” kök tutanlar ve tutmayanlar diye sınıflandırmaya kalkmışlardır. Ulusun bünyesine uymadığı direnişi ile de bunların tasfiyesini sağlamaya koyulmuşlardır. Bu davranışları, gericilerin Türk Devrimi'ne karşı öteden beri besledikleri hıncı biçimlendirmeye yol açmıştır. Atatürk'ün heykel, büst ve portrelerinin yer yer parçalanması, devrilmesi ve yırtılması bunun açık delilini ortaya koymuştur.”⁶³⁹

Bölüm içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın objektif düşünceleri de yadsınamayacak durumdadır. Türk devrimi üzerine siyasi amaçlı tanımlamaların ifade edilmesine biraz sitemkar ancak objektif bir bakış açısı ile vatanperver bir üslupla şu ifadelerde bulunduğu tespit edilmektedir.

“Yukarıda sözü edilen ifade değişikliklerinin nedenleri bir tarafa bırakılıp Türk Devrimi'nin sonuçları dikkate alınınca, şu gerçek anlaşılır: Atatürk'ün Türk ulusuna mal etmeye çalıştığı ve bir bütün olarak kabul etmiş olduğu “Türk Devrimi” onun şahsına bağlanmış, bütünlüğü de

⁶³⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 47.

⁶³⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 49.

⁶³⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 46.

parçalanmıştır. Tutucular bundan faydalanarak “Atatürk Devrimlerini” kök tutanlar ve tutmayanlar diye sınıflandırmaya kalkmışlardır. Ulusun bünyesine uymadığı direnişi ile de bunların tasfiyesini sağlamaya koyulmuşlardır. Bu davranışları, gericiilerin Türk Devrimi’ne karşı öteden beri besledikleri hıncı biçimlendirmeye yol açmıştır.”⁶⁴⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu üslubu mevzuu vatan olunca hiçbir düşüncenin anlamı olmadığını ve birleştirici kişilik özelliği sayesinde kenetlenilmesi gerektiğini ifade etmesi açısından ayrıca önem haizdir. Aslında bu düşünce Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kişilik özellikleriyle tarih anlayışının da bir nevi aynı paralelde olduğunun bir tezahürü olmuştur.

Makalesinin ikinci bölümünde Türk devriminin oluşma koşulları Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından ele alınmıştır. Bölümün başlangıcında devrimin zor koşullar içerisinde yapıldığını anlatmasını müteakip karşılaştırma yoluyla Amerika, Fransa ve Sovyet ihtilalinin özellikleri ve evrenselliği ile Türk Devriminin milli yönü etraflıca ve derinlemesine araştırma sonucunda ortaya konulmuştur.⁶⁴¹ Türk devriminin milliyetçi özellikleri her yönü ile irdelenmiş ve Atatürk’ün şu sözüyle açıklık getirilmiştir; “*Milli Mücadele’yi yapan doğrudan doğruya milletin kendisidir. Milletin evlatlarıdır. Millet anaları, babaları ve hemşireleriyle mücadeleyi kendisine ülkü kabul etmiştir.*”⁶⁴² Bu sözün ekseninde bir genelleme yapılacak olursa, Atatürk gerek devrimin ilk aşamasında gerekse diğer aşamalarında devrimin gerçek sahibinin her daim millet olduğunu belirtmiş ve her zaman bunu hissettirmiştir.

Makalesinin bundan sonraki bölümünde devrimin ilkeleri Atatürkçü Düşünce Anlayışı içerisinde tek tek açıklandıktan sonra bu ilkeler özellik gösteren yönleriyle ayrıca ortaya konulmuş ve ilkelerin orijinalliği tanımlanmıştır. Bu hususta, ele aldığı konuları derinlemesine ve her yönü ile inceleme özelliği Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın genel tarih anlayışının temelini oluşturması sebebiyle ele alınan devrimlere karşı direniş konusu da bu düşünce sistemi içerisinde ifade edilmiştir. Yine aynı düşünce sistemi içerisinde Atatürk ilkelerinin evrenselliği ortaya konulmuş ve bu düşünceler yabancı yazar Emil Large’ın eserine

⁶⁴⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 49.

⁶⁴¹ Karal, *a.g.m.*, s. 50.

⁶⁴² Karal, *a.g.m.*, s. 51.

dayandırılarak konu detaylandırılmış ve verilen örnekler ile de derinlemesine anlaşılması sağlamıştır.⁶⁴³

Bu bölüm içerisinde, ilkelerin kısa kısa izahatları esnasında Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın nerede ise tüm tarih anlayışlarını görmek mümkündür. Türk devriminin ilkeleri değerlendirilirken her biri için ayrı ayrı izahatta bulunmak yerine, aynı düşünce perspektifi içerisinde ele alınmaları sebebiyle genel bir değerlendirmede bulunularak bölüm tetkik edilmiştir.

Bu bölümdeki ilkelerin genel mahiyetlerine bakıldığında; anayasal çerçeve içerisinde, sebep-sonuç ilişkisi temelinde tarihin devamlılığı anlayışında, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evre kapsamında izah edildikleri tespit edilmektedir. Bu izahatlar içerisinde özellikle karşılaştırmalı tarih anlayışının oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmektedir. Bu husustaki karşılaştırmaların kapsamını ise geçmişteki süreç ile Batı medeniyetinin geçirdiği evrim teşkil etmiştir.⁶⁴⁴ Bu hususta bulunan tetkikler ise ilkelerin orijinalliğini ortaya koymasından önem arz etmektedir.

Özellikle Batı medeniyetinin etkisinin bu ilkeler üzerinde disiplinlerarası bir düşünce sistematığı yarattığı ve bu etkinin neticelerinin ise ayrıntısıyla ifade edildiği tespit edilmektedir.

4.5.5. Atatürk'ün Siyaset Üzerindeki Düşünceleri⁶⁴⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, kısa bir giriş bölümü ile başladığı makalesini üç bölümden oluşturmuş ve birinci bölümünü *"Hak ve Siyaset"*, ikinci bölümünü; *"Millet ve Medeniyet"*, üçüncü bölümünü ise *"İç ve Dış Siyaset"* adı altında kaleme alınmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesini Atatürkçü Düşünce Anlayışı temelinde şekillendirmiştir. Bu düşünce içerisinde Atatürk'ün düşüncelerini ayrıntılı ve derinlemesine bir şekilde izah edebilmek için makalesinde kendisine sorular

⁶⁴³ Karal, *a.g.m.*, s. 59.

⁶⁴⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 53-60.

⁶⁴⁵ Karal, Enver Ziya; "Atatürk'ün Siyaset Üzerine Düşünceleri", *Atatürkçülük*, 2. Kitap, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1983, s. 187-199.

sormuş ve bunların cevaplarını bularak makalesini şekillendirmiştir. Bunlardan “*Millet ve Medeniyet*” adlı bölümde “*Bu itibarla ancak medeni bir millet, kuvvetine dayanarak varlığının tanınmasını hak olarak medeni alemden isteyebilir. Fakat bu medeni alem hangisidir? Ve medeniyet nedir?*”⁶⁴⁶ diyerek kendisine sorular sormakta ve yazısının ilerleyen bölümlerinde hangi plan dahilinde yazısını şekillendireceğine dair ipuçları vermektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, diğer makalelerinde de olduğu gibi giriş bölümlerini sadece konuyu kısaca özetlemeye çalışmamakta aynı zamanda ileride açıklayacağı düşüncelerinin temeli için ön bir hazırlık yapmaktadır. Bu amaçla da giriş bölümünde ele aldığı konuyu açıklamaya başlamadan önce kilit öneme haiz tabirleri ortaya koyarak okuyucusunun zihninde fikir birliği yaratmaktadır.

Makalenin temelini oluşturan “*siyaset*” kavramı da bu amaçla bilim adamlarının düşünceleri kapsamında ve yazarın kavrama bakış açısı ile makalenin ilerleyen bölümlerine temel oluşturacak şekilde ifade edilmiştir.⁶⁴⁷

Birinci bölümde, hak ve siyaset ilişkisi üzerinde duran Ord. Prof. Enver Ziya Karal, hak kavramını özelden genele doğru önce birey sonrasında ise devlet düşüncesi temelinde ele alarak açıklamakta ve her ne şart altında olursa olsun hakkın savunulmasının temel düşünce olduğunu ve ortadan kaldırılmasının yaratacağı kargaşa ve kaosun ise etkili bir şekilde siyasete tesir edeceğini ifade etmektedir. Bu ana düşünce üzerinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ele aldığı konuyu yardımcı düşüncelerle desteklemeye çalışmış ve hak kavramının her daim koruyucusunun ise siyaset temelinde kuvvet olduğunu ortaya koyarak, iki kavram arasındaki ilişkiyi etraflıca araştırmıştır.⁶⁴⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih ilmine olan objektif bakış açısı genel tarih düşüncesinin temelini teşkil etmesi sebebiyle, hak ve kuvvet kavramlarını irdelerken Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ana sebebini de bu düşünce ile ifade etmiş ve bu yaşanan dönüşümü verdiği örnekler ve yaptığı karşılıklı mukayeseler sayesinde ortaya koymuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kuvvet

⁶⁴⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 189.

⁶⁴⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 187.

⁶⁴⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 187.

kavramı içerisinde algıladığı temel düşüncenin ise maddi ve manevi kuvvet olduğu yapılan tetkik neticesinde anlaşılmaktadır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu düşüncesinin doğruluğunun Mustafa Kemal Atatürk'ün bakış açısı ile tamamıyla örtüşüğünü ise Ata'nın şu sözleri ile ifade etmektedir:

*“Her halde alemde bir hak vardır ve hak kuvvetin fevkindedir. Şu kadar ki milletin haklarını müdrik olup müdafaa ve muhafazası emrinde her türlü fedakarlığa müheyya olduğuna dair bir kanaat vermek lazım gelir.”*⁶⁴⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ikinci bölümde ise; birinci bölümde irdelediği hak ve siyaset ilişkisi temelinde millet ve medeniyet kavramlarını ele almıştır. Hak ve siyaset kavramını tek başına yeterli görmeyen Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce yapısındaki derin araştırmadan sonra bu konunun bütünselliği içerisindeki tamamlayıcısının millet ve medeniyet olduğunu ortaya koymuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın konunun temeline esas teşkil eden, giriş bölümünde de ifade edilen terimleri açıklama geleneği bu bölüm içerisinde de gözlemlenmektedir. Bu bölümde “medeniyet” kelimesi, Batı ve Doğu dünyasını göz önüne alarak karşılaştırmalı olarak açıklamaktadır. Bu konuda ilk ele aldığı husus Batı dünyasının medeniyeti ele alış biçimi olmuş ve bu düşüncesini iki farklı temele dayandırarak karşılaştırmalı tarih düşüncesi içerisinde Alman ve Fransız düşüncelerini tetkik ederek ortaya koymuştur.⁶⁵⁰ Bu düşüncelerin ana hatlarından ziyade derinlemesine incelemesini yaparak kavramın tam olarak ihtiva ettiği özelliği ortaya koyması kapsamlı bir araştırma yapmış olduğu kanısı kuvvetlendirmektedir. Bu itibarla hem batıdaki düşünceleri kendi aralarında mukayese etmiş ve ana kabul edilen düşünceyi ortaya koymuş hem de Batı ve Doğu düşünce yapılarını birbiriyle kıyaslamıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal Batı'daki ve Doğu'daki medeniyet kavramlarını şu sözlerle karşılaştırdığı tespit edilmektedir:

“Doğunun medeniyet anlayışı batınınkinden tamamen farklıdır. Şöyle ki batının medeniyet anlayışı şen-i olduğu halde, doğunun ki tamamen dinidir, din dogmalarının yanlış tefsiri neticesi olarak tabiat olaylarını tabiatüstü kuvvetle açıklamak ve cemiyet olaylarını da akıl ve mantık

⁶⁴⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 188.

⁶⁵⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 189.

*yerine sevap ve günah ile değerlendirmek yolu tutulmuştu. Böyle olunca da doğu aleminde bilgi ve aklın kontrolü, ahlak da vicdanın murakabesi dışında kalmakta idi.*⁶⁵¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, ortaya koyduğu düşünce yapıları arasında yapmış olduğu ayrıntılı analiz sonucunda iki medeniyet arasındaki farkları tüm objektifliği içerisinde “...batılıların teknik çalışmalarında ve cemiyet hayatlarında yaptıkları ilerlemeler doğulular için medeniyet dışıdır. Şu halde, iki alemin medeniyet anlayışları arasında köklü bir fark var demektir.”⁶⁵² sözleriyle ortaya koyması sonucunda, Osmanlı Devleti’nin çöküş sürecinin sebeplerini bir anlamda belirlemiş ve bu düşünce yapısını örneklemelerle destekleyerek konunun ele alınışındaki güvenilirliği de arttırmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın makalelerini kaleme alırken neden nasılcı tarih anlayışının önemli unsurlarından biri olan sebep-sonuç ilişkisi ve tarihin devamlılığı anlayışı temel düşüncelerden birini oluşturmaktadır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın makalesinde bu düşüncesi şu sözleri ile tespit edilmektedir:

*“Fakat birbirini esastan inkar eden, batı ve doğu medeniyetleri arasında hasıl olan bu ceryan, memleketimizde Halk kütlesinin düşüncesini sarsacak çapta değildi. İkinci meşrutiyetten itibaren daha geniş ölçüde Türkiye’ye girmeye başlayan Batı tesirlerine karşı dini medeniyet telakkisinin mukavemeti gittikçe azalmaya başladı. Fakat bu sefer de manası kesin olarak açıklanmayan hars kelimesinden faydalanarak bir kısım dini tesirlerin milli orijinalite gibi gösterilmesi suretiyle kurtarılmasına çalışılmadı.*⁶⁵³

Bütün bu tanımlamalardan ve ortaya konulan kişisel kanaatlerden sonra “Medeniyet” kavramı üzerine Mustafa Kemal Atatürk’ün düşünceleri ortaya konulmuştur. Bu düşünce içerisindeki şu sözler yazarın düşünceleri ile örtüşmesi açısından önem arz etmektedir:

“Dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hak ve hürriyeti ve istiklali, malik olduğu ve yapacağı eserlerle mütenasiptir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak şartı hayattır.

Medeniyetin muvacihe-i kudret-ü ulviyesinde kurun-ı vusta-i heyetlerle, iptidai hurafelerle yürürken çalışan milletler, mahvolmaya veya hiç olmazsa esir ve zelil olmaya mahkumdurlar.

⁶⁵¹ Karal, *a.g.m.*, s. 190.

⁶⁵² Karal, *a.g.m.*, s. 190.

⁶⁵³ Karal, *a.g.m.*, s. 190.

*Büyük davamız en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektedir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de hakiki bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir.*⁶⁵⁴

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, yazısının devamında bu düşüncelerden çıkarılan manayı en ince ayrıntısına kadar izah etmiş ve medeniyet kavramının Atatürk'ün zihninde ne şekilde yer teşkil ettiği ve bunun gerektirdikleri üzerinde özenle durmuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün düşünce yapısını izah ederken onun sözlerini birebir yazımına intikal ettirerek herhangi bir anlam kaybının yaşanmamasına da ayrıca önem göstermiştir. Özellikle burada takip etmiş olduğu Atatürk'e ait sözlerin eksiksiz olarak ortaya konulması ve ardından bu sözlerin kendi düşünce dünyasından geçirerek açıklanması, mukayeseli olarak düşünce yapılarını yansıtmaları bakımından da önem arz etmektedir.

Üçüncü bölümde ise Atatürk'ün siyaset üzerine düşünceleri “İç ve Dış Siyaset” başlığı altında izah edilmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu bölümde yine Atatürk'ün düşüncelerini öncelikle bu iki kavramın birbirini destekleyen manalarının ifade edilmesi açısından birebir ortaya koyarak ele almış, müteakiben bunları teker teker izah ederek Atatürk'ün düşüncelerini irdelemiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal bu bölümde; iç ve dış siyaset kavramını genel hatları ile irdeledikten sonra bu kavramı oluşturduğunu ifade ettiği millet ve insanlık ülküsü unsurlarını; insanlık mefhumu, din kisvesi kavramlarına temel oluşturan İslamlık ve Hıristiyanlık gibi o zamanın iki tezat dinsel kutubu çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Bu kavramların irdelenmesine müteakip genel geçerli bir insanlık değeri kavramı ortak payda olarak belirlenmiş ve bu paydanın Atatürk siyasetinin en sağlam temelini teşkil ettiği ifade edilmiştir. Burada özelden genele doğru tümevarımcı bir düzende ve neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde kavramların birbirlerini bütünleyerek nihayete ulaşması, ifadelerde seçilen kavramların uygunluğu açısından önem arz etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin ilerleyen bölümlerini Atatürk'ün düşünce yapısı ile genişletmekte ve Türk Milleti alt düşünce boyutundan dünya milletine ve

⁶⁵⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 191.

dünya barışına dönüştürmektedir. Barışın sağlanmasındaki gerekli tedbirler ve tedbirlerin alınmaması halinde meydana gelebilecek olaylar, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın ifade zenginliği, ayrıntılı analizleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce sistematüğini kavrayışı içerisinde sırasıyla ifade edilmektedir.

4.5.6. Atatürk ve Ekonomi⁶⁵⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin giriş bölümünde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı sürecinde ekonomik kriterlerin önemini ve bu kriterlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında oynadığı rolü neden nasılcı tarih anlayışı temelinde Atatürkçü Düşünce Anlayışı içerisinde ortaya koymaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ekonomi üzerine düşüncelerini “*tam istiklal*” formülü ana çatısı altında belirleyen Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu düşüncenin varoluş ve süregelmesini; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önceki dönemle, kuruluş ve sonraki süreç içerisinde ekonomik bakışa açısıyla ortaya koymaktadır. Kişisel görüşleri Mustafa Kemal Atatürk ile paralellik gösteren Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sebepler ve sonuçlar üzerine şekillenen makalesinde kilit önem taşıyan “*tam istiklal*” tabirinin ne anlama geldiğini de Atatürk'ün beyanı ile şu şekilde ifade etmektedir:

*“İstiklal-i tam denildiği zaman, bittabi siyasi, mali, iktisadi, adli ve askeri ila, her hususta istiklali tam ve serbesti tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklalden mahrumiyet, millet ve memleketin manayi hakikisiyle bütün istiklalden mahrumiyeti demektir.”*⁶⁵⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün düşüncelerindeki doğruluğu ise; objektif tarih düşüncesi içerisinde farklı fikirlerin toplumun tam istiklal kavramını ne ölçüde algılandığını ve o anki düşünce dünyasını, hem taraf hem de taraf olmayan düşüncelerin her ikisini de ortaya koyarak, yaşanan anekdotlar çerçevesinde, Atatürk'ün düşünce dünyasında etraflıca değerlendirilmesi sonucunda ortaya koymuştur. Bu analiz sonucunda okuyucusunun, tarihte yaşanan olayların günümüzde tarafsız bir şekilde ele alınması açısından güvenini de kazanmıştır.

⁶⁵⁵ Karal, Enver Ziya; “Atatürk ve Ekonomi”, *Atatürk ve Devrim*, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2003, s. 81-90.

⁶⁵⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 81.

Ele alınan düşünceler ışığında farklı fikirlere de önem veren Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, Atatürk'ün kendisine karşı söylenen *“Harp para ile olur”* sözüne saplananlara karşı verdiği cevap Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından birebir kaleme alınmıştır:

*“Ben ilk defa bu işe başladığım zaman en akil ve mütefekkir yaşayan bir takım zatlar bana sordular: Paramız var mıdır, silahımız var mıdır? Yoktur dedim. O zaman, “O halde ne yapacaksın?” dediler. Para olacak, ordu olacak ve bu millet istiklalini kurtaracak dedim.”*⁶⁵⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin ilerleyen kısımlarında tam istiklalimizi tehdit eden hususları Atatürk'ün belirlediği esaslar üzerinden hem açıklamakta hem de etraflıca bu düşünceyi savunmaktadır. Bu düşünce içerisinde Atatürk'ün ekonomi hakkındaki düşüncelerini ele alırken konunun sadece matematiksel veriler ışığında değil titiz ve ayrıntılı bir araştırma sonucunda, *“Halbuki kapitülasyonların tesiri ile olsun, din hükümlerinin yanlış tefsiri ile olsun, halkımızda kökleşmiş, bir lokma, bir hırka düşüncesine dayanan ve fakirliği bir insanlık fazileti olarak kabul eden bir hayat görüşü yerleşmiş bulunuyordu.”*⁶⁵⁸ ifadeleriyle din faktörü çerçevesinde dahi ele alınabileceğini gösterebilmesi, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın olaylara disiplinlerarası bir boyutta bakan araştırmacı ve çok yönlü düşünce yapısına sahip bir bilim insanı olduğunu göstermektedir. Özellikle bu hususta Atatürk'ün 1922 senesinde Batı Anadolu seyahatinde verdiği nasihatler, dinin ekonomiye olan etkisi açısından kıymetlidir:

“Bence halk devri, iktisat devri mefhumu ile ifade olunur. Öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz mamur olsun, milletimiz müreffeh ve zengin olsun. Bu noktada bir felsefeyi size hatırlatayım. Kanaatı, kenz-i la-yüfna farzetmek, fakr-ı fazilet bilmek felsefesine de o iktisat devri hitam versin. Efendiler, bu felsefeyi mutlaka yanlış tefsir etmek yüzünden bu millete, bu memlekete çok büyük fenalık edilmiştir. Biliniz ki Allah, dünya üzerinde yarattığı bu kadar nimetleri, bu kadar güzellikleri insanlar istifade etsin, mütenaim olsun diye yaratmıştır. Ve azami derecede müstefit olabilmek için de bütün kainattan esirgediği zekayı, akli insanlara vermiştir. Eğer vatan denilen şey kupkuru dağlardan, taşlardan, merzagi sahalardan, çıplak ovalardan, şehirlerden ve köylerden ibaret olsa idionun zindandan hiçbir farkı olmazdı. Filhakika, bu dediğimiz felsefenin sahipleri bu kıymetli vatanımızı böyle zindan ve cehennem yapmaktan

⁶⁵⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 82.

⁶⁵⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 84.

*başka bir şey yapmamışlardır. Halbuki bu vatan, evlat ve ahfadımız için cennet yapılmaya layık bir vatanıdır.*⁶⁵⁹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, daha önceki makalelerinde olduğu gibi yine Atatürk'ün düşüncelerini açıklarken neden nasılcı tarih yazım metodunun bir unsuru olan karşılaştırma yöntemi ile Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki düşünce ve işleyiş farklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bütün bu karşılaştırmalar sonucunda iktisadi devlet tanımı ve uygulaması gereken hareket tarzı sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bir edebiyatçı gibi giriş gelişme ve sonuç biçiminde ele aldığı makalesinin gelişme bölümünde mevcut sorunları ortaya koymuş ve bunların çözümü için yapılması gerekenleri belirlemiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün iktisadi alandaki bu düşüncelerini ele alırken aynı zamanda Türk basınında çıkan düşünceleri de irdelenmiş ve bu süreç içerisinde farklı düşünceleri ortaya koymaya çalışmıştır. Burada özellikle aydınların düşüncelerine yer vermesi ve bu düşünceler çerçevesinde Atatürk'ün bakış açısını irdelenmesi, onun ekonomi alanındaki düşüncelerini ortaya koyabilme adına her yolu denediğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.⁶⁶⁰

Ekonomi hakkında verilen bilgiler, halkın düşüncelerinin temsili adına basın alanında da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Atatürk'ün basın tarafından ortaya konulan fikirlere karşı vermiş olduğu beyanatlarda makaleye zenginlik kazandırmıştır. Atatürk tarafından açıklık getirilen en önemli mesele yabancı sermayeye olan ihtiyaç ile ilgilidir. Osmanlı Devleti devrinde Türkiye'de sermaye bulundurmuş ecnebilere bu husus ile yakından ilgilenmektedirler. Atatürk'ün bu konuda verdiği beyanat Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından eksiksiz olarak aşağıda belirtilen düşünce çerçevesinde ortaya konulmuştur:

“Memleketimizi az bir zamanda mamur etmek için milletimizin gayr-i kafi sermayesi karşısında haricin sermayesinden, vesaitinden istifade etmek hakiki menfaatimiz iktizasındandır. Zannolunmasın ki, biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz

⁶⁵⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 84.

⁶⁶⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 87.

vasidir. Çok say ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh, kanunlara riayetkar olmak şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız.”⁶⁶¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, belirtilen düşünceler haricinde, Mustafa Kemal Atatürk’ün alınması gerektiğine inandığı diğer tedbirleri de açıklamıştır. Burada özellikle belirtilmesi gereken düşünce “devletçilik” ilkesinde kendini bulmaktadır. Bu konu üzerine Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk’ün devletçilik ilkesinin uygulanması gerektiği yönündeki düşüncesini Ata’nın şu sözleriyle ifade etmektedir:

*“Bir millete müstakil hüviyet ve kıymet veren siyasi varlık makinesinde devlet, fikir ve ekonomi hayatı mekanizmaları birbirlerine bağlı ve birbirlerine tabidirler. O kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazlarsa hükümet makinesinin motorize kuvvetleri israf edilmiş olur. Ondan beklenen tam verim elde edilemez. Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi üç sahada, devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıların neticelerinin hasıllarıyla ölçülür.”*⁶⁶²

Makalenin büyük bir bölümü Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından Atatürk’ün ekonomi hususunda verdiği beyanatlar üzerine inşa edilmiştir. Esere alınan düşünceler ile Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kişisel düşünceleri karşılaştırıldığında bunların Atatürk’ün düşünceleri ile tamamen örtüştüğü tespit edilmektedir. Özellikle esere alınan ve arka arkaya ifade edilen bu düşünceler arasında yazarın kaleme aldığı ifadelerin makaleye yön vermek amacıyla sebep ve sonuçlar üzerine yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, savaştan yeni çıkmış bir milletin yaşadığı ekonomik sıkıntıların sebeplerini şu sözlerle ifade etmektedir:

*“Memleket bu sıralarda çok güç ekonomik şartların baskısı altında yaşamakta idi. Servet kaynaklarının büyük bir kısmı düşman orduları tarafından tahrip edilmiş, göç yüzünden müstahsil yuvasından ve işinden uzakta kalmıştı. Bu sebeple de, iç pazarlarımız arasındaki düzen bozulmuş, dış ticaretimiz ise yeniden ihtimamla ele alınmayı gerektiren bir duruma düşmüştü. Askeri bir savaştan çıkan Türkiye, ekonomik bir savaşın eşiğinde idi.”*⁶⁶³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal yazısının devamında, makalesini Atatürk’ün kişisel düşünceleri çerçevesinde şekillendirmeye devam etmektedir. Özellikle ekonominin

⁶⁶¹ Karal, *a.g.m.*, s. 87.

⁶⁶² Karal, *a.g.m.*, s. 89.

⁶⁶³ Karal, *a.g.m.*, s. 86.

manasını derinleştirmek amacıyla, “*Ben ekonomik hayat denince ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün nafia işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım*”⁶⁶⁴ diyen Atatürk’ün düşüncesi hakkında, Türkiye Cumhuriyeti için ekonomik çalışmalardan birini tercih ederek diğerlerini şu veya bu sebepten ayrı bırakmanın yanlış bir düşünce olduğunu açıklamaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sonuç bölümünde ise, Atatürk’ün ortaya koyduğu ekonomik görüşün ülkenin gereksinimlerinden kaynaklandığını ve herhangi bir ekonomik doktrinin etkisi altında kalmadığını ifade etmiştir. Atatürk’ün sahip olduğu realist ve dinamik şahsiyeti de yine kendisine ait şu sözlerle ifade edilerek makale sonlandırılmıştır:

*“Biz ilhamımızı gökten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağlarından çıktığımız Türk milleti ve bir de, milletler tarihinin bin bir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir.”*⁶⁶⁵

4.5.7. Atatürk’ün Türk Tarih Tezi⁶⁶⁶

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*Atatürk’ün Türk Tarih Tezi*” adlı makalesini dört bölüm altında ele almıştır. Birinci Bölüm; “*Genel Sebep*”, ikinci bölüm; “*Özel Sebepler*”, üçüncü bölüm; “*Atatürk ve Tarihe Karşı İlgisi*”, dördüncü bölüm ise; “*Yeni Türk Tarih Tezi*” adı altındadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesine Türk tarih literatürüne kazandırdığı “*Atatürk’ün tarih üzerine çalışmaları İstiklal Savaşı’nın kültür alanında devamıdır*”⁶⁶⁷ sözü ile başlamaktadır. Tarihteki olayların birbirini ard arda takip ettiği ve kesintiye uğramadan süre geldiği genel tarih düşüncesi içerisinde bu ifade, Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın sebep-sonuç ilişkisi içerisinde tarihin devamlılığı anlayışını ifade etmesi açısından önem arz etmektedir. Bu düşünce içerisinde dikkate değer diğer önemli bir husus da Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, bu ifadeyi tüm benliğinde içselleştirip söyleyebilmiş olmasıdır.

⁶⁶⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 89.

⁶⁶⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 90.

⁶⁶⁶ Karal, Enver Ziya; “Atatürk’ün Türk Tarih Tezi”, *Atatürkçülük*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1983, s. 157-164.

⁶⁶⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 157.

Maddi ve manevi kuvvetin yardımı ile bağımsızlığına ulaşan bir toplumun, medeni sınırlar içerisinde ilim ve irfan yardımı ile ülkesini muasır medeniyetler seviyesine çıkarma arzusunu bu kadar anlamlı bir şekilde ifade edebilmesinin temeline bakıldığında, milli mücadele dönemini bizzat yaşayan bir bilim insanı ve o dönemin koşulları içerisinde daha talebe olduğu yaşlarda, bu düşüncenin kendisine ne kadar iyi öğretildiği ve kendisi tarafından da idrak edildiği gerçeği çıkmaktadır.

Bu etkileyici ve anlam yüklü girişten sonra, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, *“bu çalışmalar, memleket içinde ve dışında milli tarihimizin zararına olacak yabancı tarih görüşlerinden kurtulmak ve tarihimizin gerçek karakterini belirtmek için yapıldı”*⁶⁶⁸ diyerek Atatürk’ün Türk tarih tezi üzerine çalışmaları ve makalesine temel oluşturan düşüncayı ifade etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, Osmanlı Tarih anlayışının 3 aşamadan geçerek, makaleyi kaleme aldığı zamana kadar geldiğini belirtmektedir.⁶⁶⁹ İlk aşama, İmparatorluğun kuruluşundan Tanzimat’a kadar süren devirde ümmet tarihi anlayışının egemen olduğunu dönemdir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu tarih anlayışı içerisinde İslamiyet’ten önceki dönemin hiç ele alınmadığını ifade etmekte ve bahsedilmemesini ise sert bir üslupla eleştirmektedir. Bu eleştirinin sebeplerine bakıldığında, bunun cevabı Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarihin devamlılığı düşüncesi üzerine inşa etmiş olduğu kişisel tarih anlayışı gelmektedir. Bu düşünceye göre her olay birbirine sebep-sonuç ilişkisi içerisinde çok sıkı bağlarla bağlanmış ve kenetlenmiştir. Makalesinde bu düşüncesini, İslamiyet’ten önceki dönemde Türklerin yaptığı büyük hizmetlerin İslamlığın yayılmasında çok önemli bir yere sahip olduğunu kapsamlı izahatlarla ifade ederek ve örnekler vererek belirtmektedir.

İkinci aşama, Tanzimat döneminde ümmet tarihi anlayışının yanında gelişen devlet tarihi anlayışıdır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a göre bu yeni düşünce *“Müslüman ve Hristiyan halkın kanun önünde eşit sayılmaya başlamasının bir neticesidir.”*⁶⁷⁰ Bu dönemde de yine ümmet tarihi anlayışında belirtildiği üzere tarih devamlılık arz etmemekte ve Osmanlı Devleti’nin kurulduğu tarih başlangıç olarak kabul

⁶⁶⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 157.

⁶⁶⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 157, 158.

⁶⁷⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 157.

edilmektedir. Osmanlı Devletinin kurulmasında büyük çabalar harcayan Türk milletinden bahsedilmemesi ise büyük bir eksiklik oluşturmaktadır. Bu dönemde İslam Tarihi yanında Osmanlı Tarihinin de okutulması ise diğer döneme göre büyük bir gelişme ve ayrıcalık olarak ayrıca ifade edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, üçüncü aşama olarak ise “*Milli Tarih Anlayışının*” olduğunu ifade etmektedir. Bunun sebebini ise; “*Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet’in Osmanlı halkını ortak değerlere kavuşturmaktan başka, milliyetçilik cereyanlarını da önleyememesi*”⁶⁷¹ olarak ifade etmektedir. Gerek ümmet tarihi gerekse devlet tarihi anlayışında Türk milletinin gösterdiği çabaların ifade edilmemesi üzerine, bu eksiklik devlet genelinde milliyetçilik akımının kendini belli etmesi ile Türklerin Osmanlı tarihinde saygın yerini almasını sağlayacak “*Türk tarihinin kaynaklarına gidilmesi*”⁶⁷² lüzumunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak Milli Tarih anlayışının gelişimi sürecinde yapılan iyi niyetli fakat bilinçsiz çalışmalar Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a göre; Türk tarihine büyük zararlar vermiştir. Bunun sebebini ise, yabancı ülkelerdeki ilim adamlarının düşüncelerinin Türk aydınlar tarafından bilgi süzgecinden geçirilmeden ülkeye sokulması teşkil etmiştir.⁶⁷³

Tarih ilminde vukufiyetin sağlanmasında en önemli hususlardan biri, kaynaklara tam nüfuz etmek diğeri ise bu kaynakları etraflıca ve derinlemesine araştırmaktır. Edinilen her bir bilgi, birbiri ile örtüşecek şekilde doğrulanmıyorsa, kaynakların güvenilirliğinden şüphe etme gerekliliği ana düşüncemizi teşkil etmelidir. Şüphe tarihinin araştırmaları esnasında sürekli bir denetleyici ve onun yönünü bulmasını sağlayacak kıymetli bir rehberdir.

Bu üç aşamadan sonra Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk’ün şekillendirmeye çalıştığı tarih anlayışını ifade etmektedir. Atatürk tarafından “*Milli Tarih*” anlayışının resmi tarih anlayışı olarak kabul edilmesinin gerekçelerini, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu aşamasında devrimci kimliğin gerçekleştirdiği eylemlerin sonuçlarına bağlamakta ve bu düşüncesini “*Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması ve halifeliğin kaldırılması, ümmet tarihi anlayışını; Osmanlı Devleti’nin yıkılması da*

⁶⁷¹ Karal, *a.g.m.*, s. 157.

⁶⁷² Karal, *a.g.m.*, s. 158.

⁶⁷³ Karal, *a.g.m.*, s. 158.

*manasını yalnız Osmanlı tarihinde bulan devlet tarihi anlayışını modası geçmiş tarih anlayışları durumuna düşürmekte idi*⁶⁷⁴ şeklinde ifade etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, genel olarak konuları işleyiş tarzında olayları sınıflandırma ve parça parça bunları inceleme geleneği bu makalesinde de devam etmektedir. Akıcı ve sade üslubu ise okuyucunun konuya vukufiyetini arttırmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ün Millet Tarihi anlayışını kabul etmesindeki genel sebeplerin yanında bazı özel sebepler olduğunu da ifade etmekte ve genelden özele doğru bir planlamayla makalesini sebep-sonuç ilişkisi içerisinde şekillendirmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu sebepleri üç başlık altında belirtmiş ve okuyucusunun konuya hakimiyetini sağlamak amacıyla kısa kısa bu hususları açıklama gereği duymuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Atatürk ile ilgili kaleme aldığı birçok makalesinde Atatürk'ün düşüncelerini birebir yazımına alarak konu ile bütünleştirmesi geleneğinin bu makalesinde de devam ettirdiği gözlemlenmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu üç özel sebebi maddelendirilmeli yazım tarzı ile şu şekilde ifade etmektedir:

1. *“Türklerin sarı ırktan olduğuna dair dünyada yayılmış olan yanlış bilgiler.*
2. *Türklerin medeni kabiliyet ve istidattan mahrum oluşu.*
3. *Türk toprakları üzerinde tarihi iddialar.*⁶⁷⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın makalesinde yaptığı önemli tespitlerden biri de, Lozan Antlaşmasını müteakip Atatürk'ün millet tarihi anlayışının oluşması üzerinde ısrarla durduğunu belirtmesidir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal makalesinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün göstermiş olduğu çabaların sebebini şu ifadelerle açığa kavuşturarak makalesinin başında ifade ettiği düşüncelerini teyit etmektedir.

“Bu da gösteriyor ki Kurtuluş Savaşımızda elde edilmiş olan maddi neticeleri, manevi alanda yapılacak çalışmalarla tamamlamak lazımdı. Bunun için de aleyhimizde kullanılmış olan silahın cinsinden bir silah ile kendimizi müdafaa etmekten başka çare yoktu. Aleyhimize kullanılan silah tarif edilmiş olan tarihti. O halde bize düşen görev, tarihimizi gerçek yapısı ile meydana koymak

⁶⁷⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 158.

⁶⁷⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 158, 159.

*ve şaşırtılmış bulunan efkarı umumiyeyi, Türk milleti ile Türk toprakları hakkında aydınlatmaktı.*⁶⁷⁶

Tüm ifade edilen düşüncelere rağmen Ord. Prof. Enver Ziya Karal makalesinin ilerleyen bölümlerinde Atatürk'ün 1923 yılından 1928 yılına kadar tarihle yakından ilgilenme fırsatı bulamadığını ifade etmesi, olayların sebep ve sonuçlarını irdelerken sergilediği objektif bakış açısından kıymetlidir. Atatürk'ün genel düşünce sistematığının; yakında bulunan mevcut problemlerin bir an önce giderilmesi, uzak hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için ise gerekli zeminin bugünden itibaren atılması için gayret sarf edilmesi olarak düşünüldüğünde bu hususun ötelenmesi normal karşılanmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, genelden özele doğru şekillendirdiği makalesinin üçüncü bölümünü Atatürk'ün tarihe olan ilgisi üzerine kaleme almıştır. Atatürk'ün bu husustaki ifadelerini, Prof. Şemsettin Günaltay'ın Bellekten'de yayımlanan yazısından şu ifadelerle aktarmaktadır:

*“Beratı takdim ve lütfen fahri müderrisliği kabul buyurduklarından dolayı müderrisler meclisinin şükranlarını arz ettik. Heyetimize iltifatta bulunan Gazi, bir ara kendisinin mektep sıralarından beri çok sevdiği tarihle daima meşgul olduğunu, bu itibarla fahri müderrisliğinin edebiyattan ziyade tarihe ait olmasının münasip olacağını söylediler.”*⁶⁷⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, öteden beri tarihe meraklı olan, muharebe ortamında dahi fırsat bulduğu aralarda tarih kitapları okuyan Atatürk'ün tarih hususundaki araştırmalarının, Afet İnan'ın Fransızca bir kitapta gösterdiği *“Türk ırkının sarı ırka mensup bulunduğu ve Avrupa zihniyetine göre ikinci nevi bir insan olduğu”* ifadeleri üzerine hız kazandığını yine objektif bakış açısı ile belirtmektedir. Bunun en somut örneklerinden biri, bu makaleyi kaleme alan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eğitim sürecinin izahatıyla ifade edilebilir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yurtdışında eğitim görmek için mülakatlara girmesi ve kazanmayı müteakip tarih-coğrafya eğitimi almak amacıyla Fransa'ya gönderilmesi Atatürk'ün nitelikli insan gücünün yetişmesi açısından ileride atılacak adımlar için sadece bir başlangıç temsil etmektedir, çünkü Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin devamında tarih

⁶⁷⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 159.

⁶⁷⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 160.

araştırmaları için atılan adımlar ve gerçekleştirilen hususları teker teker ifade etmekte ve birkaç sene içinde köklü değişiklikler yapıldığını ortaya koymaktadır. İfade edilen tüm atılımlar ve gerçekleştirilen yeniliklerden sonra elde edilen sonuç kendini dört ciltlik tarih kitabının meydana getirmesinde bulmuştur.⁶⁷⁸

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin dördüncü bölümünü, yapılan çalışmalar sonucunda oluşturulan dört ciltlik kitabın ana düşüncesini oluşturan “*Yeni Türk Tarih Tezi*” adı altında kaleme almıştır. Türk Tarih Tezi’nin ifade edildiği bu dört ciltte tezin amacını ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal şu şekilde ifade etmektedir:

“Türk milletinin tarihi şimdiye kadar tanıtılmak istenildiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk’ün tarihi çok daha eskidir ve bütün milletlere kültür ışığını saçmış olan millet Türk milletidir.”

Türk ırkı, çok kere öne sürüldüğü gibi sarı değildir. Türkler beyaz insanlardır ve brekisefaldır. Bugünkü yurdumuzun sahipleri, en eski kültür kurucularıyla aynı vasıfları taşıyan çocuklarıdır.”

Türkler yayıldıkları yerlere medeniyetlerini de götürmüşlerdir. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalılardır. Biz bugünkü Türkler de Orta Asyalıların çocuklarıyız.”⁶⁷⁹

Yazısının devamında sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde elde edilen hasıla ve kazanımlar ifade edilmekte ve bu ifadelerini ise eserin ortaya konulması için üstün gayretler sergilemiş olan Atatürk’ün sözleri ile taçlandırmaktadır.

4.5.8. Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük⁶⁸⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın bu makalesi, İzmir Barosunda icra ettiği bir konferans sonrası yine İzmir Barosu tarafından yayımlanarak okuyucuya sunulmuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal konuşmasına, kendisinin davet edilmesi üzerine teşekkürlerini sunmuş ve eski bir İzmirli olarak bu görevi kabul etmesinde kendi

⁶⁷⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 161.

⁶⁷⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 163.

⁶⁸⁰ Karal, Enver Ziya; “Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük”, *Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük*, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 1975, s. 21-31.

ifadesi ile *“aslında biraz da bencil bir düşünce ile İzmir’i tekrar görme amacı”*⁶⁸¹ içerisinde bulunduğunu ifade etmiştir. Konuşmasının hemen devamında Şevket Süreyya Aydemir için söylemiş olduğu; *“Şevket Süreyya Aydemir Bey’den sonra konuşmak, benim için gerçekten bir talihsizliktir. Onu kıskanırım. Ne mutlu ona derdim. Çünkü, Tek Adam, İkinci Adam ve Enver Paşa’yı yazmıştır”* ifadelerini kullanarak tüm hoşgörüsü ve kibirden uzak söylemleri ile kişiliğinin en önemli özelliklerini bir kez daha sergilemiş ve aslında dinleyicinin dikkatini çekerek güçlü bir hatip olduğunu da bir anlamda göstermiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesine, halen bir *“Atatürk Doktrini”* kavramının mevcut olup olmadığı hususunu kendisine sorarak başlamış ve diğer makalelerinde de belirtildiği gibi, bu makalesine de başlamadan önce kavramları en ince ayrıntısına kadar tanımlama gereği hissetmiştir. Kavramların en ince ayrıntısına kadar açıklanması okuyucuda düşünce birliği sağlaması açısından Ord. Prof. Enver Ziya Karal için önem arz etmekte ve bunu da şu sözleri ile ifade etmektedir:

*“Çoğumuz ‘Atatürk Devrimleri’ diyoruz ki yanlıştır. ‘Atatürk Devrimi’ diyoruz, doğru değildir. ‘Anadolu İhtilali’ diyenler var. Doğru olduğunu sanmıyorum. ‘Anadolu İnkılabı’ deyimi biraz su götürür. Tıpkı 19. Asırda, Siyasal terminoloji Batı’dan alındığı vakit, yapıldığı gibi, Türk Devrimi üzerindeki konuşmalarımızda terimleri dilediğimiz gibi kullanıyoruz. Oysa buna hakkımız yoktur. Her bilimin kendine öz bir dili vardır. Bu terimleri, ilk çıkışlarındaki biçimde kullanmaz isek, devamlı olarak kendi eğilimlerimize göre değiştirirsek, öyle bir bunalım içinde kalırız ki, birbirimizi anlamak olanağı kalkar.”*⁶⁸²

Bu tanımlamadan sonra yine diğer makalelerinde tespit edilen açıklama üslubu ile Mustafa Kemal Atatürk’ün düşünce yapısını en iyi şekilde anlamak için Ata’nın ifadelerini kendi fikirleri ile desteklemiş ve yaptığı irdelemeler sonrasında vardığı sonuçları ayrıntılı bir şekilde ifade etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın makalesinde, kendisini her vak’a ile ilgili olarak düşünmeye sevk etmek amacıyla sorular sormakta olduğu ve bu soruları cevaplayarak konuyu derinleştirdiği ve etraflıca değerlendirdiği tespit edilmektedir.

⁶⁸¹ Karal, *a.g.m.*, s. 21.

⁶⁸² Karal, *a.g.m.*, s. 20.

Makalenin farklı bölümlerinden bu hususla ilgili olarak şu örnekler sırasıyla verilebilir:

“Yeni bir Türk devletinin kurulması söz konusu olduğu vakit; yirminci yüzyıl koşullarının gözönünde tutulması gerekmez mi?”

“Yeni örgütlerin güvenliği, yeni eğitim ile sağlanabildi. Çağdaş okul geldi. Ve son olarak “laik ahlak” geldi. Bu değişimler sırasında din ne oldu?”

“İstiyen istediği kadar namaz kılsın. Hac’a şimdi kırkbin kişi gidiyor, yarın ellibin kişi gider; buyursunlar gitsinler. Peki ne isteniyor şimdi öyleyse? : “Atatürk geleneklerimizi yıktı” deyiminden ne anlamak gerek?”

“O da, ulusu gayet iyi tanımış olmasına güveniyor. Nereden tanımış bu ulusu?”⁶⁸³

Bu makalesinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*doktrin*” kavramı için Şevket Süreyya Aydemir’in, Atatürk’ün kendisi için belirttiği “*Ben doktrin adamı değilim*”⁶⁸⁴ ifadesinin zaman ve amaç kavramları açısından tetkik edilmesi gerektiğini ifade etmekte ve bu hususta farklı düşünceye sahip olduğunu belirterek bu düşünce yapısı içerisinde fikirlerini ifade etmektedir. Özellikle bir ifadenin, kullanıldığı zaman içerisinde değerlendirilmesi gerektiği Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih düşüncesi içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir ki, bu sebeple yeni bir Türk devletinin kurulması aşamasında zamanın önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“Yeni bir Türk Devletinin kurulması söz konusu olduğu vakit; yirminci yüzyıl koşullarının göz önünde tutulması gerekmez mi? Eğer bu devlet, Ortaçağ’da kurulsaydı, ilk çağda kurulsaydı, herhalde başka şekilde kurulurdu. Yirminci yüzyıl, müsbet ilmin zafere ulaştığı devirdir. Atatürk, çağdaş bir devlet kurmak zorunluluğunu devrin koşullarından kabullenmiştir.”⁶⁸⁵

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarihçilik özelliklerinden bir diğeri olan tarihteki olayların birbiri ile karşılaştırılması özelliğini burada da kullanmıştır. “*Şimdi, bu yeni Türk Devleti ile tarihe karışan Osmanlı Devleti arasında bir karşılaştırma yapalım*”⁶⁸⁶ diyerek iki dönemin baskın özelliklerini birbiri ile karşılaştırarak aradaki dönemsel düşünüş, algılayış ve kavramsal farklılıkları ortaya koymaktadır. Ord.

⁶⁸³ Karal, *a.g.m.*, s. 20, 24.

⁶⁸⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 21.

⁶⁸⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 22.

⁶⁸⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 22.

Prof. Enver Ziya Karal'ın, yapmış olduğu bu karşılaştırma ile eski ile yeni arasındaki değişimin her yönünü örnekler vererek en ince ayrıntısına kadar ortaya koyduğu gözlemlenmektedir. Bu hususta, konu üzerine yapılan ayrıntılı araştırma sonucunda elde edilen veriler, makalenin ilerleyen kısımlarında ele alınacak konulara temel teşkil etmesi açısından önem arz eder.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin gelişme bölümünde ise, “*Kemalizm*” tabirinin meydana geliş aşamaları ile diğer ülkelerde vücut bulmuş düşünce sistemlerini karşılaştırma usulü içerisinde tetkik ederek aralarındaki farklılıkları ortaya koymakta ve Atatürkçülük Doktrinini oluşturan ilkeleri teker teker açıklayarak bunlardan hangi anlamların çıkarılması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihsel bakış açısı ve kişisel özellikleri, makalelerinin her bölümünde açıkça gözlemlenmektedir. Cumhuriyetçilik ilkesi ile ilgili ifadelerinde, Cumhuriyetçiliğin, devrimin başlangıcını teşkil ettiğini, bunun da “*milli irade*” çatısı altında sergilenen tutumlar neticesinde vücut bulduğunu ifade ederken iç dünyasında sahip olduğu milliyetçilik düşünceleri de ayrıca tespit edilmektedir. Bu düşünce içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın zihninde Atatürk ilkelerinin önemine binaen bir sınıflandırmanın olduğu kavramı da ayrıca tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, milliyetçilik ilkesi ile ilgili yapmış olduğu tespitleri makalenin başlarında sıkça kullandığı karşılaştırmalı tarih anlayışı içerisinde ele almıştır. Osmanlı Devleti dönemi milliyetçilik anlayışı ile Türkiye Cumhuriyeti dönemi milliyetçilik anlayışlarını beraber değerlendirmiş ve zamanın koşullarının önemini ön planda tutarak tespitlerini gerçekleştirmiştir. Atatürk'ün milliyetçilik düşüncelerini ifade ederken bir anlamda kendi düşünce yapısını da ortaya koyduğu ayrıca tespit edilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün aşağıda belirtilen ifadeleri bu düşünceyi doğrular niteliktedir:

“İrka dayanan, kan ayrımı kabul eden bir milliyetçilik zihniyetinin kökleştirilmesi akımı devrindedir. Bir Almanın, bir İtalyanın kendisini Alman ve İtalyan duyması yetersizdi. Bunun için devletin ırkçı fetvası gerekli idi. Atatürk bu sapık anlayışa karşı geldi.”⁶⁸⁷

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih yazımında dikkati çeken diğer bir özelliği ise benzetme yöntemi ile olayları ifade etmesidir. Laiklik ilkesi ile ilgili olarak yaptığı benzetmede Batı ile Türkiye arasındaki karşılaştırması laiklik ilkesinin mükemmel bir şekilde ifade edilmesini sağlamış ve aynı zamanda Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın düşünsel ve eylemsel farklılığını da gözler önüne sermiştir:

“Batıda, dinle devlet arasındaki benzerlik, bir bardak çayla, çay bardağındaki şeker gibidir. Batıda, kilise daima devletten ayrı olmuştur. Niye? Kilisenin başında papa vardı. Papa kral değildi. Ama Türkiye’de dinle devlet adeta şekerin çayın içinde erimesi gibiydi. Eğer çayı devlet kabul ederseniz, şeker de din, o şekilde olmuştur.”⁶⁸⁸

Bu makale içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih yazımı ile ilgili olarak dikkate değer diğer bir husus ise, makalesinin sonuç bölümünde, şu ana kadar değerlendirdiği hususları sınıflandırmasıdır. Atatürk İlkelerini birbirlerini tamamlayıcı, destekleyici ve kuşatıcı özellikleri içerisinde dört ayrı sınıf içinde değerlendirmiş ve her birini üçer üçer ele alarak farklı anlamlar yüklemiş ve sınıflandırmalarının etkilerini ifade etmiştir. Aşağıda belirtilen bu sınıflandırmalar ise bugün hala orijinalliğini korumaktadır:

“(Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik) ilkeleri yan yana geldiğinde, Osmanlı Saltanatına, Halifeliğe ve ümmet ideolojisine karşı bir tepki anlamı taşırlar. Öte yandan batının klasik demokrasisi niteliğinde görünürler.

(Cumhuriyetçilik, devletçilik ve laiklik) sosyal devletin aşırı ideolojilere kaymayacağıının teminatıdır.

(Milliyetçilik, devletçilik ve halkçılık) sosyal devletin aşırı ideolojilere kaymayacağıının teminatıdır.

(Halkçılık, laiklik, devrimcilik) Atatürkçülüğü statik bir hale getirmekten kurtarıyor, özellikle Atatürk’ün ilmi hayatta tek kılavuz kabul etmesi, Atatürkçülüğe bir de dinamizm kazandırıyor.”⁶⁸⁹

⁶⁸⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 27.

⁶⁸⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 29.

⁶⁸⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 31.

4.6. Diğer Eserleri

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yazmış olduğu kitaplarının ve Atatürk hakkındaki makalelerinin haricinde önemli tarihi olaylarla ilgili yazmış olduğu eserleri de mevcuttur. Çalışma esnasında ele alınan tüm bu eserleri arasından “27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu” ve “İtilaf Devletleri ve İzmir” adlı makalelerin seçilmesinin sebebi ise Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, iki makalesindeki süreci bizzat yaşamış ve rol almış olmasıdır. Bu sebeptendir ki dönemle ilgili olarak birinci el kaynak niteliği taşıyan bu kıymetli eserler, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih anlayışının algılanması için de birer önemli değerdir.

4.6.1. 27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu⁶⁹⁰

Ord. Prof. Enver Ziya Karal makalesinde, Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşümün sürecini çok geniş bir bakış açısı ile ve kronolojik olarak ele almıştır. İki bölümden oluşan makalenin birinci bölümü “Birinci Cumhuriyet Devrinin Görünüşü” adı altındadır. Bu bölümün alt bölümleri ise “Birinci ve İkinci Cihan Savaşı Arasında Türkiye (1938-1939)”, “İkinci Cihan Savaşında Türkiye (1939-1945)”, “Çok Partili Parlamento Sistemine Gidiş (1945-1950)”, “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960)” başlıklarından oluşmaktadır. İkinci bölüm “27 Mayıs inkılabı Hareketi” adı altındadır. Bu bölümün alt bölümleri ise “Sebepler” ve “27 Mayıs Hareketinin Oluşu” adı altındadır.

Makalede, dönüşümün esasını teşkil eden olguların rolleri tarihsel arka planın oluşturulması amacıyla çoğunlukla karşılaştırılmalı tarih anlayışı içerisinde ele alınmıştır. Bu hususta birinci bölüm altında ele alınan tüm alt maddelerde bu anlayışın hakim olduğu gözlemlenmektedir. “Milli Ülkü” başlıklı bölümde bu husus şu şekilde ifade edilmektedir:

“Büyük inkılabımız, kendisinden önceki, yenilik hareketlerinin devamı olmakla beraber çeşitli özellikleri ile onlardan ayrılır. Bu özelliklerin başında İmparatorluğun yüksek hayallere dayanan siyasi ideallerin tasfiyesi ve milli bir ülkünün kabul edilmesi gelir. Pan-islamcılığa ve pan-turancılığa dayanan bir vatan anlamı yerine, milli hudutları ile kayıtlı bir vatan mefhumunun kabul edilmesi, saltanat ve halifeliğe dayanan bir devlet yerine milli hakimiyeti temel sayan bir

⁶⁹⁰ Karal, Enver Ziya; *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1960.

cumhuriyet idaresinin kurulması, yurt içinde, sınıf, cemaat kavgaları ile yurt dışında emperyalist bir siyaset yerine “yurtta barış, cihanda barış” ilkeleri üzerine kurulu bir dış siyaset benimsenmesi, bu milli ülkünün canlılığını gösteren delillerdir.”⁶⁹¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, “Ekonomik Hürriyet” başlıklı bölümde; Cumhuriyet’in kurulması ile beraber karşılaşılan sancılı sürecin sebepleri, bu süreçten bir an evvel kurtulmak için uygulanacak çareler ve “*milli ekonomi*” anlayışı içerisinde elde edilen sonuçlar, genel tarih yazımının birer örneklerini teşkil etmektedir. Özellikle halkın tutumunu Ord. Prof. Enver Ziya Karal şu şekilde ifade etmektedir:

“Bu durumda çok çalışmak ve teşkilatlanmak ile bir dereceye kadar kurtulmak mümkün idi. Fakat halkın cahilliği ve her şeyi devletten beklemeyi adet haline getirmiş olması sebebiyle ekonomik kalkınma teşebbüslerinin devletten gelmesi bekleniyordu.”⁶⁹²

Yine dinin toplum üzerindeki etkisini ise objektif bakış açısı ile şu şekilde ifade ettiği tespit edilmektedir:

“Devlet ve onun müttefiki olan medrese, halka ekonomik esarete tahammülü tavsiye eden bir mistik görüş aşılamlışlardı. Bu görüşte, sözde dünya saadetlerinin Müslüman olmayanlara, ahret saadetlerinin de Müslümanlara Tanrı tarafından vaat edilmiş olmasından ibaretti. Tembellik, cahillik bir lokma bir hırka prensibine dayanan kanaat felsefesi Türkleri, kendi memleketinin servet kaynaklarına yabancı kalmış, din istismarcılarının ve yabancı sermayedarların ırgatları haline getirmiştir.”⁶⁹³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, “*İkinci Cihan Savaşı’nda Türkiye*” başlıklı bölümde, ikinci dünya savaşı esnasında dünyada uygulanan yönetim sistemlerini karşılaştırmalı olarak ifade etmiş ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti’nin algılayış tarzı ve sistemi ile mevcut tutumunu yerini ortaya koymuştur. Bu düşünce temelinde İkinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında Türkiye’nin iç siyasi yapısını “*Türkiye tek partili parlamento sistemini, savaş esnasında milli birliğini ve inkılap*

⁶⁹¹ Karal, *a.g.m.*, s. 1.

⁶⁹² Karal, *a.g.m.*, s. 3.

⁶⁹³ Karal, *a.g.m.*, s. 3.

neticelerini korumak maksadı ile devam ettirmeyi ayrıca gerekli görmüştür.”⁶⁹⁴ sözleri ifade etmiştir.

“Çok Partili Parlamento Sistemine Gidiş” adlı bölümde Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarihçiliği ile ilgili objektiflik özelliği dikkat çekmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın siyasi düşüncesi Halk Partisi ile paralellik göstermesine karşın makalesinde *“Halk Partisi, memleketin yenilik isteyen bu genel temayülünü kavradığına delalet edecek bir anlayış göstermedi; umumi efkar da, artık, ondan büsbütün yüz çevirmeye başladı”*⁶⁹⁵ diyerek kişisel düşüncelerini tarihsel bakış açısının gölgesinde bırakmış ve objektif bakış açısı içerisinde vak’aları ele aldığını gözler önüne sermiştir.

“Demokrat Parti İktidarı” adlı bölümde Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın objektiflik özelliği ile ilgili olarak Demokrat Parti’nin iktidara gelmeden önce ve iktidar oldukları dönemin başlarında sergiledikleri samimi davranışları açık bir şekilde belirtmekte ve bunları da tespit ettiği hususlarla doğrulamaktadır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kişisel düşüncelerini açık bir şekilde belirttiği ayrıca tespit edilmektedir. Halkevlerinin geleceği ile ilgili olarak; *“Halkevleri birer kültür derneği olarak ve partiler üstü, ya da eğitim teşkilatı içinde faaliyetlerine devam edecek şekilde teşkilatlanabilirdi.”* ifadesinde bulunmaktadır.

Bu makalesinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın tarih anlayışlarının birçoğunu aynı anda görmek mümkündür. Daha önceki makalelerinde olduğu gibi bu makalesinde de olayların açıklanmasında disiplinlerarası bir yöntem izlediği gözlemlenmektedir. Seçimlerin psikolojik sonuçlarını irdelerken, sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dallarından mümkün olduğunca fazla istifade ettiği tespit edilir. Bu hususu makalesinde *“Seçimlerin psikolojik neticesi şu idi: Halk çoğunluğu, Halk partisinin hırçın, sert tenkit ve taarruzlarına rağmen, Demokratlara, başladıkları işleri bitireceği ve bu arada, demokratik hak ve hürriyetleri gerçekleştireceği ümidi ile oy vermişti.”*⁶⁹⁶ ifadesi ile ortaya koymaktadır.

⁶⁹⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 5.

⁶⁹⁵ Karal, *a.g.m.*, s. 5.

⁶⁹⁶ Karal, *a.g.m.*, s. 8.

“27 Mayıs İnkılabı Hareketi” isimli bölümün başlangıcını *“Sebepler”* başlığı altında etraflıca ortaya konması teşkil etmektedir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın, konuyu derinlemesine ele alırken, tarih anlayışı içerisinde objektif bakış açısının, düşüncelerinin her zaman temelini oluşturduğu ve bu anlayış temelinde diğer tarih anlayışlarının şekillendiği tespit edilmektedir. Bu makalesinde de Ord. Prof. Enver Ziya Karal, her ne kadar kişisel siyasi görüşü açısından farklı bir düşünceye sahip olsa da objektiflik anlayışından bir an olsun sapmadığı gözlemlenmektedir. *“İsrafa dayanan iktisadi siyaset”* alt bölümünde *“İktidar partisinin devrinde hiçbir müspet iş yapılmadığını söylemek insafsızlık olur. Fakat, bu işlerin ne gibi israflara, ıstıraplara ve haksız iktisaplara mal olduğu gözden ırak tutulursa 27 Mayıs İnkılabı hareketinin manası tam olarak kavranamaz.”*⁶⁹⁷ ifadesi ile *“İktidar ve muhalefet mücadelesi”* isimli bölümde *“Buna karşılık, muhalefet de kendi programını savunacağına sadece iktidarın hatalarını göstermeye ehemmiyet verdi”*⁶⁹⁸ ifadeleri ile objektif bakış açısını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın makalesinin *“Milli Birlik Komitesi Üyelerinin Yemini”* adlı bölümde *“Milli Birlik Komitesi üyeleri, 27 Mayıs hareketine inkılap vasfını kazandırmak için hayatlarını ortaya koyan idealistler idi. Ne rütbe, ne mevki, ne de servet bekliyorlardı. Yurt ve millet yararına yaptıkları hizmetin vicdanlarında yarattığı ses bekleyip de kavuştukları tek mükâafat idi.”*⁶⁹⁹ ifadesi ile kişisel görüşünü açık bir şekilde ifade etmekten çekinmediği açıkça gözlemlenmektedir. Bu bölümdeki düşüncesini *“Milli Birlik Komitesi üyelerinin, 27 Mayıs hareketini yaratmakla, bundan sonra yaptıkları yemin ve iş bölümü ile hepimize ve herkese verdikleri ahlak ve fazilet dersi pek büyüktür.”*⁷⁰⁰ ifadesi ile desteklemektedir.

Bu düşünceleri ile Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın gerek 1961 Anayasası’nı hazırlamakla görevli komisyona başkan seçilmesi gerekse kendisi tarafından bu görevin kabul edilmesi ile örtüştüğü gözlemlenmektedir. 27 Mayıs İnkılabı öncesi Üniversitede Öğretim Görevlisi olan ve bu sürecin zorluklarını her yönü ile yaşayan bir kişinin farklı düşünce içerisinde bulunabileceği güçtür.

⁶⁹⁷ Karal, *a.g.m.*, s. 13.

⁶⁹⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 13.

⁶⁹⁹ Karal, *a.g.m.*, s. 17.

⁷⁰⁰ Karal, *a.g.m.*, s. 18.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu eserinde düşüncelerini her zamankinden daha açık bir şekilde ve objektif olarak ifade ettiği tespit edilmiştir. Dil ve üslup olarak genel yazım tarzının çizgisinde sade bir üslup kullandığı ve bunu birkaç kez örnekler ve benzetmelerle desteklediği gözlemlenmektedir.

4.6.2. İtilaf Devletleri ve İzmir ⁷⁰¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserini 1939 senesinde İstanbul Üniversitesi'nde doçent iken kaleme almış ve herhangi bir alt bölüm kullanmadan; giriş, gelişme, sonuç anlayışı içerisinde şekillendirmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, makalesinin giriş bölümünde genelden özele doğru yapmış olduğu değerlendirme içerisinde öncelikle Türk vatanının düşmandan temizlendiği süreci izah etmiş müteakiben kendi deyimi ile *“Türk Mucizesi”* nin her boyutunun ele alınması üzerinde değil sadece bir yönünün üzerinde durmuştur. Bu amaçla ele aldığı *“İtilaf Devletleri ve İzmir”* adlı makalesinin özünü de İtilaf Devletleri'nin İzmir hakkında Büyük Harp'ten önceki planları teşkil etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, giriş bölümünde *“Osmanlıların cenge katılmaları ile ne gibi bir değişiklik hasıl olmuştu?”* diye kendisine soru sorarak makalesinin gelişme bölümüne başlangıç yapmıştır. Enver Ziya Karal'ın genel tarih yazımında bu husus diğer eserlerinde de kullandığı bir yöntemdir. Bu yöntem ile yazarın konuyu derinleştirdiği ve yapacağı etraflıca araştırmaya zemin hazırladığı tespit edilmektedir. Bu yöntemin eserin tümüne hakim olduğu, yapılan tetkik sonucunda tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserinin gelişme bölümünü, genel kabul görmüş vakıaların doğrulukları içerisinde, olayları birbiri ardına kronolojik olarak sıralayarak geliştirmektedir. Gerek tarihsel olayların zamanları gerekse olayların içerikleri bunu teyit eder niteliktedir.

⁷⁰¹ Karal, Enver Ziya; “İtilaf Devletleri ve İzmir”, *CHP Konferanslar Serisi Kitap: 4*, Ankara, Recep Ulusoğlu Basımevi, 1939, s. 67-83.

Makalenin gelişiminin ana çizgisini neden nasılcı anlayış içerisinde sebep ve sonuçların ele alınması teşkil etmiştir. İtalya'nın Birinci Dünya savaşı öncesi izlediği politika bu anlayış içerisinde şu şekilde ifade etmektedir:

“İtalyan milli ve emperyalist menfaatleri eski müttefiklerine karşı harbe girmeye icap ettirmekte idi. Çünkü, Triyeste ve Tarant gibi İtalyan şehirleri henüz Avusturya'nın elinde oldukları gibi Adriyatik Denizi de Avusturya Macaristan'ın münakaşasız bir hakimiyet tasladığı denizdi. Ve çünkü İtalya'nın günün birinde yerleşmeği tasarladığı Anadolu topraklarını Almanya kendisi için muhafaza etmekte idi.”⁷⁰²

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, Tribüna ve Corri della Sera gibi dönemin yabancı gazetelerini derlediği ve bunlardan alıntılar yaptığı gibi, tarihsel olayların arka planının oluşturan hususların ortaya konmasında da olayların sosyolojik yönleri hakkında da etraflıca araştırma yaptığı dikkati çekmektedir:

“Kral Konstantin Kayser'in kız kardeşi ile evli idi. Kendi ve Erkanıharbiyesi Almanya'nın behemehal galip geleceğine inanıyorlardı. Fakat Akdeniz'de istinat edecek Alman kuvveti olmadığı için İtilaf Devletleri'nin şerrinden korkuyor, harbe girmeye cesaret edemiyorlardı.”⁷⁰³

Ord. Prof. Enver Ziya Karal makalesinde tarihe disiplinlerarası bakış açısı ile istatistiki bilgilere de yer vermiş ve bu bilgilerin doğruluğunu tek bir kaynağa bağlı kalmadan, farklı kaynaklarla karşılaştırarak etraflıca araştırmış ve teyit etmiştir. Bu araştırmalar sonucundadır ki, özellikle Venizelos'un Orta Anadolu ile Yunanistan'ın fiziki bütünlüğü üzerine verdiği istatistiki bilgilerin doğruluğunun gerçek dışı olduğu ispat edilmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın bu disiplinlerarası bakış açısının makalesinin ilerleyen bölümlerinde de görmek mümkündür. Ele almış olduğu konunun irdelenmesi esnasında İzmir'in Osmanlı Devleti'nin iktisadi hayatına katkısını şu sözleriyle ifade etmektedir:

“İmparatorluğun yaptığı ithalatın %31 İstanbul, %10 İzmir ile ve mütebakisi diğer limanlarla yapılmakta idi. Aynı yıllar zarfında umum ihracatın %26 sı İzmir ile, %9'u İstanbul ile ve mütebakisi İmparatorluğun diğer limanları ile yapılmakta idi. İzmir limanını ziyaret eden

⁷⁰² Karal, *a.g.m.*, s. 120.

⁷⁰³ Karal, *a.g.m.*, s. 122.

gemilerin adedi her yıl takriben 7000'i tecavüz ederdi ki, bu ziyaret İzmir vasıtası ile hinterlandına yani orta Anadolu'ya yapılmış demektir.”⁷⁰⁴

Makalenin ana çatısını oluşturan Yunan tezine karşı Harbe katılan Devletlerden büyük bir kısmının görüşlerine yer verilerek bunun gerçekdışı olduğu ispat edilmiş, görüşleri ifade edilmeyen Devletlerin ise olayların cereyan ettiği sıradaki meşguliyetleri ana izahatlarıyla ifade edilmiştir. Tüm bu incelemeler esnasında, Devletlerin Yunan tezini inkar eden düşüncelerine karşın aslında Anadolu coğrafyasını kendi menfaatlerine göre şekillendirmeye çalıştıkları, bunun yanı sıra İngilizlerin bölgede kendi menfaatlerine göre en baskıcı ve etkin millet olduğu tespit edilmiştir.

Yabancı milletlerin bölge ile ilgili düşünce ve eylemlerini irdeleyen Ord. Prof. Enver Ziya Karal, asıl önemli aktör olan Babıali'nin sergilediği tavır ile beraber, basının İzmir'in işgaline bakışını incelemiş ve ana başlıklar halinde bunları ifade ederek farklı milletler nezdinde olayın algılanmasını ortaya koymuştur.

Makalesinin son bölümünde ise, farklı milletlerin ve Babıali'nin düşüncesi ile ilgili irdelemesine kendi kişisel düşüncelerini de katarak kanaatini etraflıca ifade etmiş ve bu düşüncesini örnekler vererek teyit etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin tetkik edildiği bu bölümde gerek Osmanlı dönemi gerekse Türkiye Cumhuriyeti dönemi eserlerinin tümünün ikinci bölümde ifade edilen tarih anlayışına uygun olarak kaleme alındığı tespit edilmektedir. Eserlerin genel mahiyetlerine bakıldığında Türk modernleşme sürecinde Batı medeniyetinin örnek alındığı ve bu süreç içerisinde yaşanan vak'aların etraflıca tetkik edildiği belirlenmektedir.

⁷⁰⁴ Karal, *a.g.m.*, s. 124.

5. SONUÇ

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın hayatının, eserlerinin ve faaliyetlerinin ele alındığı çalışmamızda, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yaşamına dair kesitler üzerinde önemle durulmuş, kişisel özellikleri ve tarih anlayışları örneklemeli olarak belirlenmiş ve bu genel düşünce çatısı altında eserleri tetkik edilmiştir.

Üç bölüm halinde ele alınan eserin birinci bölümünde, ele alınan kesitler çerçevesinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın doğumundan ölümüne kadar geçen sürede yaşadığı zorlu hayat şartları ve bu karamsar sürecin aydınlığa dönüşümünde planlı ve programlı çalışma sisteminin etkisi ortaya konulmuştur. Bu konuyla ilgili en önemli hususlardan biri olarak gördüğümüz öksüz ve devletin koruması altında olan bir çocuğun okumaktan başka hiçbir çaresinin bulunmaması özellikle ifade edilmiştir.

Akademisyenlik sürecinde gerek İstanbul Üniversitesi gerekse Ankara Üniversitesi'ndeki çalışmaları esnasında sergilediği tutum ve davranışları kişilik özellikleri temelinde ele alınmış ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın mesleki başarısının ile kişilik özellikleri arasında pozitif bir kolerasyon olduğu sonucuna varılmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih eğitime verdiği önem sadece yazdığı makalelerinde gösterdiği üslubunda değil tarih eğitimi adına gösterilmesi gereken her ortamda elini taşın altına koymasını bilmesi ile de gözlemlenmektedir. Atatürk İlke ve İnkılapları'nın daha fazla araştırılması amacıyla 1944 yılında kuruculuğunu üstlendiği ve Müdürlük görevini kabul ettiği Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü bunun en somut örneğidir. Keza yoğun akademik faaliyetlerine rağmen Türk Tarih Kurumu'nun dokuz sene Başkanlığını üstlenmesi de yine Tarih eğitiminin yurt geneline yayma düşüncesinin bir tezahürüdür. Bu süreçte Kuruma verdiği önem ve Kurumu bilimsel yöntemler ışığında dünya çapında bir değer haline getirmesi için verdiği çaba ise önemsenmesi gereken düzeydedir.

Bu bölümde ele alınan bir diğer husus da, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Tarihçi kimliği haricinde liderlik ve uzlaştırmacı düşünce yapısı gibi kişilik özellikleri sebebiyle

idari görevlere personel seçiminde her zaman aranan isimlerden biri olduğu gerçeği sonucuna varmamızdır. 1953 yılında eşi Fatma Karal ile kendisine tevdi edilen Atatürk'ün Selanik'teki evinin müze haline getirilmesi keza 1961 Anayasası Komisyon Başkanlığı görevi bu kişilik özelliklerinin birer tezahürü olarak tespit edilmektedir. Kendisine tevdi edilen her türlü görevde göstermiş olduğu bu etkin yönetim tarzı aynı zamanda diğer idari görevlere de adım adım yükselmesini sağlamıştır.

İkinci bölümde, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kişilik özellikleri ve tarih anlayışı ortaya konulmuştur. Kişilik özellikleri arasında farklı birçok özelliğin mevcut olmasına rağmen özellikle en belirgin olanlar çalışma içerisine intikal ettirilmiş ve bu özellikler gerek arşiv belgeleri ve anekdotlar çerçevesinde gerekse arkadaşları ve öğrencileri tarafından belirtilen esaslarda ayrıntısıyla ortaya konulmuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih anlayışı olarak ele alınan düşünceler ise Dünya'da ve Türkiye'de tarih yazım metodunda meydana gelen değişimler içerisinde değerlendirilerek ve kişisel özelliklerinin tezahürü olarak eserlerinde ifade ettiği hadiselerle yaklaşım tarzı çerçevesinde örneklerle somut olarak ifade edilerek belirlenmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarih yazım metoduna bakıldığında, gerek yurt dışında almış olduğu eğitim gerekse yurda döndüğünde yurt dışındaki bilimsel tarih anlayışının yurt içinde etkilerinin görülmeye başlamış olması sebebiyle neden nasılcı tarih yazımını kendisine ilke edindiği tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde tarihi; sadece rakamlar verilerek ya da yer ve zaman belirtilerek aktarılan bir faaliyet olarak görmediği, tarihi olayların anlatımında olayların sebep ve sonuçlarını mutlaka dikkate aldığı belirlenmiştir. Bu ilke içerisinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihe bilimsel açıdan baktığı tespit edilmektedir.

Neden nasılcı tarihi anlayışının gereği olarak, belgeli tarihçilik anlayışı üzerinde önemle duran Ord. Prof. Enver Ziya Karal için tarihi vak'aların açıklanmasındaki temel kaynağın belgeler üzerine inşa edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Eserleri üzerine yapılan ayrıntılı inceleme sonucunda vak'aları karşılaştırma yoluyla değerlendirme yoluna gittiği ve bu düşünce ile kimi zaman medeniyetleri kimi zaman da tarihte önemli izler bırakan şahsiyetleri birbiri ile karşılaştırdığı ve çıkarımlarda bulunarak eserlerinin belirli bölümlerini şekillendirdiği tespit edilmiştir.

Tespit edilen en önemli düşüncelerinden biri olarak da tarihin devamlılığı üzerine görüşleri gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmaya başladığı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminin kuruluşuna şahit olan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, eserlerini iki dönemin birbirinin tarihsel olarak devamı ancak düşünce olarak taban tabana zıt olduğunun bilinci içerisinde ele aldığı tespit edilmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın vakaları ele alırken objektif bakış açısını koruması ise gerek akademisyenlik gerekse kişisel yaşantısında güvenilir bir şahsiyet ve tüm görevlerde tercih edilen bir bilimsani olmasını sağlamıştır. Atatürk'ün Selanik'teki evinin müze haline getirilmesi görevini eşi ve kendisine veren 1953 senesinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dır. Yine, 1961 Anayasası Komisyon Başkanlığı görevi yapılan oylama sonucunda kendisine verilmiş ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Başkanlığını desteklemiştir. Keza 1972 yılında Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na getirilmesinin de bu bakış açısının bir tezahürü olduğu tespit edilmektedir. Tüm bu süreçler tetkik edildiğinde Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, farklı siyasi görüşlere sahip devletin en üst makamında bulunan kişiler tarafından tercih edilmesi bu düşüncemizi doğrular niteliktedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'da tüm bu ifade edilen düşüncelerin temelini teşkil eden düşünce ise Atatürkçü Düşünce Anlayışı olduğu tespit edilmiş ve tez içerisinde ele alınan tüm bölüm ve alt bölümlerde bu düşünce rehber alınmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın en önemli düşüncelerinden biri ülkenin sağa sola sapmadan Atatürkçü düşünce sistemi içerisinde gelişimini sağlamasıdır. Bu düşünce kişisel hayatında da kendisine önemli bir kılavuz olmuştur.

Üçüncü bölüm ise, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinin, belirlenen kişilik özelliklerinin ve tarih düşüncelerinin ışığında tetkik edilmesi üzerine inşa edilmiştir. Yeni kurulan Türk Devleti'nin kurucu kadrosu gibi o da Atatürkçü Düşünce

Sisteminin ülkenin dört bir tarafına yerleşmesi için var gücüyle çalışmış ve Atatürk'ün ilim yolundaki neferlerinden biri olmuştur.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın gerek Osmanlı Dönemi gerekse Türkiye Cumhuriyeti Dönemi eserlerine bakıldığında temel düşüncenin ilmin ve medeniyetin örnek alınabileceği tek yerin Batı Dünyası olması özelliği ön plana çıkmaktadır.

Osmanlı dönemi ile ilgili olarak ele aldığı; *“Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği”*, *“Selim III'ün Hatı Hümayunları”*, *“Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedit)”* ve *“Fransa-Mısır ve Osmanlı”* adlı eserler tetkik edildiğinde bu eserlerin birbirlerine sebep-sonuç ilişkisi içerisinde bağlandıkları ve birbirlerine temel teşkil ettikleri açık bir şekilde tespit edilmektedir. Mısır Savaşı'nın sebep ve sonuçlarının Osmanlı Devleti'nde önce askerlik olmak üzere topyekün bir yenilenme hareketine dönüştüğü ve bu karanlık ve geri kalmışlıktan kurtulabilmenin tek çaresi görülen Batı medeniyetinin örnek alınması gerektiği düşüncesi ifade edilmektedir. Bu sebeple Batı Dünyası hakkında ilk intibaların ve malumatların tespit edilmesi amacıyla Batı'nın belli başlı ülkelerine daimi elçiler gönderilmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın tarihin devamlılığı anlayışı içerisinde Türk milletinin yoktan var olmadığı ve tarihsel süreç içerisinde Osmanlı Devleti'nin içinden çıkan yeni bir Türk Devleti olduğunu ifade etmiş ve sahip olduğu bu düşünce gereği Osmanlı Devleti tarihinin mutlaka yazılması gerektiğine inanmış ve genel tarih anlayışı içerisinde eserini kaleme almayı görev bilmıştır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı dönemi ile ilgili eserleri tetkik edildiğinde tüm eserlerinin arşiv belgelerine dayandığı ve ayrıntılı bir çalışma ile kaleme alındığı tespit edilmektedir. Bu eserlerinin arşiv araştırmalarını Türkiye, Fransa ve Amerika'da yaptığı derin araştırmalar sonucunda temin ettiği ve tümünün orijinal mahiyette olduğu tespit edilmektedir. Özellikle tarih yazım metodu açısından bakıldığında tümü neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde kaleme alınmış ve önemli yorumlarda bulunulmuştur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Tarihine bilimsel yöntemle yaklaşması Türk Tarihçiliği açısından önemli bir alt yapı teşkil etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın özellikle Osmanlı Tarihi adlı eserinin Türk, Fransız ve Amerikan arşiv kaynakları temelinde hazırlanması, Hoca'nın objektif bakış açısını yansıtmaya ve eserinin orijinal bir mahiyet taşımasına imkan vermiştir. Bu sebeple, bu eserler gerek yerli gerekse yabancı birçok bilim insanı tarafından her daim istifade edilen öncü bir eser konumuna gelmiş ve kendi eserlerinde de bu esere atıflarda bulunmuşlardır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın "*Selim III'ün Hatt-ı Humayunları*" ve "*Selim III'ün Hatt-ı Humayunları Nizam-ı Cedid*" adlı eserleri de özellikle Selim III'ün bilinenin aksine aciz ve dirayetsiz bir hükümdar olmadığını ve Osmanlı'nın modernleşmesindeki öncü kişiliklerden biri olduğunu arşiv vesikaları ile ortaya koyması açısından kıymetli eserlerdir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın "*Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*" adlı eser ise bu zamana kadar Mısır Seferi üzerine birçok eser yazılmış olmasına rağmen Türk Arşivleri'nde bulunan vesikaların ihmal edilmiş olması üzerine kaleme alınmış ve tarihin bu kesimine çok boyutlu olarak bakılmasını temin etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın "*Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği*" adlı eseri, Türk modernleşmesinde önemli bir yer işgal eden "*Büyükelçilik*" kurumunun önemini objektif bir şekilde ortaya koyduğu orijinal mahiyette bir eserdir. Eserde özellikle dönemin mevcut koşullarını irdelememize imkan veren bir çok hatt-ı hümayun ve önemli vesikalar mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu'nun daimi elçilik sistemine geçiş etmesinin yarattığı sıkıntıların Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında önemli bir yer işgal etmesi sebebiyle dönemi kavramak açısından kıymetli bir eserdir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile ilgili olarak kaleme aldığı eserleri tetkik edildiğinde, bu eserlerinin nerede ise tümünün Mustafa Kemal Atatürk üzerine yazmış olduğu eserler teşkil etmektedir. Neden nasılcı tarih yazım metodu içerisinde kaleme aldığı bu eserlerini Atatürkçü Düşünce Anlayışı ile ustaca sentezlediği görülmektedir.

Burada aklımıza şu soru gelir, Atatürkçü Düşünce Anlayışı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın zihninde nasıl oluşmuştur? Buna verilebilecek cevaplardan biri, tüm

benliğinde hissettiği vatan borcudur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın vatana ve millete bu kadar hizmet aşkıyla bağlanmasının arkasında yatan en önemli sebeplerin başında ise, öksüz bir çocuk olarak ulaştığı vatan topraklarında devletinin kendisine göstermiş olduğu şefkat ve uzatmış olduğu yardım elinin çok büyük bir payı olduğu anlaşılmaktadır. Savaştan yeni çıkmış bir milletin önderliğini yapan Mustafa Kemal Atatürk'ün devletin kısıtlı imkanlarına rağmen eğitim amaçlı olarak kendisini yurt dışına göndermesi ise onun vatana gönülden bağlı olmasını ve her zaman kendisini vatanına karşı borçlu hissetmesini sağlamıştır. İlkokula başladığı andan üniversiteden mezun olduğu zamana kadar devlet imkanlarıyla eğitimi sağlayan ve meslek sahibi olan birinin Atatürkçü Düşünce Sisteminin yılmaz savunucusu olmasının olağan bir durum olduğu kanısına varmış bulunmaktayız.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Atatürkçü Düşünce Anlayışı ile ilgili olarak ele aldığı eserlerinde devriminin kimliğini ortaya çıkarmak amacıyla devrimin her evresini kısım kısım işlemiştir. Eserlerinde yapılan tetkik sonucunda, Mustafa Kemal Atatürk'ün sözlerinin ve düşüncelerinin bire bir olarak eserlerine nakledildiği ve bu düşüncenin geliştirilerek ifade edildiği tespit edilmektedir. Ayrıntılı ve titiz bir çalışma sistemiyle izleyen Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın en ufak bir yanlış anlamaya mahal bırakmamak amacıyla eserlerinin giriş bölümlerinde esere temel teşkil eden kilit terim ve kavramları mutlaka en ince ayrıntısına kadar açıkladığı ve tüm okuyucularının zihninde düşünce birliği yaratmaya çalıştığı tespit edilmektedir.

Eserlerini Mustafa Kemal Atatürk'ün sözlerine mutlak bir şekilde bağlı olarak kaleme alan Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Atatürk'ün düşüncelerinin tüm yurda yayma ilkesi ile şekillendirdiği akademik hayatında Atatürk'ün farklı zamanlarda farklı mekanlarda söylemiş olduğu sözleri bir araya topladığı bir de *“Atatürk'ten Düşünceler”* adlı eseri bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği ilk kuşağa ait öğrencilerden olması sebebiyle, Atatürkçü Düşünce Sistemi'nin gelişmesi ve idrak edilmesi için gece gündüz çalışan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, bu düşünceyi ve hayat tarzını ülkenin en ücra köşesine kadar duyurmayı kendine ilke edinmiş ve bu amaçla, bazen makalelerini gazetelerde yayınlamış, konferanslar vermiş, bazen de belli zamanlarda

radylolarda da konuşmalara katılarak bu düşüncenin bir anlamda propagandasını yaptığı tespit edilmiştir. Böylece Ord. Prof. Enver Ziya Karal için önemli olanın Atatürkçü Düşüncenin bir şekilde halka ulaşması ve bu konuda her bir aracın çok önemli olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinde dikkate değer diğer bir husus da, Batı medeniyetinin örnek alınması gerektiğinin Mustafa Kemal Atatürk'ün din üzerine düşüncelerinin ışığında ifade edilmesidir. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, bu düşüncelerde dini yanlış bir bakış açısıyla yorumlamanın; gelişmenin, ilerlemenin ve Batı medeniyetini yakalamanın önünde duran en büyük tehlikelerden biri olduğunu ifade etmesi ve karşılaştırmalı tarih anlayışı ile Doğu dünyasındaki bu düşüncüyü eleştirmesi dikkate değerdir. Bu düşünceler ışığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyacı olan tek şeyin çalışkan olmak olduğu ve millette de bunu yapacak gücün bulunduğu ifade edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yazılarında ele aldığı en önemli düşüncelerden biri de Atatürkçü Düşüncenin dogmatik olmaması üzerine yapmış olduğu vurgudur. Bu hususta makalelerinde Atatürkçü Düşünce Sisteminin her dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapıda olduğunu ısrarla ifade etmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın, liselerde okutulmak üzere hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti”* ders kitabını, Türk gençliğinin Atatürk ilkelerini benimsemesi ve eğitimde ilkelere sadık kalacak kuşaklar yetişmesine verdiği önem itibarıyla kaleme aldığı ve bu amaçla eserini yıllar itibarıyla güncelleştirdiği tespit edilmiştir.

Bu bölümde aynı zamanda diğer eserleri de tetkik edilmiştir. Ele alınan makalelerin muhteviyatına bakıldığında bu çalışmaların bizzat Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın içinde bulunduğu, hayatını etkileyen ve görevler üstlendiği dönemlere ait olduğu görülmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerine genel bir bakış açısı ile bakıldığında, 1940 yılında kaleme aldığı eser ile 1980 yılında aldığı arasında tarih anlayışı arasından hiçbir kopma ve ayrılma olmadığı, eserlerinde aynı akademik üslup ve düşünce birliğinin bulunduğu tespit edilmektedir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın engin bilgi birikimine sahip olması, lisans ve doktora eğitim esnasında tarih üzerine düşünce akımlarının merkezlerinden biri konumunda bulunan Fransa'da öğrenimini görmesi sebebiyle, neden nasılcı tarih düşüncesini Türk tarihçiliğinde daha ileri noktalara taşımak amacıyla bir tarih metodoloji kitabı kaleme almamış olmasını, kendisi ve Türk tarihçiliği açısından büyük bir eksik olarak değerlendirmekteyiz.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın kişilik özellikleri, tarih anlayışı ve kaleme aldığı eserleri bir bütün olarak düşünüldüğünde tüm bu ifade edilen unsurların bir bütünün parçaları oldukları anlaşılmaktadır.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yeni yer edinmeye çalışan bilimsel tarih anlayışının çok daha hızlı bir sürede ilerlemesine öncülük etmiş ve bu liderliği yerli ve yabancı tarihçiler tarafından da her fırsatta ifade edilmiştir. Sürekliliğe büyük önem veren Ord. Prof. Enver Ziya Karal, gerek yurtiçi gerekse yurtdışında kazandığı bilgi birikimlerinin tümünü kaleme aldığı eserlerinde cömertçe sergilemiş ve gelecek kuşaklara da örnek olması açısından miras olarak bırakmıştır.

Sonuç olarak, yaptığımız bu çalışmanın tüm bölümlerinde birinci el sözlü ve yazılı kaynaklar kullanılmış olması sebebiyle orijinal nitelikte olduğunu değerlendirmekteyiz. Bazı bilgilere tüm ısrarımıza ve yoğun çabalarımıza rağmen ulaşılamamış olması, ileriki dönemlerde Ord. Prof. Enver Ziya Karal hakkında çalışma yapacak araştırmacılara cesaret ve umut vereceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Rektörlük Özlük Dosyası.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait İstanbul Üniversitesi Özlük Dosyası.

Resmî Gazete, Sayı 5090, 22 Nisan 1942.

Resmi Gazete, Sayı 5090, Kanun No.4204, sayfa 2729, 22 Ekim 1942.

TBMM Tutanakları, 34. Birleşim, 30.03.1961, s. 366.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 2.Birleşim, s.16.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Maarif Vekaleti Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün 30.05.1935 Tarih ve 8757 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti, Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 13 Ocak 1942 Tarih ve 6/174 Karar Sayılı Resmî Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti, Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 30 Mayıs 1935 Tarih ve 8751 Karar Sayılı Resmî Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti, Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 01.09.1938 Tarih ve 9520 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti, Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 26.07.1938 Tarih ve 2/9313 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Prof. Dr. Seçil Karal Akgün (05.01.2012)

Prof. Dr. Ünsal Yavuz (30.07.2013)

Prof. Dr. Musa Çadırcı (17.12.2012)

Prof. Dr. Ergün Aybars (Doç. Dr. Ulvi Keser Tarafından Yapılan Söyleşi)

Prof. Dr. Yavuz ERCAN (Doç. Dr. Ulvi Keser Tarafından Yapılan Söyleşi)

Alev Ateş (04.03.2012)

Zuhal Süzgün (22.08.2013)

KİTAPLAR

- Acer, T. (2008). **Balkan Muhacirlerinin Yaşadığı Sorunlar (1912-1914)**, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),
- Ağanoğlu, H. Y. (2001). **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç**, İstanbul, Kum Saati Yayınları.
- Arı, K. (2011). **Tarih Yöntemi**, İzmir, İleri Yayıncılık.
- Aydemir, Ş. S. (1976). **Makedonya'dan Asya'ya Enver Paşa**, II. Cilt, İstanbul, Remzi Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2004). **Suyu Arayan Adam**, 15. baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Babacan, H. (2005). **Mehmet Talat Paşa (1874-1921)**, 1. baskı, Ankara, TTK Yayınları.
- Bahar, C. (1996). **Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu (1500-1927)**, 2.Cilt, Ankara, Dik Yayınları.
- Bahar, G. (2002). **Balkanlar ve Türklük, Batı'dan Doğu'ya Uzanan Çizgide**, Konya, Çizgi Kitapevi.
- Baş, Y. ve Tekin R. (2003). **Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdi; Mülazım M. Eşref**, Osmanlı Atlası - XX. Yüzyıl Başları, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Basgöz, İ. (1995). **Türkiyenin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- Carr, E. H. (2009). **Tarih Nedir?**, 11. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Cesur, H. (2008). **Hatıratlar Işığında Türk Kamuoyunda Balkan Savaşları (1912-1913)**, Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dönmez, S. E. (2008). **Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarihyazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Durmuş, Y. (2009). **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I. cilt, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 9.Basım.
- Durmuş, Y. (2009). **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, II.Cilt, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 9. Basım.
- Ergün, M. (1997). **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, 2.Baskı, Ankara, Ocak Yayınları.

- Erman, A. (2007). **Türk Milli Eğitiminin Ulu Çınarı Edirne Lisesi**, İstanbul, Ege Basım.
- Gözler, K. (2000). **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözler, K. (2006). **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi.
- Halaçoğlu, A. (1994). **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Halkın, L. E. (2010). **Tarih Tenkidinin Unsurları**, Ankara, TTK Yayınları.
- Hammer, J. V. (2005). **Osmanlı Tarihi**, I. Cilt, İstanbul, çev. Mehmet Ata, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 4. Baskı.
- Hammer, J. V. (2005). **Osmanlı Tarihi**, II. Cilt, İstanbul, çev. Mehmet Ata, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 4. Baskı.
- Karal, E. Z. (2003). **Atatürk ve Devrim**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2. Basım.
- Karal, E. Z. (1938). **Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)**, İstanbul Üniversitesi Yayınları:63, İstanbul, Milli Mecmua Basımevi.
- Karal, E. Z. (1940). **Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)**, İstanbul, Kenan Basımevi.
- Karal, E. Z. (2007). **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, c. V, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (2007). **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861)**, c. VI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (2011). **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, c. VII, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (2007). **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, c. VIII, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (2011). **Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet Devri ve İkinci Dünya Savaşı (1908-1918)**, c. IX, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (1999). **Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları**, 2. baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,
- Karal, E. Z. (1988). **Selim III'ün Hatt-ı Humayunları (Nizam-ı Cedit)**, 2. baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karal, E. Z. (1971). **T.C. Tarihi (1918-1965)**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Karal, E. Z. (1960). **27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi,

- Karal Akgün, S. (2006). **Müze Olmasının Öyküsüyle Selanik'teki Ev**, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 1. Basım.
- Karal Akgün, S. (1994). **Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Karal Akgün, S. (2009). **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara, Odtü Yayıncılık.
- Karpat, K. (2009). **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2. Baskı.
- Kili, S. (2008). **Türk Devrim Tarihi**, 12.Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şefik Matbaası.
- Kobal, Y. (1994). **Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilimadamlarının Katkıları**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kütükoğlu, M. S. (2011). **Tarih Araştırmalarında Usul**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Langlois, C. V. ve Seignobos, C. (2010). **Tarih Tetkiklerine Giriş**, Ankara, çev. Galip Ataç, Türk tarih Kurumu Basımevi.
- Lauzanne, S. (1990). **Balkan Acıları**, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- Lewis, B. (2004). **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Prof. Dr. Metin KIRATLI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 9.Baskı.
- Memiş, E. (2008). **Tarih Metodolojisi**, 5. Baskı, Konya, Çizgi Yayınları.
- Orhan, S. (2008). **Balkan Savaşlarında Türklere Yapılan Bulgar Mezalimi**, Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ortaylı, İ. (2003). **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 15. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Özey, R. (2006). **Balkanlar El Kitabı**, Çorum, Karam ve Vadi Yayınları.
- Özgür, G. (2008). **Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özkan, F. (2006). **Atatürk'ün Laiklik Anlayışının Eğitim Sistemimizdeki Yansımaları (1919-1938)**, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Pehlivanlı, R. (1993). **1 Fırça, 1 Palet, 1 Hayat, Abdullahın Gaderi**, Ankara, Sanat Kitabevi.
- Sami, Ş. (2010). **Kamus-ı Türkî**, Ankara, Türk Dil Kurumu.

- Şarman, K. (2005). **Türk Promethe'ler Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)**, 3.Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şimşek, H. (1999). **Türk Bulgar İlişkileri ve Göç**, İstanbul, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları.
- T.C. Maarif Vekilliği, (1943). **Türk inkılap Tarihi Enstitüsü**, Ankara, Maarif Matbaası.
- Togan, Z. V. (1981). **Tarihte Usul**, 3. Baskı, İstanbul, Enderun Yayınları.
- Türk Tarih Kurumu, (1980). Atatürk'ün Büyük Söylevinin 50. Yılı Semineri (Bildiriler ve Tartışmalar), Ankara, Tarih Kurumu Basımevi.
- Walsh, W. H. (2006). **Tarih Felsefesine Giriş**, Ankara, çev. Yusuf Ziya Çelikkaya Hece Yayınları, 1. Baskı.
- Widmann, A. H. (2000). **Atatürk ve Üniversite Reformu**, İstanbul, çev. A. Kazancıgil ve S. Bozkurt, Kabalıcı Yayınevi.
- Yalçın, S. (2010). **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, 3. Baskı, Ankara, Berikan Yayınevi.
- Zührer, E. J. (2009). **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, 24.Basım.

MAKALELER

- Aksan, D. (2003). "Dünden Bugüne Dil-Tarih, Kazançlarımız, Umutlarımız", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı**, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 286.
- Akurgal, E. (1956). "Batı Anadolu Arkeoloji İstasyonu Çalışmaları", **Anadolu**, Ankara, 1, 25-31.
- Cvetkova, B. (1982). "Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları", **Belleten**, Ankara, 182 (XLVI), 448.
- Çoker, F. (1982). "Karal ve Anayasa", **Belleten**, C.XLVI, Sa.182, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 239.
- Demir, N. (2010). "Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine Göre 1877-1912 Yıllar Arasında Kosova'da Eğitim ve Öğretim", **Zfw (Journal Of World Of Turks)**, III, 10.
- Demirel, S. (1982). "Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları", **Belleten**, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 182, 442.

- Fuatoğlu, B. (1982). "Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları", **Belleten**, Ankara, 182(XLVI), 438.
- Gümrükçü, H. (2005). "Küreselleşme, Türkiye ve Avrupa Yüksek Öğretim Alanı, Avrupa", **Türkiye Araştırma Enstitüsü**, Ankara, 259.
- İnan, M. R. (1982). "Basında Karal," **Belleten**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 182 (XLVI), 456.
- İnönü, E. (1982). "Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları", **Belleten**, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 182, 443.
- Kara, A. (2013). "Balkanlar'daki Trajedi: Göç", **Komşu Kapısı Ecdad Yadigarı Balkanlar**, Ankara, Sözkesen Matbaacılık, 63.
- Karal, E. Z. (1941). "Arşivlerimizin Kıymeti", **Tarih Notları, Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar I**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 17-21.
- Karal, E. Z. (1941). "Arşiv ve Tarih", **Tarih Notları, Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar I**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 13-16.
- Karal, E. Z. (2003). "Atatürk'ü Anlamak", **Atatürk ve Devrim**, Ankara, Odtü Yayıncılık, 8. basım, 173.
- Karal, E. Z. (2003). "Atatürk'ün Asker Kişiliği", **Atatürk ve Devrim**, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 12.
- Karal, E. Z. (2003). "Atatürk ve Atatürkçülük", **Atatürk ve Devrim**, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 158.
- Karal, E. Z. (2003). "Atatürk ve Büyük Zaferin Anlamı", **Atatürk ve Devrim**, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 143.
- Karal, E. Z. (2003). "Atatürk ve Ekonomi", **Atatürk ve Devrim**, Ankara, Odtü Yayıncılık, 81-90.
- Karal, E. Z. (2003), "Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri", **Atatürk ve Devrim**, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayıncılık, 45-61.
- Karal, E. Z. (2003). "Atatürk'ü Hatırlamak Unutulmuş Belgeler", **Atatürk ve Devrim**, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayınları, 193.
- Karal, E. Z. (2003). "Atatürk ve Kadın Sorunu", **Atatürk ve Devrim**, 8. baskı, Ankara, Odtü Yayıncılık, 122.
- Karal, E. Z. (1983). "Atatürk'ün Siyaset Üzerine Düşünceleri", **Atatürkçülük**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 187-199.
- Karal, E. Z. (1983). "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", **Atatürkçülük**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 157-164.

- Karal, E. Z. (1968). "Devrim ve Laiklik", **Atatürk, Din ve Laiklik**, İstanbul, Menteş Matbaası, 26.
- Karal, E. Z. (1975). "Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük", **Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük**, İzmir, İzmir Barosu Yayınları, 21-31.
- Karal, E. Z. (1980). "Halifeliğin Kaldırılması", **Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı Semineri, Bildiriler ve Tartışmalar**, TTK Yayınları, 37(XVI), Ankara, TTK Basımevi, 87.
- Karal, E. Z. (1939). "İtilaf Devletleri ve İzmir", **CHP Konferanslar Serisi Kitap:4**, Ankara, Recep ULUSOĞLU Basımevi, 67-83.
- Karal, E. Z. (1979). "Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Söylevi", **VIII. Türk Tarih Kongresi'nden Ayı Basım**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 6.
- Karal, E. Z. (1978). Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu (Tarih Açısından Bir Açıklama, **Kültür Bakanlığı Ankara İl Halk Kütüphanesi**, Devlet Nüshası, Kayıt No: 153870, Ankara, 7.
- Karal, E. Z. (1941). "Tarihin Devirlere Bölünmesi", **Tarih Notları, Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar I**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 9-12.
- Karal, E. Z. (1941). "Tarih Nedir, Nasıl Yazılır", **Tarih Notları, Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar I**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 3-8.
- Karal, E. Z. (1978). **Tiyatro Sempozyumu Açış Konuşması**, Ankara Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1-3.
- Karal, E. Z. (1937). "Türk İnkılabının Mahiyeti ve Önemi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları**, İstanbul, Milli Mecmua Basımevi.
- Karal Akgün, S. (1998). "Babam Enver Ziya Karal", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı 22'den Ayıbasım, Kasım, Ankara, s. 165.
- Karal Akgün, S. (2001). "Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi, Ord. Prof. Dr. Enver Ziya KARAL", **Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, Başkent Üniversitesi Yayınları, 18-28.
- Karal Akgün, S. (2001). "Enstitümüz Kurucularından Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ın Anısına, Babam Enver Ziya KARAL", **Ankara Üniversitesi Dergisi**, 11, Sayı: 22'den ayrı basım, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 18.
- Karal Akgün, S. (1982). "Enver Ziya Karal'ın Ardından", **Bellekten**, sa. 182, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 455.

- Karal Akgün, S. (1994). "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 535.
- Keser, U. (2008). "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bağlamında Ordinaryüs Profesör Doktor Enver Ziya Karal ve Düşüncelerine Kesitsel Bir Bakış", **Cumhuriyet ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Uluslararası Sempozyumu**, Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 107-137.
- Kurat, A. N. (1948). Prof. E.Z. Karal'ın "Osmanlı Tarihi V. Cilt"ine Dair, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. VI, Sayı:4'den ayırbasım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 365.
- Lewis, B. (1982). "Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları", **Belleten**, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 182, 451.
- Müftügil, Ş. (1982). "Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları", **Belleten**, sa. 182, c. XLVI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 437.
- Ortaylı, İ. (2002). "Kurumların Tarihçisi Henri Pirenne Hakkında", **Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması**, İstanbul, Henri Pirenne, Çev. Şadan Karadeniz, 3. Baskı, İletişim Yayınları, 8.
- Özdemir, O. (2012). "Kişilik Gelişimi," **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 7, 4(4), 567.
- Sağın, F. G. (2011). "Yeni Yönelişler ve Sorunlar", **Uluslar arası Yükseköğretim Kongresi (UYK-2011)**, İstanbul, 2.
- Sofuoğlu, A. (2003). "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Ankara, 55(XIX), 1-6.
- Soysal, M. (1982). "Enver Ziya Karal'ın Ardından", **Belleten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 182(XLVI), 457.
- Turan, Ş. (1982). "Basında Karal" **Belleten**, c. XLVI, sa. 182, Ankara, TTK Basımevi, 456.
- Uğurlu, M. C. (1982). "Tarihçi ve Düşünür Enver Ziya KARAL", **Belleten**, Ankara, 184(XLVI), 842.
- Villalta, J. G. B. (1982). "Karal'ın Ölümü Üzerine Başsağlığı Yazıları", **Belleten**, Ankara, XLVI(182), 453.
- Yıldız, G. ve Özsoy, E. (2013). "Kişilik Kavramının Örgütler Açısından Önemi: Bir Literatür Taraması", **İşletme Bilimi Dergisi**, Sakarya, 1(2), 5-6.

GAZETELER

- Akbal, O. (23 Ocak 1982). "Gittikçe Artan Bir Yalnızlık," **Cumhuriyet**, 2.
- Alemdar, nu: 144-259, 10 Ocak 1913. (28 Kanun-ı Evvel)
- Alemdar, 69-138,12 Teşrin-i Evvel 1327: 3.
- Ekmekçi, M. (25 Ocak 1982). "Enver Ziya KARAL'ın Anlattıkları", **Cumhuriyet**, 8.
- Kaynar, R. (26 Ocak 1982). "Prof. Karal ve Atatürkçülüğe Hizmetleri", **Milliyet**, 2.
- Küllebi, C. (22 Ocak 1982). "Esmer ve KARAL'ın Ardından", **Cumhuriyet**, 6.
- Seyha, M. (31.03.1977). "Unutulmaz Bir Öncü Kuşak", **Milliyet**, 2.
- Son Haberler, (08.02.1951). "İnkılap Tarihimiz İçin Alınan Kararlar", **Milliyet**, s. 5.
- Soysal, M. (22 Ocak 1982). "İki Adam", **Milliyet**, 2.
- Şimşir, B. N. (25 Ocak 1982). "Büyük Bir Atatürkçü'yü Yitirdik", **Cumhuriyet**, 2.
- Taner, H. (07.08.1982). "Enver Ziya Karal," **Milliyet**, 2.
- Tunaya, T. Z. (28 Ocak 1982). "Hocaların Hocası", **Cumhuriyet**, 2.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Gölen, Z. "Mehmet Akif Ersoy'un Gençliğinde Balkanlarda Osmanlı Coğrafyası", 8, uam.mehmetakif.edu.tr, adresinden 12 Ağustos 2013'te alınmıştır.
- Irmak, Sadi; "Atatürk'ü Anarken", 2, www.atam.com.tr, adresinden 05 Aralık 2012'de alınmıştır.
- Gözler, K. "1961 Anayasası", 81-82 www.anayasa.gen.tr, adresinden 01 Haziran 2013'te alınmıştır.
- Ülker, H. "Balkanlar Üzerine Düşünceler", 3, www.hudaiulker.de, adresinden 07 Aralık 2012'de alınmıştır.
- Türk Tarih Kurumu; "Başkanlarımız", www.ttk.com.tr, adresinden 12 Şubat 2013'te alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu, "Balkanlar Sözü", **Büyük Türkçe Sözlük**, www.tdk.gov.tr, adresinden 24 Mayıs 2013'te alınmıştır.
- Yüksek Öğretim Kurumu; "Bologna Süreci", <http://bologna.yok.gov.tr>, adresinden 12 Şubat 2014'te alınmıştır.

EKLER

Ek-1. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1856 Tarihli Paris Muahedesi İle İlgili Hazine-i Evrakta Yapmak İstedığı Araştırma İle İlgili İzin Yazısı

Türkiye Cumhuriyeti
Maarif Vekâleti
Yüksek Tedrisat Umum
Müdürlüğü
No. 8257

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hizmet
Doçent Enver Ziya Karal'ın
hazinei evrakta çalışmasına
müsaadeleri hak:

Ankara 30 15 / 1935

17/50

Başvekalet Yüksek Makamına

Üniversite Edebiyat Fakültesi yeni ve son Zamanlar Tarihî Doçenti Enver Ziya Karal'ın, 1856 Paris muahhedesi üzerinde araştırmalar yapmakta olduğunu, Osmanlı vesikalarından da istifade etmek üzere hazinei evrakta çalışmasına müsaade edilmesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığının yazısına atfen Üniversite Rektörlüğünün iş'arından anlaşılmıştır.

Doçent Enver Ziya Karal'ın Hazinei evrakta tetkikat yapmasına müsaade buyurulmasını derin saygılarımla dilerim.

CH

Maarif Vekili
B. Özyürek

yazı İşlerine
1.6.35

PH. 23. 25/5/1935
S.E.

0.0	10		4	53	2

BAŞVEKALET EVRAK
1-6-925 2974 -2-

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Maarif Vekaleti Yüksek İhtisas Umum Müdürlüğü'nün 30.05.1935 Tarih ve 8757 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

T. C. BAŞVEKALET Yazı İşleri Müdürlüğü		5 <u>1528</u>	Dosya İşaretleri
C T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ			
Evrağın	Numarası	<i>Hazine evrakı Muavilğine</i> 1856 tarihli Paris mukaddesi <i>üzerinde araştırmalar yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü yeni ve son zamanlar tarihçi Doçenti Enver Ziya Karal'ın Osmanlı vesikalelerinden da istifade etmek üzere Hazine evrakta ~~bakımında~~ çalışmaktadır. Yapılışının istediği üzerine müracaat olunmuştur.</i> <i>Başvekalet Müsteşarı</i>	
Tarihi	Yazan memur		
Yazı tarihi	Muavin		
Beyaz eden	Beyaz tarihi		
Karşılaşırılar	Sadıra No.		
Merbutatı	Sevk tarihi	<i>Muavif Yapılışına</i> <i>30-5-935 tarihli ve yukarıda belirtilen 8451 Sayılı tezkereye nazaran İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yeni ve son zamanlar tarihçi Doçenti Enver Ziya Karal'ın bildirdiği iş üzerinde ~~bakımında~~ Hazine evrakta çalışması hususunda Edilgi Hazine evrakı Muavilğine yazılmıştır.</i> <i>Başvekalet</i>	
Kaydeden	Düşünceler		

Ek-2. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1856 Tarihli Paris Muahedesi İle İlgili Fransız Arşivinde Yapmak İstedığı Araştırma İle İlgili İzin Yazısı

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı:
2
9313

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yaz tatili zarfında Fransa arşivi hakkında tetkikler yapmak üzere İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi tarih doçenti Enver Ziya Karal'ın Paris'e ve Zonguldak kömürü hakkındaki tetkiklerini tamamlamak üzere Fen fakültesi Mineraloji doçenti A.Can Okay'ın da Berlin'e gönderilmeleri ve Fransaya gidecek Enver Ziya Karal'ın tahakkuk edecek masraflarının 1938 döviz cetvellerine Maarif vekaleti namına konulan tahsisattan ve Almanyaya gidecek olan A.Can Okay'ın masraflarının da Alman kıliringi B hesabından tesviyesi; Maarif vekilliginin 18/6/938 tarih ve 2317/4102 sayılı tezkeresi ve Maliye vekilliginin 23/7/938 TARİH ve 13248/4064 sayılı mutaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 26/7/938 tarihinde onanmıştır.

26/7/938

REİSİCUMHUR
K. Atatürk

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.

C. Bayaz S. Sancar M. M. V. S. Kaya

Ha. V. Ma. V. Mf. V. Na. V.

S. R. Örs A. Özgür S. Özkaya A. Çetinkaya

İk. V. S. İ. M. V. G. İ. V. Zr. V.

S. H. Alataş S. H. Alataş S. H. Alataş S. H. Alataş

T.C. Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 26.07.1938 Tarihli 2/9313 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

EK:3 Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün Kurulması Hakkında Yapılan Çalışmalar

1 Kasım 1941 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin altıncı intihap devresinin üçüncü toplantı yılı açış toplantısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü'nün kurulmasıyla ilgili şu beyanatı vermiştir:

“...Şimdiye kadar Yüksek Öğretim kurumlarının son sınıflarına Konferans şeklinde verilmekte olan İnkılap derslerinin bu kurumlarda ‘İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi’ adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi ve bu mevzular etrafında ilmi incelemeler yapmak ve yaymak üzere, ayrıca bir de ‘İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü’ kurulması kararlaştırılmıştır.”⁷⁰⁵

Cumhurbaşkanının beyanatından sonra Başbakan Dr. Refik Saydam tarafından 13 Ocak 1942 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne Bağlı Bir Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Kurulması hakkında Kanun Layihası ve Bütçe ve Maarif Encümenleri Mazbataları' gönderilmiş⁷⁰⁶ ve bu enstitünün açılması için zorunlu sebepler şu şekilde belirtilmiştir:

“Yüksek tahsil gençliğine Kurtuluş Savaşı'mızın ve inkılabımızın muhtelif safhalarını izah etmek, bu suretle Türk gençliğinde millî şuur ve heyecanı inkişaf ettirmek maksadıyla 1933-1934 ders yılından beri üniversite ve yüksek okullarımızın son sınıf veya son iki sömestrinde bulunan talebeye konferans şeklinde Türk İnkılap Tarihi dersleri okutulmakta ve talebeler de bu müesseselerden mezun olabilmek için bu derslerden bir imtihana tabi bulunmaktadır.

Millî Şef ve Reisicumhurumuzun Türkiye Büyük Millet meclisi'nin son açılış nutuklarında işaret buyurdıkları gibi, bu konferanslara ‘İnkılap tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi’ adı altında esaslı bir ders şekli verilmesi, tedrisatın üniversite ve yüksek okulların vazifeli profesör veya doçentlerine yaptırılması ve bu konular çevresinde faydalı incelemeler ve araştırmalar yaparak yayınlarda bulunmak, müze, arşiv ve kütüphaneler vücuda getirmek üzere bir ‘Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü’ kurulması icap etmektedir.

Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti, kendi inkılap tarihi ve rejimi etrafında daimi surette araştırmalar yapan bir ilmi merkeze sahip olacak; Türk inkılabı müzesi, arşivini ve kütüphanesini salahiyyetle kurabilecek bir teşkilata kavuşacaktır. Aynı zamanda da ‘İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi’ dersleriyle yüksek öğretim gençliği;

a) İnkılabın tarihi amillerini ve ne suretle vuku bulduğunu, rejimin ana umdelerinin hangi hayat zaruretlere dayandığını öğrenecek;

⁷⁰⁵ Keser, *a.g.m.*, s. 138.

⁷⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti, Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğünün Sayı 6/174 ve 13 Ocak 1942 tarihli resmî yazısı.

b) Bir taraftan aldığı millî terbiye, diğer taraftan bu dersler yoluyla varacağı inançla karşısında kalması mümkün ve muhtemel memleket meselelerini aynı inkılapçı ve yapıcı zihniyetle halledebilecek ve böyle bir seviye ile cemiyetimizin yarınki hayatında vazife almaya hazırlanacaktır.

Bu enstitünün vazifeleri kanun layihasının birinci maddesinde gösterilmiştir. Teklifin ikinci maddesi 'Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi' dersinin ne suretle ve kimler tarafından okutulacağını tespit etmektedir. Layihanın üçüncü maddesi ile Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün esas vazifeleri arasında bulunan inkılap müze ve arşivini vücuda getirmeyi kolaylaştırmak maksadıyla bütün resmî ve millî kurumların dosya ve arşivlerinde mevcut olan ve inkılap tarihimize ilgili bulunan evrak ve belgeleri Maarif Vekilliği'nce lüzum gösterildikçe bu enstitüye vermeleri esaslı teklif olunmaktadır.

Enstitünün ilmi çalışmalarını tanzim ve idare etmek üzere teşkili lüzumlu görülen 'İlmi Danışma ve Yönetim Kurulu'nun ne suretle kurulacağı da layihanın dördüncü maddesinde gösterilmiştir. Bu heyete yüksek öğretim müesseselerimizde profesör veya doçentlerden başka, dışarıdan ehliyetli uzuvların ve bilhassa sosyal hayatımızın ana direği olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve ulusal kültür alanında esaslı iki temel olan Türk Tarih ve Dil Kurumlarının birer mümessilinin bulunması çok faydalı görülmüştür.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün, teklif edilen layihanın esasları dahilinde ne yolda çalışması icap edeceğini gösterecek bir talimname yapmak salahiyeti de teklifin beşinci maddesiyle hükümete bırakılmıştır. Teklifin altıncı maddesi, enstitünün işe başlaması için muhtaç bulunduğu asgari kadronun Maarif Vekilliği teşkilatına ilavesini temin etmektedir. Layihanın muvakkat birinci ve ikinci maddeleri ile de bu enstitünün 1941 mali yılı içindeki çalışmalarının gerektirdiği müstahdem ücretleri ile masrafların ne yolda temin edileceği tespit olunmuştur.⁷⁰⁷

Tüm bu çalışmalar sonucunu vermiş ve 15 Nisan 1942 tarihinde 4204 sayılı yasa teklifi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün vazifeleri şu şekilde belirlenmiştir:

- a) Türk İstiklal Savaşı, Türk İnkılabı ve Türkiye Cumhuriyeti rejiminin dayandığı esaslar hakkında her türlü araştırma ve incelemeleri yapmak,
- b) Bu konularla ilgili belgeleri ve yayınları toplayarak kütüphane ve müzeler meydana getirmek ve bir arşiv kurmak,
- c) Türk inkılabını ve rejimini memleket içinde ve dışında tanıtmak için dersler ve konferanslar vermek ve her türlü yayınlarda bulunmak.⁷⁰⁸

4204 numaralı kanun ile kurulan Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün çalışma esasları, kanunun birinci maddesinin a, b, c fıkralarında gösterilen esaslara göre şunlar olmuştur:

⁷⁰⁷ Türkiye Cumhuriyeti, Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğünün Sayı 6/174 ve 13 Ocak 1942 tarihli resmî yazısı.

⁷⁰⁸ Resmî Gazete, Sayı 5090, 22 Nisan 1942

- a) *Türk İstiklal Savaşı, Türk İnkılabı ve Türkiye Cumhuriyeti rejimine ait yayınları toplayan bir kütüphane kurmak.*
- b) *A maddesindeki konulara dair belgeleri toplayan bir arşiv meydana getirmek*
- c) *A maddesindeki konulara dair eşyayı toplayacak müzeler açmak.*
- d) *Türk İnkılabını memleket içinde ve dışında tanıtmak için konferanslar vermek ve her türlü yayınlar yapmak*
- e) *A maddesindeki yazılı konular üzerinde her türlü araştırmalarda bulunmak olarak belirtilmiştir.*⁷⁰⁹

Kanunda verilen her göreve ilişkin yapılması gereken çalışmalar ayrı planlar halinde “Genel Çalışma Planı” içerisinde ayrı ayrı ifade edilmiştir. Özellikle Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün yayın çalışmaları E maddesi altında ayrıca ifade edilmiştir. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün Türk İnkılabını memleket içinde ve dışında yaymak için başvuracağı vasıtalar şu şekilde açıklanmıştır:

- a) *“Fakültelerimizin son iki sömestri ile yüksek okullarımızın son sınıflarında İnkılap Tarihi öğretimi yapmak.*
- b) *Memleket içinde senenin muayyen zamanlarında inkılap tarihimiz ve rejim ile ilgili konular üzerinde konferanslar ve konuşmalar yapmak.*
- c) *Bir dergi ile rejimimizin ve inkılabımızın mahiyet ve önemi üzerinde umumi efkarı aydınlatmak.*
- d) *Yabancı dillerde rejim ve inkılabımıza dair çıkan yazılardan yapılacak tercümeleri memleket gazeteleriyle neşrederek Türk umumi efkarını kendisi hakkındaki düşüncelerden haberdar etmek.*
- e) *Yabancı dillerde inkılap ve rejimimiz hakkında yapılan neşriyatta hakikate uymayan cihetleri düzelterek, düzeltmeleri o dilde neşretmek.*
- f) *Zaman zaman dünyada Türkiye için yapılan neşriyatın bir listesini yapıp neşretmek.*
- g) *İnkılap Tarihine karışmış şahısların muayyen zamanlarda radyoda hatıralarını anlatmalarını sağlamak.*”⁷¹⁰

22 Ekim 1942 tarihli Resmi Gazetenin 2. ve 3. maddesinde ayrıca şu hususlar belirtilerek gerek enstitünün işleyişi gerekse kuruluşuna yönelik yapılması gereken hususlar belirtilmiştir:

“Madde 2 Fakültelerde ve yüksek okullardaki İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi dersleri Maarif Vekilliğince hazırlanacak programlara ve tâyin edilecek esaslara göre bunların kendi kadrolarındaki vazifeli profesör, doçent ve öğretmenleri tarafından okutulur.

Madde 3 Bütün resmî daire ve makamlarla belediyeler, millî kurumlar kendi dosya ve arşivlerinde bulunan ve İstiklâl ve inkılâp Tarihiyle ilgili olan her türlü evrak ve belgelerin

⁷⁰⁹ T.C. Maarif Vekilliği, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, Maarif Matbaası, 1943, s. 10.

⁷¹⁰ T.C. Maarif Vekilliği, *a.g.e.*, s. 20.

asıl veya suretlerini ve eşyaları Maarif Vekilliği tarafından lüzum gösterildikçe Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne verirler.

İstiklâl ve İnkılâp tarihiyle ilgili 'olup her ne suretle olursa olsun şahıs elinde bulunan evrak ve belgelerle eşyaları Enstitüye bağışlayanların adları Enstitüde bulundurulacak «Şeref defteri» ne yazılır ve ayrıca Resmî Gazete ve radyo ile ilân olunduktan sonra kendilerine bir «Şeref Diploması» verilir.»⁷¹¹

TİTE'nin Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Dersi Müfredatı alınan karar üzerine iki ana başlık altında toplanmıştır. Birincisi; Kurtuluş Savaşı ve Türk İnkılabı, ikincisi ise, Türkiye Cumhuriyeti Rejimidir. Kurtuluş Savaşı ve Türk İnkılabı alınan karar üzerine aşağıdaki ders bölümlerinden teşkil edilmiştir:

- a) *Cihan Harbi Sonunda Osmanlı Devleti'nin durumu Milli Mücadelenin başlaması*
- b) *Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kuruluşu*
- c) *Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Kurtuluş Harbi*
- d) *İnkılâp Hareketleri ve Siyasi Cereyanlar (Lozan Sulhünden Cumhuriyetin İlanına Kadar)*
- e) *Cumhuriyetin İlanı*
- f) *İnkılâp Hareketleri ve Siyasi Cereyanlar (Cumhuriyet devrinde)*
- g) *Cumhuriyet Devrinde Dış Siyaset*⁷¹²

Türkiye Cumhuriyeti Rejimi ise aşağıdaki dersler ile teşkil edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti rejimin tarifi;

- a) *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin kurulmasını zaruri ve mümkün kılan amiller*
- b) *Yeni Türkiye devletinin oluş ve gelişimi*
- c) *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin yapısı*
- d) *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin dayandığı esaslar*
- e) *Cumhuriyetin türlü alanlarda elde ettiği başarılar*
- f) *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin diğer rejimlerle karşılaştırılması*
- g) *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin İkinci Cihan Harbi karşısında durumu*
- h) *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin dünyadaki yankıları*
- i) *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin ve Türk milletinin geleceği*⁷¹³

⁷¹¹ Resmi Gazete, Sayı 5090, Kanun No.4204, sayfa 2729, 22 Ekim 1942.

⁷¹² T.C. Maarif Vekilliği, **a.g.e.**, s. 20.

⁷¹³ T.C. Maarif Vekilliği, **a.g.e.**, s. 27.

Ek-4. İnkılâp Tarihi Dersleri İmtihan Evraklarını Tetkik Etmek Üzere Verilen Ücret Verilmesi Hakkında Yazı

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayın:
9520

Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde ve Yüksek mekteplerde okutulmakta olan İnkılâp tarihi dersleri imtihan evrakını tetkik etmek üzere muayyen mesâl saatleri dışında ayrı ayrı vazife gören Doçent Enver Ziya Karal, Ömer Lütfi Barkan, Hıfzı Veldet ve Yavuz'a bu mesailerine karşılık 1938 mali yılı bütçesinin 692 inci faslının 7 inci konferanslar ücreti maddesinden maktuan 100 zer lira verilmesi; Maarif Vekillığının 30/6/938 tarih ve 4/2467 sayılı tezkare-sile yapılan teklifi ve Maliye Vekillığının 29/8/938 tarih ve 13229/4945 sayılı mutalâanamesi üzerine 1452 sayılı kanunun 15 inci maddesinin son fıkrasına tevfikân icra Vekilleri Heyetince 1/9/938 tarihinde onanmıştır.

1/9/938

REİSİCÜMHUR
K. Atatürk

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.

Ha. V. Ma. V. Mi. V. Na. V.

İk. V. S. İ. M. V. G. İ. V. Zr. V.

089 18 01 02 86 78 19

T.C. Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 01.09.1938 tarih 9520 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Ek-5. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Stanford Üniversitesi'nden Göndermiş Olduğu Görev Uzatma Dilekçesi

Sayın Dekan,

Profesörler Kurulu'nun teklifi ve Rektör'ün görevlendirmesi üzerine ilmi inceleme ve araştırmalarda bulunmak maksadıyla, 3 Eylül 1957'de Ankara'dan uçakla hareket ederek, Frankfurt, Paris ve New York üzerinden 9 Eylül'de Californiya'da Stanford Üniversitesi'nin bulunduğu Pale-Alto kasabasına vardım. 13 Eylül'de The Hoover Institute and Library'de çalışmalarına başladım. Bu güne kadar sekiz ay sürmüş olan çalışmalarım esnasında ancak 3 gün enstitüde bulunmadım.

Hoover Enstitüsü, Stanford Üniversitesi'ne bağlı, muhtariyet ile idare edilen bir enstitüdür. Eski Cumhurreislerinden Hoover tarafından tesis edilmiştir. Harp, sulh ve inkılaplar hakkında, kitap ve vesika koleksiyonları ihtiva etmektedir. Bu kolleksiyonlar arasında Türkçe kitaplarla Türk vesikaları ihtiva eden bir koleksiyon da vardır. Kitaplar, bir müddet burada çalışmış olan, Milli Kütüphane Müdürü Sami ÖZERDİN, vesikalar ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi doçentlerinden Dr. Tarık TUNAYA tarafından tasnif edilmiştir.

Türk koleksiyonunun çekirdeğini, Dağdeviren adında birisinden temin edilmiş olan, kitap, broşür ve gazetelerle mecmualardan kesilerek meydana getirilmiş tarihi makaleler dosyaları ve vesikalar teşkil etmektedir. Vesikaların mühim bir kısmı Abdülhamit II devrine aittir ve orjinaldir. Gazetelerle, mecmualardan kesilmek suretiyle bir araya getirilen tarihi makaleler, araştırmacılara vakit kazandırmak kolallığını sağlamaktadır. Broşür ve raporlar da, başka kütüphanelerde bir arada görülmesi mümkün olmayan değerli malzemedir.

Hoover'da bir Türk koleksiyonu gibi, bir Fransız, bir Alman, bir Rus ve daha başka koleksiyonlar da vardır. Enstitü bütçesi yılda 33000 dolardır. İdare ve hizmet personeli sayısı 76, araştırmakta yapmakta olanların sayısı da 26 dır. Türklerden, önceden burada çalışmış olanlar, Doçent Dr. Tarık TUNAYA ile Sayın Prof.Dr. Şinasi ALTUNDAĞ'dır.Bugün d e bu raporun yazarı çalışmaktadır. Hoover'deki çalışmalarım, lısaca ve bazıları madde suretinde gösterilmek üzere, şu konulara inhisar etmiştir ve etmektedir:

1. İnceleme ve araştırma dışındaki faaliyetler;

- a) High School'da verilmekte olan, İngilizce gece derslerine devam ediyorum.
 - b) Stanford profesörlerinden Christina P. Harris'in Ortadoğu hakkında yapmakta olduğu seminer çalışmalarına nezaret ediyorum.
 - c) Hoover Enstitüsü, Ortadoğu memleketleri seksiyonu müdürü Mr. Latham'a, enstitü adına tercüme etmekte olduğu; General Ali Fuat CEBESÖY'un (Moskova Hatıraları) adlı eserinin tercüme edilmesinde yardım etmekteyim.
 - d) "Atatürk'ün Siyasi ve İçtimai Fikirleri" konusunda bir doktora tezi hazırlamakta olan Mr.F.Latimere her gün, devamlı olarak yardımlarda bulunmaktayım.
 - e) Türkçe koleksiyonunun geliştirilmesi ve bir kataloğunun hazırlanması hususunda, vaki soruları cevaplandırmaktayım. (Bu çalışmaların mühim bir kısmı mesai saatleri dışında yapılmaktadır.)
2. Abdülhamit II Devri (1876-1909)
 3. Osmanlı İmparatorluğu'nun Paris Sulh Konferansı'nda Taksimi (1918-1923)
 4. İstiklal Savaşı esnasında Türk-Amerikan münasebetleri (1918-1923)

1. Abdülhamit II devri tarihindeki çalışmalarına, 1956 yılında başlamıştım. Hoover Enstitüsüne geldikten sonra, üç ay kadar, Dağdeviren koleksiyonunda mevcut, konu ile alakalı, orijinal vesikalarla broşür, rapor ve gazete küpürleri ihtiva eden dosyaları inceledim. Orijinal vesikalar. Yıldız Sarayı'na, Doğu Anadolu Islahatı ile ilgili raporlardan, "Genç Osmanlılar" aleyhine yapılan tatbikat ile alakalı evraktan İstanbul'da kurulmuş ve faaliyette bulunmuş Arap cemiyetlerinin milliyetçilik faaliyetlerine dair dosyalardan ibarettir.

Broşürler; Abdülhamit II aleyhinde Türkçe ve yabancı dillerde basılmış malzemedir. Gazete ve mecmua küpürlerinden teşkil edilen dosyalar ise, Abdülhamit devri ile alakalı, takriben, 50 yıllık bir neşriyatı temsil etmektedir.

Bu vesika ve malzemenin yardımı ile, yukarıda, sözü geçen kitabının, Türkiye'de iken yazmış olduğum bazı bölümlerinde değiştirmeler ve tamamlamalar yaptım. Bundan başka, Anadolu Islahatı, Genç Osmanlıların faaliyetleri ve Araplar'da milliyet fikrinin gelişmesi konuları hakkına lüzumlu ve faydalı bilgiler topladım.

Hoover'da Abdülhamit devri üzerine muhtelif dillerde yazılmış; ve Türkiye'de göremediğim kitaplarla bir listesini de tanzim ettim; fakat diğer konularla alakalı vesikaları görmek maksadıyla bu kitapları tetkik etmeyi sonraya bıraktım.

2. Türkiye'den Amerika'ya gelirken, üzerinde çalışmayı tasarladığım ikinci konu; Türk İstiklal Savaşı esnasında, Dünya umumi efkarının Türklere karşı davranışını tetkik etmek idi. Fakat, Enstitü Direktörü Mr.Rothwell ile yaptığım bir görüşmeden ve Enstitü kütüphanesinde mevcut malzeme hakkında bir fikir edindikten sonra, çalışmalarını, Osmanlı İmparatorluğu'nun Paris Sulh Konferansında Taksimi üzerine teksif etmeyi münasip gördüm; mevzuunu bu şekilde değiştirmeye, beni, sevk etmiş olan başlıca sebepler şunlardır:

- a) Türk İstiklal Savaşı bu taksime bir tepki olarak meydana gelmiştir.
- b) Dünya umumi efkarı, bu taksim esnasında, Türkiye ve Türkler üzerine teksif edilmiştir.
- c) Bugünkü Orta Doğu meseleleri bu taksim ile yakından alakalıdır.
- d) Bu taksim olayı, bugüne kadar Türkiye'de ve Türkiye dışında, müstakil bir konu olarak ele alınıp işlenmemiştir.
- e) Yakınçağ'da Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'ni yazmakta olduğum için bu konuda yayınlanan ve yayınlanacak olan kitaplarımın tabii ve zaruri neticesini yukarıdaki maddelerde, söz konusu olan taksim teşkil edecektir.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu, Paris Sulh Konferansında, Beşler Onlar ve Delegasyon Başkanları adlarını taşıyan meclislerin gizli toplantılarında taksim edilmiştir. Bu toplantıların zabıtları, uzun zaman, neşr edilmediği için, Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimine temas eden kitaplarda bu ana kaynaklara işaret edildiği için görülmektedir. Fransa Harici Nezareti, bu zabıtları, 1935'de; Amerikan Hariciye Nezareti 1943'te, İngiliz Hariciyesi de 1947 de neşr etmeye başlamışlardır. Sulh konferansı ile ilgili çeşitli muhaberelelere gelince bunlar henüz tam olarak hiçbir memleket tarafından yayınlanmamıştır.

Nitekim, Hoover da ki çalışmaların sırasında, İngiltere Hükümetinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimi hakkında Paris Sulh Konferansında ki, Delegelerine vermiş olduğu talimat dosyası elime geçti. Başta Profesör Christina Harris olmak üzere, buradaki murahhaslar bu talimatın şimdiye kadar tamamen meçhul kalmış olduğunu ve büyük değer taşıdığını teslim ve tekit ettiler.

Söz konusu mevzu üzerindeki çalışmalarını Hoover Enstitüsü tarafından yayınlanmış olan iki katalog yardımı ile devam ettirmekteyim. Bunlardan biri (An Introduction to a Bibliography of the Paris Peace Conference) diğeri de (A Catalogue of Paris Peace Conference-Delegation Propaganda in the Hoover War Library) adını taşımaktadır. Bu ikinci katalogta, yalnız, Türkiye'yi alakadar eden 170 kadar rapor, muhtıra vesaire vardır.

Bugüne kadar, Paris Konferansının 1919 yılı sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu ile alakalı faaliyetlerini tespit ettim; bunlar 376 sahife not, 62 vesika fotografisi ve 4 harita fotografi tutmaktadır.

3. Türk-Amerikan münasebetleri; İstiklal Savaşı ile ilgisi bakımından, bugüne kadar müstakil bir mevzuu olarak tetkik edilmiş değildir. Hatta, bu konuda memleketimizde bir makale bile neşr edilmiş olduğunu hatırlamak güçtür. Bu ve aşağıdaki sebeplerle bu mevzuun incelenmesi gerektiğine inanmaktayım:

- a) Birinci Cihan Harbinde Türkiye ve Amerika birbirlerine harb ilan etmemişlerdir.
- b) Cumhurreisi Wilson'un 14 maddelik programının Türkiye ve Türkleri ilgilendiren 12'nci maddesi Türk İstiklal Savaşında Misak-ı Milli sınırları için Milli Cemiyetler ve Atatürk tarafından hukuki bir delil olarak kullanılmıştır.
- c) 1919'da Anadolu'yu dolaşmış olan General Harbord Heyeti ile King-Crane heyetlerinin Kongre'ye taktim ettikleri raporlarında Türkiye'nin taksimine aleyhdar ve toprak bütünlüğüne taraftar oldukları görülmektedir.
- d) Sivas Kongresinde bulunmuş olan tek yabancı gazete muhabiri Browne adında bir Amerikalıdır. Adı Büyük Nutuk'da geçmektedir.
- e) Amerikan Senatosu Ermenistan mandasını red etmiş ve Sevr Muahedesini tanımamıştır
- f) Amerikan umumi efkarı, İstiklal Savaşı esnasında Türkiye'ye karşı çok büyük alaka göstermiştir.

İşte, bütün bu cihetler, bugüne kadar, ancak dış görünüşleri ile bilinmiş fakat, tarihi bir izahtan mahrum kalmıştır. Şimdiye kadar bu konu ile ilgili olarak yapmış olduğum araştırmaların, başlıca neticeleri aşağıda sıralanmıştır.

-Chicago Daily News muhabiri Browne'in İstiklal Savaşı başlangıcına ve Sivas Kongresine dair makaleleri.(Browne, makalelerinde Anadolu hareketini İnkılap diye tafsif etmektedir)

-King-Crane raporu metni

-Yunan İstilasası faciarını tetkik eden heyetin raporu. (Amiral Bristol raporu adı verilen bu raporun ancak 6 sahifesi İstanbul'da neşr edilmiştir. Halbuki bu rapor ekleri ile birlikte 400 sahife tutmaktadır.)

-Sivas Kongresi tarafından Amerikan Senatosu'na çekilmiş olan telgraf metni. (Atatürk'ün nutkunda bu tele, işaret edilmekte ise de metin malum değildir)

-Atatürk'ün, Amerikan Kongresine verilmek üzere, General Harbord'a, Anadolu milli hareketinin başlangıç ve mahiyeti hakkında vermiş olduğu muhtıra.

-1918-1923 yılları arasında Amerikan dergilerinde Türkiye'ye dair neşr edilmiş olan makalelerin metinleri.

Bu konudaki araştırmaları tamamlamak için, Paris Sulh Konferansı'nda Amerikan Delegasyonu üyesi bulunmuş kimselerin konferanstan sonra Türk İstiklal Savaşı hakkında ki davranışlarını tespit etmek; birkaç büyük gazetenin baş makalelerini görmek; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından sonra, Türk devlet adamları ile mülakat yapmış olan Amerikan gazete muhabirlerinin yazılarını bulmak; ve sözü geçen konuda, Amerikan Üniversiteleri'nde yapılmış olan tezleri tetkik etmek icab etmektedir.

Netice ve Talep: Yapmakta olduğum inceleme ve araştırmalarla, bugüne kadar elde edilmiş olan sonuçlar ve bundan sonra da yapılması gerekli işler, yukarıda arz edilmiştir. Bu aradan da anlaşılacağı vechile, inceleme ve araştırmaların tamamlanması, bir yıl daha, Amerika'da çalışmak ile mümkün olabilecektir. Görevlendirilme müddetimin bir yıl daha uzatılmasını teklif ederken, aşağıdaki hususları da belirtmeyi gerekli görüyorum:

1. 1940 ile 1950 yılları arasında, çeşitli, idari vazifelerde bulunduğum için, bütün vaktimi meslek çalışmalarına hasr edemedim ve saha ile alakalı, yukarıda, sözü geçen konularla, gerektiği gibi, meşgul olamadım.
2. Saha ile ilgili araştırma konuları üzerinde, gerekli malzemeyi Hoover Enstitüsü'nde tespit etmiş olduğum plan dahilinde çalışıyorum. Bu malzemeyi memleketimizde tam olarak, herhangi bir yerde, bulabileceğime ihtimal vermiyorum.

3. Hoover Enstitüsü'ne istikbalde bir daha gelmenin; yolluk ve ikamet masraflarının külfetli olması ve bundan başka istikbal ufkunun daralmış bulunması sebebiyle imkan görmüyorum.
4. Çeyrek asırlık meslek hayatımda, tetkiklerde bulunmak üzere, memleket dışına çıkmak fırsatını ilk defa olarak elde etmiş bulunuyorum.

Bu maruzatıma istinaden, Profesörler Kurulu'na, görevlendirme müddetimin bir yıl kontenjan tahsiline, buna da imkan bulunmadığı takdirde, dövizsiz olarak, teminini arz ve teklif ediyorum.

Bu yeni görevlendirme ile, Profesörler Kurulu'nun, memleketimizin yakın tarihi hakkında, tamamen meçhul sayılmasına bile çok müphem olarak bilinmekte olan kısımların aydınlanmasına imkan yaratmış olacağı için, memleketimiz tarihine hizmette bulunmuş olacağını, en derin saygılarımla arz ederim.⁷¹⁴

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Profesörlerinden
Enver Ziya Karal

Not: Hoover Enstitüsü Direktörü Dr. Rothwell ile
Rockefeller Foundation arasında araştırmalarımla
ve bir yıl daha Hoover de kalmam ile alakalı mube-
renin bir vesikası ilişik olarak sunulmuştur.
Ad: Prof.Enver Ziya Karal
The Hoover Enstitute and Library
Stanford University
Stanford, Calif. U.S.A.

⁷¹⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Ek-6. Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın DTCF'ye Göndermiş Olduğu Takrir Yazısı

TAKRİR

Fakültemiz Yakın Çağlar Tarihi Kürsüsü Profesörlerinden Sayın Enver Ziya Karal'ın geçen yıl bir sene müddetle Amerika'ya gönderilmesi işinin, eski Dekan Prof. Dr. Sedat ALP tarafından Profesörler Kuruluna getirilmeyerek, sadece elden bir kararla bu meseleyi halletmiş olmasının esbabı mucibesini bilmiyorum. Halbuki, Fakültenin, bu gibi çok mühim bir meselenin Profesörler Kurulunda müzakere edildikten sonradır ki, karara bağlanması gerekirdi. Zira Yakın Çağlar Tarihinin en yakın mazi ile bağlı bulunduğu, ve Türkiye'mizi pek yakından ilgilendiren ve zamanımızda dahi hayati ehemmiyeti haiz olan mevzuları ihtiva ettiği herkesçe malumdur.

Zaten Üniversiteler Kanununun 3. Maddesi, "b" ve "c" bendlerinde, Üniversitelerin görevleri şu sözlerle ifade edilmiştir: "Memleketi ilgilendirenler başta olmak üzere bütün ilim ve teknik meseleleri çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak ve memleketin türlü yönden ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün meseleleri Hükümetle ve kurumlarla da el birliği etmek suretiyle öğretim ve inceleme konusu yaparak sonuçlarını umumun faydalanmasına sunmak" denilmekte, ve bu suretle Hükümetimizi, milletimizi pek yakından ilgilendiren meselelerin başta öğretim ve inceleme konusu teşkil etmesi gerektiği sarahaten belirtilmektedir.

Yakın Çağlar Tarihi dersinin bu bakımdan diğer Tarih derslerinden farkı vardır ve hususi bir durumu mevcuttur. Yakın Çağlar Tarihi konularının birçoğu bugün dahi aktüel problem olmakta devam ediyor, mesela "Kıbrıs Meselesi" bunlardan biridir. İşte bunun içindir ki, bu Kürsünün yegane profesörü olan bir zatın bir yıl gibi uzun bir zaman için harice gönderilmesi mevzuu olduğu zaman, bunun Profesörler Kurulunda görüşüldükten sonra karara bağlanması lazım gelmekte iken, bu yapılmamıştır. Dekanlığın bunu alelade bir terfi işi gibi telakki etmemiş olduğu intibaini kuvvetlendiriyor. Halbuki Dekanların her şeyden önce Kürsülerin ders durumları üzerinde ehemmiyetle durmaları gerektiği muhakkaktır.

Bu "Karar" suretinin bana gönderilmediği, daha doğrusu bunun tatil zamanına rastlamış olması yüzünden, bu "Karar"ın mahiyetinden vaktinde haberdar olamadım, ve bu husustaki görüşümü açıklamak fırsatını da bulamadım. İşittiğime göre: Profesör E.Z. Karal, "Türk İnkılabı ile ilgili tetkikler yapmak üzere"

Amerika'daki Hoover Enstitüsünde çalışmak üzere görevlendirilmiştir. Her halde Türk İnkılabının ana kaynakları ve en çok malzeme ve kitap Türkiye'de bulunduğu göre, Amerika'daki bir Enstitüde "Türk İnkılabı Tetkikleri" yapmak üzere bir karar çıkarmak ve görevlendirmek keyfiyeti, ilmi ciddiyetle asla kabili telif sayılamaz kanaatindeyim. Birazdan arz edeceğim üzere Profesör Enver Ziya Karal'ın bir sene müddetle harice gönderilmiş olması Fakülte için "Yakın Çağlar Tarihi" derslerinin layığı ile okutulmasına engel teşkil etmiştir.

Bu defa, Prof. Enver Ziya Karal, bir yazı ile izinin bir yıl müddetle, yani 1958/59 ders yılı için uzatılması talebinde bulunmuş, ve esbabı mucibe olarak da "Amerikalı bir Profesörün Seminerine devamını ve bir eser yazılırken yardımda bulunduğu bildiriyor. Sayın Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek'in yapmış olduğu haklı teklifi üzerine, bu hususta Kürsü Profesörünün mutalaası sorulmasına karar verilmiş, ve geçici olarak Yakın Çağlar Tarihi Kürsüsünü yönetmeye memur edilen Prof. Dr. Bekir Sıdkı Baykal'ın bu husustaki müsbet mütalaanın yersiz olduğunu ve hakiki duruma cevap vermediğini arz edeceğim.

Evvla şu cihet dikkatimi çekti: Dr. Mustafa Akdağ Yakın Çağlar Tarihi Profesörlüğüne seçilmiş ve tasdikten çıkali iki ay geçtiği halde, bu kürsünün yönetimi niçin kendisine verilmemiştir? Dekanlık bu hususta neden teşebbüse geçmemiştir? Üniversiteler kanunun 27. Maddesi, "e" bendine göre Kürsüyü yönetime memur edilen Profesörün, geçici de olsa o kürsüden seçilmesini belirtmemekle beraber, Profesörlüğe yeni seçilen zatın Kürsü yönetimine memur edilmesi Fakültemizde daima tatbik edile geçmiştir.

Üniversiteler kanunun 24. Maddesinin "b" bendinde belirtildiğine göre: "Her hangi bir ders için profesör bulunmazsa Fakülte Profesörler Kurulu kararıyla o üniversite doçentlerinden biri geçici olarak bu dersle görevlendirileceği gibi denilmekte, yani Prof. Enver Ziya Karal'ın Fakülteden ayrılmasını müteakip, kendisinden açılan dersin okutulması için Doçenti Dr. Mustafa Akdağ'ın bu dersi okutması için " görevlendirilmesi" gerekmekte idi, halbuki bu yapılmamıştır. Prof. Enver Ziya Karal'ın derslerini, usule aykırı olarak Prof. Bekir Sıtkı Baykal okutmuş görünmektedir. Prof. Enver Ziya Karal geçen yıl Amerika'ya giderken, Doçentine, yani Dr. Mustafa Akdağ'a, okutacağı dersler ve yapacağı seminerler hakkında mufassal bir talimat vermiş olması, ve bunun Profesörler Kuruluna da duyurulmuş olması lazımdı ki, Profesörler Kurulunda mezkur Profesörün ayrılmasıyla derslerin aksamadığına kanaat hasıl olsun. Halbuki bu cihet de ihmal edilmiştir.

1957/58 ders yılı “Talebe Kılavuzu”ndan açıkça görüldüğü üzere “Yakın Çağ Tarihi” dersleri çok umumi olarak vasıflandırılmış ve Yakın Çağlar Tarihi dersleri içinde, Üniversiteler Kanununun 3. Madde “b” bendinde belirtildiği üzere “Memleketi ilgilendiren” hiçbir mevzuata rastlanmamaktadır. 10 Sertifika Rejimi ve 5 yeni yönetmeliğe göre ders okuyan ve 1958,1959 ders yılında daha da artması muhakkak olan Yakınçağ Tarihi Kürsüsünde, memleketimizi yakından ilgilendiren konuların ihmal edildiği görülmektedir. Memleketimizi ilgilendiren meselelerin başında her şeyden önce “Kıbrıs Meselesi” geliyor. Yıllardan beri bütün Türk milletini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ilgilendiren ve hayati bir problem haline gelen “Kıbrıs Meselesi” nin kökü 1877/78 yılına aittir. Ve tamamıyla “Tarihi bir problem” mahiyetindedir. Bunun ilmi olarak işlenmesi, vesikalara dayanılarak bütün teferruatıyla araştırılması, bu konu üzerinde seminerler, kollokviyumlar yapılması, konferanslar tertip edilmesi tertib edilmesi ve Hükümetle işbirliği yapması, işi ve vazifesi “Yakın Çağlar Tarihi” Kürsüsüne aittir. Bu mesele ele alınırken, alelade bir “politika meselesi” olarak değil, tenvir akademik bir problem halinde incelenmesi ve tenvir edilmesi işinin “Yakın Çağlar Tarihi” Kürsüsünden istemek mecburiyetindeyiz. Haklı olan bu davanın ilme dayandırılması işini herkesten önce “Yakın Çağlar Tarihi Kürsüsü” yapmalıdır. Üniversiteler Kanununa göre, bu iş Yakın Çağlar Tarihi Kürsüsünün esas vazifelerinden biridir. Halbuki Profesör Enver Ziya Karal’ın geçen yıl Amerika’ya gitmesi yüzünden, maalesef, bu konu ele alınmamış ve herkesin istifade edeceği bu mevzu işlenmemiştir. Ders programı, seminer tatbikatı, talebe travaylarında bunu gösteren her hangi bir harekete rastlanmamaktadır.

1958/59 ders yılında bu mevzuun ele alınacağına ait hiçbir teminat yoktur. Demek oluyor ki, Yakın Çağ Tarihi Kürsüsü bugünkü durumu ile, üzerine düşen vazifeyi yerine getiremiyor. Osmanlı İmparatorluğu müesseseleri üzerinde kıymetli araştırmaları çıkmış olan Prof.Dr.Mustafa AKDAĞ, sahası itibariyle daha ziyade müesseseler üzerinde ihtisas sahibidir ve talebeleri bilhassa bu konu üzerinde yetiştirmektedir. Halbuki yakın Çağlar Tarihinin esas yükünü Batı Avrupa Tarihi ve beynelmilel münasebetler Tarihi teşkil eder. Bu sahanın mutahassısı olarak da Profesör Enver Ziya Karal bulunmaktadır. Üniversite ihtisas yeri olması hasebiyle, bir kürsünün uzun bir müddet için mutahassısız kalması asla düşünülemez. Bundan ötürü Enver Ziya Karal’ın bir yıl daha Fakülte dışında kalması, Yakın Çağlar Tarihlerinin büsbütün aksamasına yol açacaktır.

Her bir devlet hizmetinde olduğu gibi, Üniversite hizmetinde de ayrı şahısların menfaati değil, ammenin menfaati, yani “Amme hizmeti” başta gelir. Prof. Enver Ziya Karal’ın Fakültemiz Profesörler Kurulunda daima bu esas üzerinde durduğunu elbet hatırlarsınız. Bu maksatlardır ki, Fakültemizde hala yürürlükte olması lazım gelen “Yabancı memleketlere gönderilmek Yönetmeliği”nde “Amme hizmeti”nin ehemmiyeti bilhassa belirtilmişti. Mezkur talimatnamenin müelliflerinden biri de Prof. Enver Ziya Karal kendisi olduğu cihetle, bu kaidenin herkesle birlikte Enver Ziya Karal’ın kendisine de tatbiki lazım geldiği aşikardır.

Fakültemizde şimdiye kadar iki yıl için maaşlı izin verildiğini hatırlamıyorum. Geçen sene Prof.Dr. Halil İnalıcık’a Columbia Üniversitesinde Profesörlük teklif edildiği halde, sırf “ders durumu”, yani “Amme hizmeti” yüzünden izin verilmemişti. Birçok öğretim üyesinin izinlerinin ikinci yıl için uzatılması hususunda yaptıkları müracaatlar kabul edilmemişti. Herkes için aynı prensiplerin tatbiki şart olduğuna göre, aynı meselede birine menfi, diğerine müsbet bir karar verilemeyeceği aşikardır. Bu kaideye riayet edilmediği taktirde Fakülte içinde bir çok dedikodulara, huzursuzluklara ve haksızlıklara sebebiyet verilmiş olur.

En mühim memleket meselesi olan “Kıbrıs Meselesi”nin geçen yıl “Yakın Çağlar Tarihi” Kürsüsünde yapılmadığı, Enver Ziya Karal daha bir sene dışarıda kalacak olursa, bu ve buna benzer ilmi çalışmaların ihmal edileceği ve dolayısıyla Üniversiteler Kanununun Madde 3., bend “b” ve “c” lerin ihlal edileceği aşikardır. Üniversite Kanununun 62. Maddesinde harice gönderilecek Profesörün “Belli bir iş” yapması üzerinde durulmuştur. Enver Ziya Karal Fakülteadaki esas vazifesi “Yakın Çağlar Tarihi Profesörüdür”, İnkılap Tarihi Profesörlüğü ise ancak “Ek vazife”dir. İnkılap Devri Türkiye’si üzerinde Doktora yapmak için Amerika’dan birçok talebe Türkiye’ye geldiği halde Fakültemizde hiçbir talebenin bu devire ait ne lisans ne de Doktora çalışmaları yapmadığına göre, bu sahanın Prof. Enver Ziya Karal için Amerika’da iki yıllık bir tetkik mevzuu olamayacağı aşikardır, ve dolayısıyla bunun kendisi için “Belli bir iş” teşkil etmediği de malumdur. “Belli bir iş” in ise “Esas vazife”ye ait olması gerekir.

Kendi Kürsüsünün dersleri layıkıyla yapılmadığı “Talebe Kılavuzu”ndaki ders programından ve maruzatımızdan da açıkça anlaşıldığı veçhile, Profesör Enver Ziya Karal’ın bir sene daha Amerika’ya da kalması, ders durumu ve Üniversite Kanunu ahkamına aykırı olacaktır. Profesörler Kurulu sayın üyelerinin

bu mütalaalarımızı ciddi, ilmi ve gayrişahsi olarak kabul ve buna göre hareket edeceklerinden eminim. Dekanlığın da, her şeyden önce, Kanunların ahkamını yerine getirmeğe ve “Amme hizmetini” şahsi mütalaalardan üstün tutmak gayesiyle hareket amade olduğunu görmek isterim. Bu yapılmadığı takdirde, zaten birçok yanlış kararlar ve hareketler neticesinde epey zedelemiş olan Üniversite camiasının daha da zedeleneceği muhakkaktır. Bununla Üniversite Muhtariyeti büsbütün tehlikeye düşürülmüş olacaktır.

Maruzatımı bitirirken, bunun hiçbir şahsi mülahazalara dayanmadığı, sırf Fakültemizin selameti ve talebenin daha iyi yetişmesini temin maksadıyla arzettiğimi, en derin saygılarımla bir daha belirtmek isterim.⁷¹⁵

⁷¹⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Ek-7. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Akademik Çalışmaları

1- Kitapları

1. Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1767-1802), İstanbul Üniversitesi (İÜ) Yay., No.63, İstanbul, 1938.

2. Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1800-1802), İÜ Yay., No.102, İstanbul, 1940.

3. Tarih Notları: Makaleler, Konferanslar ve İncelemeler, İstanbul, 1940.(Tarih Nedir, Nasıl Yazılır?, Tarihçilik Zihniyetinin Tekamülü, Tarihin Devirlere Bölünmesi, Arşiv ve Tarih, Arşivlerimizin Kıymeti, Tanzimat'tan Evvel Garplılaşma Hareketleri (1718-1839), Osmanlı Tarihine Dair Vesikalar, Nizam-ı Cedide Dair Vesikalar, Yunan Adalarının Fransızlar Tarafından İşgali ve Osmanlı-Rus Münasebeti)

4. Konferanslar (Yusuf Akçura, Büyük Harpte Çanakkale, İtilaf Devletleri ve İzmir, Avrupa'ya Tahakküm İçin Yapılan Teşebbüslerin Tarihçesi, Avrupa Türk İnkılabını Nasıl Görüyor? Başka Bir Tabirle, Avrupa Türk İnkılabı Hakkında Ne Düşünüyor?)

5. Tarihi Siyasi Notları (Boğazlar Meselesi ve Avrupa, İtalya İttihadı Nasıl Doğdu, Nasıl Başarıldı?, İtalya'nın Akdeniz Politikası ve Safhaları, Britanya İmparatorluğu, Hasta Adam, On Sekizinci Yüzyılda Fransa'da Öğretim ve Terbiye Fikirleri, Napolyon ve Goethe)

6. Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedid), Türk Tarih Kurumu (TTK) Yay., No.14, Ankara, 1942.⁷¹⁶

7. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1942.

8. Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı (1831), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, No.195, Ankara, 1943.

9. İlk, Orta, Yeni ve Yakınçağ Tarihleri (Arif Müfid Mansel ve Cavit Baysun ortak yapımı), İstanbul, 1943.

10. Osmanlı Tarihi V. Cilt (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri), TTK Yay., Ankara, 1947.

11. Osmanlı Tarihi VI. Cilt (Islahat Fermanı Devri), TTK Yay., Ankara, 1954.

⁷¹⁶ Bu çalışmasını ise Prof. Karal gözbebeği olarak nitelendirir. Çalışmanın hazırlanması safhasında III. Selim'le ilgili fotoğraflar, gravürler ve minyatürler de toplayan, III. Selim'e çok özel bir önem veren Prof. Karal bu çalışmasını bu atmosfer içerisinde bitirir.

12. Osmanlı Tarihi VII. Cilt (Abdülaziz Devri), TTK Yay., Ankara, 1956.
13. Osmanlı Tarihi VIII. Cilt (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri), TTK Yay., Ankara, 1962.⁷¹⁷
14. Osmanlı Tarihi IX. Cilt (İkinci Meşrutiyet Devri), TTK Yay., Ankara,
15. Atatürk'ten Düşünceler, İş Bankası Yay., Ankara, 1956.
16. Atatürk ve Devrim (Konferans ve Makaleler 1935-1978), TTKYay., Ankara, 1980.

2- Yayımlanan Belgeler

1. Osmanlı Tarihine Dair Vesikalar; Bonneval'in Osmanlı Bahriyesine Dair Raporu-Nizam-ı Cedid Hakkında Vesikalar-Osmanlı Devletinin Durumuna Dair Rapor, Belleten, Cilt IV, 14-15, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1940.
2. Tanzimat Devrinde Rüşvetin Kaldırılması İçin Yapılan Teşebbüsler, Tarih Vesikaları Dergisi (TVD), Cilt I, Sayı 1, Maarif Vekaleti Yay., Haziran 1941.
3. İngiltere'nin Akdeniz Hakimiyeti Hakkında Vesikalar, TVD, Cilt I, Sayı 2, Maarif Vekaleti Yay., Ağustos 1941.
4. Selim III Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar, TVD, Cilt I, Sayı 3, Maarif Vekaleti Yay., Ekim 1941.
5. Ali Paşa'nın Trablusgarp Valisine Bir Tahriratı, TVD, Cilt I, Sayı 4, Maarif Vekaleti Yay., Aralık 1941.
6. Ragıp Efendi'nin Islahat Layihası, TVD, Cilt I, Sayı 5, Maarif Vekaleti Yay., 1942.
7. Nizam-ı Cedid Hakkında Layihalar, TVD, Cilt I, Sayı 7, Maarif Vekaleti Yay., 1942.
8. Mehmet Namık Paşa'nın Hal Tercümesi, TVD, Cilt II, Sayı 9, Maarif Vekaleti Yay., Kasım 1942.
9. Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname, Belleten VI, 21-22, TTK Yay., Ankara, 1942.
10. Ebubekir Ratıb Efendi'nin Nizam-ı Cedid Islahatı Hakkında Raporu, V. Türk Tarih Kongresi, III. Seksiyon.

⁷¹⁷ Bu çalışma özellikle Abdülhamit'in kişiliğinin çok tartışmalı olması, özellikle 1960'lı yıllardan sonra Osmanlı tarihinin neredeyse üzerinde en çok spekülasyon yapılan padişahı olması nedeniyle bu konuda son derece bilimsel bir gayret ve hassasiyetle ve tamamen objektif olarak kaleme alınması, okuyucuyu koşullandırmadan kendi kararını verebilmesi için ona zemin hazırlaması sebebiyle pek çok akademisyen tarafından Prof. Karal'ın en iyi çalışmalarından birisi olarak gösterilir.

3- Monografiler

1. Yunan Adalarının Fransızlar tarafından İşgali ve Osmanlı-Rus Münasebetleri, Tarih Semineri Dergisi, Sayı 1, İstanbul, 1937.
2. Kayserili Mehmet Dayı ile Giritli Mustafa Dayı Nam Yoldaşların Amerika ve Avrupa Seyahatleri, Tarih Semineri Dergisi, Sayı 2, İstanbul, 1938.
3. Tanzimat'tan Önce Garplılaşma Hareketleri, Tanzimat I, Maarif Vekaleti Yay., İstanbul, 1940.
4. Halet Efendi Avrupa'yı Nasıl Görüyor? Türk Dili, Cilt I, Sayı 6, Ankara, 1952.
5. İlk Öğretmen Okulu (Darülmualimin) Nasıl Kuruldu?, Türk Dili, Ankara, 1953.
6. Tarihte Türk-Alman Münasebetleri, Basın-Yayın ve Turizm Müdürlüğü, Ankara, 1954.
7. Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu (Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1978.
8. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun 'Trakya'da Millî Mücadele' Adlı Eseri Hakkında, Belleten, XX, 77, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1956.
9. Birinci Dünya Savaşı'ndan Lozan Muahedesi'ne Kadar Türkiye'nin Siyasi Olayları, İstanbul, 1959.
10. 27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşumu, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1960.
11. Gülhane Hatt-ı Humayunu'nda Batının Etkileri, Belleten, Cilt XXVIII, Sayı 112, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1964.
12. Atatürk'ün Biçimlendirdiği Eğitim (Atatürk ve Eğitim), Türk Eğitim Derneği Yay., Ankara, 1982.
13. 'La Transformation de la Turquie d'un Empire Oriental En Un Etat Moderne et National', Cahiers d'histoire Mondiale, Vol.IV, No.2, 1958.
14. 'Historiography In Turkey Today', Middle Eastern Affairs, October 1959.
15. 'Turkey; From oriental Empire To A Modern National State', The New Asia, The American Library, New York, 1965.
16. 'L'Acculturation: Orient et Occident apres l'Apparition de l'Islam, Rapports I. Grand Themes, XII eme Congres International des Sciences Historiques, Vienne, 1965.
17. The Armenian Question, Ankara, 1975.

18. La Question Armenienne, Ankara, 1975.
19. La Turquie de 1912 a 1923.
20. 'Atatürk As A Soldier', Revue International d'Histoire Militaire, No.50.
21. 'The Principles of Kemalism', Atatürk Founder of A Modern State, ed. By Kazancıgil and Özbudun, London, 1981.
22. The World's Textbooks On History: Türkiye Cumhuriyeti tarihi Kitabının Japonca çevirisi, Tokyo, 1981.
23. 'Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly', Role of Christians and Jews In The Ottoman Empire, ed. By Benjamin Braude and Bernard Lewis, New York, 1982.
24. 'The Ottoman Empire and The Serbian Uprising 1807-1812', The First Serbian Uprising, ed., by Wayne S.Vucinich, New York, 1982.
25. Atatürk and How He Became The Seat of Government, TÖBANK, Atatürk In His Hundredth Year.

4- Biyografiler

1. Zarif Paşa'nın Hatıratı, Belleten, Cilt IV, Sayı 13, Türk Tarih Kurumu Yay., 1940.
2. Sultan Abdülaziz (Fransızca)
3. Namık Kemal, Ankara Üniversitesi DTCTF Yay., 1942.
4. Yusuf Akçura, Hayatı ve Eserleri, Kültür Dergisi, İstanbul, 1942.

5- Makaleler: Gazeteler

- 1.Tarih Nedir? Nasıl Yazılır, Tan, 1935.
2. Tarihçilik Zihniyetinin Tekamülü, Tan, 1935.
- 3.Tarihin Devirlere Bölünmesi, Oluş, 1934.
4. Arşiv ve Tarih, Oluş, 1934.
5. İtalyan İttihadı, Cumhuriyet, 1936.
6. İtalyan Müstemlekeçiliği, Cumhuriyet, 1936.
7. İtalya ve Akdeniz (Dört Makale), Cumhuriyet, 1936.
8. Tarihte Boğazlar ve Avrupa (Üç makale), Cumhuriyet, 1936.
9. İngiltere imparatorluğu, Cumhuriyet, 1936.
10. XVIII. Yüzyılda Fransa'da Eğitim Fikirleri, Cumhuriyet, 1936.
11. Hasta Adam Osmanlı İmparatorluğu, Cumhuriyet, 1936.
12. Napolyon ve Goethe, Kültür Dergisi, 1936.

13. Quelques Reflections au Sujet de la Nationalisation et de Lasisation de l'Education en Turquie.

14. Arşivlerimizin Kıymeti, Oluş, 1939.

15. Çağdaş Demokrasinin Tarifi, Ulus, 1948.

16. Avrupa'da Millîyet Fikrinin Başlaması, Ulus, 1948.

17. Avrupa'da Laik Devletin Tarihçesi Hakkında, Ulus, 1948.

18. O. İmparatorluğu'nda Hristiyan Halk Arasında Milliyet Fikrinin Yayılması, Ulus, 1948.

19. Osmanlı Türklerinde Demokrasi Örnekleri, Ulus, 1948.

20. Yakınçağ'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Yapılan Islahat Hareketlerinde Avrupa Düşüncesinin Tesiri, Ulus, 1948.

21. O. Türklerinde Milliyet Fikrinin Gelişmesinde Türk Dilinin Rolü, Ulus, 1948.

22. Nizam-ı Cedid, Ulus, 1948.

23. Abdülhamit II, Ulus, 1948.

6- Yayımlanmış Konuşmalar ve Konferanslar

1. Avrupa Türk İnkılabını Nasıl Görüyor?, Bursa, 1936.

2. Dağ Başını Duman Almış, Zonguldak Halkevi, 1936.

3. Büyük Harpte Çanakkale Deniz Muharebesi, İstanbul, 1938.

4. İtilaf Devletleri ve İzmir, İstanbul, 1938.

5. Avrupa'ya Tahakküm İçin Yapılan Teşebbüsler, İstanbul, 1938.

6. Ankara Üniversitesi DTCF 1944-1945 Ders Yılı Açılış Söylevi

7. Türkiye'de Cumhuriyet Fikri ve Cumhuriyetin İlânı, Ankara, 1945.

8. Atatürk'ün Siyaset Üzerine Düşünceleri, Ankara, 1946.

9. Atatürk ve Türk Tarih Tezi, Ankara, 1946.

10. Afetinan (Ortak yapıt) Atatürk Hakkında Konferanslar, TTK Yay., Ankara, 1946.

11. Afetinan (Ortak Yapıt), Türk Devrim Tarihi Konferansları, DTCF Yay., No.56.

12. Atatürk ve Gençlik, Ankara, 1948.

13. İnkılap ve Laiklik, Millî Tesevüt Birliği Yay., No.4, İstanbul, 1954.

14. Türk İnkılabı ve Kadın, Ankara, 1954.

15. Atatürk'le Gandi'nin Fikirlerinin Mukayesesi, Hindistan Haberleri, 1955.

16. Atatürk'ün Askerî Şahsiyeti, Harp Okulu Yay., No.8, Ankara, 1955,
17. Tarih Öğretimi
18. Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük, İzmir Barosu Yay., No.2, İzmir, 1975.
19. İsmet İnönü'nün Birinci Ölüm Yıldönümü Anma Toplantısı, T. K. K., 1974.
20. Tiyatro Sempozyumu, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü, DTCF, 1978.
21. VIII. Türk Tarih Kongresi (1976), Açış Söylevi, Ankara, 1979.
22. Atatürk'ün Büyük Söylevinin 50. Yıldönümü Açış Konuşması, Ankara, 1980.
23. Önsöz, Belleten, Atatürk Özel Sayısı, Ocak 1981, Sayı 177.
24. IX. Türk Tarih kongresi (1981), Açış Söylevi, Ankara

7- Yayımlanmamış Konferanslar (Kayıtlı Olanlar)

1. Birinci Cihan Harbinde Çanakkale, Topkapı Halkevi ve İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, 1937.
2. Komünizm ve Demokrasi, DTCF ve Ziraat Fakültesi, Ankara, 1948.
3. Atatürk ve Eğitim, İstanbul Atatürk Kız Lisesi, 13 Kasım 1956.
4. Osmanlı Islahat hareketlerinde Yabancı Devletlerin Müdahalesi, DTCF, Ankara, 25 Mart 1957.
5. Türkçe'nin İlim ve Öğretim Dili Hâline Gelmesi, Edirne Maarif Kültür Kurumu, 13 Şubat 1957.
6. Tarih Öğretmeni, Edirne Kız Öğretmen okulu, 14 Şubat 1957.
7. İkinci Cihan Harbinin Genel Sevk ve İdaresi, Millî Savunma Akademisi, 18 Mart 1957.
8. İkinci Cihan harbinde Türkiye, Millî Savunma Akademisi, 19 Mart 1957.
9. Dünya Umumi Efkarı ve Atatürk, Ankara Maarif Koleji, Kasım 1959.
10. Atatürk ve Gençlik, Ankara Maarif Koleji, Aralık 1959.
11. Ziya Gökalp, Ankara Maarif Koleji, Aralık 1959.
12. Komünizm Hakkında, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Ocak 1960.
13. Türk İnkılabının Özellikleri, Ankara Polis Koleji, Mart 1960.
14. The Reform Policy of Selim III, Stanford Üniversitesi, ABD, 1958.
15. The Position of the Ottoman Caliphate, Stanford Üniversitesi, ABD, 1959.
16. Turkey and the Middle East, Stanford Üniversitesi, ABD, 1959.
17. Ortadoğu Tarihi, Seattle Üniversitesi, ABD, 1970.

8- Ansiklopedi Maddeleri

1. İnönü Ansiklopedisi

- a. Ahmet III, Cilt I, Sayı 165, İstanbul, 1940.
- b. Atatürk, Cilt I, Sayı 719
- c. Barbaros Hayrettin Paşa, Cilt II, Sayı 311.
- ç. Mahmut II
- d. Sultan Mehmet V
- e. Sultan Mehmet VI

2. Encyclopedia Britannica

(Abdülaziz, Abdülhamit I, Abdülhamit II, Abdülmecit, Ahmet I, Ahmet II, Mehmet Ali Paşa, Mehmet Fuat Paşa, İbrahim I, İbrahim Müteferrika, Köprülü Mehmet Paşa, Köprülüzade Hüseyin Paşa, Köprülüzade Numan Paşa, Kösem sultan, Mahmut I, Mahmut II, Mahmut Nedim Paşa, Murat V, Mustafa I, Mustafa II, Mustafa III, Mustafa IV, Osman II, Osman III, Osman Nuri Paşa, Mustafa Reşit Paşa, Selim III)

9- Çeviriler

- 1. W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi (Historie de Commerce du Levant), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975.
- 2. Paul Harsen, Comment ont Ecrit Histoire (Millî Eğitim Bakanlığı için)

10. Basılmış Eleştiriler

- 1. Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın 'Yakınçağ Tarihi' Hakkında Tenkitlerine Cevap, DTCF Dergisi, Ankara, 1948.
- 2. Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın 'Ahmet II' Makalesi Hakkında Tenkitlerine Cevap, DTCF Dergisi, Ankara, 1948.
- 3. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun 'Trakya'da Millî Mücadele' Adlı Eseri Hakkında Tenkit, Belleten, XX-77, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1956.
- 4. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun 'Trakya'da Millî Mücadele' Adlı Eseri Hakkında, Revue Militaire, Paris.⁷¹⁸

⁷¹⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a ait Ankara Üniversitesi Dekanlık Özlük Dosyası.

Ek-8. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Vefatı Üzerine Cumhuriyet Gazetesinde Verilen İlan

21 Ocak 1982 DİS HABERLERİ Cum. sayfa 3

Reagan: Polonya'daki durum sürerse başka önlemler alabiliriz

ABD Başkanı Ronald Reagan, Polonya'daki durumun sürerse başka önlemler alabiliriz dedi. Reagan, Polonya'daki durumun sürerse başka önlemler alabiliriz dedi. Reagan, Polonya'daki durumun sürerse başka önlemler alabiliriz dedi.

ABD'de dondurucu soğukların ölenlerin sayısı 287'ye yükseldi

ABD'de dondurucu soğukların ölenlerin sayısı 287'ye yükseldi. ABD'de dondurucu soğukların ölenlerin sayısı 287'ye yükseldi.

Suriye'de Hafız Esad'a karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunuldu

Suriye'de Hafız Esad'a karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunuldu. Suriye'de Hafız Esad'a karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunuldu.

Politikada Sorunlar

Özerklik görüşmeleri. Politikada sorunlar. Özerklik görüşmeleri.

RENAULT-MAİS'den önemli duyuru:

Gelin el birligi ile hava kirliliğini azaltalım. Renault-Mais'den önemli duyuru.

Acı Kayıp

Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ı. Acı kayıp. Ord. Prof. Enver Ziya Karal.

Büyük Kayıp

Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ı. Büyük kayıp. Ord. Prof. Enver Ziya Karal.

ÖLÜM

Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ı. Ölüm. Ord. Prof. Enver Ziya Karal.

HALK REASÜRANS A.Ş. Elemanlar Arıyor

Askerliğini yapmış, iyi derecede İngilizce bilen, daktilo kullanabilen, Genel Müdür Sekreteri. Halk Reasürans A.Ş. elemanlar arıyor.

Büyük Kayıp

Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ı. Büyük kayıp. Ord. Prof. Enver Ziya Karal.

İFSAK

İfsak. İfsak. İfsak.

Büyük Kayıp

Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ı. Büyük kayıp. Ord. Prof. Enver Ziya Karal.

Ek-9. Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Defnedilmesi Üzerine Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Haber

[illegible]

TABLOLAR

Çizelge 1. 1907 Yılı İtibariyle Balkanlardaki Osmanlı Vilayetleri Hakkında Genel Bilgi

Vilayet Adı	Sancak	Kaza	Nahiye	Köy	Nüfus	Arazi Km ²
İşkodra	2	10	10	474	294100	10800
Kosova	6	31	16	3340	1038100	32900
Manastır	5	22	35	1998	848900	28500
Rumeli-i Şark	6				1099984	32594
Selanik	4	28	28	1825	1142940	35393
Yanya	4	19	10	2378	527100	17900
Toplam	27	110	99	10015	4424551	158087

Gölen, Zafer; “Mehmet Akif Ersoy’un Gençliğinde Balkanlarda Osmanlı Coğrafyası”, (Erişim) uam.mehmetakif.edu.tr, 12.08.2013, s. 7.

Çizelge 2. 1907 Yılı Kosova Vilayeti Nahiye ve Köy Bilgileri

Üsküp Sancağı	Nahiyeleri	Köy Adedi	Priştine Sancağı	Nahiyeleri	Köy Adedi	İpek Sancağı	Nahiyeleri	Köy Adedi	Seniçe Sancağı	Nahiyeleri	Köy Adedi
Üsküp	Liva Merkezi	152	Priştine	Frizvik	341	İpek	Liva Merkezi	190	Seniçe	Liva Merkezi	137
İştib	İştib Bereketli Leskoviçe	122 18	Vulçitrin	Kaza Merkezi	125	Diyekova (Yakova)	Kaza Merkezi	149	Yeni Varoş (Oroj)	Kaza Merkezi	19
Osmaniye (Maleş)	Kaza Merkezi	13	Metroviçe	Kaza Merkezi	170	Tergovişte	Kaza Merkezi	62	Kolaşin-İzir	Kolaşin-İzir Vraneş Moykovaç Ridana Rika	1 9 9 13
Kratova	Kaza Merkezi	69	Geylen-Gilan (Mesorova)	Kaza Merkezi	190	Berena	Kaza Merkezi	24	Akova-Bielopolie	Bişteriça Bihor Kamdat Berzeva	44 45 38 11
Eğri Palanka	Kaza Merkezi	46	Preşova	Bopakça	134	Gusine	Kaza Merkezi	8			
Kumanova	Kaza Merkezi	108	Yeni Pazar	Kaza Merkezi	364	Prizren Sancağı	Nahiyeleri	Köy Adedi			
Radovişte	Kaza Merkezi	54	Taşlıca Sancağı	Nahiyeleri	Köy Adedi	Prizren	Prizren Rahofça	56 134			
Köprülü	Köprülü Bogomil	62 15	Taşlıca (Plevliye)	Liva Merkezi	44	Kalkandelen	Kalkandelen	61			

Gölen, Zafer; "Mehmet Akif Ersoy'un Gençliğinde Balkanlarda Osmanlı Coğrafyası", (Erişim) uam.mehmetakif.edu.tr, 12.08.2013, s. 8.

Çizelge 3. Osmanlı Devleti'nin 1911 Yılı Avrupa'daki Nüfus Tahminleri

Vilayetler	Müslüman	Rum	Bulgar	Ermeni	Katolik	Yahudi	Diğer	Toplam
Edirne	795.706	395.872	171.055	33.650	12.783	9.034	44.532	1.426.632
Selanik	604.780	397.795	271.359	87	-	62.290	11.604	1.347.915
Yanya	244.638	311.032	-	-	-	3.990	1.175	560.835
Manastır	455.720	349.541	246.344	9	-	10.651	2.614	1.064.789
İşkodra	218.089	10.755	-	-	120.611	-	-	349.455
Kosova	959.175	92.541	531.453	-	14.887	3.287	1.606	1.602.949
Toplam	3.242.108	1.557.536	1.220.211	33.746	148.281	89.162	61.531	6.352.575

Bahar, Cem; **Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu (1500-1927)**, 2. cilt, Ankara, Dik Yayınları, 1996, s. 54.

FOTOĞRAFLAR

FOTO 1: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Ortaköy Darüleytamındaki Sınıf Arkadaşlarıyla. (İstanbul, 1918-1922)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 2: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Lyon Üniversitesi'ndeki Arkadaşlarıyla.
(Lyon/Fransa, 1930)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 3: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'a Verilen Karne. (Lyon/Fransa, 1930)

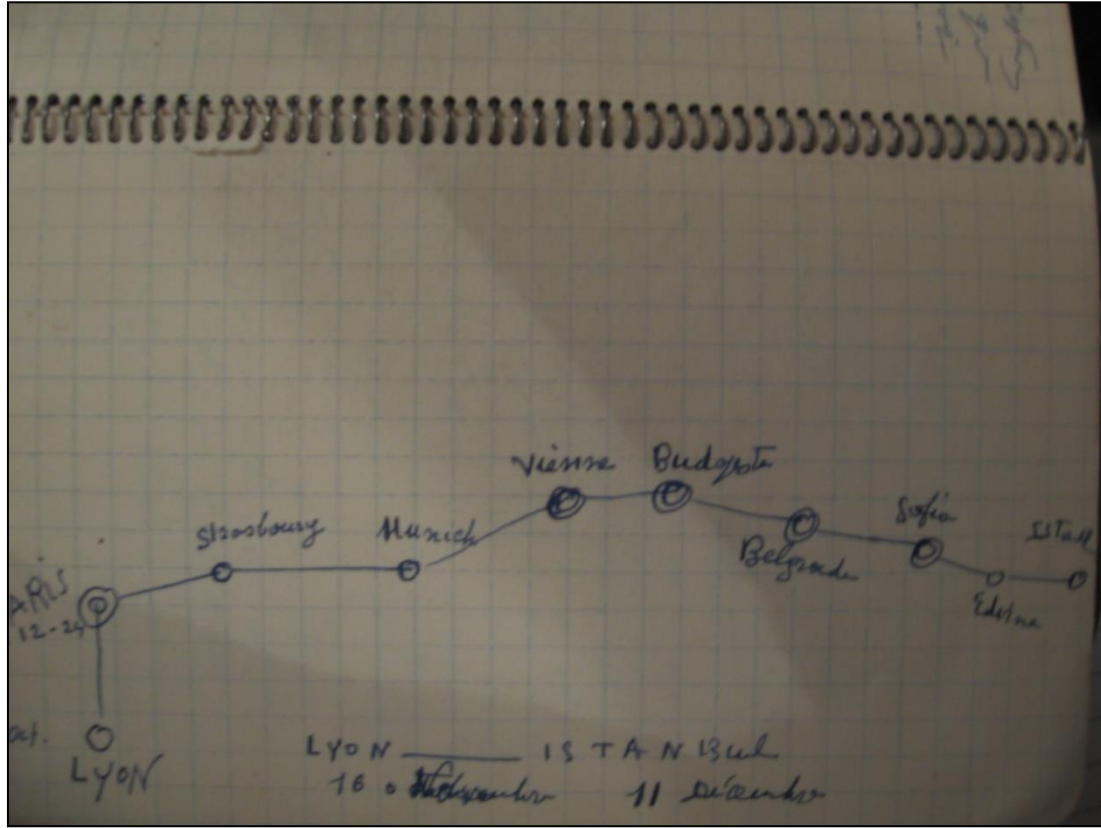
Cadre réservé à la photographie du Titulaire	Nom et prénoms de l'Étudiant.	M. <i>Enver Ziya Karal</i>
	Date et lieu de naissance.	Date <i>20 juillet 1906</i> Lieu <i>Kasapova</i> Pays <i>Turquie</i> Département ou province
	Adresses de l'Étudiant.	<i>74 rue de la Sorbonne</i>
	(Signature de l'Étudiant.)	<i>E. Z. Karal</i>
Signature du Titulaire :	 (Signature du Secrétaire de la Faculté ou École, ou de son Délégué, attestant que les pièces authentiques d'état civil et les diplômes ou certificats ont été présentés.)	
	Signature ou griffe du Doyen ou du Directeur.	(Agalisation des signatures.)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Kütüphanesi

FOTO 4: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Günlüğünün Başlangıç Sayfasındaki İçindekiler Bölümü

300	...
99	istanbul marsilya
10	marsilya lyon
20	istanbulda bir hafta zindan
30	camasir - pizama corap corak
29	ellise
15	mon ramon
7	ayak heli
9	saat
4	pizana
5	mas ve saire
7	port plun
7	ayak heli
20	lyon'da iki gün zindan

FOTO 5: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Günlüğündeki Lyon/Paris-İstanbul Arasındaki Seyahatine Ait Yol Planlaması.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Kütüphanesi

FOTO 6: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Askerlik Görevini İcra Ettiği Arkadaşlarıyla Devre Fotoğrafı. (1934)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 7: Ord. Prof. Enver Ziya Karal (1935)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 8: Ord. Prof. Enver Ziya Karal ve Eşi Fatma Karal

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 9: ORD: Prof. Enver Ziya Karal Kızı Bilun Hanım ile

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 10: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Dekanlık Görevi Esnasında DTCTF’de Görevli Mesai Arkadaşlarıyla (Ankara, 1944)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Özel Albümü

FOTO 11: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Atatürk’ün Selanik’teki Evinin Restorasyonu Esnasında Görev Alan Ressam Rahmi Pehlivanlı ile. (Bahçelievler/Ankara, 1979)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 12: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Stanford Üniversitesi'nde (ABD 1957)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 13: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Arkadaşı Manchester Üniversitesi'nde Görevli Prof. Dr. Derek Latham ile. (ABD, 1957-1959)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 14: 1961 Anayasası'nın Mecliste İmzalanmasından Sonra İlk İmza

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

(Sağdan Sola: Muammer Aksoy, Enver Ziya Karal, Mümtaz Soysal, Kazım Orbay, Emin Paksüt)

FOTO 15: Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Enver Ziya Karal TTK'da İcra Edilen Cuma Konferansında. (Ankara, 1976)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

(Soldan Sağa; Ferruh Bozbeyli, A.Fahri Çoker, Tahsin Özgüç, Turhan Fevzioğlu, Enver Ziya Karal, Fahri Korutürk)

FOTO 16: TTK Kurumu Başkanı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Anıtkabiri Ziyareti.
(Ankara, 1976)

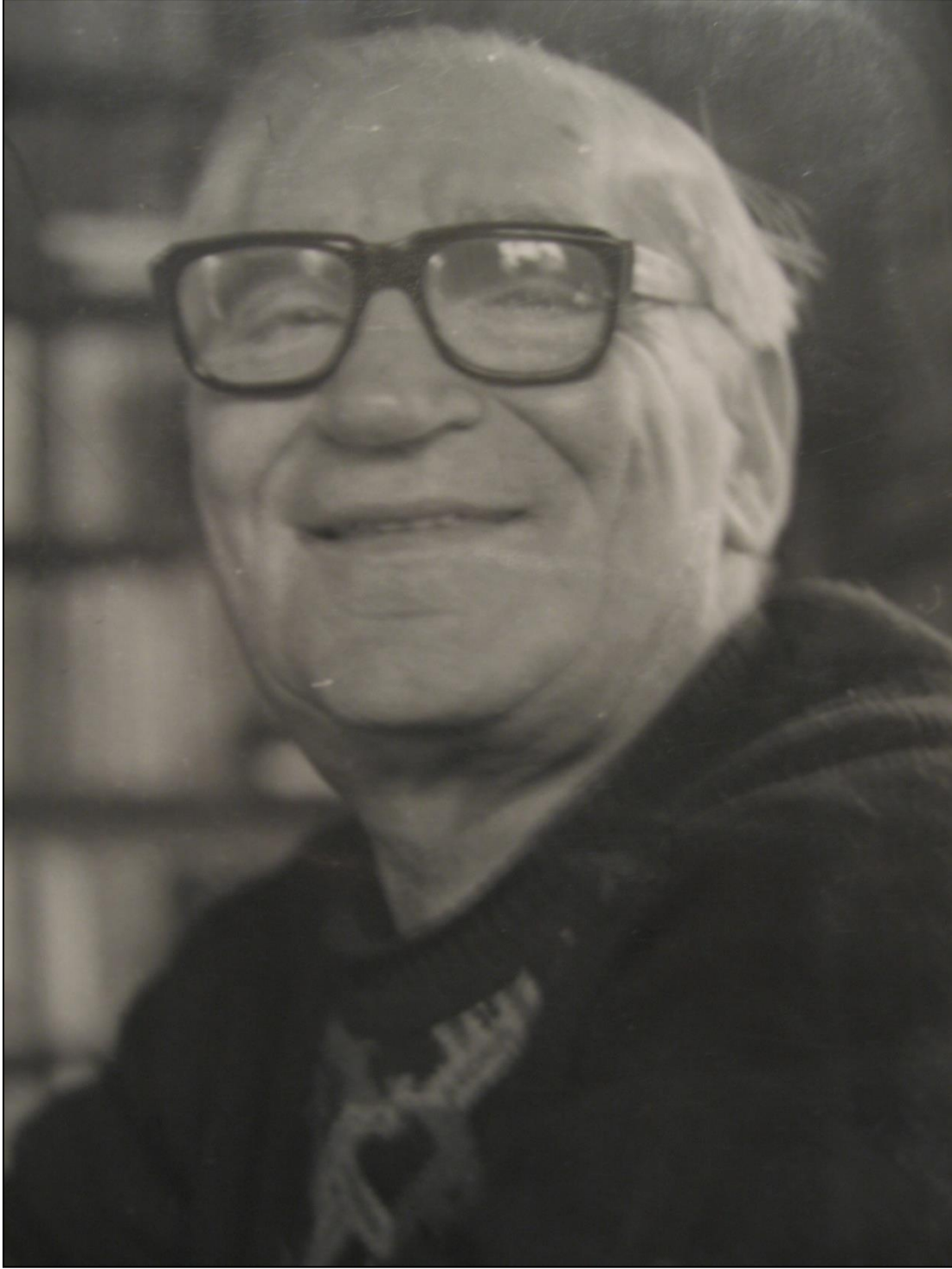
Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 17: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Vefatından Önceki Son Fotoğrafları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 18: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Vefatından Önceki Son Fotoğrafları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 19: Ord. Prof. Enver Ziya Karal Papa'yı Ziyareti (Vatikan, 1955)

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Özel Albümü

FOTO 20: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Arşivinden Temin Edilen Kişisel Günlüğüne Ait El Yazısı (Edirne, 21 Temmuz 1927)

21 Temmuz 1927 Edirne
 bugün ariyup...
 m...
 Söaller oldu...
 coğrafya...
 anarizm...
 tarih...
 milotleri...
 Turkugada...
 Khsade...
 menfi...
 tabiyet...
 hayvanlar...
 infida

FOTO 21: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Arşivinden Temin Edilen Kişisel Günlüğüne Ait El Yazısı (Edirne, 18 Eylül 1928)

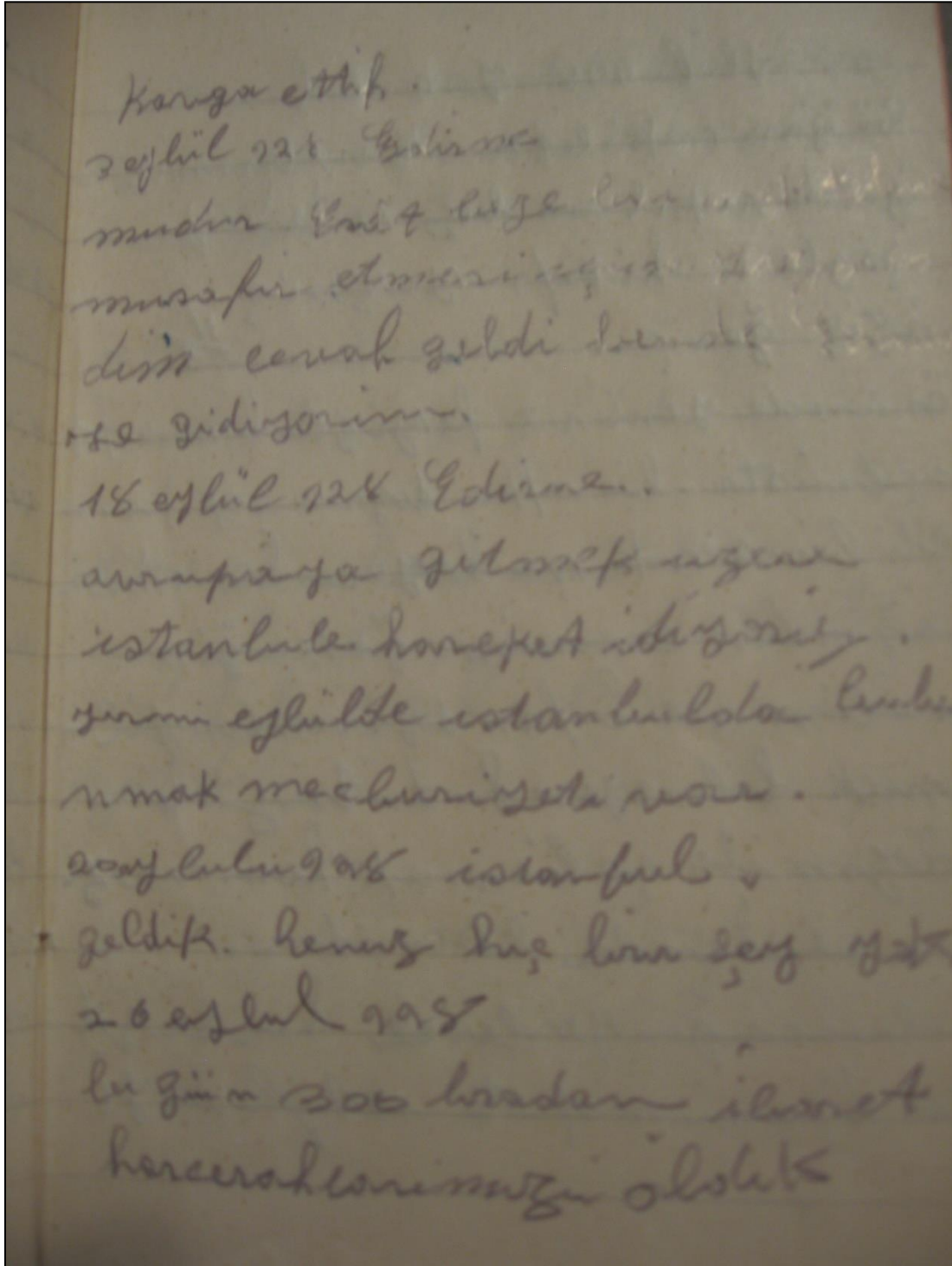
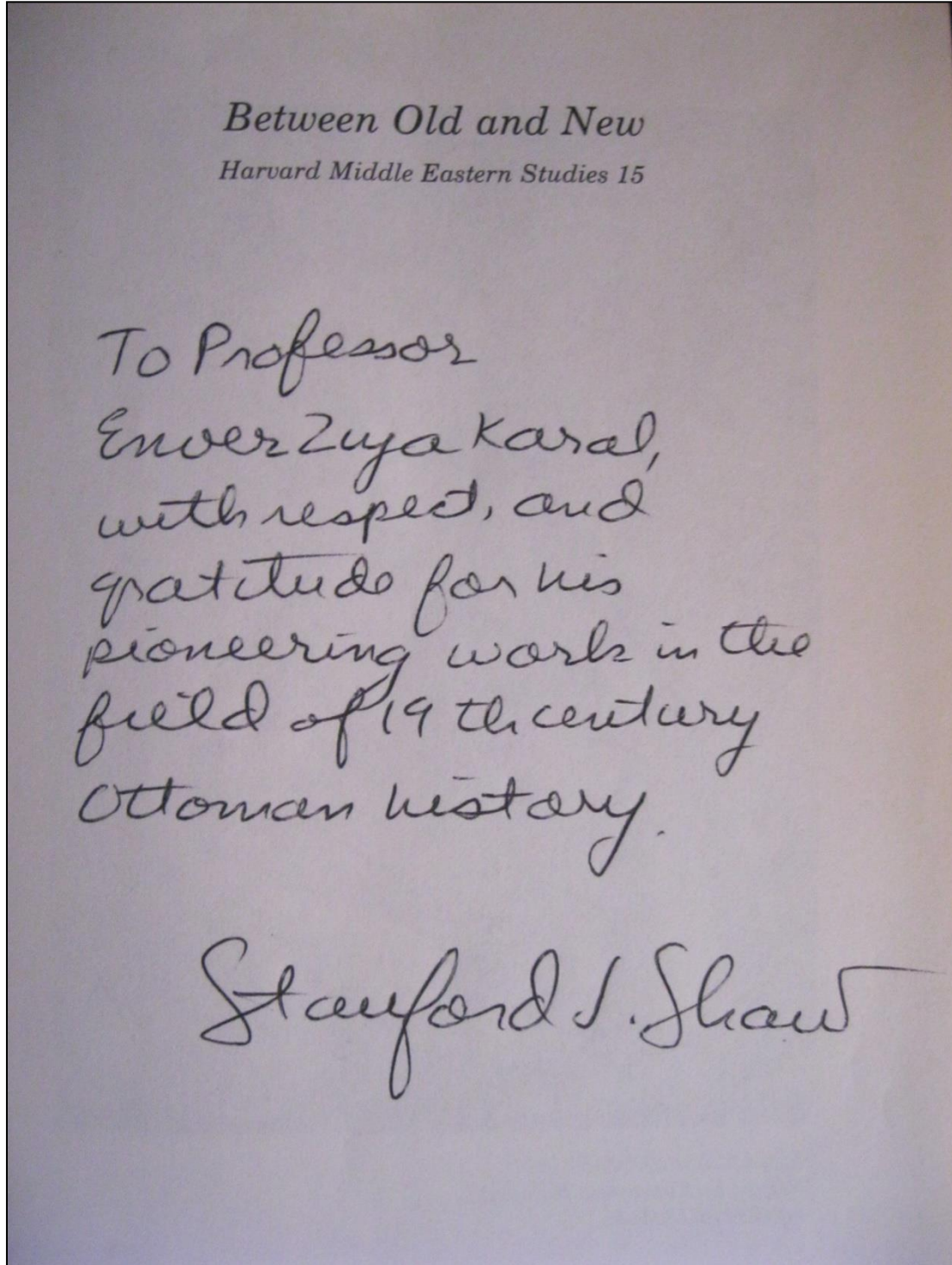
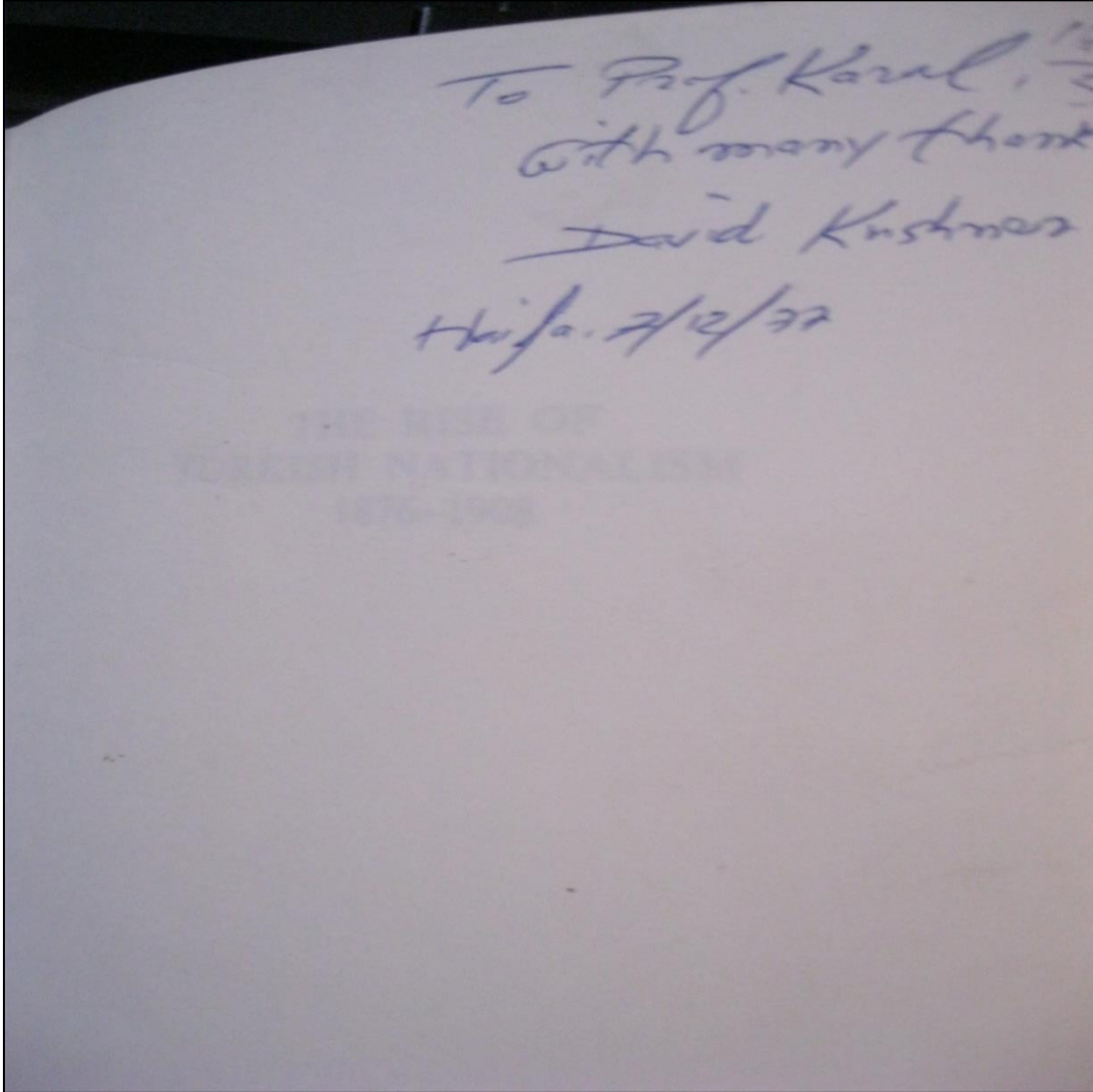

FOTO 22: Ünlü Tarihçilerin Ord. Prof. Enver Ziya Karal ile İlgili Eserlerinde Yer Verdikleri Teşekkür Yazıları

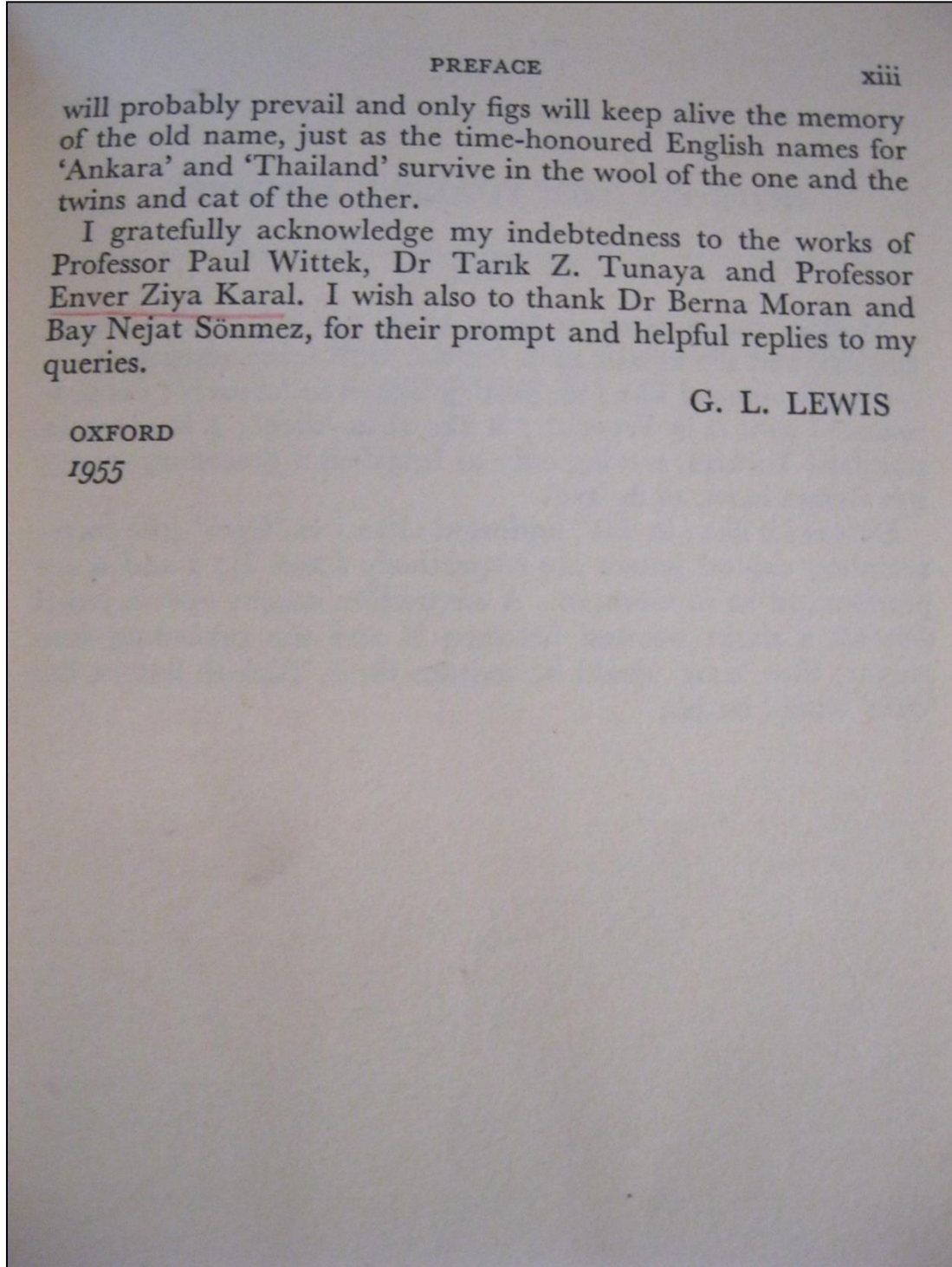
Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Kütüphanesi

FOTO 23: Ünlü Tarihçilerin Ord. Prof. Enver Ziya Karal ile İlgili Eserlerinde Yer Verdikleri Teşekkür Yazıları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Kütüphanesi

FOTO 24: Ünlü Tarihçilerin Ord. Prof. Enver Ziya Karal ile İlgili Eserlerinde Yer Verdikleri Teşekkür Yazıları

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Kişisel Kütüphanesi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : BÜYÜKKİBAR, Tuncer
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 19.08.1980, BİLECİK
 Medeni hali :Evli
 Telefon : 542-6820460
 Faks :
 e-mail : tbuyukkibar@mynet.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lisans	Kara Harp Okulu/Sistem Müh.	2003
Yüksek Lisans	İnönü Üniversitesi/T.C. Tarihi	2007
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi/ Uluslararası İlişkiler	2007

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2004-2006	Pertek/TUNCELİ	Tk. K.
2006-2010	Kara Harp Okulu/ANKARA	Tk. K.
2010-2011	28'nci Mknz. P. Tug./ANKARA	Bl. K.
2011-2014	14'üncü Mknz. P. Tug./KARS	Bl. K.
2014-	1'inci Zh. Tug./ Babaeski/KIRKLARELİ	Bl. K.

Yabancı Dil

ingilizce

Hobiler

Piyano Çalmak, Klasik Müzik Dinlemek, Spor Yapmak

GAZİ GELECEKTİR..

Gazi gelecektir...

